

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศลโลบาย
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร
(สมจิตร จิตตสํวโร)

A STUDY OF THAI MONKS' ROLES IN BUILDING THE BUDDHA'S
STATUES AND THE STRATEGIES IN THE PROPAGATING
BUDDHISM : A CASE STUDY OF PHRA GRU BHAVANA
CITTASUNDARA (SOMJIT CITTASAMVARO)

นางสาวปรียาลักษณ์ โทณะวนิก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบาย
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร
(สมจิตร จิตตสวโร)

นางสาวปริยาลักษณ์ โทณะวนิก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF THAI MONKS' ROLES IN BUILDING THE BUDDHA'S
STATUES AND THE STRATEGIES IN THE PROPAGATING
BUDDHISM: CASE STUDY OF PHRA GRU BHAVANA
CITTASUNDARA (SOMJIT CITTASAMVARO)**

Miss Preyaluk Donavanik

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา

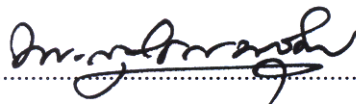
.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์		ประธานกรรมการ
	()	
		กรรมการ
	()	
		กรรมการ
		กรรมการ
	()	
		กรรมการ
	()	
		กรรมการ
		กรรมการ
	()	
		กรรมการ
	()	
		กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
	แม่ชี กฤษณา รักษาโณม, ดร.	กรรมการ
	นายรังษี สุทนต์	กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

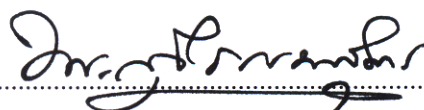
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธีรัตนคติก, ดร.)

กรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

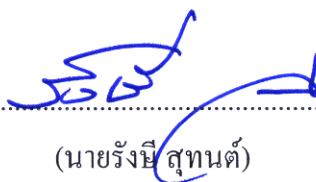
กรรมการ

(ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน)

กรรมการ

(ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม)

กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ดร. แม่ชี กฤษณา รักษาโณม

กรรมการ

นายรังษี สุทนต์

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและ
กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร
(สมจิตร จิตตสวโร)

ผู้วิจัย : นางสาวปรีชาลักษณ์ โทณะวนิก

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.

: ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม อบ. (อภิธรรม), บ.ศ.๕,
ศศ.บ., (ภาษาอังกฤษ), ศศ.บ. (ภาษาไทย), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: นายรังษี สุนทนต์ ป.ธ. ๙, พธ.ม.(พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของ
พระพุทธรูปและการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย (๒) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทย
ในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๓) เพื่อศึกษาบทบาทของ
พระครูภาวนาจิตสุนทรในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผลจากการวิจัยพบว่า ในปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทในการสร้างพระพุทธรูปเพิ่มมาก
ขึ้นเพราะมีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมได้ง่ายจากเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น การทำประชาสัมพันธ์และ
สื่อต่างๆ มีส่วนให้พระสงฆ์สามารถหาปัจจัยสนับสนุนได้ง่ายมากขึ้น นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชน
ก็ยังมีศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า
และมีพุทธานุภาพ รวมทั้งความเชื่อในอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธรูปเป็นสมบัติที่มีคุณค่า เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ เป็นศูนย์รวม
ความสามัคคีและวัฒนธรรมประเพณีไทย พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกของประชาชน นำเงิน
บริจาคมาสู่วัด นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาสู่ท้องถิ่นและประเทศไทย พระมหากษัตริย์ไทยใน
ราชวงศ์จักรีทรงมีพระราชศรัทธาสร้างพระพุทธรูปทั้งที่เป็นประเพณีและในบางโอกาส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนสร้างพระพุทธรูปถวายแต่พระองค์มากที่สุดและอย่างต่อเนื่อง

การสร้างพระพุทธรูปเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธีสามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญญาในลำดับใด อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปก็ไม่ใช่กุศโลบายที่ดีที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีองค์ประกอบอื่นด้วยสิ่งสำคัญคือ พระสงฆ์จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่วนโครงการก็ต้องมีความโปร่งใสและมีกุศโลบายนำมวลชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องด้วย

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีกุศโลบายที่หลากหลายในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ท่านยังได้ผสานประโยชน์จากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเผยแผ่พระธรรมรวมทั้งการบำรุงวัดและพระสงฆ์ อานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปได้ส่งผลให้ท่านมีความซาบซึ้งในพุทธบารมีและได้ตั้งสัจจะที่จะบำเพ็ญพุทธการกกรรมเพื่อเป็นพระพุทธรูปเจ้าอีกด้วย

ความศรัทธาในพระพุทธรูปและการสร้างพระพุทธรูป เพื่อแสดงความรักและศรัทธาแก่พระพุทธเจ้าเป็นเรื่องยากจะหยุดยั้งได้และเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ควรต่อยอดไปสู่ปัญญาเพื่อเข้าใจถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน ทั้งนี้เพราะมีแต่พระอรหันต์ที่หลุดพ้นเข้าสู่กระแสสุญญตาแล้วเท่านั้น ที่จะละทิ้ง ศรัทธา อาจารย์ พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธรูปได้ แต่แน่นอนที่ว่าบุุคคลคนธรรมดาย่อมแตกต่างกัน

Thesis Title : A Study of Thai Monk's Roles in Building the Buddha's Statues and the Strategy and in Propagating Buddhism: Case Study of Phra Grū Bhāvanā Cittasundara (Somjit Cittasamvaro)

Researcher : Ms. Preyaluk Donavanik

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee :

: Phra Suthithammanuwat, Dr.	Pali IX., M.A., Ph.D.
: Dr. Kritsana Raksachom	Pali IX., B.A., M.A., Ph.D.
: Mr. Rangsi Suthon	Pali IX., M.A.

Date of Graduation : November 11, 2011

Abstract

This research aims to focus on the following dimensions: (1) The historical background of the existing Buddha's statues in Thailand and the process of building them. (2) The roles being played by Thai Buddhist monks in building Buddha's statues and their strategies for the propagation of Buddhism. (3) A case study of Phra Gru Bhavana Cittasundara (Somjit Cittasamvaro) in building the Buddha's statues and his strategies for the propagation of Buddhism.

At present, Buddhist monks have increased their roles in building Buddha's statues because of modern technology to build them and effectively media channels that bring more donations to support monk's projects. It is believed that Buddha statues are the best media to represent Buddha and Buddhists believe in the sacred of them and the high merits of building them. Hence, monks' projects in building Buddha's statues are easily successful.

Buddha's statues are the national valuable treasures, and are the symbol of the country, as well as the center of unity and cultures. Representing the Buddha, they are trusted and worshiped as Buddha, being able to bless those who have faith. Buddha's statues are magnet that attracts tourists and the local's. They also attract donation bringing to temples from both local and foreigners. The Kings in the Chakri Dynasty, are high faithful in the merit of building Buddha's statues for tradition and special purposes. His Majesty King Bhumibol Adulyadej is the beloved

King and He is the King people continually build the highest amount of Buddha's statues for .

This study can be concluded that building Buddha's statues is the interesting propagations of Buddhism, leading the Buddhists to have basic levels of faith in the Buddha to the ultimate intelligent level of enlightenment; however, this depends on each individual wisdom as well. On the contrary, Buddha's statue would not be the best media to propagate Buddhism, if other important elements were not completed. It is the most important that the monks' projects should be transparent with their pure intention. The monks should realize the important objective to propagate Buddhism and to raise faith to the Buddhists.

The case study of Phra Gru Bhavana Cittasundara (Somjit Cittasamvaro) has some remarkably interesting aspects for his projects of building Buddha's statues. Phra Gru Bhavana has wisely initiated strategies for the propagation of Buddhism and the loyalty to the King. He mobilized the benefits from his projects for other merit purposes, for the Buddhist's temple, the Dhamma and the Sagha. The merit of building Buddha's statues, leading Phra Gru Bhavana Cittasundara (Somjit Cittasamvaro), himself to gain high intention to become a Buddha by practicing Bodhisattva Doctrine.

In conclusion, Building Buddha's statues to express supreme love and faith for Buddha is hard to stop off, and it is the right, but Buddhists should practice His Dhamma, and step ahead from the faith in Buddha and the Buddha's statues to the supreme intellect of Nibbana. At last, Buddhists should understand that only Phra Arahanta can discard the faith, the teacher, the Buddha's statues or the Buddha as he had reached the state of enlightenment, nevertheless, the ordinary people are difference.

กิตติกรรมประกาศ

กราบสักการะอย่างสูงสุดในพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระรัตนตรัย อันเป็นที่พึ่งสูงสุดของผู้วิชัย กราบสักการะพระครูภาวนาจิตสุนทรที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิชัยได้มี จิตรักและมั่นคงในพระพุทธศาสนาและมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาวิจัยผลงานในการสร้างพระพุทธรูป ของท่าน ผู้วิชัยมีความเชื่อมั่นว่า พระพุทธรูปที่พระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นผู้นำบุญคณะศรัทธา ให้ได้มีโอกาสสร้างขึ้นเพื่อการให้ไปทั่วประเทศและในต่างประเทศนั้น เป็นพระพุทธรูปที่มีความ ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประจักษ์แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปแล้ว และจะยิ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ในอนาคต วิทยานิพนธ์นี้จึงเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญและจะมีคุณค่าเป็นอย่างมาก

กราบขอบพระคุณพ่อประทีป โทณะวณิก บิดาของผู้วิชัย คุณแม่อำไพ โทณะวณิก มารดาผู้ให้กำเนิด และคุณป้าพิสมัย สุพรรณเกสซ์ ผู้นำบุญและอุปถัมภ์ให้ผู้วิชัยได้มีโอกาสไป ร่วมงานบุญติดตามพระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างพระพุทธรูปทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ ผู้วิชัยได้มีโอกาสได้พบสิ่งที่ดีงามของชีวิตได้ร่วมพระบารมีของพระพุทธศาสนา

กราบขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้โอกาสผู้วิชัยได้เรียนรู้และศึกษาพระพุทธศาสนา กราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกรูปและ ทุกท่านที่ให้การดูแลในการทำงานวิจัยนี้ รวมทั้งคณาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และ คุณธรรมให้แก่ผู้วิชัย และขอขอบพระคุณป้าณัฐกร อาชะบูลย์ ผู้แนะนำให้ผู้วิชัยได้เข้าเรียนที่ มหาวิทยาลัยอันทรงเกียรติและเปี่ยมล้นด้วยคุณธรรมแห่งนี้

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จได้ด้วยความสามารถของพระสุธีธรรมมานูวัตร คณบดีบัณฑิต วิทยาลัย และคณาจารย์ที่ปรึกษา ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโถม และอาจารย์รังษิ สุทนต์ และ ขอขอบพระคุณพระมหาบุญเลิศ ฐมฺมทสฺสี เป็นอย่างสูงที่ให้ความเมตตาแนะนำปรึกษา ขอบพระคุณ พระนิสิต พระครูปลัดเมธาวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อนนิสิตที่เป็น กำลังใจในการเขียนวิทยานิพนธ์นี้ ขอบพระคุณคุณจรียา จตุพร ที่ช่วยเหลือด้านการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และผู้มีคุณวุฒิด้วยความเต็มใจยิ่ง

นางสาวปริยาลักษณ์ โทณะวณิก

๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ ความเป็นมาของพระพุทธรูปและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูป	๑๐
๒.๑ ความเป็นมาของ พระพุทธรูป	๑๐
๒.๑.๑ ความเป็นมาของพุทธศิลป์ของพระพุทธรูป	๑๗
๒.๑.๒ ความเป็นมาของพระพุทธรูปปางต่าง ๆ	๒๔
๒.๑.๓ ความเป็นมาในการใช้วัสดุเพื่อสร้างพระพุทธรูป	๒๗
๒.๒ คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูป	๓๐
๒.๒.๑ สร้างเพื่อเป็นคุณค่าต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย	๓๐
๒.๒.๒ สร้างด้วยกุศลเจตนา	๓๒
๒.๒.๓ สร้างเพื่ออานิสงส์	๓๔

บทที่ ๓	บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓๕
๓.๑	บทบาทและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า	๓๕
๓.๑.๑	ความหมายของบทบาทและการเผยแผ่	๓๕
๓.๑.๒	คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าในการเป็นนักเผยแผ่	๓๕
๓.๑.๓	วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า	๔๑
๓.๑.๔	สถานะของพระพุทธศาสนาในอินเดีย และในประเทศไทย	๔๑
๓.๒	บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๔๕
๓.๓	บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูป	๔๕
๓.๔	บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๓
๓.๔.๑	กุศโลบายเผยแผ่พระพุทธคุณ	๕๓
๓.๔.๒	กุศโลบายเผยแผ่พุทธานามที่สรรเสริญพระพุทธเจ้า	๖๔
๓.๔.๓	กุศโลบายเผยแผ่ลักษณะมหาบุรุษของพระพุทธเจ้า	๘๑
๓.๔.๔	กุศโลบายเผยแผ่พุทธศิลป์ของพระพุทธรูป	๘๕
๓.๔.๕	กุศโลบายเผยแผ่พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า	๑๐๓
๓.๔.๖	กุศโลบายเผยแผ่การปฏิบัติธรรมตามหลัก บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	๑๐๕
๓.๔.๗	กุศโลบายเผยแผ่การสวดมนต์บูชาพระพุทธรูป	๑๒๐
๓.๔.๘	กุศโลบายเผยแผ่ศาสนพิธี	๑๓๓
๓.๔.๙	กุศโลบายเผยแผ่พุทธานุภาพของพระพุทธรูป	๑๕๕
๓.๔.๑๐	กุศโลบายเผยแผ่ความเชื่อเรื่อง ๓๑ ภูมิ	๑๖๖
๓.๔.๑๑	กุศโลบายเผยแผ่งานประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธรูป	๑๖๗
๓.๕	ความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทร	๑๖๘
๓.๖	กุศโลบายในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูภาวนาจิตสุนทร	๑๗๑
๓.๖.๑	กุศโลบายเผยแผ่พุทธานาม	๑๗๔
๓.๖.๒	กุศโลบายเผยแผ่พระมหาปรีสลักษณะ	๑๗๖
๓.๖.๓	กุศโลบายเผยแผ่พุทธศิลป์	๑๗๖
๓.๖.๔	กุศโลบายเผยแผ่พุทธประวัติและพุทธกิจ	๑๗๗
๓.๖.๕	กุศโลบายเผยแผ่การปฏิบัติธรรม	๑๗๙

๓.๖.๖	กุศโลบายเผยแผ่การสวดมนต์บูชาพระพุทธรูป	๑๘๐
๓.๖.๗	กุศโลบายเผยแผ่ศาสนพิธี	๑๘๑
๓.๖.๘	กุศโลบายเผยแผ่พุทธานุภาพของพระพุทธรูป	๑๘๑
๓.๖.๙	กุศโลบายสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนา	๑๘๒
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	๑๘๔
๔.๑	สรุปผลงานวิจัยจากการสัมภาษณ์ตามระเบียบวิธีวิจัย จากคำถามสัมภาษณ์ ทั้งหมด	๑๘๔
๔.๒	สรุปแนวคิดของผู้วิจัย	๒๑๕
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๒๑๕
๕.๑	บทสรุป	๒๑๕
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๒๒๖
บรรณานุกรม		๒๒๘
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก.	กรอบการสัมภาษณ์	๒๓๖
ภาคผนวก ข.	จดหมายขอสัมภาษณ์	๒๓๘
ภาคผนวก ค.	ประวัติพระครูภาวนาจิตสุนทร	๒๓๙
ภาคผนวก ง.	ประวัติพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำและพระพุทธรูปเมตตา	๒๔๑
ภาคผนวก จ.	คาถาพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ คาถาพระพุทธรูปเมตตาและคาถาบูชาพญานาค	๒๔๕
ภาคผนวก ฉ.	ปางพระพุทธรูปประจำวันเกิด	๒๔๖
ภาคผนวก ช.	ปางพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถาน ๔ และปางพระพุทธรูป ๖๖ ปาง	๒๕๐
ภาคผนวก ซ.	บทสวดมนต์ในพิธีสร้างพระพุทธรูปและแผนผังงานพิธี	๒๕๓
ภาคผนวก ฌ.	สิ่งพิมพ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ของพระครูภาวนาจิตสุนทร	๒๖๔
ประวัติผู้วิจัย		๒๖๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และจากพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๕๑ เล่ม ๒๕๓๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีระบุ ภาค หน้า ระบุ เล่ม ภาค หน้า และระบุภาคตอน หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เรียงตามคัมภีร์ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.จ. (ไทย) = วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.นิ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	นิทานวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ลั.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ปา.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฎิกวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
 ขุ.ธ.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย ธรรมปทอฏฐกถา (ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

มิลินทปญหา (ไทย) = มิลินทปัญหปกรณ์ (ภาษาไทย)

ตัวอย่างการใช้สัญลักษณ์และคำย่อ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น

ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๕/๕๕-๕๖ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๑๒๕ หน้า ๕๕-๕๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔/๔๓ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก ภาษาไทย เล่ม ๑๒ ข้อ ๓๔ หน้า ๔๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

อ.จ. จตุกก (ไทย) ๒๒/๒๔๑/๓๘๔ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ภาษาไทย เล่ม ๒๒ ข้อ ๒๔๑ หน้า ๓๘๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๒๓ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาษาไทย เล่ม ๒๕ ข้อ ๑๕ หน้า ๒๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในเมืองไทยมีวัดวาอารามมากมายทั่วไปหมด แต่สิ่งที่แต่ละวัดทุกวัดจะต้องมี หรือจะขาดเสียมิได้ ก็คือ พระพุทธรูป ซึ่งมีตั้งแต่องค์เล็ก ๆ จนถึงใหญ่โตมโหฬาร^๑ คนไทยที่มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนานิยมสร้างพระพุทธรูป ประเทศไทยจึงมีพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากทั้งในวัดและในสถานที่ต่างๆทั่วไป ตลอดจนในอาคารบ้านเรือนของชาวพุทธพุทธศาสนิกชนไทยเมื่อได้พบเห็นพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ณ ที่ใด ก็มักจะกราบไหว้ด้วยความเคารพยิ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทยจะไม่มี ความสมบูรณ์เลย ถ้าไม่มีพระพุทธรูปซึ่งแสดงถึงศรัทธาอย่างสูงที่ชาวพุทธในประเทศไทยมีต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ศิลาจารึกบนแผ่นหินอ่อนในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระพุทธบาทสระบุรีแสดงให้เห็นถึงทัศนคติคนไทยมีต่อพระบรมศาสดาได้อย่างชัดเจน ดังนี้

ข้าพเจ้าทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด แล้วเป็นที่พึง ..พระผู้มีพระภาคองค์นั้นได้ ประสูติแล้ว...พระนามว่า โคตมะ..พระองค์ทรงประกาศพรหมจรรย์(ศาสนา)งามใน เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในเบื้องสุด พร้อมด้วยอรรถ พร้อมด้วยพยัญชนะ มีความ บริบูรณ์ถ้วนทั่ว บริสุทธิ ก็พระปฏิมาองค์นี้ที่กระทำแล้ว ประดิษฐานไว้แล้ว หมายถึง พระผู้มีพระภาคนั้นแลเพียงแต่เห็นจะได้ระลึกถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เพื่อให้ ความ เลื่อมใสและความสลดใจ^๒

พระพุทธรูปจึงเป็นสัญลักษณ์ให้เกิดพุทธานุสสติ คือ ระลึกถึงองค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงมีพระพุทธรูปลงอาน้ำเล็กเพื่อประโยชน์สุขต่อมนุษยชาติและสัตว์ โลกทั้งปวง นอกจากนี้ ชาวไทยพุทธยังมีความเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสักการะ พระพุทธรูปเป็นสิริมงคลของชีวิต การขอพร หรือบนบานต่อพระพุทธรูปย่อมจะมีผลสัมฤทธิ์

^๑สมทรง ปุณณฤทธิ, เรื่องนำรู้เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หนังสือธรรมบูชา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓.

^๒จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๕.

ตามความปรารถนา

พระพุทธรูปเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา จัดอยู่ในประเภทศาสนวัตถุ^๓ และเป็นพุทธเจดีย์ประเภทอุเทสิกเจดีย์^๔ เจดีย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เจดีย์ มี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ธาตุเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. บริโภคเจดีย์ หมายถึง สังฆณียสถาน ๔ แห่งที่ทรงไว้ไปคู่เพื่อการระลึกถึง

๓. ธรรมเจดีย์ หมายถึง การจารึกพระธรรมวินัยไว้บูชา ในชั้นเดิมมักเลือกเอาข้อพระธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ในสมัยต่อมาภายหลังมีการจารึกพระธรรมลงเป็นตัวอักษรแล้ว จึงได้เกิดพระธรรมเจดีย์โดยพระพุทธองค์ได้ทรงรับสั่งไว้ให้พระธรรมเป็นตัวแทนหรือเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ พระไตรปิฎกจึงเป็นธรรมเจดีย์ด้วย

๔. อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง พุทธเจดีย์อย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับสามอย่างข้างต้น เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า และไม่ได้มีกำหนดว่าจะสร้างเป็นอะไร เหตุนี้บรรดาเจดีย์ที่สร้างขึ้นนอกเหนือจากพระเจดีย์ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จึงนับได้ว่าเป็นอุเทสิกเจดีย์ทั้งสิ้น^๕

พระพุทธรูปเป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อสมมติให้เป็นเสมือนหนึ่งเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผลงานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ที่ได้พยายามสร้างขึ้น ด้วยแรงกายและกำลังความคิด โดยประสงค์จะให้เป็นที่บูชาหรือเป็นเครื่องแสดงออก ซึ่งความระลึกถึงพระพุทธเจ้า และทำให้เกิดศรัทธาเพื่อเป็นสื่อศรัทธาที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรม บรรดาศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานนั้นมีความผูกพันอยู่กับคติหรือศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของตน เพราะผลงานศิลปะที่ทำขึ้นมาเพื่อรับใช้ศาสนา^๖

พระพุทธรูปจึงเป็นศาสนสมบัติอันมีค่าของชาติไทยและพระพุทธศาสนา ความงดงามในพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปมีคุณค่าต่อจิตใจชาวพุทธและก่อให้เกิดความเลื่อมใส พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปจึงเป็นศิลปะที่มีคุณค่า แต่ละสกุลช่างในแต่ละยุคสมัยสร้างพระพุทธรูปที่มี

^๓เสถียร พันธรัณย์, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ผดุงวิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑ .

^๔พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๓.

^๕กรมศิลปากร, พระบรมสารีริกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

^๖เอดเวิร์ด โคนซ์, พุทธศาสนาประวัติสังเขป, แปลโดย สภาการศึกษาามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๑๖), หน้า ๔๓-๔๖.

พุทธศิลป์แตกต่างกันในพุทธลักษณะ พุทธสรีระ และพุทธกิริยา แม้ว่าพระพุทธรูปแต่ละองค์จะมีความแตกต่างกัน แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ พระพุทธรูปจะต้องมีสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่าเป็นพระพุทธรูปองค์เรียกว่า มหาปฐักลักษณะหรือลักษณะของมหานุสรณ์รวม ๓๒ ประการ ในประเทศไทย มีการสร้างพระพุทธรูปบางองค์ด้วยวัสดุที่มีมูลค่าสูงมาก เช่น ทองคำทั้งองค์ และยังมีการสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่อีกมากมายหลายองค์

วัสดุที่สร้างพระพุทธรูปเกิดจากศรัทธาของผู้สร้าง วัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูปมีอย่างหลากหลาย เช่น ทองคำแท้ ทองกะไหล่ ทองสัมฤทธิ์ เงิน นาก หยก โลหะผสม ดินเผา ปูนปั้น หินแกะสลัก ไม้แกะสลัก กระจก ดินเหนียว กระดาษ แม้กระทั่งกัลปังหา ฯลฯ

พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงในความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่รู้จักกันมากจะถือว่า เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งในประเทศไทยมีอยู่จำนวนหลายองค์ ในแต่ละจังหวัดก็ยังมีทั้งพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัด ประจำอำเภอ หรือประจำตำบลด้วย นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ไทยก็มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำรัชกาลด้วย

ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปมีปรากฏอยู่เสมอ ในตำนาน เรื่องเล่า ข่าว และข้อเท็จจริงต่างๆ แต่จะสังเกตได้ว่า ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปไม่ได้อยู่ที่มูลค่าของวัสดุที่สร้างพระพุทธรูปเพราะวัสดุที่มีมูลค่าน้อยก็สร้างพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ได้ ในโลกแห่งโลกียะนี้จะปฏิเสธไม่ได้ว่า ความสุขทางโลกยังเป็นที่ต้องการอยู่เสมอจึงยังมีชาวไทยยังนิยมขอพรจากพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การสักการบูชาพระพุทธรูปมิใช่แต่จะให้ผลในทางโลกเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงเข้าสู่ธรรมและการปฏิบัติธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาได้ด้วย

พุทธศาสนิกชนไทยตระหนักถึงอันสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูป คนโบราณเชื่อว่าการบวชพระลูกชายได้บุญมาก พ่อแม่จะได้มีชายผ้าเหลืองของลูกชายไว้เกาะขึ้นสวรรค์ แต่ครอบครัวชาวไทยที่ไม่มีลูกบุตรที่จะบวชให้พ่อแม่มีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปสามารถแก้เคล็ดนี้ได้ เพราะคนโบราณเชื่อว่า ถ้าสร้างพระคนไม่ได้ก็ให้สร้างพระพุทธรูปไว้แทนก็จะมี ความปลื้มปิติและเพิ่มบุญบารมีได้ไม่แพ้การบวชพระสงฆ์ที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเอง นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนไทยยังนิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อจุดประสงค์เฉพาะของตนและหมู่คณะ เช่น การสะเดาะเคราะห์ การส่งบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ การใช้หนี้บาปต่อเจ้ากรรมนายเวร การบรรจุสิ่งเคารพหรือสิ่งอันเป็นที่ระลึก เป็นต้น

ในปัจจุบัน ตามวัดต่างๆมีพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการสำรวจจำนวนพระพุทธรูปที่มีอยู่ในประเทศไทยและตามวัดต่างๆอย่างเป็นทางการ ถ้าประมาณว่า วัดไทยทั่วประเทศที่มีพระสงฆ์จำพรรษามีอยู่จำนวน ๓๕,๖๑๖ วัด (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๑ สำนักงานศาสนาสมบัติ กองพุทธศาสนสถาน) ถ้ากำหนดให้ แต่ละวัดต้องมีพระประธานใหญ่

อย่างน้อย ๑ องค์ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปตามระเบียงโบสถ์ หรือมีพระพุทธรูปประจำศาลาและที่อื่นๆ รวมทั้งพระพุทธรูปกลางแจ้งและที่ต้นไม้ เช่น ต้นโพธิ์ เป็นต้น ถ้าพอจะประมาณเฉลี่ยว่าแต่ละวัดควรมีพระพุทธรูปไม่ต่ำกว่า วัดละ ๑๐ องค์ ก็จะมีพระพุทธรูปตามวัดเป็นจำนวนเกือบ ๔๐๐,๐๐๐ องค์ ถ้านับรวมพระพุทธรูปบูชาตามบ้านเรือนก็ยังมีจำนวนมากขึ้นเป็นหลายล้านองค์ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปเป็นจุดเด่นที่น่าสนใจของประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศที่มีพระพุทธรูปมากที่สุดในโลกก็ว่าได้

ผู้วิจัยมีความสนใจในการวิเคราะห์เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา การสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร) เพื่อศึกษาว่า ประวัติความเป็นมาของชาวพุทธไทยที่มีต่อพระพุทธรูปว่าเป็นอย่างไร และบทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร โดยใช้กรณีศึกษาวิเคราะห์จากการสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทร(สมจิตร จิตตสวโร) พระสงฆ์ที่มีผลงานสร้างพระพุทธรูปมากกว่า ๘๐๐ องค์ (ขนาดหน้าตักมากกว่า ๔๐ นิ้ว)

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาและคตินิยมของการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูภาวนาจิตสุนทรในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้จำกัดการศึกษวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยการสร้างพระพุทธรูป และกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากกรณีศึกษา : พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร) โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งเอกสารหนังสือ สิ่งพิมพ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ และเอกสารเผยแผ่เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทร รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และวิธีวิจัยแบบสังเกตการณ์โดยมีส่วนร่วม พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อจัดบันทึกความเห็นของกลุ่มบุคคลกลุ่มต่างๆรวม ๖ กลุ่ม ๑๘ ท่าน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมา และมีคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปอย่างไร

๑.๔.๒ บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ บทบาทของพระครูภาวนาจิตสุนทร ในการสร้างพระพุทธรูป และกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ พระพุทธรูป หรือ พระพุทธรูปปฏิมา คือ พระรูปที่ใช้แทนองค์พระพุทธรเจ้าผู้เป็นพระศาสดาในพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง พระพุทธรูปสำคัญของไทยที่ประดิษฐานตามจังหวัดต่างๆซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน พระพุทธรูปสามารถแสดงอภินิหารหรือสามารถให้พรแก่ผู้ขอได้ตามที่ขอ

๑.๕.๓ คตินิยมการสร้างพระพุทธรูป หมายถึง แบบอย่างความคิดเห็น ความเชื่อ หรือวิธีการคิดรวมกันที่เป็นลักษณะของกลุ่มชนในการสร้างพระพุทธรูป

๑.๕.๔ กุศโลบาย คือ อุบายอันแยบคาย โดยงานวิจัยนี้ หมายถึง อุบายอันแยบคายในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๕.๕ พระครูภาวนาจิตสุนทร (พระอาจารย์สมจิตต์ จิตตสวโร) คือ เจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส และรองประธานสมาคมพุทธไทย-ภารตะ วัดป่าพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย และประธานที่ปรึกษาวัดป่าพุทธคยา

๑.๕.๖ พระพุทธรุคุณ คือ คุณของพระพุทธรเจ้า ประกอบด้วย พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาธิคุณ

๑.๕.๗ พุทธนาม คือ พระนามของพระพุทธรเจ้าที่แสดงถึงพระพุทธรุคุณของพระองค์

๑.๕.๘ มหาปฐิธลักษณะ หมายถึง ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้แก่ มหาปฐิธลักษณะของพระพุทธรเจ้าที่บำเพ็ญบารมีจนเต็มที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า

๑.๕.๙ พุทธศิลป์ คือ ศิลปะในการสร้างพระพุทธรูป

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พันเอกหญิง ฟองสมุทร วิชามูล กล่าวไว้ใน “ศึกษามหาปรีสลักษณะ ของ พระพุทธเจ้า” พบว่า มหาปรีสลักษณะ หมายถึง ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ๓๒ ประการ เรียกว่า พระมหามารุช มีกล่าวในคัมภีร์พระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก พร้อมอานิสงส์ที่ทำให้ได้ มหาปรีสลักษณะนี้ พระพุทธเจ้าท่าน สมบูรณ์ด้วยมหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ เพราะอานิสงส์ของการบำเพ็ญบารมีนานนับ ๔ อสงไขยแสนกัปในอดีตชาติ จนครบ ๓๐ ประการ มหาปรีสลักษณะ ของพระพุทธเจ้าในแง่นุเคราะห์ฐาน เช่น รูปจักรและรูปมงคล ๑๐๘ ประการปรากฏบนฝ่าพระบาท ^๓

๑.๖.๒ พระสุชาติ วชิรปัญญา (นาอุดม) กล่าวไว้ใน “ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย” สรุปได้ความว่า การสร้างพระพุทธรูปนั้น มีจุดกำเนิดตั้งแต่ยุคคันธาระ (พ.ศ. ๓๓๐) ซึ่งมีแนวคิด การสร้างสิ่งที่ระลึกไว้เพื่อระลึกและเพื่อเป็นพุทธานุสติ ในพุทธรูป ๓ ประการคือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ พระพุทธรูปในประเทศไทย นั้นพบว่า มีหลายยุคมีการผสมผสานพุทธศิลป์และมีลักษณะต่างกัน พระพุทธรูปเป็นเครื่องส่งเสริม กำลังใจ และสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งยึดถือและสักการบูชา เป็นองค์ประธานในการ ประกอบพิธีในวันสำคัญต่างๆทางพระพุทธศาสนา ^๔

๑.๖.๓ นายรอบทิศ ไวยสุศรี ได้กล่าวไว้ใน “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะ เป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม” พระเครื่องเป็นกุศโลบายอันลึกซึ้ง เพื่อดึงดูดให้ผู้สร้างและผู้ใช้ พระเครื่องหันมาเข้าวัด ปฏิบัติธรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุหรือหลักไตรสิกขา ซึ่งถือเป็นหลักการ ปฏิบัติธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ^๕

๑.๖.๔ กิรติ กมลประเทืองกร กล่าวไว้ใน “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อ พุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร” สรุปได้ความว่า การสวดมนต์ คือ การสาธยายพระพุทธพจน์เพื่อทรงจำให้ขึ้น

^๓ พันเอกหญิงฟองสมุทร วิชามูล, “ ศึกษามหาปรีสลักษณะของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก-ข.

^๔ พระสุชาติ วชิรปัญญา (นาอุดม), ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก-ข.

^๕ นายรอบทิศ ไวยสุศรี, “ การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติ ธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

ใจด้วยตนเอง และเพื่อเผยแพร่พระธรรมคำสอนแก่ชนทั้งหลาย ความสำคัญของการสวดมนต์ คือ สวดธรรมเพื่อรักษาพระศาสนา และสวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันอันตราย การสวดมนต์มี เป็นการพรรณนาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอานุภาพทำให้เกิดความปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง^{๑๑}

๑.๖.๕ พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี) กล่าวไว้ใน “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่ พุทธธรรมของพระวิสุทธิธำมณี (วีระ ภูทกจารี) (๒๕๔๕)” สรุปได้ความว่า พระวิสุทธิธำมณี (วีระ ภูทกจารี) เผยแผ่พุทธธรรมด้วยพุทธวิธีการสื่อสาร อันเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิด ศรัทธา กล้าหาญ เลื่อมใส เจริญใจอยากฟังอยากประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเข้าถึงมหาชน หรือกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ท่านได้ใช้สื่อ ๓ แนว คือ สื่อ บุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ ท่านประสบความสำเร็จอย่างสูงยิ่ง สามารถนำไปเป็นแบบอย่าง หรือ ประยุกต์ใช้ ในการเผยแผ่พุทธธรรมของนักเผยแผ่ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งยวดต่อ พระพุทธศาสนาสืบไป^{๑๒}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเอกสาร(Documentary Research) และเชิง คุณภาพ (Qualitative Research)ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยอื่นๆ จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑.๗.๑ วิธีการรวบรวมข้อมูล

๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ(Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปรกณวิเสส และอรรถกถา

๒) ตำราและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ(Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และหนังสือเพื่อการเผยแผ่ ตลอดจนเอกสาร สิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่โดยพระครูภาวนาจิตรสุนทรและคณะผู้ศรัทธาในพระครูภาวนาจิตรสุนทร

^{๑๑}ศิริติ กมลประเทืองกร, “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษา พุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก-ข.

^{๑๒}พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธิธำมณี (วีระ ภูทกจารี) (๒๕๔๕)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ก-ข.

๑.๗.๒ สถานที่ที่ใช้ในการค้นคว้าข้อมูล หอสมุดบัณฑิตวิทยาลัย และหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพมหานคร, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร, หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา นครปฐม

๑.๗.๓ เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

๑) ออกแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์พระครูภาวนาจิตสุนทรและกำหนดตัวแทนกลุ่มตัวอย่างเพื่อการสัมภาษณ์

๒) สังเกตการณ์ จดบันทึก ถ่ายวีดิทัศน์ ในงานพุทธศาสนพิธีในการสร้างพระพุทธรูปพระครูภาวนาจิตสุนทร และช่วยเหลือดำเนินงานต่างๆ

๓) สัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) ตัวแทน ๖ กลุ่มๆละ ๓ รูป/คน รวม ๑๘ รูป/คน ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ ตัวแทนของกลุ่มพระสงฆ์ที่ร่วมโครงการกับพระครูภาวนาจิตสุนทร

๑) พระครูปลัดสัมพิพัฒเมธอาจารย์ (พระอาจารย์คงฤทธิ์ สุจิตโต) รองเจ้าอาวาสวัดพระยายัง)

๒) พระครูพิศาลปัญญาคุณ เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานีรองประธานสมาคมพุทธไทยภาคตะ

๓) พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ หรือ ปิยโสภณ สุวิสุทธิ) รองเจ้าอาวาสวัดพระราม ๘ กาญจนภิเษก

กลุ่มที่ ๒ ตัวแทนนักวิชาการด้านพุทธศาสนา

๔) พระพรหม บุญนิธิ ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) พระครูปลัดธรรมเมธาวัฒน์(วรพงศ์ ปภัสสโร) เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ และรองเจ้าอาวาสวัดใต้

๖) ดร.ประพันธ์ ศุภสร อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กลุ่มที่ ๓ ผู้มีศรัทธาสรางพระพุทธรูป

๗) นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์ เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศวิทยา

๘) นางกัลยาณี ติราทอง เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอางค์

๙) นางสาววรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร

กลุ่มที่ ๔ ผู้ช่วยเหลื่องานสร้างพระพุทธรูป

๑๐) นางจิริยา จัตุพร ประชาสัมพันธ์โครงการสร้างพระพุทธรูปพระครูภาวนาจิต

สุนทร

๑๑) นางราณี ภูววรรณชัยกุล ผู้รับผิดชอบบัญชีกองทุนพุทธเจ้าองค์ดำ

๑๒) นางกนกกลัดดา สินปัญญา ผู้รับผิดชอบงานรับบริจาคและโรงทาน

กลุ่มที่ ๕ พระสงฆ์ในวัดที่ได้รับพระพุทธรูป

๑๓) พระครูโชติญาณประยุต รักษาการเจ้าอาวาสวัดสิริกมลवास

๑๔) พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปญญโร) เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม

๑๕) แม่ชีนลินรัตน์ สุทธิธรรมวิษญ์(แม่ชีนกแก้ว ด้วงแสง) เจ้าของสำนักปฏิบัติ

ธรรมพุทธสาวิกา

กลุ่มที่ ๖ พระสงฆ์วิปัสสนาจารย์

๑๖) พระอาจารย์ไพเราะ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว

๑๗) พระครูศรีนิคมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดนิคมผัง ๑๖

๑๘) พระครูภาวนาวราลังการ วิ. (สมศักดิ์ โสโรโท) เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาศาราม

๑.๗.๔ รวบรวมเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๗.๔. นำเสนอผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ความเป็นมาของพระพุทธรูปและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูป ในประเทศไทย

๑.๘.๒ บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ บทบาทของพระครูภาวนาจิตสุนทรในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

ความเป็นมาของพระพุทธรูปและคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูป

๒.๑ ความเป็นมาของ พระพุทธรูป

พระพุทธรูปนั้นเกิดจากความเคารพศรัทธาเลื่อมใส อันเป็นมูลเหตุให้เกิดความรักและความผูกพันต่อพระพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่า เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งใด พระองค์จะแสดงความรักต่อพระพุทธองค์ด้วยการจูมพิตที่พระบาทของพระพุทธเจ้าทุกครั้ง หรือแม้แต่อนาถบิณฑิกเศรษฐีอีกผู้หนึ่งที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเพื่อบำเพ็ญพุทธกิจที่อื่นเป็นเวลานานๆ อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ไปหาพระอานนท์เพื่อขอสิ่งที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า พระอานนท์ได้มอบคันโฑให้เศรษฐีไปปลูกที่ใกล้กับพระเชตะวันมหาวิหารเพื่อเป็นสื่อแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คันโฑที่พระอานนท์มอบให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีปลูกนั้นชื่อว่า อานันทโฑ^๑ จะเห็นว่า ในสมัยพุทธกาล พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก

เนื่องจากคนอินเดียในสมัยโบราณไม่นิยมสร้างรูปพระพุทธรูปในรูปของมนุษย์ แต่จะสร้างเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ตนเคารพบูชา^๒ แนวคิดนี้มีได้มีเฉพาะแต่ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูก็ไม่นิยมการสร้างรูปเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือไว้เช่นกัน^๓ การสร้างพระพุทธรูปน่าจะเริ่มขึ้นจากราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินที่ให้นักราษฎรราชบัณฑิตกับพวคนายช่างร่วมกันประชุมปรึกษารื้อถอนว่า ควรสร้างอย่างไร โดยกำหนดเงื่อนไขไว้ ๒ ประการ คือ

๑. จะต้องทำให้แปลกกับรูปภาพคนอื่นๆที่ ใครได้เห็น ก็รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปของพระพุทธเจ้า

^๑พุทธทาสภิกขุ, ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศไทย พ.ศ. ๓๐๐-๕๐๐, (กรุงเทพมหานคร : ชามากราฟิคส์, ๒๕๐๕), หน้า ๑-๑๕.

^๒พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตฺญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๔.

^๓พระสุชาติ วชิรปญฺโญ (นาอุดม), ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๕.

๒. จำต้องให้มีความงดงามเป็นที่ถูกใจของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา^๔

จุดประสงค์ของผู้สร้างก็เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เป็นพุทธานุสติที่พระองค์มีคุณ ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณต่อเวไนยสัตว์ ทรงโปรดนำเวไนยสัตว์ให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสารจนบรรลุพระนิพพาน และใช้เป็นทีระลึกสักการบูชา เผยแผ่พระพุทธศาสนานำไปสู่การศึกษาค้นคว้า และประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข ความเจริญ และสันติภาพในโลก

นักโบราณคดีได้แสดงทัศนะเรื่องการสร้างสัญลักษณ์และการสร้างพระพุทธรูปไว้เพื่อสักการบูชา ดังนี้^๕

แบบที่ ๑ แบบสร้างสัญลักษณ์ (พ.ศ.๑-๖๐๐) ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป มีแต่การสร้างสิ่งแทนซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าตามเหตุการณ์ที่สำคัญ คือ การประสูติ สร้างดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ การตรัสรู้ สร้างพระแท่นและโพธิ์ฤกษ์เป็นสัญลักษณ์ การแสดงปฐมเทศนา สร้างธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์

แบบที่ ๒ แบบสร้างรูปเคารพ (พ.ศ.๖๐๐- ๑๘๐๐) มีการสร้างพระพุทธรูปไว้สักการบูชา

พระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นในยุคแรกมีความเป็นมาจากศิลปะของพวกกรีกแล้วสร้างกันต่อ ๆ มา พระพุทธรูปแบ่งตามสกุลช่างของอินเดีย คือ

๑. สกุลศิลปะแบบคันธารราฐ (พ.ศ. ๖๐๐ – ๑๐๐๐)
๒. สกุลศิลปะแบบมถุรา (พ.ศ. ๗๐๐ – ๘๐๐)
๓. สกุลศิลปะแบบอมราวดี (พ.ศ. ๗๐๐ – ๘๐๐)
๔. สกุลศิลปะแบบคุปตะ (พ.ศ. ๕๐๐ – ๑๑๐๐)
๕. สกุลศิลปะแบบหลังคุปตะ (พ.ศ. ๑๑๐๐ – ๑๒๐๐)
๖. สกุลศิลปะแบบปาละและ เสนะ (พ.ศ. ๑๔๐๐ – ๑๘๐๐)
๗. สกุลศิลปะแบบโจฬะ (พ.ศ. ๑๓๘๕ – ๑๘๒๒)^๖

^๔พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตยาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา , หน้า ๑๗๑ - ๑๗๓.

^๕จิตร บัวบุศย์, สกุลศิลปะพระพุทธรูปในประเทศไทย : มรดกวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุดมศิลป์, ๒๕๐๗), หน้า ๒๑.

^๖ศาสตราจารย์ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย และตำนานพระพิมพ์ของศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๔), หน้า ๒๑,๒๕.

พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ของไทย แบ่งเป็น ๘ สมัยด้วยกันคือ

๑. สมัยทวารวดี (พ.ศ. ๑๒๐๐ – ๑๖๐๐)
๒. สมัยศรีวิชัย (พ.ศ. ๑๓๐๐ – ๑๔๐๐)
๓. สมัยลพบุรี (พ.ศ. ๑๗๐๐ – ๑๘๐๐)
๔. สมัยเชียงแสน (พ.ศ. ๑๖๐๐ – ๑๘๐๐)
๕. สมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๐๐ – ๑๙๐๐)
๖. สมัยอุทอง (พ.ศ. ๑๘๐๐ – ๒๐๐๐)
๗. สมัยศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๐๐ – ๒๓๐๐)
๘. สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๐๐-ปัจจุบัน)^๗

การสร้างพระพุทธรูปองค์แรกในสมัยพุทธกาล เป็นพระพุทธรูปเหมือนพระพุทธรเจ้าองค์แรก มาจากพุทธประวัติตอนทรงห้ามพระแก่นจันทน์ ถึงจะไม่มีปรากฏในบาลีพระไตรปิฎกโดยตรง แต่ก็มีตำนานอ้างว่า พระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นั้นเป็นต้นแบบของพระพุทธรูป^๘ ซึ่งสร้างกันต่อมาในภายหลังหรือถ้าอีกนัยหนึ่ง คือ อ้างว่า พระพุทธรูปมีขึ้นโดยมีพระบรมพุทธานุญาต และสร้างเหมือนพระพุทธรองค์ ตั้งแต่ในครั้งพุทธกาล^๙ จึงเชื่อกันว่า พระแก่นจันทน์เป็นพระพุทธรูปองค์แรกที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา

ตำนานพระแก่นจันทน์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไป ประทานเทศนาโปรดพระพุทธมารดา ที่ประทับอยู่บนดาวดึงส์ พระเจ้าประเสนทิโกศล ไม่ได้เห็นพระพุทธรองค์ชำนาน จึงมีความรำลึกถึงทรงตรัสสั่งให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้น ด้วยแก่นจันทน์แดงประดิษฐานไว้เหนืออาสนะ ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ครั้นพระพุทธรองค์เสด็จกลับจากดาวดึงส์มาถึงที่ประทับ พระแก่นจันทน์ถูกขึ้นปฏิสนธากับพระพุทธรองค์ด้วยปาฏิหาริย์ แต่พระพุทธรองค์ตรัสสั่งให้ พระแก่นจันทน์กลับไปยังที่ประทับเพื่อรักษาไว้เป็นตัวอย่างพระพุทธรูป ซึ่งจะได้นำเป็นแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูปเมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว ตำนานนี้อ้างว่าพระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นั้นเป็นต้นแบบของพระพุทธรูป^{๑๐}

^๗มานิต วัลลิโกดม, *วิวัฒนาการสร้างพระพุทธรูป*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕.

^๘สุจิตต์ วงษ์เทศ, *มูลเหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูปอู่ฟกานิสถาน : สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช*, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

^๙สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, *ตำนานพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๐}สุจิตต์ วงษ์เทศ, *มูลเหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูปอู่ฟกานิสถาน : สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช*, หน้า ๔.

พระธรรมโกษาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้อีกว่า ตำนานพระพุทธรูปปางนี้ ไม่ปรากฏในบาลีฝ่ายหินยานแต่ประการใดเลย บางทีอาจมีในคัมภีร์ของพระสงฆ์ฝ่ายใต้ก็ได้ น่าจะเห็นว่าเป็นเรื่องหลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วจึงมิได้ปรากฏเป็นคัมภีร์ แต่ตำนานพระห้ามแก่นจันทน์ กลับเป็นตำนานเก่าก่อนพระพุทธรูปทั้งหมด แสดงว่า เป็นพระพุทธรูปองค์แรกด้วยมิ ในสมัยพระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ดังนั้น เรื่องพระปางห้ามแก่นจันทน์ จึงเป็นเรื่องปรัมปราดังกล่าว^{๑๑}

ในคัมภีร์ฝ่ายบาลีไม่ได้มีการบันทึกไว้ให้ปรากฏเป็นหลักฐาน แต่ก็ไม่ปฏิเสธแต่ประการใด น่าจะมีหลักฐานทางพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ คือตั้งแต่ลังกาลงมาได้เขียนเอาไว้ แต่ก็มีข้อมูลเกี่ยวกับตำนานการสร้างพระแก่นจันทน์ ตามที่หลวงจีนฝายเขียนได้บันทึกไว้อีกว่า

ในบรรดาพุทธเจดีย์ที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้ หามีพระพุทธรูปไม่ ใช่แต่เท่านั้น แม้อุทเทสิกเจดีย์ที่สร้างกัน เมื่อล่วงสมัย พระเจ้าอโศกแล้วจนราว พ.ศ. ๔๐๐ เช่น ถายจำหลักรูปเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งได้ทำเป็นเครื่องประดับ พระมหาธาตุเจดีย์ดังกล่าวมา ในตอนก่อนทำแต่รูปคนอื่น ตรงไหนจะต้องทำพระพุทธรูป คิดทำรูปอื่น เช่น รอยพระพุทธรบาทหรือพระธรรมจักรและพุทธอาสน์ เป็นต้นสมมติแทนพระพุทธรูปทุกแห่งไป

ด้วยเหตุนี้จึงพิสูจน์ให้เห็นว่าประเพณีการสร้างพระพุทธรูปยังไม่มีในสมัยพุทธกาล หรือยังเป็นข้อห้ามอยู่ในมัชฌิมประเทศจนถึงพ.ศ. ๔๐๐ ตำนานเรื่องพระแก่นจันทน์ น่าจะเกิดขึ้นในสมัยเมื่อมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปกันแพร่หลายแล้ว ราวใน พ.ศ. ๗๐๐ หรือ ๘๐๐ ปี^{๑๒}

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ศิลปกรรมของอินเดียก็ได้เริ่มพัฒนาขึ้นอย่างสร้างสรรค์ วัสดุที่ใช้ก็นิยมด้วยศิลาเป็นพื้น แต่ไม่ปรากฏว่า มีการสร้างพระพุทธรูป เท่าที่ได้พบมีเพียงสัญลักษณ์ เช่นรูปพระนางมหายากำลังประทับนั่ง หรือยืนบนดอกบัว และมีช้างกำลังพรมน้ำมนต์อยู่ (หมายถึง ประสูติ) ม้าไม่มีคนขี่ (หมายถึง ปางเสด็จออกมหาภิเนษกรรม) บัลลังก์เปล่า มีคันโพธิ์ประกอบ (หมายถึงตรัสรู้) ธรรมจักร (หมายถึงปางประทานปฐมเทศนา) พระบาทยุคล (หมายถึงปางประทับยืน) สถูป (หมายถึงปางปรินิพพาน) เป็นต้น^{๑๓}

ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิของพระสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีเนื้อความที่กล่าวเกี่ยวกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชไว้ว่า

^{๑๑}พระธรรมโกษาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ), ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ, (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๕), หน้า ๑๒๒.

^{๑๒}สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์, หน้า ๕๕.

^{๑๓}ศจ. หลวง บริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์), เราเคารพพระพุทธรูปอย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปดักชั่น, ๒๕๓๑), หน้า ๘๓-๘๔.

เมื่อพระเจ้าอโศกจัดฉลองพุทธเจดีย์คือ ทรงโปรดฯ ให้สร้างสถูปเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ ทั่วชมพูทวีป เป็นเวลา ๗ ปี ๗ เดือน และ ๗ วัน โปรดเกล้าฯ ให้ฉลองอย่างมโหฬารยิ่งใหญ่สมเกียรติยศ ทรงประกาศพระเกียรติคุณของพุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วอาณาจักร เหตุการณ์ครั้งนั้นพญามารได้มาขัดขวางการฉลองสมโภช และได้ถูกท่านอุปลุตะเถระผู้ชีนาสพปราบจนคลายพยศ ขอมพ่ายแพ้ไป ส่วนพระอุปลุตะเถระผู้ชีนาสพได้ทรงโปรดฯ ให้พญามารเนรมิตรูปพระพุทธรูป เพราะท่านปรารถนาที่จะชมพระพุทธรูปลักษณะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นเมื่อพญามารได้เนรมิตรูปพระวรกายของพระพุทธรูป มีพุทธรูปลักษณะที่งดงามในท่ามกลางหมู่สงฆ์ ต่อหน้าพระพักตร์พระเจ้าอโศกมหาราช และพุทธบริษัทจำนวนมหาศาล ทั้งพระสงฆ์และหมู่ชน ได้แสดงความเคารพรูปเหมือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับนั่งแวดล้อมด้วยหมู่พระอสีติอรียสาวกเปรียบเสมือนในสมัยพุทธกาล ทุก ๆ คนล้วนเกิดความปีติศรัทธาอย่างแรงกล้าหาที่เปรียบปรานมิได้ เพราะเหตุผลตามที่ได้อธิบายไว้เบื้องต้น^{๑๔}

ตำนานพระแก่นจันทน์ แม้ว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรกในสมัยพุทธกาลก็จริง แต่เชื่อว่าหลังจากนั้น ก็ไม่มีใครกล้าสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรูปอีก สันนิษฐานว่า อาจเป็นด้วยพุทธบารมีของพระพุทธรูปยังคงถ่ายทอดกันสืบต่อมาอีกนานหลายชั่วอายุคน และพระพุทธรูปทรงมีลักษณะมหาบุรุษที่งดงามมาก จนเป็นเรื่องเหลือวิสัยที่ช่างศิลป์ใดๆ ในยุคนั้นจะสามารถสร้างรูปเคารพ ให้งดงามเหมือนพระองค์ได้ ด้วยเกรงว่า จะเกิดความผิดพลาดขึ้นและจะเป็นการลบหลู่พระบารมีของพระพุทธรูป ดังนั้น ในช่วง ๓๐๐ กว่าปีตั้งแต่หลังพุทธกาลจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชจึงไม่มีหลักฐานในการสร้างพระพุทธรูปใดๆ อีกเลย

ในทัศนะทางศิลปะและโบราณคดีกล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปเก่าที่สุดที่นักสำรวจโบราณวัตถุพบอยู่ที่เมืองคันธาระในประเทศปากีสถาน พระพุทธรูปเหล่านั้นเป็นศิลปะกรีก พระพักตร์คล้ายเทวรูปกรีก มีพระเกศาเป็นเส้นและเป็นมวยมุ่นอยู่กลางพระเศียร มีจีวรเป็นริ้ว นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า เป็นพระพุทธรูปรุ่นแรก สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๖ (ราว พ.ศ. ๖๐๐)

ในยุคสมัยคันธารราช^{๑๕} ในแผ่นดินพระเจ้ามิลินท์ หรือ เมนันเดอร์ (Menander) เมื่อราว ๆ พ.ศ. ๓๖๓-๓๘๓ พระองค์ทรงมีเชื้อสายกรีก มีอำนาจเหนือรัฐ มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงประกาศแสดงพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทำนุบำรุง

^{๑๔} กรมการศาสนา, พระปฐมสมโพธิกถา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา), หน้า ๕๐๐-๕๑๑.

^{๑๕} อาณาเขตคันธารราช ปัจจุบันนี้อยู่ในดินแดนประเทศอัฟกานิสถานบ้าง และอินเดียบริเวณมณฑลในทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ปัจจุบันนี้เป็นประเทศปากีสถาน).

พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง หลังจากนั้น ความนิยมบูชาพระพุทธรูป ก็แพร่หลายลงมาทางใต้ จนชาวมอญและมณฑลอื่นในประเทศอินเดีย มีคติเดิมที่ถือว่าไม่ควรสร้างรูปเคารพต่างพากัน เลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นที่นิยมบูชากันไป^{๑๖}

ศาสนาเดิมของพวกโยนกนิยมสร้างเทวรูปเพื่อสักการบูชา ด้วยเหตุนี้ จึงคิดประยุกต์ สร้างพระพุทธรูปขึ้นในคันธารราฐเพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธคุณยุคแรก ๆ มีการผสมผสาน ระหว่างศิลปะกรีกแบบเฮเลนนิคกับศิลปะอินเดียโดยศึกษาค้นคว้าวินิจฉัยจากคัมภีร์มหาปุริ สลักษณะบางส่วน จึงมีพุทธลักษณะที่เหมือนมนุษย์ถึงเทพเจ้าแบบกรีก มีพุทธลักษณะยังไม่งดงาม ตามแบบอุดมคติ

เมื่อพระเจ้ากนิษกะกษัตริย์องค์ที่ ๓ ของวงศ์กุสานซึ่งถือเป็นสมัยสูงสุด ของศิลปะคันธารราฐ^{๑๗} ได้ครองราชย์ ก็ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน พระองค์ ได้ทรงแก้ไขรูปองค์ พระพุทธรูป ให้มีความสวยงามขึ้น และให้มีการแก้ไขรูป พระสถูปเจดีย์เดิม ซึ่งไม่มีฐานันท์ทั้ง ๔ ทิศ ส่วนพระพุทธรูป ก็มักสร้างเป็นรูปพระโพธิสัตว์เป็นส่วนมาก^{๑๘} เหตุที่ช่างศิลป์ได้พัฒนาฝีมือเพราะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากสถาบันกษัตริย์อย่างดียิ่ง จึงสามารถผลิตงานศิลปะ ประติมากรรมได้อย่างประณีตสูงสุด

ส่วนการที่พระพุทธรูปเริ่มมีพระพุทธรูปลักษณะเป็นรูปพระโพธิสัตว์ ก็ด้วยอิทธิพลของ ฝ่ายมหายาน ซึ่งมีพระมหากษัตริย์อุปถัมภ์ ดังที่อาจารย์ท่านกล่าวอธิบายไว้เบื้องต้นนั้น และผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรม ของเฮเลนนิคของกรีกที่ฝังรากลึก ทางอินเดียฝ่ายเหนือจึงได้สร้าง เป็นรูปพระโพธิสัตว์ประดับไว้ตามสถูปต่าง ๆ ต่อมาจึงค่อย ๆ ปรากฏชัดเป็นภาพเหมือนพระพุทธร ่องก็ยังขึ้น และดัดแปลงแก้ไข เป็นพระพุทธรูป ในมหายาน ในสมัยพระเจ้ากนิษกะ กษัตริย์องค์ที่ ๓ ของวงศ์กุสานซึ่งถือเป็นสมัยสูงสุด ของศิลปะคันธารราฐ จากนั้นแล้วการสร้างพระพุทธรูป ขึ้น กราบไหว้บูชา ก็ได้เพิ่มขึ้นจากสัญลักษณ์สังเวชนียสถานของพระพุทธองค์ที่เคยสร้างสรรค์กันมา และแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็วในหมู่ศิลปินอินเดีย และประเทศใกล้เคียงและวิวัฒนาการ ต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้^{๑๙}

^{๑๖} ศ.จ.หลวงบริบาลนริรักษ์, พระพุทธรูปปางต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ด โปรดักชั่น, พ.ศ.๒๕๓๑), หน้า ๕๘-๕๙.

^{๑๗} จิตร บัวนุช, สกุลศิลปะ-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรม, (พระนคร : โรงพิมพ์การ ศาสนา, ๒๕๐๓), หน้า ๔๔-๔๖.

^{๑๘} พร้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา, พระพุทธรูปบูชา, (พระนคร : โรงพิมพ์ ส.ประสิทธิ์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๐ -๒๑.

^{๑๙} จิตร บัวนุช, สกุลศิลปะ-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรม, หน้า ๔๔-๔๖.

เมืองคันธารราฐซึ่งปกครองโดยกษัตริย์ชาวกรีกที่ เป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา พระพุทธรูปจึงมีอิทธิพลของศิลปะกรีก พระพุทธรูปลักษณะของพระพุทธรูปในยุคนี้จึงเหมือนกับมนุษย์ทั่วไป ต่อมาศิลปินชาวอินเดียได้รวบรวมคำรา “ศิลปะศาสตร์” ขึ้นซึ่งได้ใช้กันอย่างแพร่หลายในการสร้างพระพุทธรูปสกุลศิลปะต่างๆ ของอินเดียทั้งพระพุทธรูปศาสนา และศาสนาพราหมณ์อื่นๆ ในสมัยคุปตะ (พ.ศ. ๒๖๓-๑๑๕๐) ศิลปินชั้นแนวหน้าที่เป็นครูอาจารย์ในสกุลศิลปะได้รวบรวมหลักเกณฑ์เป็นรูปร่างแน่ชัดในสมัยคุปตะ (พ.ศ. ๒๖๓-๑๑๕๐) ต่อมาหลักเกณฑ์ศิลปะหรือศิลปะศาสตร์นี้ค่อย ๆ ละเอียดย และซับซ้อนเป็นอันดับ และมีอิทธิพลต่อพุทธศิลป์ของไทยในสมัยต่าง ๆ เช่น สมัยสุโขทัย และสมัยอยุธยา เป็นต้น^{๒๐}

นักปราชญ์ท่านได้อธิบาย ไว้ว่า เมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้าอโศก อำนาจแห่งราชวงศ์โมริยะ ก็เสื่อมลง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๔ - ๘ สกุลช่าง ฝ่ายประติมากรรม สองสกุลได้เกิดขึ้นคือสกุลคันธาระและมถุราสกุลช่างสองสกุลนี้ ได้เป็นผู้จัดสร้างพระพุทธรูปขึ้นเคารพบูชาแทนพระพุทธรูป นักปราชญ์ ทางโบราณคดีไม่กล้ายืนยันว่า สกุลช่างใด เป็นผู้คิดสร้างพระพุทธรูป ขึ้นก่อนอย่างไรก็ดี นักนักที่ ทำให้เชื่อว่า พระพุทธรูป ที่สร้างขึ้นครั้งแรกนั้น เป็นของสกุลช่างคันธาระ หรือเรียกกันทั่วไปว่า แบบคันธาระ เพราะในศาสนาเดิมของพวกกรีกนั้นนิยม สร้างรูปเคารพอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่มีปัญหาอย่างใด ที่พวกเขาจะไม่คิด สร้างพระพุทธรูปไว้เคารพบูชาด้วย สกุลช่างฝ่ายประติมากรรมของอินเดียเหนือขึ้นนอกจากคันธาระ และมถุราแล้ว ก็ยังมีสกุลคุปตะ และปาละอีกสองสกุล สกุลคุปตะนั้นจัดว่าเป็นสกุลช่างที่เจริญสูงสุดของอินเดีย^{๒๑}

การสร้างพระพุทธรูปในยุคแรก ๆ มีการผสมประสานระหว่างศิลปะกรีกแบบเฮเลนนิคกับศิลปะอินเดียโดยศึกษาค้นคว้าวินิจฉัยจากคัมภีร์มหาปฐกสัทลักษณะบางส่วน จึงมีพุทธลักษณะที่เหมือนมนุษย์ถึงเทพเจ้าแบบกรีก มีพุทธลักษณะยังไม่งดงามตามแบบอุดมคติ ต่อมาในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ได้สร้างพระพุทธรูปที่งดงามขึ้นอย่างยิ่ง เหตุที่ช่างศิลปินได้พัฒนาฝีมือ ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากสถาบันกษัตริย์อย่างดียิ่ง จนสามารถผลิตงานศิลปะประติมากรรมได้อย่างประณีตสูงสุด

พระพุทธรูปแบบมถุราในยุคต้น ไม่ได้รับอิทธิพลของศิลปะคันธารราฐเลย แต่เป็นแบบอินเดียแท้ สันนิษฐานว่า ช่างอินเดียคงจะทราบข่าวว่าช่างคันธารราฐจัดทำพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ขึ้นบ้าง ส่วนพระพุทธรูปแบบอมราวดีนั้น แก้วแบบจิ๋วเป็นอีกอย่างหนึ่งและเปลี่ยนเส้นพระเกศาเป็นขมวด ได้ทรงแก้ไขรูปองค์พระพุทธรูป ให้มีความสวยงามขึ้น และให้มีการแก้ไขรูป

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๒๑} อาจารย์เขียน ชัมศิริ, พุทธานุสรณ์, (พระนคร : บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๐), หน้า ๒๖-๒๗.

พระศุภเจดีย์เดิม ซึ่งไม่มีซุ้มจระนำทั้ง ๔ ทิศ ส่วนพระพุทธรูป ก็มักสร้างเป็นรูปพระโพธิสัตว์เป็น
ส่วนมาก ^{๒๒}

ศิลปะอินเดียยุคคลาสสิก เป็นแบบอินเดียแท้ ๆ คือ สกุลช่างคุปตะ และปาละ ทาง
ศิลปะช่างอินเดียยังได้สร้างเทวรูปพระนารายณ์ ของลัทธิพราหมณ์ฮินดูเพื่อบูชากราบไหว้ ดังที่
นักปราชญ์ท่านได้กล่าวไว้ว่า ราว พ.ศ. ๓๗๐ ชาวโยนก ซึ่งเดิมได้ทำรูปเคารพขึ้นมาบูชากราบไหว้
อยู่แล้วเป็นพวกเทวรูปและชาวอินเดียก็สร้างรูปพระนารายณ์ พระอุมา รูปเทวดาต่าง ๆ ^{๒๓}

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย มีสกุลศิลปะของไทยปะปนอยู่ทุกระยะที่
สกุลศิลปะของพระพุทธรูป ได้เริ่มปรากฏขึ้นในประเทศไทย นอกจากสกุลศิลปะแรกเริ่มคือ สกุล
ศิลปะอมราวดีเท่านั้น ที่ศิลปินไทยยังไม่ได้แสดงฝีมือ เพราะเป็นสมัยแรกที่ศิลปินอินเดียเป็นผู้ริเริ่ม
เช่นเดียวกับศิลปินกรีกเฮเลนนิค ของสกุลศิลปะคันธารราชูที่เป็นผู้นำให้ศิลปินอินเดีย ต่อจากนั้นมา
ศิลปินไทยก็ได้แสดงฝีมือสืบเนื่อง ซึ่งเป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมได้แก่ สถาปัตยกรรม
ประติมากรรม และจิตรศิลป์ต่าง ๆ ^{๒๔} ที่แฝงไว้ด้วยคตินิยม และปรีชาธรรมมากมายให้คน
คิดค้นและศึกษาตีความ

ในด้านโบราณคดีและความเป็นมาของประวัติศาสตร์ศิลปะ ที่เกี่ยวกับงาน
ประติมากรรมทางศาสนาพุทธ จะเห็นว่าการสร้างรูปเคารพได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและ
เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อม ประวัติการสร้างพระพุทธรูปที่สืบทอดกันมาจนถึงทุก
วันนี้ ก็เป็นไปตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกิดจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์
ศิลปะ

๒.๑.๑ ความเป็นมาของพุทธศิลป์ของพระพุทธรูป

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปเชิงสัญลักษณ์ (พุทธศตวรรษที่ ๓-๖) ในสมัยของพระเจ้า
อโศกมหาราช ยังไม่มีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้าในรูปที่เป็นมนุษย์ แต่จะใช้รูปที่เป็น
สัญลักษณ์แทน พุทธประวัติที่ปรากฏอยู่ตามศาสนสถาน เช่น ที่สถูปสาญจีและตามเจดีย์สถานต่างๆ
หากเป็นรูปตอนประสูติจะแสดงด้วยรูปพระนางสิริมหามายาทรงยืนเหนี่ยวกิ่งไม้ รูปตอนตรัสรู้

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๒๓} พระพุทธรูปแบบมอญในชั้นเดิมไม่ได้รับอิทธิพลของศิลปะคันธารราชูเลย แต่เป็นแบบอินเดีย
แท้ สันนิษฐานว่า ช่างอินเดียคงจะทราบข่าวว่าช่างคันธารราชูคิดทำพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ขึ้นบ้าง ส่วน
พระพุทธรูปแบบอมราวดีนั้น แกะแบบจิ๋วเป็นอีกอย่างหนึ่งและเปลี่ยนเส้นพระเกศาเป็นขมวด

^{๒๔} กรมศิลปากร, *วิวัฒนาการพุทธสถานไทย*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,
๒๕๓๓), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

แสดงด้วยคันโพธิ์ และบัลลังก์ และรูปตอนปฐมเทศนาแสดงด้วยธรรมจักรกับกวางหมอบ แสดงให้เห็นว่า ยังไม่มีประเพณีการสร้างพระพุทธรูป หรือในสมัยนั้นยังเป็นข้อห้ามเพราะถือว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพอย่างสูงสุด จึงไม่มีช่างศิลป์กล้าสร้างพุทธรูปที่เหมือนพระพุทธเจ้าพระองค์จริง

ก. พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปอินเดีย

๑) ศิลปะแบบคันธารราฐ (พุทธศตวรรษที่ ๖-๑๐) แคว้นคันธาระตั้งอยู่ในชายแดนทางทิศเหนือของประเทศอินเดีย ดักศิลาเป็นเมืองหลวงครั้งสมัยพุทธกาล แต่ปัจจุบันบางส่วนของแคว้นคันธาระอยู่ในประเทศปากีสถาน และบางส่วนอยู่ในประเทศอัฟกานิสถาน แคว้นคันธาระเคยเป็นทางเดินทัพของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งกรีกเข้าสู่อินเดีย ฉะนั้นการสร้างพระพุทธรูปที่สำคัญในสมัยนี้ จึงเหมือนกับคนทั่วไป คล้ายกับเทวรูปของกรีก-โรมัน ^{๒๕}

๒) ศิลปะแบบมถุรา (พุทธศตวรรษที่ ๖-๘) มถุราเป็นเมืองหลวงของแคว้นสุระเสนะในสมัยครั้งพุทธกาล มถุราตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศอินเดีย แต่อยู่ใต้แคว้น คันธาระมาก จึงไม่ได้รับอิทธิพลจากกรีก เพราะฉะนั้น การสร้างพระพุทธรูปที่เมืองนี้ จึงเป็นผลงานของช่างอินเดีย ดังนั้น พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยนี้ จึงมีลักษณะอวบอ้วนบึกบึน เข้มแข็ง ไม่อ่อนโยน นุ่มนวล ทั้งมีลักษณะคล้ายคนทั่วไป ^{๒๖}

๓) ศิลปะแบบอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ ๗-๑๑) อมราวดี อยู่ทางใต้ของประเทศอินเดีย พระพุทธรูปในสมัยนี้ มีลักษณะอ่อนช้อยงดงามตามอุดมคติ มักครองจีวรเฉียงเป็นริ้วทั้งพระองค์ และบางครั้งพระพักตร์คล้ายประติมากรรมโรมัน

๔) ศิลปะแบบคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒) คุปตะเป็นชื่อราชวงศ์หนึ่ง ซึ่งปกครองเมืองปาตลีบุตร พระพุทธรูปในสมัยนี้ถือกันว่า เป็นศิลปะชั้นยอดของอินเดีย ทำนองเดียวกับพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ถือเป็นยอดศิลปะไทย ดังนั้นพระพุทธรูปในสมัยคุปตะ จะมีลักษณะพระอังการาว บั้นพระองค์เล็ก ห่มจีวรแบบแนบเนื้อ จีวรไม่เป็นริ้วย่น สัดส่วนพระวรกายเห็นได้ชัด และมีพระพักตร์สงบนิ่ง ^{๒๗}

^{๒๕} สมเด็จพระมหาธีรราชูปถัมภ์, ตำนานพุทธเจดีย์, หน้า ๕๕-๖๓.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

^{๒๗} จิตร บัวบุศย์, สกุลศิลปะ-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรมไทย, หน้า ๗๑-๗๖.

๕) ศิลปะแบบปาละ-เสนะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๕) ปาละเป็นชื่อราชวงศ์หนึ่งซึ่งปกครองแคว้นเบงกอล พระพุทธรูปสมัยนี้ มีลักษณะพระวรกายสะโพดสะอึ่ง มีความอ่อนช้อยมากขึ้น จีวรแนบเนื้อยิ่งขึ้น พระพักตร์คม โดยมีพระขนง และพระโอษฐ์เป็นขอบคม พระนาสิกงุ้ม พระเนตรอยู่ในลักษณะครึ่งหลับ^{๒๘}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปนั้น เกิดที่อินเดียฝ่ายเหนือในฝ่ายมหายาน ที่เมืองคันธารราฐ และเมืองมถุรา จนการสร้างพระพุทธรูปได้วิวัฒนาการ มีอิทธิพลต่อเมือง อื่น ๆ อีกหลายเมือง อาทิ แบบอมราวดี แบบคุปตะ และแบบปาละ-เสนะ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่มากมายในปัจจุบัน

ข. พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไทย

๑) พระพุทธรูปสมัยทวารวดี (พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๒๐๐) แบ่งออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

(๑) ทวารวดีตอนต้น ส่วนใหญ่สร้างด้วยหินขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้ายพุทธรูปในสมัยคุปตะของอินเดีย แต่การสร้างยังไม่ประณีตทำให้พระพุทธรูปในยุคนี้ดูค่อนข้างกระด้าง

(๒) ทวารวดีตอนกลาง การสร้างมีความประณีตกว่าตอนต้นมาก พระพักตร์มีลักษณะแบนกว้างและสั้น เครื่องขริม พระโอษฐ์กว้างและเบะ พระเนตรโปน มีทั้งที่สร้างด้วยหินแข็งที่มีขนาดใหญ่โต แบบลอยองค์และจำหลักนูน กับที่สร้างด้วยสำริดซึ่งมีขนาดเล็กประมาณครึ่งฟุต

(๓) ทวารวดีตอนปลาย เป็นลักษณะผสมผสานกันระหว่างศิลปะศรีวิชัยและอุททอง พบที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่

สมัยทวารวดี^{๒๙} ซึ่งราชธานีอยู่ที่นครปฐมนี้ได้เคยกำหนดศักราชกันมาแต่ก่อนว่าแต่ราว พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๒๐๐ ศักราชนี้ ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ อดีตผู้ประสานงานการสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ที่เมืองฮานอย เป็นผู้กำหนดขึ้นก่อน แล้วพวกนักปราชญ์ฝรั่งก็ถือตามเป็นยุติกันมา ที่ศาสตราจารย์ยอช เซเดส์ กำหนดศักราชสมัยนี้ว่า ประมาณ ๑๐๐๐-๑๒๐๐ นั้น ท่านเอามาจากจดหมายเหตุจีน ซึ่งกล่าวไว้ว่า “เมื่อราวปี พ.ศ. ๑๑๕๐ มีอาณาจักรใหญ่อันหนึ่ง ชื่อ จุลลอปัตตี (ทวารวดี) ตั้งอยู่ในระหว่างเมืองศรีเกษตร คือพม่าและเมือง อีสานบุรีคือ เขมร” ได้แก่นั่นที่เป็นจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยเวลานี้ ตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมาลงมาจนถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

^{๒๘} ศ.ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖-๑๖.

^{๒๙} ศ.จ.หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปปางต่างๆ, หน้า ๕๙๒.

ในจังหวัดต่างๆ เหล่านี้ได้พบพระพุทธรูปทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปอินเดีย ครั้งราชวงศ์สุโขทัยมาก นักปราชญ์ทางโบราณคดีจึงลงความเห็นกันว่า เป็นฝีมือช่างครั้ง ราชอาณาจักรทวารวดีที่จดหมายเหตุจีนกล่าวถึง ซึ่งน่าจะเป็นความเห็นที่ถูกต้อง เพราะพระพุทธรูป เหล่านี้คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์สุโขทัย ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศอินเดีย มีที่ในถ้ำอชันตะเป็นต้น แต่ของโบราณเนื่องในพระพุทธศาสนาซึ่งได้พบที่จังหวัดนครปฐมและ จังหวัดอื่น ๆ ในอาณาจักรทวารวดีนั้น ไม่มีแต่เฉพาะพระพุทธรูปที่ทำตามแบบอย่างฝีมือช่างอินเดีย ครั้งราชวงศ์สุโขทัยเท่านั้น ยังมีของโบราณเก่าก่อนสมัยนี้ขึ้นไปอีกมากมาย เช่น สิ่งของที่ทำเป็น อุทเทสิกเจดีย์ตามคติครั้งพระเจ้าอโศกก่อนมีพระพุทธรูป ได้แก่ เสาธรรมจักรกับกาง แทนหิน อันเป็นอาสนบูชารอยพระพุทธรูป และสฐูป เป็นต้น

พระพุทธรูปสมัยทวารวดี ทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์สุโขทัย พบมากในจังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัด สิงห์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา เป็นเค้าเงื่อนแสดงให้เห็นว่า อาณาเขตของกรุงทวารวดีกว้างขวางเพียงไร^{๖๖}

๒) พระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย (พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๓๐๐) คำว่า ศรีวิชัย แต่ก่อนเคยเข้าใจกัน ว่าเป็นชื่อเดิมของเมืองนครปฐม ตามเรื่องพระยาทรง พระยาพาน แต่เดิมนี่ คือ ตั้งแต่ได้พบหลักฐาน ในศิลาจารึกซึ่งได้มาจากวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวถึงเรื่องเมืองศรีวิชัยไว้อย่าง ชัดเจน (ความพิสดารอยู่ในประชุมศิลาจารึกสยามภาค ๒ ของศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์) เราได้ ความรู้ใหม่ว่า ศรีวิชัยไม่ใช่ชื่อเดิมของเมืองนครปฐมอย่างที่เคยเข้าใจกันมาแต่ก่อน ที่จริงเป็นชื่อ อาณาจักรซึ่งมีอาณาพรมากอันหนึ่งในสมัย พ.ศ.๑๒๐๐-๑๓๒๐ ราชธานี ตั้งอยู่ในเกาะสุมาตราข้าง ทิศประจิมของเมืองปาเล็มบัง และในสมัย พ.ศ.๑๒๐๐-๑๓๐๐ เป็นสมัยที่รุ่งโรจน์ที่สุดถึงสามารถ แผ่อำณาเขตไปจนเกาะชวาและแผ่มาในแหลมมลายูถึงเมืองนครศรีธรรมราช (สมัยนั้นเรียกว่า ตามพรลิงก์) และไชยา (สมัยนั้นเรียกว่า ครุฑ) เป็นเหตุให้ศิลปวิทยาของช่างกรุงศรีวิชัยแพร่หลาย มาในประเทศไทยทางปักษ์ใต้

จดหมายเหตุจีนกล่าวว่า กรุงศรีวิชัยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรือง และศิลปวิทยาของ อาณาจักรนี้ ก็ได้รับมาจากอินเดียเหมือนกันกับพวกกรุงทวารวดี ต่างกันแต่ได้รับจากพวกอินเดีย ทางฝ่ายเหนือ และถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนทวารวดีได้รับจากพวกอินเดียฝ่ายใต้ ถือ พระพุทธศาสนาเถรวาท พวกชาวอินเดียเหนือได้เข้ามาตั้งในอาณาจักรศรีวิชัยคราวเดียวกับที่

^{๖๖} พระสุชาติ วัชรปญโญ (นาอุดม), “ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๔-๗๕.

พวกอินเดียฝ่ายใต้ไปตั้งเมืองจำปานคร ซึ่งเรามักเรียกกันว่าเมืองจาม อยู่ริมทะเลในแดนญวนข้างใต้ เมืองเว้ เมื่อราว พ.ศ.๑๒๐๐ ข้อนี้มีหลักฐานที่ควรเชื่อได้ คือ ของโบราณสมัยศรีวิชัยเป็นต้นว่ารูปจำหลัก หรือลวดลาย หรือแบบอย่างการทำสถูปเจดีย์คล้ายกันกับในชวาและในเมืองจาม ส่อให้เห็นว่าเป็นฝีมือช่างในสมัยใกล้เคียงกันหรือได้มาในแหล่งเดียวกัน

พระพุทธรูปในยุคนี้จะมีพุทธศิลป์แบบเดียวกับพระพุทธรูปสมัยอุททองและพระพุทธรูปพะเยา อันเป็นแบบร่วมสมัยกับศิลปะแบบปาละซึ่งในอินเดียจะมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ส่วนพระพุทธรูปยุคศรีวิชัยนี้ พระพุทธรูปจะนั่งขัดสมาธิราบ เป็นพระปางมารวิชัย จำหลักหินเนื้อละเอียด มีฐานสูง ที่ฐานมีรูปจำหลักนูนเป็นสิงห์แบบปาละ หางงอเป็นเส้นลวดขด สันฐานปลายตัดเป็นเส้นใหญ่ พระหัตถ์ขวามีนิ้วกางเหมือนศิลปะปาละ^{๓๑}

พระพุทธรูปในยุคนี้ที่พบมีจำนวนน้อย แต่จะพบรูปพระโพธิสัตว์มากกว่า เนื่องจากพระพุทธรูปศาสนาพุทธนิกายมหายานจะนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ จะพบมากบริเวณภาคใต้ เช่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลาเป็นต้น ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่จังหวัดมหาสารคาม แต่มีขนาดเล็ก พระพุทธรูปในยุคนี้ที่พบมีจำนวน ๖ ปาง คือ

(๑) ปางมารวิชัย มีทั้งนั่งขัดสมาธิราบ และขัดสมาธิเพชร ทำด้วยโลหะ

(๒) ปางลีลา ทำด้วยโลหะ

(๓) ปางเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ ทำด้วยโลหะ

(๔) ปางโปรดสัตว์ ทำด้วยโลหะ

(๕) ปางประทานอภัย ทำด้วยโลหะ

(๖) ปางนาคปรก ทำด้วยโลหะสำหรับปางสมาธิ ปางมหาปฎิหาริย์ และปางเทศนาพบแต่ที่ทำเป็นพระพิมพ์^{๓๒}

๓) พระพุทธรูปสมัยลพบุรี (พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๘๐๐) พระพุทธรูปในสมัยนี้ที่เป็นสถูปเจดีย์จะมีรูปแบบการก่อสร้าง ตามแบบ เทวสถานโบราณ ในกัมพูชา ซึ่งได้รับอิทธิพลการวางผังรูปแบบมาจากเทวาลัยและศิขรของศาสนาพราหมณ์ในอินเดียได้^{๓๓} เนื่องจากกษัตริย์ของขอมโบราณส่วนมากนับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู แม้เมื่อกษัตริย์บางพระองค์จะหันมานับถือพระพุทธศาสนาพุทธนิกายมหายานก็ตาม การสร้างสถูปเจดีย์หรือพุทธสถานต่าง ๆ ก็จะใช้รูปแบบการ

^{๓๑}น. ณ ปากน้ำ, ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๕๑.

^{๓๒}หลวงบริบาลบุรุษ, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๗.

^{๓๓}น. ณ ปากน้ำ, ปกิณกะศิลปะไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ : พระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

ก่อสร้างเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ เพียงแต่ปรับเปลี่ยนรูปเคารพมาเป็นรูปพระโพธิสัตว์ของ
มหายาน ส่วนภาพประกอบที่สลักตามหน้าบันและทับหลังจะสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกใน
พระพุทธศาสนาแทนรูปเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

ศิลปะของขอมในสมัยนี้ มีอิทธิพลต่อการก่อสร้างสถูปเจดีย์ในประเทศไทยเป็น
อย่างมาก การก่อสร้างจะทำด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ นำมาเรียงซ้อนกันโดยใช้น้ำหนักของหินเป็น
เครื่องถ่วงยึดถ้าสร้างด้วยหินจะแกะสลักลวดลายได้อย่างสวยงาม ถ้าสร้างด้วยศิลาแลงจะฉาบปูน
ให้เรียบแล้วประดับลวดลายปูนปั้น การเรียงอิฐจะใช้แบบอิงลิชบอนด์ (English bond) ^{๓๔}

พระพุทธรูปในสมัยลพบุรีนี้ เป็นฝีมือช่างขอมทำตามคติพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่ง
ได้รับมาแต่สมัยทวารวดี และมหายานครั้งสมัยศรีวิชัย และขอมที่ได้นำมาแต่กัมพูชาอีก ลักษณะ
พระพุทธรูปพระเกตุมาลาเป็นต่อมเหมือนสมัยทวารวดี แต่เปลี่ยนรูปร่างไปหลายอย่าง เช่น เป็น
ก้นหอยบ้างเป็นฝ่าชีครอบบ้าง เป็นมงกุฎเทวรูปบ้าง เป็นดอกบัวมีกลีบรอบ ๆ บ้าง จะมีไรพระศก
เสมอกันแต่จะใหญ่กว่าของสมัยศรีวิชัย เส้นพระศกมีหลายแบบ เช่น เหมือนเส้นผมทั่ว ๆ ไป ขมวด
ละเอียดหรือหยาบบ้าง ศิราภรณ์ทำอย่างเทริด หรือ กระบังหน้าบ้าง พระพักตร์จะมีลักษณะกว้าง
พระโอษฐ์เบะ พระหนุป้าน ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืนจะทำแบบห่มคลุม ถ้าเป็นพระพุทธรูปประทับ
นั่ง ทำทั้งแบบห่มคลุมและห่มดอง ชายสังฆาฏิยาวไปจรดพระนาภี ขอบอัตรวาสก (สบง) ข้างบน
เผยออกเป็นสัน โดยมากพระกรรณยาวย้อยจนจรดพระอังสา ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะทำเส้น
พระศกเป็นอย่างบัวหลังเบี่ยง หรืออย่างเส้นผมคนทั่ว ๆ ไปก็มี และบางครั้งจะทำเป็นหนามขนุนก็มี
ถ้าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องจะมีฉลองพระศอ กำไลแขน และประคด

พระพุทธรูปสมัยลพบุรีที่พบมี ๗ ปาง คือ ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย
ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรกมีทั้งอย่างเดียวและรัตนตรัยมหายาน คือ ชนิดมี
พระพุทธรูปนาคปรก พระอาทิตย์พุทธเจ้าอยู่กลาง พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่ข้างขวา นาง
ปัญัญปารมิตาอยู่ข้างซ้าย ปางมารวิชัย ปางสมาธิ จัดสมาธิราบ ^{๓๕}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธรูปก่อนศิลปะไทย ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียสมัย
ทวารวดี ศรีวิชัย และลพบุรีตามลำดับ ซึ่งมีพระพุทธรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามอิทธิพลของ
สกุลต่าง ๆ ในท้องถิ่นซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่มากมายในปัจจุบันนี้

^{๓๔} กรมศิลปากร, วัฒนธรรมการพุทธศาสนาไทย, หน้า ๘๕-๘๐.

^{๓๕} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปปางต่างๆ ในประเทศไทย, หน้า ๓๘-๔๑.

๔) พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน (พ.ศ.๑๖๐๐-๒๐๕๑) พระพุทธรูปสมัยนี้ เป็นของฝีมือช่างไทยซึ่งได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ตั้งแต่โบราณ มีพบทั่วไปในมณฑลพายัพ แต่ที่พบในเมืองเชียงแสนเก่าเป็นชนิดฝีมือช่างดีกว่าที่พบในจังหวัดอื่นๆทางโบราณคดีจึงใช้คำนี้เป็นชื่อของพระพุทธรูปสมัยหนึ่ง แบ่งออกเป็น ๒ รุ่น คือ ^{๓๖}

(๑) สมัยเชียงแสนยุคแรก ทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปอินเดีย สมัยราชวงศ์ปาละ เช่น มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลมคล้ายผลมะตูม พระขนงโก่ง พระนาสิกโค้งงุ้ม พระโอษฐ์แคบเล็ก พระหนุเป็นปม พระรัศมีเหนือพระเศรญมาเป็นต่อมกลม ไม่มีไรพระศก เส้นพระเกศขมวด และเป็นเส้นใหญ่ พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้น ตรงปลายสังฆาฏิ มีลักษณะคล้ายขมม้วนเข้าหากันเหมือนเขี้ยวตะขาบ

(๒) สมัยเชียงแสนยุคหลัง การสร้างพระพุทธรูปในยุคนี้ ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปแบบสุโขทัย พระพุทธรูป จึงมีลักษณะพระวรกายสะอิดสะเอ้ง พระพักตร์ยาวเป็นรูปไข่ พระรัศมีทำเป็นรูปเปลวเพลิง พระศกเป็นเส้นเล็กละเอียด และมีไรพระศกเป็นเส้นบาง ๆ สังฆาฏิยาวลงมาจนจดพระนาภี พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยเชียงแสนมี ๖ ปาง คือ ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางอุ้มบาตร ปางประทับรอยพระพุทธรบาท ปางไสยาสน์ และ ปางนั่งห้อยพระบาท

พระพุทธรูปในศิลปะแต่ละยุคสมัยที่กล่าวมาแล้ว ล้วนมีลักษณะพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งนักโบราณคดีหรือนักประวัติศาสตร์ใช้เป็นเครื่องศึกษาและกำหนดอายุของพระพุทธรูป เอกลักษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ชัดในพระพุทธรูปที่เป็นฝีมือช่างหลวง หรือที่เกิดขึ้นในเมืองสำคัญยุคสมัยนั้น เพราะช่างค่อนข้างเคร่งครัดในรูปแบบ และมีฝีมือค่อนข้างประณีต ในขณะที่เดียวกันก็มีพระพุทธรูปที่สร้างโดยช่างชลอศักดิ์หรือช่างพื้นเมืองในท้องถิ่นที่ห่างจากศูนย์กลางอำนาจทางการปกครอง ศิลปกรรมดังกล่าวแม้จะมีลักษณะบางประการที่แสดงว่าเป็นศิลปะร่วมสมัย แต่ความงดงามหรือความประณีตจะลดลง พร้อมกันนั้นก็ปรากฏลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นแทรกให้เห็นเด่นชัด

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธรูปเชียงแสนส่วนมากหล่อด้วยโลหะ เช่น สำริด มีที่แกะสลักด้วยแก้วผนึกสีต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ สีขาว เขียว และชมพู นอกจากนี้ยังมีที่ทำด้วยปูนปั้นศิลปะเชียงแสน มีอิทธิพลต่อศิลปะในหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ และสุโขทัยอีกด้วย

^{๓๖}อ้างใน พระมหาวิชาญ เลี้ยวแสง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว: ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔-๒๘.

๒.๑.๒ ความเป็นมาของพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

พระสุชาติ วชิรปัญญา (นาอุดม) สรุปลไว้ว่า ปางของพระพุทธรูปกล่าวคือ พระอิริยาบถต่าง ๆ ที่ผู้สร้างและผู้หล่อพระพุทธรูปจำลองแบบอย่างมาจากจินตนาการขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่มากมายหลายร้อยปาง แต่ปางที่สำคัญ ๆ ที่นิยมนำมาใช้ในการสร้างพระพุทธรูปในปัจจุบันนั้น มีอยู่ไม่กี่สิบปางเท่านั้น ส่วนมากแล้วคนเฒ่าคนแก่และบรรพบุรุษไทย จะนำปางที่สำคัญ ซึ่งถือเป็นเอกอุเหล่านั้น มาใช้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อย่างที่ทราบกันอยู่ เช่น นำปางที่นิยมและพบเห็นได้บ่อย มีศิลปะอันงดงาม มาจัดเป็นปางประจำวันเกิดของคนที่เกิดในวันต่างๆ เป็นปางประจำเดือนเกิด และเป็นปางประจำปีเกิด เป็นต้น ซึ่งบางปางก็ไม่สามารถหาชมจากที่ไหนได้อีกแล้วในปัจจุบัน เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ได้มีผู้นิยมสร้าง หรือสร้างแต่เพียงองค์ เล็กๆ และมีจำนวนไม่มากนัก ตามความเชื่อของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนานั้น กล่าวไว้ว่า หากใครได้มีพระพุทธรูปปางต่างๆ คือ ปางประจำวันเกิด ปางประจำเดือนเกิดและปางประจำปีเกิดไว้กราบไหว้บูชาแล้ว จะถือได้ว่าเป็นสิริมงคลของแก่ผู้นั้น ซึ่งพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามที่นักปราชญ์ได้กล่าวแสดงไว้สรุปได้ดังนี้

๑) คันธาระ มี ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางอุ้มบาตร ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางปริณิพพาน ปางลีลา (หมายถึง ตอนที่เสด็จลงจากดาวดึงส์)

๒) อินเดีย มี ปางตรัสรู้ ปางเทศนา ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางทรมานพญาวานร ปางปริณิพพาน ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางทรมานช้างนาฬาคีรี

๓) ลังกามี ปางสมาธิ ปางปริณิพพาน ปางรำพึง ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย

๔) สมัยทวารวดี มี ปางเทศนา ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางปริณิพพาน ปางบรรทม ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร

๕) สมัยศรีวิชัย มี ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางนาคปรก ปางปริณิพพาน ปางประทานอภัย ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์

๖) สมัยลพบุรี มี ปางนาคปรก ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางปริณิพพาน ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางประทานพร ปางประทานอภัย

๗) สมัยเชียงแสน มี ปางมารวิชัย (ทั้งขัดสมาธิเพชรและขัดสมาธิราบ) ปางสมาธิ (ทั้งขัดสมาธิราบและขัดสมาธิเพชร) ปางอุ้มบาตร ปางประดิษฐานรอยพระบาท ปางไสยาสน์ ปางนั่งห้อยพระบาท ปางลีลา ปางเปิดโลก ปางประทับยืน ปางถวายเนตร

๘) สมัยสุโขทัย มี ปางไสยาสน์ ปางลีลา ปางประทานอภัย (มีทั้งยกพระหัตถ์ข้างเดียว และสองข้าง) ปางมารวิชัย (มีทั้งจัดสมาธิราบและจัดสมาธิเพชร) ปางถวายเนตร ปางสมาธิ (จัดสมาธิราบ) ปางประทานพร ปางประทับยืน

๙) สมัยอยุธยา มี ปางไสยาสน์ ปางมารวิชัย (ทั้งจัดสมาธิราบและจัดสมาธิเพชร) ปางสมาธิ (ทั้งจัดสมาธิราบและจัดสมาธิเพชร) ปางประทานอภัย (มีทั้งยกพระหัตถ์ข้างเดียวและสองข้าง) ปางป่าเลไลย์ ปางลีลา ปางประทับยืน

๑๐) สมัยรัตนโกสินทร์ มี ปางมารวิชัย (จัดสมาธิราบ) ปางสมาธิ (จัดสมาธิราบ) ปางประทานอภัย (มีทั้งยกพระหัตถ์ข้างเดียวและสองข้าง) ปางไสยาสน์ ปางขอฝน (ปางคันธาระ)^{๓๓}

ในรัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงบำเพ็ญราชกุศลให้เหมือนอย่างโบราณ กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาที่ได้เคยทรงบำเพ็ญมา จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระปรมาภิไธยโนรส ทรงคัดเลือกพุทธอิริยาบถต่างๆ ตามเรื่องที่มีในพุทธประวัติ และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ขึ้นเพิ่มเติม แล้วให้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในหอราชกรมานุสรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ปางพระพุทธรูปที่รัชกาล ที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพิ่มเติมมี ๔๐ ปาง คือ

(๑) ปางทุรกิรียา	(๒) ปางรับมรุปายาส
(๓) ปางลอยถาด	(๔) ปางทรงรับหญ้าคา
(๕) ปางมารวิชัย	(๖) ปางสมาธิ
(๗) ปางถวายเนตร	(๘) ปางจงกลม
(๙) ปางประสาธนาบตร	(๑๐) ปางฉันทสมอ
(๑๑) ปางลีลา	(๑๒) ปางประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา
(๑๓) ปางปลงกัมมัญฐาน	(๑๔) ปางห้ามสมุทร
(๑๕) ปางอุ้มบาตร	(๑๖) ปางภักตกิจ
(๑๗) ปางพระเกษราศู	(๑๘) ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์
(๑๙) ปางห้ามญาติ	(๒๐) ปางป่าเลไลย์
(๒๑) ปางห้ามพระแก่นจันทน์	(๒๒) ปางนาคาโลก
(๒๓) ปางปลงพระแก่นจันทน์	(๒๔) ปางรับอุทก
(๒๕) ปางสรงน้ำ	(๒๖) ปางประทับยืน
(๒๗) ปางคันธารราฐ	(๒๘) ปางรำพึง
(๒๙) ปางสมาธิเพชร	(๓๐) ปางแสดงชาตรรม

^{๓๓} พระสุชาติ วัชรปญโญ (นาอุดม), “ศึกษาวิเคราะห์พระแก้วมรกตพระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), อ้างใน เจนจบ ยิ่งสุมล, พระพุทธรูปสำคัญในเมืองไทย, หน้า ๓๒.

(๓๑) ปางประดิษฐานรอยพระพุทธบาท	(๓๒) ปางลำแดงโอฬาริกนิมิต
(๓๓) ปางรับผลมะม่วง	(๓๔) ปางขับพระวักกลี
(๓๕) ปางไสยาสน์	(๓๖) ปางฉันทรูปายาส
(๓๗) ปางห้ามมาร	(๓๘) ปางสนเข็ม
(๓๙) ปางทรงตั้งพระอัครสาวก	(๔๐) ปางเปิดโลก ^{๓๘}

นอกจาก ๔๐ ปาง นี้แล้ว ยังมีพระปางตอนแรกที่ตรัสรู้ เรียกว่า เสด็จประทับ ณ สัตตมหาสถานอีก ๗ ปาง คือ

สัตตมหาสถานที่ ๑ ปางนั่งสมาธิใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

สัตตมหาสถานที่ ๒ ปางถวายเนตร

สัตตมหาสถานที่ ๓ ปางจกรมแก้ว

สัตตมหาสถานที่ ๔ ปางทรงพิจารณาพระธรรมในเรือนแก้ว

สัตตมหาสถานที่ ๕ ปางนั่งสมาธิใต้ต้นจิก

สัตตมหาสถานที่ ๖ ปางนาคปรก

สัตตมหาสถานที่ ๗ ปางรับผลเสมอ บาตรข้าวสัตตุนั่งสมาธิใต้ต้นไม้เกด

สัตตมหาสถานที่ทั้ง ๗ นี้ เป็นปางเกร็ดที่ทำให้ชักเยื้องออกไป เพื่อให้มีเรือนแก้วและต้นไม้ประกอบพระอิริยาบถที่เข้ากับปางทั้ง ๔๐ ปาง

จะเห็นได้ว่า นอกจากนี้แล้ว ยังมีพระปางต่างๆ อีกจำพวกหนึ่ง กำหนดตามนพเคราะห์สำหรับบูชา เนื่องด้วยพิธีทักษา คือ พระอาทิตย์ (พระปางถวายเนตร) พระจันทร์ (พระปางห้ามสมุทร) พระอังคาร (พระปางไสยาสน์) พระพุธ (พระปางอุ้มบาตร) พระพฤหัสบดี (พระปางสมาธิ) พระศุกร์ (พระปางรำพึง) พระเสาร์ (พระปางนาคปรก) พระราหู (พระปางขัดสมาธิเพชร)^{๓๙}

ในรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงสอบสวนลักษณะพระพุทธรูป^{๔๐} และทรงคิดแบบอย่างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ ให้มีพุทธลักษณะคล้ายมนุษย์สามัญยิ่งขึ้น คือ ไม่มีพระเกตุมาลา จีวรก็ทำเป็นอย่างห่มจีวรธรรมดา ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร เช่น พระนิรันตราย (ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในหอพระสุราลัยวิมาน ในพระบรมมหาราชวัง) แต่พระพุทธรูปแบบนี้ก็ไม่เป็นที่นิยมกัน

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ ด้วยเหตุว่ามีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น จึงเกิดมีความคิดสร้างพระพุทธรูปให้เหมือนกับพระพุทธรูปของกันดารราช เช่น พระพุทธรูปปางขอฝน ซึ่งหล่อขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ (ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในห้องรัตนโกสินทร์ อาคารด้านทิศเหนือ หอ น.๑ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร)

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๓๙} อ้างแล้ว, หน้า ๓๔.

^{๔๐} อ้างแล้ว.

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙) เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๗ คณะรัฐบาลสมัยนั้น ซึ่งมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีความประสงค์จะจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ได้มีความปรารถนาจะสร้างปูชนียสถาน เพื่อเป็นอนุสรณ์ในทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธมณฑล มีอาณาบริเวณ ๒,๕๐๐ ไร่ และสร้างพระพุทธรูปปางลีลาขนาดใหญ่ประดิษฐานท่ามกลางพุทธมณฑลนั้น^{๔๑}

รัชกาลที่ ๙ ทรงพระดำริและโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูป โดยพระราชนิยมขึ้นอีก ๒ ปาง คือ

๑) พระพุทธรูปประทับนั่งปางประทานพร มีพระปรมาภิไธยย่อ“ภ.ปร.” ประดับเหนือผ้าทิพย์ เพื่อให้ประชาชนสร้างไว้เป็นที่สักการบูชาทั่วราชอาณาจักร

๒) พระพุทธรูปนารายณ์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๓ ซม. สูง ๔๐ ซม.ด้วยทรงพระราชประสงค์จะพระราชทานเป็นพระประจำจังหวัดต่างๆ ทั่วอาณาจักร^{๔๒}

๒.๑.๓ ความเป็นมาในการใช้วัสดุเพื่อสร้างพระพุทธรูป

การสร้างพระพุทธรูปใช้วัสดุต่างๆหลากหลายประเภท พระพุทธรูปที่สร้างด้วยหิน และทองคำรวมทั้งทองสัมฤทธิ์จะมีความคงทนมากกว่าวัสดุชนิดอื่นและทนต่อดินฟ้าอากาศ ในปัจจุบันนิยมการหล่อ ปั้น และแกะสลัก ส่วนวัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูป ได้แก่

๑. สัมฤทธิ์หรือทองสัมฤทธิ์(สำริดเป็นคำโบราณ)เป็นโลหะเจือประกอบด้วยทองแดง กับดีบุก ทองคำ ทองเหลือง ทองแดง โลหะและนาก

๒. สำริดนวลโลหะ สำริดหุ้มทองคำ สำริดกะไหล่ทอง สำริดพอกปูนปิดทอง สำริดปิดทอง สำริดลงรักปิดทอง สำริดลงรักปิดทองประดับกระจก

๓. ทองคำ ทองบริสุทธิ์เรียกว่าทองเนื้อเก้า ทองสำริด กะไหล่ทอง

๔. ทองเหลือง เป็นโลหะเจือประกอบด้วยทองแดงและสังกะสี มีสีเหลือง ได้แก่ ทองเหลืองกะไหล่ทอง ทองเหลืองปิดทอง

๕. ทองแดง เป็นโลหะสีแดง ได้แก่ ทองแดง ทองแดงปิดทอง

๖. โลหะ เป็นโลหะถลุงจากแร่เหล็ก ทองแดง ทองคำ มีหลายชนิดได้แก่ โลหะกะไหล่ทอง โลหะปิดทอง โลหะผสมทองคำ โลหะลงรักปิดทอง

^{๔๑}อ้างแล้ว.

^{๔๒}สมพร ไชยภูมิธรรม, ปางพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรมสำนักพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

๑. นาก เป็นโลหะผสมด้วยทองคำ เงินกับทองแดง^{๔๓}

๘. แก้ว หมายถึงหินสีและพลอยสีที่มีความใสเช่นเดียวกับแก้ว

๙. ปูนปั้นหรือ อิฐดินเหนียวผสม

๑๐. ไม้ ตำราโบราณถือว่า ไม้โพธิ์ ไม้แก่นจันทร์เป็นไม้มงคล และกด คือไม้ที่เป็นหินมีความแข็งมากและมีสีต่างๆ เช่นกดไม้สัก กดปลวก กดไขปลา^{๔๔} ไม้มงคลที่ใช้ในการทำฐานพระพุทธรูปประธานอุโบสถ อธิษฐาน ในทำฐานพระพุทธรูป ก่อนทำการแกะสลักตามหลักโหราศาสตร์ มักนิยมทำพิธีบรรจุมวลสารศักดิ์สิทธิ์อักขระโดยใช้ไม้มงคล ๙ ชนิด ดังนี้

๑) ไม้ราชพฤกษ์หรือคูณ (เดช หมายถึง อำนาจ อิทธิพล) การมีโชค มีชัย มีความยิ่งใหญ่ มีอำนาจวาสนาจะได้เป็นใหญ่เป็นโต

๒) ไม้ขนุน (อุตสาหะ) หมายถึง มีความขยันหมั่นเพียรพยายาม เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ ผู้อุปการะ ผู้อุปถัมภ์ ผู้ให้คำปรึกษาหนุนขึ้นนำขึ้น ทำอะไรมีผู้ใหญ่ให้การส่งเสริมเกื้อกูลอุดหนุนหนุนจุนเจือ

๓) ไม้ชัยพฤกษ์ (ชนะ หมายถึง ชนะ) การมีชัย การมีโชคชัย ชนะศัตรู ชนะอุปสรรคต่างๆ

๔) ไม้ทองหลาง (มูลละ หมายถึง ทรัพย์สมบัติ มรดก) มีทรัพย์สินเงินทองมากมายล้นเหลือ ล้นหลาม อลังการ ข้าวของอุดมสมบูรณ์ มีคนยกย่องนับถือ

๕) ไม้ไผ่สีสุก (ชีวะ สุขัง อายุ หมายถึง อายุขัย) มีความสุขความเจริญ สุขกายสบายใจ ไร้ทุกข์ไร้โรคโรคร้าย

๖) ไม้ทรงบาดาล (พะลัง พะละ หมายถึง แข็งแกร่ง) ความมั่นคง หรือทำให้บ้านฐานะมั่นคงแข็งแรง แผ่ลงไปถึงชั้นน้ำรองแผ่นดิน

๗) ไม้สัก (ศรี หมายถึง สิ่งที่เป็น สิริมงคล) ความมีเกียรติศักดิ์ศรี ความมียศศักดิ์

๘) ไม้พะยุง (บริวาร หมายถึง มีบริวาร มีผู้รับใช้ มีผู้คอยช่วยเหลือ) การพยุงฐานะให้ดีขึ้น

๙) ไม้กันเกรา (อันตะรายาปี วินัสสันตุ อะเสสะโต หมายถึง ปัดเคราะห์ป้องกันภัยให้ไกลตัว) อีกชื่อหนึ่งว่า ดำเสา ซึ่งอาจหมายถึง ทำให้เสาเรือนมั่นคง^{๔๕} ไม้มงคลเหล่านี้จะลง

^{๔๓}ฐานข้อมูลช่างสิบหมู่, ไทยศึกษาเรื่องของช่างไทย, ฐานข้อมูลบรรณานุกรมช่างสิบหมู่ ศึกษากรณีช่างหล่อ, (นครปฐม: สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม), แหล่งที่มา : <http://www.phraphuttharoop.com> [๑๕ มีนาคม ๒๕๕๗].

^{๔๔}พัฒนจักร, พิธีต่างๆ และพุทธาภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : เอเชียการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๕๑.

^{๔๕}หลวงพ่อดินเตอร์ (พระครูปลัดโสภิต ธีรธัมโมภาส), มหัตถรรพณ์พุทธาภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทฟิล สโตน จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕-๔๘.

อักขระที่เรียกว่า หัวใจพะเจ้า พระอิติปิโสได้แก่ อะสังวิสุโลปุสะพุ ภาะ ลงบนฐานพระไม้ชนิดละ อักขระพร้อมทั้งปิดทองทั้ง 9 ชั้น โดยปีกวจากซ้ายไปขวา(ทักษิณาวรรต)^{๔๖}

๑๐) อัญมณีในตระกูล "นพรัตนชาติ" (แก้วเก้าประการ ได้แก่ สีขาวผ่องเพชรดี ทับทิมสีมณีแดง เขียวใสแสงมรกต เหลืองใสสดบุษราคัม แดงแก่กำโกเมนเอก สีหมอกเมฆนิลกาฬ มุกดาหารหมอกมัว แดงสลับเพทาย ส้มวาลย์สายไพฑูรย์) เช่น พระแก้วโกเมน วัดมณีวนาราม (วัด ป่าน้อย) จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสันนิษฐานว่า สร้างขึ้นมาพร้อมกับพระแก้วบุษราคัม ณ วัดศรี อุบลรัตนาราม (พระอารามหลวง) จังหวัดอุบลราชธานี

๑๑) โลหะผสมพิเศษ ส่วนผสมโลหะผสมพิเศษ ตามตำราโบราณมีความละเอียด ซับซ้อนเพื่อความขลังของพระพุทธรูป พัฒนจักร กล่าวไว้ว่า การสร้างพระพุทธรูปโลหะจะใช้วัสดุ อย่างไรแล้วแต่พระอาจารย์แต่ละท่าน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทูลสอบถามกรม หมื่นราชศักดิ์ เมื่อ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๖๕ ได้ความว่า โลหะที่นำมาผสมต้องมาจากสถานที่ พิเศษซึ่งถือว่าเป็นวัสดุชั้นดี ซึ่งรวบรวมได้ ดังนี้

- ๑) ทองคำ บางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๒) เงิน ไม่ระบุแหล่ง
- ๓) ทองแดง จังหวัด นครราชสีมา
- ๔) ตะกั่วดำ (ดีบุก บางตำราเรียกว่า ชิน) จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๕) ตะกั่วขาว (ดีบุกขาว) ปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี
- ๖) พลวง (บางตำราว่า สังกะสี)^{๔๗} จำเพาะเอาพลวงกินทองแดง จากจังหวัด

ลำปาง

๗) เงินน้ำเงิน เป็นแร่โลหะผสมปรอท ถ้านำใส่กระบอกเอาเงินพับไปแร่เงินน้ำ เงินจะกลับมาอยู่ข้างบน เมืองแก่นท้าว จังหวัดอุดรธานี

๘) เหล็กละลายตัว (iron) นครจำปาศักดิ์

๙) เหล็กหางกุ้ง (บางตำราว่า ปรอท) เป็นเหล็กเหนียว(Steel) พยุหคีรี จังหวัด นครสวรรค์

วิธีการผสมโลหะมี ๓ แบบ ดังนี้

๑) ตรีโลหะ คือ สามกษัตริย์ (ทองคำ เงิน ทองแดง) แต่ไม่ได้หมายความว่า มาผสม รวมกัน

^{๔๖} พุทธภูมิ, แหล่งที่มา : http://www.buddhabhumi.info/buddhabumi/buddha/first_buddha.html , [๒๒ กันยายน ๒๕๕๓].

^{๔๗} บางตำรา คือ ตำราของพระเทพรจน (เจิม) สอบสวน.

๒) ปิณฺณโลหะ คือ โลหะ ๕ สกฺก ทอญฺคํ เงิน ทองแดง ชิน ดินบุกขาว สังกะสี บางตำรา มี ทองแดง ทองเหลือง ชิน ดินบุกขาว พลวง (บางตำราว่า สังกะสี เหล็กละลายตัว (iron) บางตำรา มี ทองคำ เงิน ทองแดง ตะกั่วดำ ตะกั่วขาว

๓) อธิฏฺฐโลหะ คือ โลหะ ๘ สกฺก ทอญฺคํ เงิน ทองแดง ตะกั่วดำ ตะกั่วขาว แม่เหล็ก เหล็กละลายตัว (บุณฺทโลหะ) เหล็กเหนียว (ดิฏฺฐณะโลหะ)

ส่วนผสมอาจมีวัสดุเพิ่มความขลังอื่นๆที่มีเลขมงคล ๑๐๘ ชนิด ได้แก่ ว่าน ๑๐๘ ชนิด เกสรดอกไม้ ๑๐๘ ชนิด ส่วนดิน (นิยมดินจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น สังเวชนียสถาน ผงเป็นผง ดินสอพองที่อาจารย์ลงอักขระต่างๆหรือลงยันต์ที่ทรงคุณวิเศษ เช่น ยันต์มหาราช ยันต์อิทธิเจ ยันต์ตรีนิสิงเห ยันต์ปลมั่ง ใบลานหรือกระดาษข่อย เมื่อได้ลงอักขระแล้วจะเผาไฟแล้วใช้ถ้าผสม

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปในสมัยก่อน เน้นการเลือกวัสดุที่ใช้ คือ ต้องมีชื่อที่เป็นมงคล จำนวนเลขที่เป็นมงคล มาจากแหล่งที่เป็นมงคล บรรจุภาดาชั้นยอด และใส่ใจอย่างเต็มที่โดยมีสูตรผสมแบบโบราณที่เพิ่มความขลังและความศักดิ์สิทธิ์

๒.๒ คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูป

๒.๒.๑ สร้างเพื่อเป็นคุณค่าต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย

สังคมไทยเห็นคุณค่าของพระพุทธรูปซึ่งถือเป็นสิ่งที่ระลึกของชีวิต พระพุทธรูปมีส่วนสร้างสรรค์สังคมไทยให้สงบร่มเย็นและทำให้ประชาชนมีจิตใจเบิกบานแจ่มใสเป็นสยามเมืองยิ้มมาช้านาน เอกสารสิ่งพิมพ์บ้านมธุระ กล่าวถึงคตินิยมในคุณค่าของพระพุทธรูปไว้ ดังนี้

๑. คุณค่าในการดำเนินชีวิตให้มีค่า ให้มั่นใจในความปลอดภัยและทำให้เกิดสุนทรียภาพ รวมทั้งทำให้เสียใจเพราะต้องสวดมนต์เสียงดัง สวดให้ถูกจังหวะ เป็นการฝึกให้รู้จักหายใจ มีผลดีต่อการออกเสียง การพูด การบรรยาย และแม้กระทั่งการร้องเพลง พระพุทธรูปทำให้พิธีกรรมทางศาสนาศักดิ์สิทธิ์สมบูรณ์ทั้งพิธีมงคลและอวมงคล

๒. คุณค่าในการรักษาพุทธประเพณี รักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นต้นทางของวัฒนธรรม ทางสังคมที่ได้รับการยอมรับว่างดงามมีค่าของไทย

๓. คุณค่าในการฟูมฟักรักษาใจ เป็นกำลังใจให้แก่ครอบครัวอันเป็นปฐมนุฏของสังคม เสริมสร้างความรัก ความสามัคคี เนื่องจากไม่กล้าประพฤติดัวไม่งามเนื่องจากรู้สึกได้ในความบริสุทธิ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งกระแสออกมาจากพระพุทธรูป กลบกระแสดความคิดอันสับสน และสื่อใจสู่ความสงบของพระพุทธองค์เพื่อจะได้เป็นสิริมงคล ขวัญ และกำลังใจ

๔. คุณค่าในการเป็นตัวแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในการปกป้องรักษาสังคมไทย เป็นตัวแทนของพุทธปรัชญา เป็นแกนในการสร้างสังคมที่เป็นรูปแบบจำเพาะตนแห่งความเป็นไทย โดยเฉพาะในเรื่องศีลธรรม และความมั่งคั่งในระบบครอบครัวที่เต็มไปด้วยความรัก ความกตัญญูรู้คุณ ความไม่ทอดทิ้งกัน ความโอภาปราศรัย เอื้ออาทร และความเป็นสังคมเครือญาติของเรา

๕. คุณค่าปูชนียวัตถุที่สำคัญที่สุดและจะขาดไม่ได้ของวัด โบสถ์ วิหาร หอสวดมนต์ หรือศาลาราย แม้กระทั่งในที่ทำงาน สถานที่ราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล หรือบ้านเรือนประชาชน^{๔๘}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพุทธรูปมีคุณค่าต่อสังคมไทยอย่างมากในหลายด้าน ดังนี้

- คุณค่าด้านศีลธรรมและจริยธรรม พระพุทธรูปช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่ศรัทธามีการประพฤติปฏิบัติดีตามแบบอย่างของพระพุทธรูปและพระธรรมของพระองค์

- คุณค่าด้านเศรษฐกิจ พระพุทธรูปก่อให้เกิดการจ้างแรงงานช่างฝีมือไทย เป็นการใช้จ่ายที่สร้างเงินหมุนเวียนในประเทศ ความเชื่อในหลักธรรมของพระพุทธรูปมีส่วนให้คนไทยเป็นคนดี ไม่ทุจริตคดโกงใคร ไม่ลักขโมยปล้นน้ำใคร จึงช่วยลดรายจ่ายของประเทศในด้านการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

- คุณค่าด้านศิลปะ พระพุทธรูปเป็นศิลปะชั้นสูง เป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวอันก่อให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่น และแก่ประเทศ

- คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณี พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมของความสามัคคีของคนในชาติได้เป็นอย่างดี เป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปมีอย่างมากมายทั้งในชีวิตประจำวัน ในวันสำคัญทางศาสนา ในวันสำคัญของท้องถิ่นที่ผูกพันกับพระพุทธรูป

- คุณค่าด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธรูปบ่งบอกถึงความเป็นมาของสังคมในแต่ละยุคสมัย อิทธิพลของศาสนาที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย

- คุณค่าต่อสถาบันต่างๆ พระพุทธรูปเป็นขวัญหรือกำลังใจให้กับคนเฉพาะกลุ่มในสถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานีดารวจ เป็นต้น

- คุณค่าในด้านการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ พระพุทธรูปเป็นเครื่องบรรณาการที่มีคุณค่าที่มอบให้แก่มิตรประเทศ

^{๔๘}เกษมสุข ภมาสถิต, ศิลปะกับพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานบ้านมรุระ ,เอกสารสิ่งพิมพ์บ้านมรุระ, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑-๓๘.

๒.๒.๒ สร้างด้วยกุศลเจตนา

"กรรม" หรือ การกระทำ จะเป็น กุศลกรรม หรืออกุศลกรรม คูที่เจตนาเป็นพื้นฐาน พระพุทธองค์ตรัสว่า

"เจตนาหิ ภิกขเว กัมมวัตถมิ ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตกถาว่า เจตนาเป็นกรรม"

"สุปฺปพฺพุทฺธ ปุพฺพชฺฌนฺติ สทา โคตมสาวกา เยสํ ทิवा จ รตฺโต จนิจฺจํ พุทฺธตา สติ บุคคลใดระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นนิตย์ บุคคลนั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงนามว่า โคตมชื่อว่า ตื่นดีแล้วทุกเมื่อ"

"ปฐมเจตนา" (ความตั้งใจ) ในการจัดสร้างพระพุทธรูปแต่โบราณ อันบ่งบอกถึง ภูมิปัญญาไทย คือ เจตนาสร้างพระพุทธรูปอันเป็นรูปเหมือนของพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นเครื่องมือเตือนสติอันเป็นเหตุให้ผู้ใช้ (ผู้บูชา) ระลึกถือปฏิบัติตามถูก มีความร่มเย็นเป็นสุข (ความสุข) มีความสงบตั้งมั่น (ความสุขุม) มีความสว่าง ความรู้ ความเข้าใจตามเหตุและผล หรือรู้เท่าทันเหตุการณ์ (ความสุขปัญญา) การสร้างพระพุทธรูปที่เป็นกุศลเจตนาดีพอประมวลสรุปได้ดังนี้

๑. ถวายเป็นพุทธบูชา แต่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระรัตนตรัยที่พึงอันประเสริฐสูงสุดของชาวพุทธ

๒. เป็นพุทธานุสติ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นอนุสติที่ตั้งแห่งบุคลาธิษฐานนำไปสู่ธรรมาธิษฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท

๓. เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา จรรโลงพุทธศาสนาแก่นุชนรุ่นหลังให้คงอยู่คู่แผ่นดินสยาม แต่โบราณกาลจึงนิยมสร้างพระพุทธรูป หรือพระพิมพ์พระเครื่องบรรจุไว้ในสถูปพุทธเจดีย์มงคลสถานต่างๆ เป็นต้น

๔. เป็นการสะเดาะเคราะห์เสริมชะตาชีวิต เมื่อบุคคลประสบทุกข์ (สถานะที่ทนได้ยาก) ย่อมแสวงหาวิถีทางดับทุกข์ตามภูมิรู้ภูมิธรรมของแต่ละบุคคล วิถีทางหนึ่งแต่โบราณคือการบนบานศาลกล่าว เมื่อสมปรารถนาที่สร้างพระถวายแก่นั่น หรือสร้างพระจำนวนเท่ากำลังวันเกิด ถวายเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิต เป็นต้น

๕. อุทิศส่วนกุศลให้กับบุพการีที่ล่วงลับจากไปแล้ว ด้วยอิทธิพลของคำสอนในเรื่องความกตัญญูตถะวาทิ ในหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปถวายวัดแล้วจารึกชื่ออุทิศกุศลแก่บุพการีชนไว้ที่ฐานพระ เป็นต้น

๖. เถลิงพระเกียรติวีรกษัตริย์ หรือบุคคลสำคัญของแผ่นดินสยาม เพื่อดีดจวบจนปัจจุบัน เช่น พระพิมพ์นางพญา (วัดนางพญา พิษณุโลก) สร้างถวายพระนางวิสุทธิกษัตริย์ พระราช

มารดาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ผู้ทรงสถาปนาวัฒนธรรมพระกริ่งนเรศวร สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติในมหาวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ทรงกอบกู้เอกราชชาติไทย เป็นต้น

๙. ตอบแทนผู้ทำคุณแก่พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงสร้างพระพุทธรูปเพื่อพระราชทานแก่ข้าราชการบริพาร หรือ ผู้สนองคุณแผ่นดิน เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระสมเด็จจิตรลดา หรือพระกำลังแผ่นดินแก่ผู้สนองคุณแผ่นดิน หรือพระราชทานพระพุทธรูปราชูปถัมภ์ ประจำเมืองแทนการพระราชทานพระแสงดาบแต่โบราณกาล เป็นต้น พระสงฆ์สร้างพระพุทธรูปตอบแทนเจ้าภาพงานบุญกุศล

๑๐. ประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาของพระมหากษัตริย์ เช่น ทรงสร้างพระชัยประจำรัชกาล หรือ พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์ที่ดำรงพระสกุลยศ พระอิสริยยศ

๑๑. มงคลอนุสรณ์ในมงคลโอกาสต่างๆของชีวิตของบุคคลผู้ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ในมงคลโอกาสครบรอบวันเกิด หรืออายุวัฒนมงคลครบรอบนักษัตร แต่โบราณนิยมสร้างพระพุทธรูปประจำวันเกิด หรือในมงคลโอกาสอันดีงามแก่ชีวิต อื่นๆ เป็นต้น

๑๒. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อแผ้วพูนฐานภาพปกป้องคุ้มภัย เป็นขวัญกำลังใจต่อชีวิตในโอกาสต่างๆ อาทิ ยามศึกสงคราม เช่น พระพุทธชินราชอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๕ สร้างแจกทหารในคราวสงครามอินโดจีน เป็นต้น

๑๓. มงคลอนุสรณ์แก่ผู้ร่วมสร้างกุศลและคุณประโยชน์ในพระพุทธศาสนาและสาธารณกุศลแก่ส่วนรวม แต่โบราณกาลถือคติสร้างเพื่อแจกเป็นทานแก่พุทธศาสนิกชน ผู้ร่วมกุศลในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปสู่วัตถุนิยม จึงวิวัฒนาการมาสู่การกำหนดเป็นอัตราค่าบูชา (เรียกว่า ทำบุญบูชา) รับพระ หรือ รัตนมงคล เป็นการตอบแทน เพื่อหารายได้สร้างศาสนสถานในพระพุทธศาสนาและสาธารณกุศลแก่ส่วนรวมต่อไป^{๔๕}

กุศลเจตนาในการสร้างพระพุทธรูปให้ได้บุญกุศลมากมีดังนี้

๑. ไม่สร้างเพื่อเจตนาหลอกล่อ หรือให้หลงไปในทางผิดจากหลักการของพระพุทธศาสนาที่เป็น ธรรมเนียม คือสอนเรื่องกรรม (การกระทำ) เป็นหลัก

๒. ไม่สร้างเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ หรือประโยชน์ส่วนตน อันเป็นเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์

^{๔๕}“อันสังสการสร้างพระพุทธรูป”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.kaskaew.com/index> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

๓. สร้างด้วยเจตนาบริสุทธิ์ตั้งมาต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรมอันดีงามในวิถีชีวิตของชาวไทย^{๕๐}

๒.๒.๓ สร้างเพื่ออานิสงส์

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปมีมากมายอันเป็นความเชื่อแต่โบราณกาลว่า แม้ตายจากโลกนี้แล้วก็จะไปบังเกิดในสุคติ เสวยสุขบนสวรรค์ มีบริวารมาก บ้างก็กล่าวว่า แม้อยู่ในโลกมนุษย์ก็จะเป็นที่สรรเสริญของคนทั่วไป มีคนรักใคร่นับหน้าถือตา ภัยอันตรายไม่รบกวนรบกวน ด้วยอานิสงส์ดังกล่าวนี้ ตั้งแต่สมัยโบราณกาล คนไทยจึงนิยมสร้างพระพุทธรูปอย่างต่อเนื่องจนถึงยุคปัจจุบัน

๑. อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปให้บุคคลอื่นได้สักการบูชา หรือสร้างถวายเป็นวัตถุทาน จะได้รับอานิสงส์ ผลบุญที่ยิ่งใหญ่มากๆ แก่ผู้นั้น คือ ไม่ว่าจะเกิดในชาติไหนๆ จะเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยสติปัญญา รูปโฉมงาม และมีทรัพย์สิน จะมีคนรอบข้างหรือเหล่าบริวาร คอยช่วยเหลือและให้การสนับสนุนเสมอๆ เป็นผู้ที่มิมีจิตใจงมงาย จะได้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า ที่ไม่ว่าจะคิดหรือจะทำการใดๆ ก็พบแต่ความสำเร็จเสมอๆ ทำให้ผู้อยู่ได้ปกครองเคารพนับถือ ยอมรับเชื่อฟัง นอกจากนี้ยังเป็นนักคิด เป็นคนที่ฉลาดในการวางแผน มักรู้ทันเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งใครที่ทำงาน ด้วยการสร้างพระพุทธรูป นั้นจะจะได้รับอานิสงส์ผลบุญ ที่กล่าวนี้ไป ทำให้ชีวิตนั้นมีแต่ความสุขสบาย เหลือล้นทีเดียว คตินิยมของพุทธศาสนิกชนเชื่อว่า อานิสงส์สร้างพระได้ชื่อว่าเจริญกรรมฐานข้อ พุทธานุสติ และเป็นการบูชาพระรัตนตรัยสร้างบุญกุศลที่มั่นคงถาวรชั่ววิจิณรันดรกาล ทั้งแก่ตนและแก่บุคคลผู้ร่วมอนุโมทนาสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่เผ่าไพศาลไปได้ไกล ได้ร่วมกิจกรรมอันจักนำประโยชน์สุขสู่ตนและสู่สังคม ฯลฯ

พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันได้แสดงธรรมเทศน์เกี่ยวกับอานิสงส์สร้างพระไว้ดังนี้

๑. หลวงปู่คู่ พรหมปัญโญ วัดสะแก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“สร้างพระ ๑ องค์ได้อานิสงส์ ๕ กัป ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่สร้างด้วยอะไรก็ตาม หมายความว่าบุญกุศลจะตามหนุนส่งไปทุกภพทุกชาตินานถึง ๕ กัป

๒. หลวงพ่อพระราชพรหมยานหรือหลวงพ่อดำ วัดท่าซุง จังหวัดอุทัยธานี

“การสร้างสมเด็จองค์ปฐมทำได้ยาก ก็คือว่า เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต้น พระพุทธเจ้าทั้งหมด การสร้างองค์ปฐมนี้ท่านเปลี่ยนบัญชีใหม่โดยใช้บัญชีสีทองเป็นทองคำล้วนทั้ง

^{๕๐}“การสร้างพระพุทธรูปกับภูมิปัญญาไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.whitemedia.org/wma/content/view/218/6/> [๒ มีนาคม ๒๕๕๗].

เล่ม จดบันทึก (เป็นอีกเล่มหนึ่งจากที่จัดธรรมดา) ก็แสดงว่า คนที่จะสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ปฐมได้นี้ ต้องเป็นคนมีบุญมากและไปนิพพานได้เร็วมาก"

๓. หลวงพ่อจอม วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี

“ผู้ใดสร้างรูปพระพุทธรูปเจ้าจะเป็นองค์เล็กเท่าต้นคากี้ดี ใหญ่กว่าต้นคากี้ดี ผู้นั้นจะได้เป็นพรหม เป็นอินทร์หมื่นชาติแสนชาติ ถ้าเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิหมื่นชาติแสนชาติจะไม่เป็นผู้ตกต่ำเลยตราบนานกว่าเข้าสู่นิพพาน”

๔. พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์หรือครูบาชัยยะวงศาพัฒนา วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน

“การสร้างพระเปรียบได้กับธนาคารบุญซึ่งจะเกิดบุญกุศลกับผู้ที่มีส่วนในการสร้างโดยบุญกุศลนั้นจะเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีผู้มากราบไหว้สักการบูชาเท่ากับจำนวนคนและจำนวนครั้ง”

๕. พระธรรมสิงหบุราจารย์หรือหลวงพ่อดุริตฐมโม วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี

“การที่ผู้สร้างพระพุทธรูปเกิดศรัทธาจนถึงสละเงินออกมาสร้างพระพุทธรูปได้และออกมาทำงานในงานฉลองพระพุทธรูปได้ชื่อว่าเป็นผู้มี "ความเห็นตรงเห็นถูกแท้" เพราะเป็นบุญของตนเองไม่ใช่บุญของใครเลยผู้สร้างพระพุทธรูปชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาทชื่อว่าเป็นผู้เตรียมตัวก่อนตาย”^{๕๐}

๒. อานิสงส์การบูรณะพระพุทธรูปหรือปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป พระพุทธรูปของคนไทย มีมาแต่สมัยโบราณ เป็นธรรมดาที่ต้องมีการชำรุดทรุดโทรมไปตามวันเวลา แต่ด้วยความศรัทธาและความเคารพนับถือของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ จึงทำให้มีการนิยมนำบุญด้วยการบูรณะพระพุทธรูป นับเป็นการสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ การทำบุญด้วยการบูรณะพระพุทธรูปแค่พระสงฆ์ จะได้รับอานิสงส์อันแรงกล้า มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยง่าย มีร่างกายสมบูรณ์ครบ๓๒ประการ มีผิวพรรณงามเปล่งปลั่ง ไม่แก่เร็ว นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับถือแก่คนทั่วไป เกิดในชาติหน้าก็ยังคงได้เกิดเป็นผู้ที่สวยทั้งรูปกายและรูปสมบัติ มีความเป็นอยู่สุขสบายดี ชีวิตมั่งคั่ง จะทำการค้าหรือประกอบอาชีพใดๆ ก็จะมีโชค लाभเข้ามาเสมอๆ ทำมาค้าขึ้น มักจะได้ลาภลอยอยู่บ่อยๆ ไปไหนก็มักจะเป็นที่ต้อนรับตาต้องใจของผู้พบเห็น ใครเห็นใครก็รัก พุดจาอะไรก็จะเป็นที่เชื่อถือ เป็นที่นับหน้าถือตาของคนรอบข้าง

๓. อานิสงส์ในระดับต่างๆ มี ๔ ขั้นคือ

๑. กุศลขั้นกามาวจร ได้แก่ การสร้างเพื่อถวายเป็นวัตถุทาน

^{๕๐}“อานิสงส์การสร้างพระ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.tanuluck.com/อานิสงส์การสร้างพระ.html> [๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓].

๒. กุศลชั้นรูปาวจร ได้แก่ การสร้างและได้เจริญสมถกรรมฐานมีพุทธานุสสติ
เบื้องต้น

๓. กุศลชั้นอรุปาจร ได้แก่ การสร้างและได้เจริญญาณสูงขึ้นจนถึงขั้นอรุป
กรรมฐาน ๔

๔. กุศลชั้นโลกุตตระ ได้แก่ การสร้างและได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุ
มรรคผลนิพพาน

อานิสงส์ชั้นกามาวจรจากการสร้างพระพุทธรูป มีดังนี้

๑. อกุศลกรรมในอดีตชาติแต่ปางก่อน จะเปลี่ยนจากหนักเป็นเบาจากเบาเป็นสูญ

๒. สิ่งศักดิ์คุ้มครอง สรรพภัยอันตรายสลาย

๓. เจ้ากรรมนายเวรในอดีตชาติแต่ปางก่อน เมื่อได้รับส่วนบุญไปแล้ว ก็จะเลิกเว้น

การจองเวร

๔. เหล่ายักษ์ผีราक्षส ภูพิช เสือร้าย ไม่อาจเป็นภัย

๕. จิตใจสงบ ปวงภัยไม่เกิด ผืนไร่ไม่มี ราชสีห์องูไฮ่ สุขภาพแข็งแรง กิจการงาน

เป็นมงคล

๖. มั่นคงในคุณธรรม ความอุดมสมบูรณ์ปรากฏ (เกินความคาดฝัน) ครอบครัวสุข

สันต์ วัฒนายั่งยืน

๗. คำกล่าวเป็นสัจจะ ฟ้าดินปราณี ทวยเทพยินดี มิตรสหายปรีดา

๘. คนโง่สิ้นเขลา คนเจ็บหายได้ คนป่วยหายดี ความทุกข์หายเจ็ญ สตรีจะได้เกิด

เป็นชาย

๙. พ้นจากมวลอกุศล เกิดใหม่บุญเกื้อหนุน มีปัญญาเลิศล้ำ บุญกุศลเรืองรอง

๑๐. สิ่งทีสร้างจะบังเกิดเป็นกุศลจิต แก่ทุกคนที่ได้พบเห็น เป็นเนื่อานุบุญอย่าง
อนเนกทุกชาติของผู้สร้างทีจะเกิดก็จะได้ฟังธรรมจากพระอริยเจ้าปัญญา ในธรรมแก่กล้า สามารถได้
อภิญญาหก สำเร็จโพธิญาณ

การทีผู้สร้างพระพุทธรูปได้เกิดศรัทธา จนถึงสละเงินออกมาสร้างพระพุทธรูป
และทำทานในงานฉลองพระพุทธรูป ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความเห็นตรงเห็นถูกแท้ เพราะเป็นบุญของ
ตนเอง ไม่ใช่บุญของใครเลย จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาทและเป็นผู้ได้เตรียมตัวก่อนตาย

องค์ประกอบของการทำทาน (ผู้ให้, วัตถุทีให้, ผู้รับ) ทีได้ผลในระดับสูงมากที่สุด
คือ

๑. ผู้ให้บริสุทธิ์ = คือมีศีลมีธรรม จะได้บุญมากกว่าคนไม่มีศีลธรรมทำบุญ

๒. วัตถุที่ให้ บริสุทธิ = หามาโดยชอบ ได้บุญมากกว่าโกงผู้อื่นมาทำทาน, ปริมาณ
ที่ให้ไม่สำคัญ

๓. ผู้รับบริสุทธิ = ผู้รับมีศีลธรรมมากเท่าไร ผู้ให้ได้บุญมากเท่านั้น เนื่อบุญดี
ได้บุญมากกว่า ปลุกข้าวในนาที่ดินคุณภาพดี ได้รับผลผลิตมากกว่า

๔. อานิสงส์การให้ทานในระยะต่างๆ (เบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด หรือก่อนให้, ขณะให้,
หลังให้)

ก. ก่อนให้มี = จิตกุศล ยินดีไม่ฝืนใจ ไม่ลังเล ใจอึดเฝือกในการสงเคราะห์ ไม่ทำเอา
หน้า ไม่ทำเอา

ข. ขณะให้ = จิตกุศล ปิติสุข ใจอึดเฝือก

ค. หลังให้ = จิตกุศล ไม่เสียดายทานที่ทำไปแล้ว ผ่านไปก็ถึงใจอึดเฝือก

อานิสงส์ หรือ ผลที่ได้รับต่างกัน ดังนี้

ก. ก่อนให้ทาน จิตดี = ร่ำรวยตั้งแต่แรกเกิด, จิตไม่ดี = จนตั้งแต่เกิด

ข. ขณะให้ทาน จิตดี = ร่ำรวยในวัยกลางคน, จิตไม่ดี = ยากจนในวัยกลางคน

ค. หลังให้ทาน จิตดี = ร่ำรวยในบั้นปลายชีวิต, จิตไม่ดี = ยากจนในบั้นปลายชีวิต

ถ้าจิตใจดีตลอด ก็จะมีฐานะร่ำรวยตลอดทั้ง ๓ วัย ถ้าทำบุญทำทานแล้วนึกเสียดาย
ส่งผลให้เกิดมานะดี แต่ตัวเองทำตัวลำบาก ทำตัวอึดอัด ยากแค้น (ด้วยส่วนหนึ่ง)^{๕๒}

๕. อานิสงส์ของการชักชวนผู้อื่นสร้างพระพุทธรูป

ก. บุคคลใดทำคนเดียวไม่ชักชวนใคร ย่อมได้โภคสมบัติ แต่ไม่มีบริวารสมบัติ
(ฐานะการเงินดี แต่มีเพื่อนน้อย เพื่อนที่คบหาด้วยก็ฐานะไม่ดี)

ข. บุคคลใดหาได้ถวายทานด้วยตนเองไม่ แต่ได้ประกาศชักชวนให้ผู้อื่นทำ : ย่อม
ไม่ได้โภคสมบัติ แต่ได้เฉพาะบริวารสมบัติอย่างเดียว (ตัวเองฐานะไม่ดี แต่เพื่อนๆ ฐานะดี ได้รับ
ความช่วยเหลือจากเพื่อนๆ)

ค. บุคคลใดได้ถวายทานด้วยตนเองและได้ชักชวนให้ผู้อื่นทำ : ย่อมได้โภคสมบัติ
และบริวารสมบัติ: (ทั้งตนเองและเพื่อนๆ มีฐานะดี)

ง. บุคคลใดไม่ได้ถวายทานด้วยตนเองและไม่ได้ชักชวนให้ผู้อื่นทำ : ย่อมเป็นคน
อดอยาก ย่อมไม่ได้แม้ซึ่งข้าวพอกที่จะกินให้อิ่มท้อง เป็นทุกข์อนาถาหาที่พึ่งไม่ได้^{๕๓}

^{๕๒} พระราชสุทธินามมงคล วัดอัมพวัน สิงห์บุรี, “อานิสงส์ สร้างพระพุทธรูป”, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : <http://www.jarun.org/contact-webmaster.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๕๓} จ.เปรียญ, อานิสงส์ ๑๐๘ กัณฑ์, (กรุงเทพมหานคร : อานวสาน์การพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๗๐.

๖. อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุที่แตกต่างกัน พระโบราณจารย์กล่าวไว้ ดังนี้

- (๑) ดินบุก จะได้เป็นเทวดาผู้มีฤทธาศักดานุภาพยิ่งนัก
- (๒) เงิน จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ราช ประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการเป็นใหญ่ในแผ่นดินทั้งหมด
- (๓) ทองเหลือง หรือทองสำริด จะได้เป็นพระมหากษัตริย์มีสมบัติเป็นอันมาก
- (๔) ศิลา จะได้เป็นพระอมรินทราธิราช เป็นใหญ่ในดาวดึงส์พิภพ
- (๕) ไม้โพธิ์ หรือไม้แก่นจันทร์ จะได้เป็นใหญ่ในประเทสราช ประกอบด้วยจตุรงคเสนาเป็นอันมาก
- (๖) พระฉายาเจ้า หรือการเขียนภาพพระบนผืนผ้า (ภาพพระพุทธรูปเจ้าบนแผ่นผ้า) จะได้เป็นท้าวมหาพรหม
- (๗) ทองคำธรรมชาติปราศจากราสี จะได้เป็นพระสัพพัญญูพระพุทธรูปเจ้าก็ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งเหลือวิสัย^{๕๔}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนไทย เป็นการสร้างเพื่อเป็นคุณค่าต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย สร้างด้วยกุศลเจตนาดี สร้างเพื่ออานิสงส์และมิ่งมงคลประกอบที่ให้ได้ผลมากที่สุด คือ ผู้ให้บริสุทธิต์ วัตถุที่ให้ บริสุทธิต์ และผู้รับบริสุทธิต์ หรือมีความเต็มใจทั้งก่อนให้, ขณะให้, และหลังให้ อานิสงส์อื่นจากการสร้างพระพุทธรูปไม่ใช่เพียงการสร้างด้วยตนเองเท่านั้น การชักชวนผู้อื่นสร้างพระพุทธรูป หรือซ่อมแซมพระพุทธรูปก็ได้ผลบุญมากเช่นกัน

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

บทที่ ๓

บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นกุศโลบายใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๑ บทบาทและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธรูป

๓.๑.๑ ความหมายของบทบาทและการเผยแผ่

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่า เขาจะทำ^๑ หรือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานะภาพ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้หรือเป็นแง่พฤติกรรมตามสถานะภาพ^๒

สุภา อุทโท สรุปไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกหรือลงมือปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้อื่นและตามสถานะที่ตนดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้น^๓

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป,การทำให้เป็นที่แพร่หลาย^๔

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของพระสงฆ์ นักเผยแผ่ต้องมีความรู้ความสามารถ ทั้งทางโลกทางธรรมเป็นที่ยอมรับของพุทธบริษัทเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น มีคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดี และมีเทคนิคและวิธีการที่น่าศรัทธา การเผยแผ่ยังหมายถึงการสอนหรือการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ด้วย

๓.๑.๒ คุณสมบัติของพระพุทธรูปในการเป็นนักเผยแผ่

พระพุทธรูปทรงเป็นนักเผยแผ่หรือผู้สอนที่สอดคล้องด้วยคุณสมบัติของนักสอนดังนี้

๑) จุดมุ่งหมายในการสอน พระพุทธรูปทรงสอนให้ผู้ฟังรู้ถึงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้เห็น สอนให้ผู้ฟังตรงตามความเป็นจริงได้ และสอนให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น

^๑อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๑๕), หน้า ๑.

^๒พิศวง ธรรมพันทา, สังคมวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : พีระพริษา , ๒๕๒๓), หน้า ๓.

^๓สุภา อุทโท, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

^๔ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๒), หน้า ๔๕๕.

๒) หลักการสอน พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยคำนึงถึงบุคคล ๔ ประเภท คือ ๑) อุกมภูติปัญญา ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงยกหัวข้อแสดงก็อาจรู้ได้ทันที ๒) วิปจิตปัญญา ผู้สามารถรู้ได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ๓) เนยยะ ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ๔) ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้ง และมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง^๕

๓) เนื้อหาและเรื่องที่สอน พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยคุณนิสัย หรือระดับภูมิปัญญาของผู้รับ ๗ ประการ คือ

- สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้เห็น ไม่เข้าใจ

- สอนเนื้อเรื่องที่ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

- ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่า ประสบการณ์ตรง

- สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

- สอนมีเหตุผลตรงตามเห็นจริงได้ (สนิทาน)

- สอนเท่าที่จำเป็น พอดีสำหรับทำให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่า ผู้สอนมีความรู้มาก สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาคือจะเรียนรู้ และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

๔) ลีลาการสอน มี ๔ ประการ

- สันทัสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง

- สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยการชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและปฏิบัติ

- สมุตเตสนา เข้าใจให้แกลัฏฐิ บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จ ทนต่อความเหนื่อยยาก

- สัมปทังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวังเพราะเห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ^๖

^๕พระราชมุนี (ประยูร ปยุตโต), เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๓.

๓.๑.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้า

๑) อนุปวาโท ไม่ว่าร้ายใคร ไม่ โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่า พระพุทธศาสนาได้อย่างไร

๒) อนุปมาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้าย ยึดหลัก อหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผลจนกระทั่งเขาอยากลงมือปฏิบัติด้วยตัวเขาเอง

๓) ปาฏิโมกฺเข จ ตัวโร มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี

๔) มตฺตณฺฏตา จ ภคฺตสฺมี รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอยปัจจัยสี่ จะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น

๕) ปนฺตณฺจ สยนาสนํ นํนอนนํ ใน ที่สงบ นักปฏิบัติธรรมต้องรักความสงบและรักในการอยู่ในที่สงบ

๖) อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบ ความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกสมาธิ เพราะสมาธิ คือ แก่นของการได้บรรลุมรรคผลนิพพาน

๓.๑.๔ สถานะของพระพุทธศาสนาในอินเดีย และในประเทศไทย

๑) สถานะพระพุทธศาสนาในอินเดีย

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระธรรมอันประเสริฐ พระองค์ได้ทรงจาริกไปทั่วแคว้นน้อยใหญ่เพื่อแสดงธรรมแก่ประชาชนทุกชั้นวรรณะ ทรงสั่งสอนพระธรรมและการปฏิบัติ เพื่อหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสเข้าสู่พระนิพพาน พระสงฆ์สาวกของพระองค์ก็เป็นอริยะสงฆ์ ดังนั้น พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลจึงมีฐานะเป็นครู เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นผู้นำทางวิญญาณ

ในสมัยหลังพุทธกาล พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการชำระพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติและการเผยแผ่พระธรรมนี้ต่อไป พระสงฆ์ยังคงจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยความตั้งมั่นที่จะปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น พระสงฆ์ได้อาศัยรุกขมูล หรือการอยู่ป่าเป็นวัตรเพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติ คำสั่งสอนของพระสาวกได้อาศัยหลักการพึ่งพิงอาศัยกันของธรรมชาติ รวมทั้งการรักษาธรรมชาติและการหมุนเวียนของระบบนิเวศน์ มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และคุ้มครองทั้งความประหยัดพอเพียง เป็นปรัชญาเศรษฐกิจที่ พระสงฆ์ถ่ายทอดสู่ผู้ชุมนุมชนต่างมาตั้งแต่พุทธกาล

คำสอนของพระพุทธเจ้าแตกต่างจากของศาสนาพราหมณ์อันเป็นพื้นฐานของความเชื่อมาแต่ดั้งเดิม นอกจากนี้ ประเทศอินเดียยังเผชิญศึกสงครามจากชนต่างศาสนา พระพุทธศาสนาจึงได้ถูกกำจัดทำลายไปหลายครั้งจนในที่สุดเสื่อมสลายไปจากอินเดียเพราะเผชิญ

ทั้งภัยจากภายนอกและภายใน หลักการของความมีอิสระเสรีในด้านความคิดในการค้นหาสัจธรรมด้วยตนเอง และบทบาทของพระสงฆ์ที่ถูกจำกัดด้วยหลักของเมตตาธรรมไม่สอดคล้องกับแนวความคิดของฝ่ายตรงข้ามที่ถูกครอบงำด้วยมิชฌาธิฐธิอย่างรุนแรง เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จปรินิพพานไป ก็มีสัญญาณของความแตกแยกในพระพุทธศาสนาทำให้พระอริยะสงฆ์รับจัดการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน^๗ ไปสามเดือน และครั้งที่ ๒ ในปีพ.ศ.๑๐๐^๘

ต่อมา ในยุคของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่เก่งกล้าสามารถมากและขยายอาณาจักรไปได้กว้างขวาง เมื่อพระองค์ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาก็ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง พระองค์ได้ทรงโปรดให้สร้างเสนาจาริกพร้อมทั้งตั้งถ้ำถ้ำแทนพระพุทธเจ้าและให้สร้างเสาโอศกไว้ ๘๔,๐๐๐ แห่งในอาณาจักรของพระองค์ พระเจ้าอโศกทรงจัดการกับอัสซีและผู้ปลอมบวชในพระศาสนาและพระสงฆ์ที่มีความหย่อนในพระธรรมวินัยเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา และทรงโปรดให้พระเถระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระองค์เป็นผู้กำหนดบทบาทให้พระสงฆ์เป็นพระธรรมทูต ๕ สายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแดนไกล อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังอินเดียตอนเหนือ ทิเบตเนปาลและจีน ทางตอนใต้ลงมาถึงเกาะลังกาและขยายมาถึงดินแดนสุวรรณภูมิรวมทั้งประเทศไทยด้วย

พระพุทธศาสนาในอินเดียถูกรุกรานนับในปีพ.ศ. ๒๕๘^๙ เมื่อพราหมณ์ปุชยมิตรลัมราชวงศ์โมริยะของพระเจ้าอโศกและมั่งพินฟูศาสนาพราหมณ์ ได้มีการฆ่าพระสงฆ์และเผาวัดพุทธไปเป็นจำนวนมาก ต่อมา ในปีพ.ศ.๖๒๑ ศาสนาพุทธรุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้งในสมัยพระเจ้ากนิษกะและมีการสังคายนาครั้งที่ ๔ ขึ้นแต่เป็นฝ่ายมหายาน และในปีพ.ศ. ๑๐๔๐ พวกฮั่นขาว ชนเผ่าเร่ร่อนรุกรานอินเดียและได้ทำลายเมืองดักศิลาศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนา^{๑๐} มีการทำลายวัดและสถูปและสังหารชาวพุทธอย่างมากมาตลอดคณนา^{๑๑}

พระพุทธศาสนากลับมารุ่งเรืองอีกครั้งในยุคพระเจ้าหรรษะ (ปีพ.ศ.๑๑๔๕-๑๑๕๐) พระองค์ทรงสนับสนุนการศึกษาของพระสงฆ์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์นาถันทา^{๑๒} ในปี ๑๕๔๔ อินเดียแตกสลาย เพราะกองทัพมุสลิมเติร์กบุกเข้ามา ๑๗ ครั้ง วัด เทวสถานและรูปเคารพถูกทำลาย

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๙ อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

^{๑๐} อ้างแล้ว, หน้า ๖๐.

^{๑๑} อ้างแล้ว, หน้า ๖๒.

^{๑๒} อ้างแล้ว, หน้า ๗๐.

ไปเป็นจำนวนมาก^{๑๓} พุทธศาสนาได้สูญสิ้นจากอินเดียในช่วงปีพ.ศ.๑๗๔๑-๑๗๕๐ กองทัพมุสลิมได้รุกรานทำลายวัด มหาวิทยาลัยพระพุทธรศาสนา ฆ่าคน ฆ่าพระและเผาวัดไปอย่างย่อยยับ^{๑๔} พระพุทธรศาสนาเสื่อมสลายไปจากอินเดีย ยังมีแต่หลักฐานประวัติศาสตร์ที่ถูกค้นพบขึ้นมาในภายหลัง จากซากปรักหักพังของศาสนสถานและศาสนวัตถุ

แม้พระพุทธรศาสนาในอินเดียได้สูญสิ้นไป แต่กลับไปรุ่งเรืองในศรีลังกาเป็นนิกายเถรวาท ในขณะที่นิกายมหายานได้แผ่ขยายไปที่จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี รวมทั้งอาณาจักรศรีวิชัยที่รุ่งโรจน์ ส่วนในทิเบตเกิดนิกายตันตระและวัชรยานขึ้น พระพุทธรศาสนาในประเทศไทยปัจจุบันเป็นแบบนิกายเถรวาทเหมือนกับศรีลังกา

๒) สถานะพระพุทธรศาสนาในประเทศไทย

ในปัจจุบัน พระพุทธรศาสนาในประเทศไทยมีประชากรนับถือมากที่สุด สถิติของวัดและพระสงฆ์ไทยในปีพ.ศ.๒๕๕๒ โดยศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ, สำนักงานพระพุทธรศาสนาแห่งชาติ^{๑๕} รายงานว่าประเทศไทยมีพระสงฆ์ ๒๕๑,๘๘๗ รูป สามเณร ๖๘,๖๐๗ รูป พุทธศาสนิกชน ๔๖,๘๐๒,๑๐๐ คน วัดทั่วประเทศไทยมีจำนวน ๑๕,๖๑๖ วัด (เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ๒๐,๐๔๑ วัด วัดที่ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ๑๕,๕๗๕ วัด และวัดร้าง ๕,๘๔๑ วัด วัดและสำนักสงฆ์อยู่ในความควบคุมของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๑๕ มาตรา ๑๑ และกฎของมหาเถรสมาคม

พระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นพุทธมามกะและใช้หลักธรรมของพระพุทธรศาสนาเป็นหลักในการปกครองมาช้านาน พระมหากษัตริย์ให้ความเคารพพระสงฆ์และไม่ก้าวท้าวเรื่องภายในของสงฆ์เว้นแต่ฝ่ายสงฆ์ไม่สามารถจัดการเองได้โดยลำพังอย่างเหมาะสม^{๑๖} พระสงฆ์ในประเทศไทยถ่ายทอดแนวทางการปฏิบัติที่เคร่งครัดตามพระธรรมวินัยและมุ่งการปฏิบัติ พระสงฆ์จึงมีสถานะสูงได้รับความเคารพนับถือเป็นพระอริยะสงฆ์ มีฐานะเป็นครู เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคมไทยมาช้านาน

ประชาชนคนไทยก็มีความศรัทธาในพระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ และรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ของพระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ไทยทุกยุคสมัยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์แห่งพระพุทธรศาสนา ทรงมีพระทัยเลื่อมใสศรัทธาในการทำบุญกุศล มี

^{๑๓} อังแล้ว, หน้า ๘๒.

^{๑๔} อังแล้ว, หน้า ๘๗.

^{๑๕} สำนักงานพระพุทธรศาสนาแห่งชาติ (ออนไลน์) แหล่งที่มา www.onab.go.th.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

การสร้างวัดวาอาราม เจดีย์ พระพุทธรูป และการปลุกปั้นพระศรีมหาโพธิ์

การสร้างพระพุทธรูปเริ่มต้นจากยุคสุโขทัยมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ “ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัยทรงโปรดเกล้าให้สร้างแท่นมนังคศิลาบาตรไว้กลางดงตาล^{๑๙} ให้พระเถระมานั่งเพื่อเทศนาสั่งสอนประชาชน”^{๒๐} พระสงฆ์ในยุคสุโขทัยจึงมีบทบาทเด่นในการพัฒนาศีลธรรมและจิตวิญญาณแก่ประชาชน

ในสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ ขุนนางข้าราชการตลอดจนราษฎร..นิยมทำบุญและสร้างวัดวิหารกันมาก อีกทั้งมีความนิยมให้บุตรชายบวชอย่างน้อย ๑ พรรษา วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนให้การศึกษาอักษรศาสตร์ตลอดจนวิชาชีพอื่น ๆ วัดเป็นสโมสร ซึ่งประชาชนจะมีโอกาสพบปะสังสรรค์กันในวันทำบุญ หรือวันเทศกาล นักชดถุกษ์ วัดเป็นทั้งโรงพยาบาลและที่ระงับคดีวิวาทของชาวบ้าน ชีวิตชาวไทยในสมัยอยุธยาจึงมีวัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งพำนัก”^{๒๑}

แต่ในยุคปลายของอยุธยา บ้านเมืองมีศึกสงครามมากขึ้น พระสงฆ์จึงหันไปสนใจอิทธิปาฏิหาริย์และไสยศาสตร์ เพื่อสงเคราะห์เหล่าทหารและประชาชนในยามศึกสงคราม คนไทยก็หันมามุ่งเรื่องไสยศาสตร์ ชอบฝึกฝนคาถาอาคมและการสัจยันต์เพื่อการป้องกันตัวและเพื่อขวัญและกำลังใจในยามมีศึกสงคราม บทบาทของพระสงฆ์จึงมีการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และความขลัง^{๒๒}

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ในยุคพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงให้พระสงฆ์รับภาระทางการศึกษาของชาติ ในปีพ.ศ. ๒๔๔๗ โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงตามวัดต่างๆ ในพ.ศ. ๒๔๔๑ ประกาศให้พระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรเอาใจใส่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชน และฝึกสอนวิชาความรู้ต่างๆ แก่กุลบุตร”^{๒๓}

นับจากปีพ.ศ. ๒๕๐๓ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ บริหารประเทศ ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ และประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ ให้พระสงฆ์มีส่วนพัฒนาชุมชนของรัฐ ในขณะที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ชักชวนประชาชนห่างจากรัฐ

^{๑๙}ธนาภิต, พระราชประวัติมหาราชไทย, (กรุงเทพมหานคร : ปิรามิด, ๒๕๔๓).

^{๒๐}วงศ์กร เจียมเฝ้า, รายงานการวิจัยค่านิยมเชิงจริยธรรมในอาชีพของหญิงค้าประเวณี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๔.

^{๒๑}เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๑๕) หน้า ๔๑.

^{๒๒}ภัทรพร สิริกาญจน, หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๖), หน้า ๒๒.

^{๒๓}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓๔.

พระสงฆ์จึงทำหน้าที่สั่งสอนศีลธรรมและสอนให้ประชาชนรักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์^{๒๒} นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังขยายบทบาทออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อช่วยเหลือรัฐบาลในการพัฒนาประเทศและช่วยเหลือชุมชนมากขึ้น

ในปัจจุบันประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเปลี่ยนสังคมไทยจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรมเป็นผลให้สังคมไทยมีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย ชนบทมีสภาพแตกสลายเพราะมีการละทิ้งถิ่นฐานเข้าเมืองกันมากมาย มีความเหลื่อมล้ำในรายได้ และการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบท เกิดวงจรความยากจน การว่างงาน การละทิ้งถิ่นฐานเพื่อไปหางานในเมืองและตามโรงงานอุตสาหกรรม ประชาชนที่มีการศึกษามากขึ้นมีความเชื่อในเทคโนโลยี ความนิยมวัตถุและความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่ต้องมีผลการพิสูจน์เป็นรูปธรรม แต่ก็ยังมีศรัทธาในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์^{๒๓} พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) มาตรา ๑๕ ตรี (๑) และ (๓) และข้อ ๕ แห่งกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช-สกลมหาสังฆปริณายก ว่าด้วย ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึง "การ" หรือ "การคณะสงฆ์" ซึ่งหมายถึง "งานของคณะสงฆ์" หรือ "สิ่งหรือเรื่องที่คณะสงฆ์ต้องทำ" ไว้โดยชัดเจนเป็น ๖ เรื่อง คือ

- ๑) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม
- ๒) การศาสนศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

สำหรับในบทบัญญัติข้อ ๘. เรื่องหลักเกณฑ์การพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์ของพระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการผู้สมควรได้รับการพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์จะต้องมีคุณสมบัติส่วนตัว

^{๒๒} ภัทรพร สิริกาญจน, *หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน*, หน้า ๒๓.

^{๒๓} “ชั้นยศสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย : การพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์ ตามตำแหน่งฐานานุกรม”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.trytodream.com/> [๒๒ กันยายน ๒๕๕๓].

และส่วนวัด (ข้อ๑-๕) และต้องประกอบด้วย คุณสมบัติด้านสาธารณูปการ (ข้อ ๑๐-๑๑) อีกด้วย ดังนี้ คือ ข้อ ๑๐. ในเขตปกครองหนกลาง ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้าง และปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐.- บาท (ห้าแสนบาท) ขึ้นไป และข้อ ๑๑. ในเขตปกครองเหนือ, หนตะวันออก, และหนใต้ ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ ๑๕๐,๐๐๐.- บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท) ขึ้นไป

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงต้องหาทางจัด “ การคณะสงฆ์ ” ให้บรรลุตามเป้าหมายด้านสาธารณูปการพร้อมๆกับต้องมีการช่วยเหลือพัฒนาสังคมและการศึกษา อีกทั้งพระสงฆ์ก็ต้องพัฒนาการศึกษาของตนเองเพื่อให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก พระสงฆ์ในระดับจัดการวัดในยุคนี้จึงมีภาระค่าใช้จ่ายต่างมากมาย ตามการทำงานของสงฆ์ที่เป็นกิจต้องทำถึง ๖ เรื่องใหญ่ๆโดยเฉพาะงานสาธารณูปการที่ใช้งบค่าใช้จ่ายสูง แต่รายรับของพระสงฆ์ที่มีการจัดสรรจากงบประมาณของรัฐมีเพียงน้อยนิด เงินช่วยเหลือประจำในแต่ละเดือนมีเพียงค่านิยภัตเท่านั้น

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีหน้าที่รับผิดชอบการจ่ายค่านิยภัต^{๒๔} หรือเงินค่าอาหารที่ทางราชการถวายแก่พระสงฆ์เป็นประจำรายเดือน เป็นเครื่องสักการะที่ถวายแก่พระสงฆ์ผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระศาสนา ตั้งแต่เลขานุการเจ้าคณะตำบลจนถึงสมเด็จพระสังฆราชเจ้าจนถึงได้รับเงินเป็นจำนวนเพียง ๓๐๐ บาท ถึงจำนวนสูงสุด ๓๒,๒๐๐ บาทเท่านั้น ทั้งนี้ รวมเป็นงบประมาณ^{๒๕} ที่ได้รับในปี ๒๕๕๒ เป็นจำนวนเงิน ๔๔๕,๘๓๐,๔๐๐ บาท พระสงฆ์จึงต้องหวังพึ่งพาเงินทำบุญจากแรงศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก

ศรัทธาในการทำบุญของพุทธศาสนิกชนมาจากหลายส่วนทั้งที่เป็นเงินที่ถวายให้พระสงฆ์ เงินจากการประกอบศาสนพิธีทั้งมงคลพิธีและอวมงคลพิธี และการบริจาคในงานบุญพิธีในวันสำคัญทางศาสนาหรืองานประจำปีต่างๆของวัด รวมทั้งการจำหน่ายวัดมงคลซึ่งเป็นที่ระลึกจากวัด วัดใหญ่ที่มีสาธุธรรมสังเวช พระสงฆ์ก็จะมีโอกาสได้รับปัจจัยมากเกือบทุกวันหรือวันละหลายรอบ ยิ่งเจ้าอาวาสวัดใดเป็นที่รู้จักและประชาชนเลื่อมใสศรัทธา วัดนั้นก็รุ่งเรือง มีปัจจัยบูรณะวัดอย่างเหลือเฟือ อย่างไรก็ตาม วัดที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลที่ประชาชนไม่รู้จัก ไม่ศรัทธาเลื่อมใสวัดเหล่านั้นก็มักจะขาดแคลนทุนทรัพย์ พระสงฆ์ก็จะมีคามยากลำบากในเรื่องการงานของสงฆ์

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺกโล กล่าวว่า พระสงฆ์มีฐานะพิเศษต่างจากคฤหัสถ์ คือ มีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง และการบริหาร พระสงฆ์จึงบทบาทหน้าที่ตามพระธรรมวินัย ๔ ประการ ดังนี้

^{๒๔}อิทธิ, “รัฐหั่นเงินนิยภัตพระ 2 หมื่นรูป”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.phrathai.net>, [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒].

^{๒๕}อิทธิ, “รัฐหั่นเงินนิยภัตพระ 2 หมื่นรูป”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.phrathai.net>, [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒].

๑) การบริหารตน คือ การประพฤติปฏิบัติในการรักษาไตรทวารทางกาย วาจาและใจ เพื่อให้งามพร้อมด้วยศีลาจารวัตรให้สงบ เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ และให้บริสุทธิ์จากอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้งด้วยการสมาทานในศีล(ศีลสิกขา) การปฏิบัติในจิต (จิตตสิกขา-สมถกรรมฐานภาวนา องค์กรงาน สัมมาสมาธิ เจริญธรรมที่เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐาน) และการปฏิบัติในปัญญา (ปัญญาสิกขา) การบริหารตนนี้เป็นไปเพื่อรักษาสุขภาพกายและจิตของตนเอง รักษาสุขภาพจิตของผู้อื่น และเสริมสร้างความศรัทธาในพระรัตนตรัย

๒) การบริหารหมู่คณะที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัดทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีลักษณะเช่นเดียวกับการปกครองบังคับบัญชา ให้มีการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกฎหมายบ้านเมือง กฎข้อบังคับและระเบียบคำสั่งของมหาเถรสมาคม เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีสันติสุข

๓) การบริหารกิจกรรมของวัด คือ การศึกษาอบรมและเผยแผ่ธรรม เป็นกิจกรรมหลักของวัด และกิจกรรมอื่นๆ เช่น นวกรรม(การก่อสร้าง) การสาธารณูปการ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล การสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ ไม่มุ่งผลประโยชน์และลาภสักการะหรือความสุขส่วนตนจนเกินฐานะของบรรพชิต

๔) การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือของวัด ได้แก่ การเงินอันเป็นสื่อกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนปัจจัย ๔ และที่เป็นสังฆารัมภ์และอสังฆารัมภ์ที่เขาถวาย จัดเป็นของสงฆ์ทั้งหมดพระสงฆ์จึงมีบทบาทอย่างกว้างขวาง นอกจากหน้าที่ของพระสงฆ์ในการพัฒนาวิวัฒนาการ อบรมศีลธรรมจรรยา ให้การศึกษาและสร้างศรัทธาต่อประชาชน พระสงฆ์ยังมีบทบาทประสานความขัดแย้งในชุมชน เป็นผู้สร้างความแข็งแกร่งและความมั่นคงทางจิตใจแก่ประชาชน เมื่อยามมีศึกสงครามอีกทั้ง เป็นหมอสมุนไพร และหมอใจ(จิตวิทยา)^{๒๖}

บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์และนำธรรมนั้นมาเทศนาสั่งสอนประชาชน ยังเป็นหลักการสำคัญในการเพิ่มพูนศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๒๗} พระมหาประสิทธิ์ ธรรมพิมาย กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์ไทยเป็นที่พึ่งที่ดีแก่ประชาชนและมีคุณค่าต่อสังคมอย่างกว้างขวาง ดังนี้

^{๒๖}พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เอส ที พี เพรส จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

^{๒๗}พระมหาประสิทธิ์ ธรรมพิมาย, “บทบาทพระธรรมทูตในประเทศศึกษากรอบความคิด โครงการพระธรรมทูต สำนักงานพระธรรมทูตสาย ๒ เฉพาะกรณีของศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี”, วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๕.

๑) การศึกษา มีการจัดวัดเป็นสถานศึกษา ให้พระเป็นผู้อบรมเยาวชนให้รู้หนังสือ มีคุณธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนวัยเรียน โรงเรียนพุทธศาสนา ธรรมศึกษา อบรมครูสอนศีลธรรม หรือธรรมวิทยากร ให้การศึกษาพระปริยัติธรรมและหลักสูตรพระพุทธศาสนา

๒) เผยแผ่ธรรม การเทศน์ การบรรยายธรรม การใช้สื่อสอนศาสนา

๓) ให้การสังคมสงเคราะห์ เช่น การรักษาพยาบาล (โรคบางชนิดหายได้จากแรงศรัทธาในพระสงฆ์) การฟื้นฟูบำบัดยาเสพติด การสังคมสงเคราะห์เด็กกำพร้าและยากไร้^{๒๘} การสงเคราะห์ผู้สูงวัยไร้ที่พึ่ง การจัดหาทุนการศึกษา อนุเคราะห์อุปการะการเรียน การฟื้นฟูบำบัดผู้ติดเชื่อเอดส์^{๒๙}

๔) บูรณาการสาธารณสุข วัดเป็นแหล่งเพาะปลูกและผลิตยาสมุนไพรรักษาโรคต่างๆ และโรคที่สังคมรังเกียจ

๕) พัฒนาจิตใจประชาชน การให้ธรรมทานและให้กรรมฐานเพื่อความสุขสงบและยกระดับจิตใจให้ปลอดจากความขุ่นมัวของกิเลสตัณหา

๕) สงเคราะห์ทางจิตหรือรักษามนต์คำคุณไสย สักยันต์ การใช้คาถาพุทธคุณ ทำน้ำมันเพื่อช่วยปิดเป่าทุกข์และเสริมสิริมงคล

๕) ผู้นำการพัฒนาท้องถิ่น พระสงฆ์เสนอความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชน บ้างก็หาทุนให้และชักชวนให้ชุมชนร่วมกันให้งานสำเร็จ

๖) อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้พระพุทธรเจ้า การบวชต้นไม้ การตั้งเขตอุทยานสัตว์ จิตรกรรม

๗) สร้างสรรค์วรรณกรรม ดำเนิน หนังสือบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และหนังสือถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน

๘) การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น ศิลปะศาสนา พุทธศิลป์พระพุทธรูปหรือพระเครื่อง ศิลปหัตถกรรมชาวบ้าน วิชาการแก้คุณไสย วิชาการสักยันต์

^{๒๘} สันญา ภูแก้วเผือก, “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดกับกรมประชาสงเคราะห์ที่มีต่อการสงเคราะห์เด็กกำพร้าและเด็กยากไร้: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศาสนาเปรียบเทียบ, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๙} เอกชาติ สุขเสน, “บทบาทพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือผู้ติดเชื่อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑-๓๔.

๕) สร้างถาวรวัตถุต่างๆรวมทั้งพระพุทธรูป^{๓๐}

๓.๓ บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูป

ข้อมูลจากรายงานการวิจัย เรื่อง ความนิยมในการทำบุญของคนไทย^{๓๑} สนับสนุนแนวคิดการสร้างถาวรวัตถุหรือเสนาสนะให้แก่วัด รายงานการวิจัยเปิดเผยว่า คนไทยนิยมการใส่บาตรพระสงฆ์มากที่สุดร้อยละ ๒๖ รองลงมาเป็นการถวายเงินและสิ่งของเครื่องใช้แก่พระสงฆ์ ร้อยละ ๑๒ การทำบุญอื่นๆ ที่ได้รับความนิยม มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การไปไหว้พระ (พระพุทธรูป) ตามวัดต่างร้อยละ ๑๑ การทอดกฐินผ้าป่า(ส่วนหนึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงถาวรวัตถุของวัด (รวมถึงพระพุทธรูปด้วย) ร้อยละ ๑๑ การบริจาคทรัพย์สร้างถาวรวัตถุในวัด (รวมถึงพระพุทธรูป) ร้อยละ ๑๑ และอื่นๆ

วัดใดที่มีพระเกจิอาจารย์หรือพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพในวัตรปฏิบัติและเป็นสัญลักษณ์ของพระสงฆ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จะมีพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้และทำบุญมาก แม้จะอยู่ห่างไกล ในขณะเดียวกัน วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นที่ดึงดูดพุทธศาสนิกชนไปบำรุงวัดไม่ได้ขาด แต่วัดที่ไม่มีพระสงฆ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และไม่มีสื่อการประชาสัมพันธ์ ก็จะมีพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นที่ไปบำรุงวัดและร่วมงานบุญของวัด เป็นจำนวนน้อย

พระพุทธรูปจัดเป็นแม่เหล็กสำคัญในการดึงดูดพุทธศาสนิกชนเข้ามามหา โดยเฉพาะวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จะมีประชาชนไปทำบุญมากต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทั้งงานประเพณีต่างๆ และการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการไปวัด หรือไปไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระพุทธรูป ๕ วัด เพื่อเป็นสิริมงคลด้วย

การสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นนโยบายที่ประชาสัมพันธ์วัด และยังได้ผู้ศรัทธาที่เคยมาร่วมบุญกลับมาบำรุงวัด ดูแลสักการะพระพุทธรูปอย่างต่อเนื่อง การสร้างศาสนวัตถุที่เป็นพระพุทธรูปจึงมีผลดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คนไทยจำนวนมากยังมีความเชื่อในเรื่องการสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการทำบุญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปอยู่ในสัดส่วนที่สูง

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงนิยมจัดงานบุญเกี่ยวกับพระพุทธรูปด้วยอาศัยความศรัทธาที่

^{๓๐}พระมหาประสิทธิ์ ธรรมพิมาย, “บทบาทพระธรรมทูตในประเทศ: ศึกษากรอบความคิด โครงการพระธรรมทูต สำนักงานพระธรรมทูตสาย ๒ เฉพาะกรณีของศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี”, หน้า ๖๕.

^{๓๑}กรุงเทพโพลล์, “ข่าวผลสำรวจกรุงเทพโพลล์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://research.bu.ac.th>, [๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

พุทธศาสนิกชนมีต่อพระพุทธเจ้าและความเชื่อในอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปเพื่อดึงดูดพุทธศาสนิกชนเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา

บทบาทการสร้างพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน พอสรุปได้ ดังนี้

๑) การสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดใหญ่

ประเทศไทยมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ที่เป็นพระประธานในวัดต่างๆ และพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่อยู่กลางแจ้ง มีความสวยงามด้วยพุทธศิลป์ และเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธเจ้าเอกทัศ (สมเด็จพระเอกทัศ) เป็นพระสงฆ์ที่มีประชาชนให้ความเคารพศรัทธามากและรวมทั้งพระมหากษัตริย์ ด้วยความเมตตาที่สมเด็จพระเอกทัศมีต่อประชาชน ทำให้ท่านสร้างพระเครื่องไว้เพื่อให้แก่ญาติโยมที่เป็นศิษย์ และท่านเป็นผู้นำงานบุญสร้างพระพุทธรูปใหญ่เป็นการจุดประกายการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระเอกทัศสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ไว้ที่วัดสือ ตำบลไถ่จัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อมาสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อดำ วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง นอกจากนี้ยังมีปูชนียสถานที่เจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สร้างไว้ในที่ต่างๆ อีก ซึ่งทุกอย่างที่ท่านสร้างจะมีขนาดใหญ่โต สมกับชื่อของพระคุณท่าน ปูชนียวัตถุครั้งสุดท้ายที่สำคัญของท่าน คือ องค์หลวงพ่อดำ ที่วัดอินทรวาร แต่ท่านทำการก่อสร้างได้สูงเพียงแค่พระนาภี (สะดือ) ก็มีเหตุให้ไม่สำเร็จเพราะท่านดับขันธไปก่อน พระเครื่องและพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ท่านสร้างไว้เป็นพุทธานุสรณ์ มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เลื่องลือ

ในปัจจุบันมีกระแสสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเดินทางไปที่ไหนจะเห็นวัดต่างๆ สร้างพระพุทธรูปใหญ่ไว้ให้เห็น จากข้อมูลของ บริษัท ข.ประติมากรรม อินคัสตรี จำกัด โดยนายชำนาญ ประติมากรรม ผู้เป็นเจ้าของบริษัท ซึ่งเป็นบริษัทที่รับจัดสร้างพระพุทธรูป รูปเหมือนพระเกจิอาจารย์ดัง และวัตถุมงคล เปิดเผยว่า โครงการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ของบริษัท มีดังนี้

๑. พระพุทธรูปนามมินทรศาณะมุณีศรีวิเศษชัยชาญ" ถือว่าเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยใหญ่ที่สุดในโลก ประดิษฐานอยู่ที่วัดม่วง ต.ห้วยสะพาน อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง มีหน้าตักกว้างถึง ๖๙ เมตร และสูงถึง ๙๒ เมตร หรือสูงเท่าตึกประมาณ ๓๕ ชั้น สร้างนานถึง ๒๕ ปีเต็ม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์อุปถัมภ์พุทธศาสนา

๒. พระพุทธรูปนวล้านคือเชียงแสนสี่แผ่นดิน เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขนาดหน้าตักกว้าง ๙.๙๙ เมตร สูง ๑๕ เมตร ประดิษฐานอยู่บนเรือกุศลธรรม รูปแบบล้านนาโบราณ ขนาดกว้าง ๒๘ เมตร ยาว ๗๒ เมตร ณ สามเหลี่ยมทองคำ จ.เชียงราย

๓. พระพุทธรูปขนาดหน้าตักกว้าง ๕ เมตร ๕๕ เซนติเมตร ประดิษฐาน ณ ประเทศอินเดีย

๔. พระเชียงแสนก่อด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก หน้าตัก ๔๕ เมตร สูง ๗๐ เมตร ของวัดเขาวงพระจันทร์ ตั้งอยู่ ต.ห้วยโป่ง อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี ซึ่งตั้งอยู่บนเขาวงพระจันทร์ที่ได้ชื่อว่าเป็นเขาที่สูงที่สุดของ จ.ลพบุรี รวมทั้งเป็นภูเขาที่สร้างชื่อเสียง ให้ผู้คนรู้จักเมืองลพบุรีมาช้านานแล้ว

๕. สมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี (สมเด็จพระโต) ขนาดสูง ๒๘ เมตร ประดิษฐาน ณ วัดโบสถ์ อ.สามโคก จ.ปทุมธานี

๖. เจ้าแม่กวนอิม ภาคพันมือ เนื้อทองเหลืองพ่นสีทอง ขนาดกว้าง ๑๐๕ นิ้ว สูง ๖ เมตร น้ำหนัก ๘ ตัน ประดิษฐาน ณ วัดม่วง จ.อ่างทอง

๗. หลวงพ่อทวด พระนามาภิไธย สก ขนาดความกว้างหน้าตัก ๑๐ เมตร ความสูงประมาณ ๑๑ เมตร น้ำหนักโดยประมาณ ๔๐ ตัน (รวมคำ) พร้อมแท่นประดิษฐาน ณ วัดห้วยมงคล ต.ทับใต้ อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์^{๓๒}

นอกจากนี้ มีโครงการอื่นๆเท่าที่ผู้วิจัยรวบรวมได้ มีดังนี้

พระอาจารย์จันทิ ชีววุฒโธ พระสุปฏิปันโน สายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต วัดพระธาตุศรีโชนิก ต.ทุ่งฟ้าฮ่าม อ.เชียงแสน จ.เชียงราย สร้างพระพุทธรูปปางเปิดโลก สูง ๕ เมตร เพื่อเสริมบารมีคุ้มครองประเทศไทย วัสดุเป็นทองเหลืองไม่ขึ้นสนิม ใช้งบประมาณเป็นเงินกว่า ๑ ล้านบาท

หลวงปู่พุทธอิสระ วัดอ้อน้อย สร้างพระพุทธรูป ปางนาคปรก ๕ เศียร ความกว้างของหน้าตักองค์พระ ๗๒ เมตร ส่วนสูง ๖๐ เมตร ตัวองค์พระเป็น เนื้อทองแดง ตัวองค์พญานาค เนื้อทองเหลือง พระเศียรหล่อด้วยโลหะมีค่า เช่น ทองคำ เงิน

พระครูไพโรจน์ภัทรคุณ (วิโรจน์ ภทฺทปญฺโญ) วัดสระพัง สร้างสมเด็จพระองค์ปฐม ขนาดหน้าตัก ๑๐ วา และแบบพิมพ์พระ ใช้วิธีหาเจ้าภาพร่วม ๑๘ คนรับผิดชอบคนละ ๑ ล้านบาท เมื่อสร้างแล้ว จะถอดแบบเอาไว้ด้วย เพื่อที่เวลาสร้างองค์ต่อไป เพื่อไม่เปลืองค่าแรงช่าง สามารถผสมปูนทองคำใหม่ได้เลย ขณะนี้มีวัดต่างๆจองแบบไว้เพื่อสร้างต่อถึง ๔ วัดแล้ว

นอกจากนี้ก็มีพระสงฆ์หลายรูป เช่น หลวงพ่อเนรมิตคำมีโครงการสร้างพระแก้วมรกตเพื่อป้องกันภัยพิบัติ พระครูปลัดธรรมเมธาวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ จังหวัดบุรีรัมย์ มีโครงการ สร้างพระใหญ่ที่บุรีรัมย์เพื่อแผ่ส่วนบุญให้แก่ดวงวิญญาณในถิ่นนั้น ฯลฯ

^{๓๒}ไกรเทพ ไกรกู, “ตำนาน ประติมากรรม ผู้สร้างพระใหญ่ในพุทธศาสนาตัวจริง”, คมชัดลึก (๒๑ มกราคม ๒๕๕๓).

๒) การสร้างพระพุทธรูปต้นแบบในปางพิเศษ เช่น

หลวงพ่อดสร้างพระพุทธรูปต้นแบบปางธรรมกายเพราะท่านสำเร็จวิชาธรรมกาย ต่อมา พระราชภาวนาวิสุทธิ (พระธัมมชโย) วัดพระธรรมกาย สร้างพระปางธรรมกายต้นแบบบรรจุไว้ที่ธรรมกายเจดีย์ เช่นเดียวกัน

พระราชพรหมญาณ(หลวงพ่อดำ) สร้างพระพุทธรูปปางปฐมเป็นพระพุทธรูปองค์แรกเป็นต้นแบบพระพุทธรูปที่สวยงามมาก ท่านกล่าวว่า อานิสงส์ในการสร้างพระองค์ปฐมมีมากเพราะเป็นพระพุทธรูปเจ้าที่ใคร่รู้ก่อนพระพุทธรูปเจ้าทั้งปวง

๓) สร้างพระพุทธรูปจำนวนมาก

พระราชพรหมญาณหลวงพ่อดำ วัดจันทาราม สร้างพระพุทธรูปจำนวนมากให้วัดจันทาราม จังหวัดอุทัยธานีเพื่อให้ญาติโยมชำระหนี้สงฆ์ สร้างสมเด็จพระองค์ปฐม สร้างรูปปั้นหลวงพ่อด ๔ พระองค์ จากซ้าย พระสมณโคดม หลวงปู่ใหญ่ หลวงปู่ปาน หลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเต่า

พระราชภาวนาวิสุทธิ (พระธัมมชโย) วัดพระธรรมกาย สร้างมหาธรรมกายเจดีย์เพื่อประดิษฐาน พระพุทธรูปองค์พระธรรมกายประจำตัว ปางขัดสมาธิจำนวนมากถึง 1,000,000 องค์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสันติสุขภายในใจของแต่ละบุคคลและเพื่อสันติภาพโลก การปฏิบัติสมาธิภาวนาสามารถสร้างครอบครัวให้มีความสุข ทำสังคมให้เปี่ยมสุข และมีการปฏิบัติต่อกันด้วยจิตเมตตาปรารถนาดี สันติสุขภายในจะผ산ความแตกต่างและแตกแยก และสร้างปณิธานแห่งสันติภาพโลกร่วมกัน

หลวงปู่โง่น โสรโย วัดพระพุทธบาทเขารวก สร้างพระพุทธรูปวิโมกข์ ๕๐,๐๐๐ องค์เพื่อเป็นพุทธทานให้แก่โรงเรียนและสถานที่ราชการ^{๓๓}

พระครูภาวนาจิตสุนทรวัดอรัญญิกาวาส สร้างพระพุทธรูป จำนวนมาก ได้แก่ พระพุทธรูปองค์ดำ พระพุทธรูปเมตตา พระพุทธรูปในสังเวชนียสถาน ๔ และพระพุทธรูปปางนาคปรก เพื่อเป็นพุทธทานให้แก่วัดต่างๆทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๔) สร้างเพื่อประกาศปณิธานส่วนตัว พระสงฆ์หลายรูปสร้างพระพุทธรูปใหญ่เพื่อขจัดภัยพิบัติ เช่น หลวงพ่อดำมีโครงการสร้างพระแก้วมรกตเพื่อป้องกันภัยพิบัติ พระครูปลัดธรรมะวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ จังหวัดบุรีรัมย์ มีโครงการ สร้างพระใหญ่ที่บุรีรัมย์เพื่อแผ่ส่วนบุญให้แก่ดวงวิญญาณในถิ่นนั้น

๕) สร้างเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมสร้างด้วยแรงกายแรงใจ พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งออก

^{๓๓}หลวงปู่โง่น โสรโย, ละเอียดความแก่, (นครสวรรค์: นิวสรีนครคอมพิวกราฟฟิค, ม.ป.ป.),

เดินสายสร้างพระพุทธรูปทันใจด้วยปูนปั้นแบบสร้างเสร็จในวันเดียว เพื่อให้ประชาชนร่วมใจกัน
ชนอริย ทราย ปูน นำมาผสมเทเข้าหล่อพระเป็นการสร้างบุญแบบทันใจและส่งเสริมความสามัคคีใน
หมู่คณะ

๓.๔ บทบาทของพระสงฆ์ไทยการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนแต่เรื่องจริง ที่สามารถรู้ได้เห็นได้ด้วย ปัญญาของมนุษย์ และ
สอนเพื่อให้คนเข้าถึงความจริง แล้วนำเอาความจริงมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต อันเป็นประโยชน์
ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลภายในตัวเอง ในลักษณะที่ว่ากันอยู่ทั่วไปว่า "ทำเหตุเช่นไร ก็ได้ผลเช่นนั้น" ไม่
ต้องนั่งรอให้มีอำนาจ ลี้กลบไค ๆ มาบันดาลให้เสียก่อนจึงจะได้ประโยชน์ และประโยชน์นี้ก็มี
หลายระดับ เลือกเอาได้ตามความต้องการ ใครอยากได้ประโยชน์ชาตินี้ ก็ปฏิบัติตามคำสอนสำหรับ
อำนวยประโยชน์ในชาตินี้ ใครอยากได้ประโยชน์ชาติหน้า พระพุทธศาสนาก็มีคำสอนชี้ทางไว้ให้
เดินไปตามทางนั้นแล้ว หรือใครอยากได้ประโยชน์สุดยอด คือสิ้นกิเลส สิ้นทุกข์ พระพุทธศาสนาก็
มีคำสอนที่แสดงไว้พร้อมสรรพ ทั้งในส่วนทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ จึงรวมความได้ว่า คนไทยแบบ
สนิทกับพระพุทธศาสนามาตลอดเวลานานแสนนาน ก็ด้วยคุณภาพ ๒ ประการนี้เป็นสำคัญ คือ
พระพุทธศาสนาเหมาะสมแก่คนไทย และ ให้ประโยชน์ครบครันตามที่คนไทยต้องการ ^{๓๔}

๓.๔.๑ กุศโลบายเผยแผ่พระพุทธคุณ

พระพุทธคุณ คือ คุณของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ
และพระกรุณาธิคุณ บรรพบุรุษไทยนับถือพระพุทธศาสนากันมา มิใช่เพราะความหลง และที่คน
ไทยยกมือไหว้พระพุทธรูป อันเป็นรูปแทนพระพุทธรูปนั้น มิใช่การไหว้อิฐไฉนปูน หรือ ไหว้
ทองเหลือง แต่ไหว้เข้าไปถึงพระพุทธคุณอันวิเศษประเสริฐที่สุดของพระพุทธเจ้า อันมีพระพุทธรูป
นั้นเป็นนิมิตหมาย ไหว้แล้วก็ได้ผล คือทำให้จิตใจคุณภาพสูงขึ้น แต่ทั้งนี้ก็มีเงื่อนไขที่ต้องรู้ว่า
พระ พุทธเจ้ามีคุณวิเศษอย่างไรบ้าง ไหว้พระแล้วจึงจะหอมกลิ่นพระพุทธคุณได้ลึกซึ้งและชื่นใจ ^{๓๕}

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้ประพันธ์ คำนมัสการพระพุทธคุณ
สำหรับคฤหัสถ์สรรเสริญพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่รู้จักกันดี ดังนี้

อรหิ สมมาสมพุทโธ ภควา

^{๓๔} พันเอกบุญสม เชนใจ, พระพุทธคุณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

องค์ใดพระสัมพุทธ	สุวิสูตรสันดาน
ตัดมูกิเลสमार	บ่มีหม่นมิหมองมัว
หนึ่งในพระทัยท่าน	ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราศีบ่ผันพั่ว	สุวคน ฐ กำจร
องค์ใดประกอบด้วย	พระกรุณาดังสาคร
โปรดหมู่ประชากร	มละโอฆกัณดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์	และชี้สุขเกษมसानต์
ชี้ทางพระนฤพาน	อันพ้นโศกวิโยคภัย
พร้อมเบญจพิรจัก	มุจรังสุมลไส
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล	ก็เจนจบประจักษ์จริง
กำจัดน้ำใจหยาบ	สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึงฟัง	มละบาปบำเพ็ญบุญ
ข้าขอประณตน์อม	ศิระเกล้าบังคมคุณ
สัมพุทธการุญ	ณภาพนั้นนิรันดร

พุทธ ภาควนุดิ อภิวัตินิ^{๓๖}

แปลความได้ ดังนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพร้อมด้วยพระวิสุทธิ

ตัดรากเหง้าแห่งกิเลสทั้งปวง พ้นจากสิ่งเศร้าหมองแล้ว

พระทัยของพระองค์เบิกบานประดุจดอกบัว

อันเปลือกตมทั้งหลาย มีอาจพ้องพานได้ ดอกบัวนั้นส่งกลิ่นหอมขจรขยาย

พระทัยของพระองค์เปี่ยมด้วยพระกรุณาคุณ

ประจักษ์นำทิพย์โปรยประทานมวลมนุษย์ ให้ห่างพ้นห้วงแห่งความทุกข์ยาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมเองแล้ว

ชี้ทางแก่ชนทั้งหลายให้คลายทุกข์นำทางความสุขสงบคือพระนิพพาน

อันผ่านพ้นความทุกข์โศก

^{๓๖} พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), คำนมัสการพุทธคุณบทประมุขสวดมนต์นมัสการ
ภาค ๑ คำสวดในกุศลวิธีสำหรับคฤหัสถ์, ๒๔๖๘, อ้างถึงใน สุมณ อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนว
พุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

พระพุทธองค์ทรงมีดวงตาทั้งห้าเห็นแจ้งแจ่มจรัส^{๓๗}

สามารถเล็งเห็นความเป็นไปต่าง ๆ ตามอำนาจกรรมของสัตว์โลกทั้งหลาย

ข้าพเจ้าจึงน้อมเศียรเกล้านมัสการพระพุทธเจ้า

ผู้ทรงพระกรุณาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ และพระปัญญาคุณแก่ชาวโลก นิรันดร^{๓๘}

ในแง่โบราณคดีของชาติไทย มีคำสอน ธัชคสูตรนี้ คือ บรรพบุรุษของเราแต่โบราณ ถือว่า พระสูตรนี้ศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยในเรื่องขวัญและกำลังใจของไพร่พล ในยามศึกยามสงคราม จึงได้นำเอาคตินี้จากพระสูตรนี้ ไปสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา สิ่งหนึ่ง และใช้เป็นเครื่องผูกขวัญกองทัพบ้าง เป็นพระพุทธรูปเล็ก ๆ สำหรับติดไว้ที่ยอดธงประจำหมวดหมู่ต่างๆ ที่ยกกันไปเป็นกองทัพบ้าง เรียกว่า "พระยอดธง" อันเป็นชื่อของพระสูตรนี้นั่นเอง ความศักดิ์สิทธิ์ตามที่บรรพบุรุษท่านเชื่อถือกันมาว่า เมืองไทยอยู่รอดปลอดภัยมาได้ ทั้ง ๆ ที่เคยพจญสงครามมาตลอดนั้น เราไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า ไม่ใช่ผลอันทรงพระคุณของความ กล้าหาญชาญชัย ไม่หวั่นกลัวแม้ต่อความตาย ของทหารไทย ตั้งแต่บรรพกาลมาจนถึงทุกวันนี้เพราะพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้านี้เอง^{๓๙}

ธัชคสูตร ^{๔๐} กล่าวไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเทวดาแลดูยอดธงของท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทวดาก็ดี แลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชอยู่ก็ดี แลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชอยู่ก็ดี แลดูยอดธงของท้าวอีสานเทวราชอยู่ก็ดี ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นพึงหายไปได้บ้าง ไม่ได้บ้างข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหตุว่า ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทวดา ยังเป็นผู้ไม่ปราศจากโรคะ ไม่ปราศจากโทษะ ไม่ปราศจากโมหะ ยังเป็นผู้กลัว หวาดสะดุ้ง หนีไปอยู่^{๔๑} แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี

^{๓๗} ดวงตาทั้งห้า คือ (๑) มังสจักขุ พระเนตรที่งาม แจ่มใส ไฉเห็นได้ชัดเจนแม้ในระยะไกล (๒) ทิพจักขุ คือ ตาทิพย์ ญาณพิเศษสามารถเล็งเห็นความเป็นไปต่าง ๆ ตามอำนาจกรรมของสัตว์โลกทั้งหลาย (๓) ปัญญาจักขุ คือ ดวงตาแห่งปัญญา ตรัสรู้พระโพธิญาณด้วยพระองค์เอง (๔) พุทธจักขุ ญาณที่ยังรู้ธรรมาศัย อุปนิสัย และอินทริย์ ที่ยิ่งหย่อนต่างกันของ เวไนยสัตว์ และ (๕) สมันตจักขุ คือ ญาณหยั่งรู้ประจักษ์ดวงตาที่เห็น โดยรอบ ครอบถ้วนแห่งธรรมะทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนธรรมะให้บุคคลขจัดขัดเกลานิสังขพันจากความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อม และฝึกจิตใจให้บริสุทธิ์.

^{๓๘} สุนน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓.

^{๓๙} พันเอกบุญสม เจริญใจ, พระพุทธรูป, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๔๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๕/๓๕๕-๓๖๓.

^{๔๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๕/๓๕๕-๓๖๓.

แล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นจะยิ่งไปกว่า เป็นศาสดาของ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอตามระลึกถึงเราอยู่ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป

หากพวกเธอไม่ตามระลึกถึงเรา ที่นั่นพวกเธอพึงตามระลึกถึงพระธรรมว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว บุคคลพึงเห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาลควรเรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเข้าไปในตน อันวิญญูชนพึงรู้แจ้งได้เฉพาะตน ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอตามระลึกถึงพระธรรมอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป หากพวกเธอไม่ตามระลึกถึงพระธรรม ที่นั่นพวกเธอพึงตามระลึกถึงพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง พระสงฆ์นั้นคือใคร ได้แก่ผู้แห่งบุรุษสี่รวมเป็นบุรุษบุคคลแปด นี้อือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี เป็นบุญเขตของโลก ไม่มีบุญเขตอื่นยิ่งไปกว่า เพราะว่า เมื่อพวกเธอตามระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุแห่งอะไร เพราะว่าพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่เป็นผู้กลัว ไม่หวาด ไม่สะดุ้ง ไม่หนีไป^{๔๒}

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภายิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถา ประพันธ์ต่อไปอีกว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดีอยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเถิด ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย ถ้าว่าเธอทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้องอาจกว่านรชน ที่นั่นเธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงดีแล้ว ถ้าเธอทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงดีแล้วที่นั่น เธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระสงฆ์ผู้เป็นบุญเขต ไม่มีบุญเขตอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จักไม่มีเลย ฯ^{๔๓}

ในพระคัมภีร์ มีความหมายว่า การกำจัดความหวาดกลัวโดยเฉพาะที่ ไม่เกี่ยวกับการอยู่ยงคงกะพัน ไค ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้จริง ตามหลักทางจิตวิทยาที่นับถือกัน ในปัจจุบัน คือเมื่อจิตไปจดจ่ออยู่ที่พระพุทธรูป พระ ธรรม หรือ พระสงฆ์แล้ว ก็หมดโอกาสที่จะไปคิดเรื่องอื่นที่จะทำให้

^{๔๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๕/๓๕๕-๓๖๓.

เกิดความหวาดกลัวได้ การตั้งใจภาวนาพุทโธ ชัมโม หรือ สังโม ไปตลอดอย่างแน่วแน่แล้ว ความกลัวใดๆก็หมดโอกาสที่จะมาครอบงำจิตใจได้ การเก็บใจไว้ให้พ้นความกลัวขั้นตอนนี้ คือ ขั้นใช้สติ เข้าคุมจิตใจ แต่ในขั้นสูง คือขั้นใช้ปัญญา ก็คือ การรู้เสียให้ชัดเจนจิตใจได้ ว่า คนเรานั้น อย่างมากที่สุดก็แค่ตาย และความตายนั้น แม้แต่พระพุทธเจ้า ผู้หมดสิ้นกิเลส ท่านก็ยังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ เพราะความตายเป็น ปกติธรรมดาของสังขาร เมื่อตัดใจได้อย่างนี้แล้ว ความกลัวก็หมดโอกาสที่จะเข้ามาหลอกหลอนใจ ทำให้เกิดกำลังใจแรงกล้าที่จะเผชิญปัญหาได้ด้วยความเยือกเย็น และ มั่นคง^{๔๓}

๑) พระวิสุทธิคุณ

วิสุทธิ หมายถึง ความบริสุทธิ์ ความหมดจด การสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า ทรงไว้ซึ่งพระวิสุทธิคุณนั้น คำแปลสั้น ๆ ก็คือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ พระเหตุทัยของพระองค์ นั้น สะอาดบริสุทธิ์เป็นพิเศษ โดยธรรมชาติแท้ๆ นั้น เชื่อกันว่า จิตเป็นของสะอาด บริสุทธิ์เป็นประภัสสร แต่มีกิเลสเป็นตัวการสร้างทุกข์ คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเมื่อเข้าครอบงำได้ จิตใจก็จะเศร้าหมอง พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักการทำให้พระเหตุทัย สะอาดด้วยการแยกจิตกับกิเลสให้ขาด ลื่นจากกันได้ อย่าง เด็ดขาด คือการประหารกิเลสได้ จึงมีจิตวิมุตติ คือ สะอาดผ่องใสซึ่งกว่าจะได้ ทรงพบหลักการและวิธีการปฏิบัติจิต จนถึงขั้นวิมุตติวิสุทธิเช่นนี้ พระพุทธองค์ต้องทรงใช้เวลา ทดลองถูกผิดมาอย่างอดทนหรือเอาชีวิตเข้าแลกเป็นเวลาถึง ๖ ปี ขนาดกระทั่งกลืนลมหายใจ บำเพ็ญตบะจนแทบสิ้นชีวิต^{๔๔}

ความสะอาดของพระเหตุทัยนี้ พระองค์ได้นำมาตรัสสอนผู้คนในเวลาต่อมาว่า “สุทธิ อสุทธิ ปังจิตตัง นานูญ อัญญัง วิโสธเย .. ความสะอาดหรือไม่สะอาดนั้น เป็นของ เฉพาะตัวคนหนึ่ง จะมาทำให้อีกคนหนึ่งสะอาดนั้น ทำไม่ได้”^{๔๕}

๑.๑) พระวิสุทธิคุณในการกำจัดกิเลส

พระพุทธเจ้าทรงเป็น อรหันต์ แปลว่า ผู้ไกลจากกิเลส คือ พระพุทธองค์ไม่มีกิเลส เครื่องเศร้าหมองอยู่ในพระเหตุทัยเลย เป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ผุดผ่องจริง ๆ เพราะพระพุทธเจ้าทรงละ อารมณ์กิเลสได้ ๑๐ อย่าง คือ

ก. สักกายทิฎฐิ เห็นว่าร่างกายนี้ ไม่ใช่ของเรา เราไม่มีในกาย กายไม่มีในเรา พระพุทธองค์ทรงละ ความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์บุคคล เป็นเราเป็นเขาเสียได้ “โดยเห็นว่าร่างกายนี้เป็นเพียงแต่ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันชั่วคราว เป็นที่อาศัยของนามธรรม คือ

^{๔๓} พันเอกบุญสม เจริญใจ, พระพุทธคุณ, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๔๕} อ้างแล้ว, หน้า ๒๑.

เวทนา ความรู้สึกสุขทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์คืออารมณ์ว่างเฉยจากอารมณ์สุขทุกข์ สัญญา มีความจดจำเรื่องราวที่ล่วงมาแล้ว สังขาร อารมณ์ชั่วร้ายและอารมณ์เมตตาปราณีสดชื่น อันเกิดต่ออารมณ์ที่เป็นกุศลคือความดี และอารมณ์ที่เป็นอกุศลคือความชั่ว ที่เรียกกันว่า อารมณ์เป็นบุญและอารมณ์เป็นบาปที่คอยเข้าควบคุมใจ วิญญาณ คือ ความรู้หนว ร้อน หิวกระหาย เผ็ดเปรี้ยวหวานมันเค็ม และการสัมผัสถูกต้อง เป็นต้น วิญญาณนี้ไม่ใช่ตัวนึกคิด ตัวนึกคิดนั้นคือจิต วิญญาณกับจิตนี้คนละเรื่อง

จิต อาศัยกายแต่ไม่ตายร่วมกับร่างกาย แต่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ ตายร่วมกับร่างกาย คือกายตายก็ตายด้วย ถ้าขั้น ๕ มีร่างกายเป็นประธานตายแล้ว จิตก็ต้องเที่ยวไปแสวงหาที่อาศัยใหม่ จึงไม่ควรผูกใจว่า ขั้น ๕ คือ ร่างกายนี้เป็นเรา เป็นของเรา เราไม่มีในกายกายไม่มีในเรา นักปฏิบัติที่ระลึกถึงพระคุณข้อนี้ ก็ควรพอใจตามที่ พระองค์ทรงบรรลुเป็นพระอรหันต์อย่างนี้ จะได้เป็นเครื่องบันทึกเลศลงได้มาก จนเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์อย่างพระองค์ได้

ข. วิจิกิจา พระอรหันต์ท่านเชื่อมั่นในธรรมปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแล้ว โดยไม่เคลือบแคลงสงสัยและปฏิบัติตามด้วยศรัทธา

ค. สิลัพพตปรามาส ท่านรักษาศีลเป็นอธิศีล คือ ไม่ละเมิดศีลด้วยตนเอง ไม่แนะนำให้ใครละเมิดศีล ไม่ยินดีเมื่อผู้อื่นละเมิดศีล

ฌ. ละกามฉันทะ คือความยินดีในกามารมณ์ ท่านหมดความรู้สึกลงทางเพศเด็ดขาด มีอสุจิเหือดแห้ง ความรู้สึกพอใจในกามารมณ์ไม่มีในความรู้สึกของท่านเลย

ง. พยาบาท ท่านตัดความโกรธความพยาบาทได้สิ้นเชิง มีแต่ความเมตตาปราณีเป็นปกติ

จ. รูปราคะ ท่านตัดความสำคัญในรูปฌานว่าเลิศเสียได้ โดยเห็นว่ารูปฌานนี้เป็นกำลังส่งให้เข้าถึงวิปัสสนาญาณ ไม่ใช่ตัวมรรคผลนิพพาน

ฉ. อรูปราคะ ท่านตัดความเห็นว่าเลิศในอรูปฌานเสียได้ โดยเห็นว่าอรูปฌานนี้ก็เป็นเพียงกำลังส่งให้เข้าถึงวิปัสสนาญาณเช่นเดียวกับรูปฌาน

ช. มานะ ท่านตัดความถือตัวถือตนว่า เราเลวกว่าเขา เราเสมอเขา เราดีกว่าเขาเสียได้ โดยวางอารมณ์เป็นอุเบกขา คือเฉย ๆ ต่อยศถาบรรดาศักดิ์และฐานะความเป็นอยู่ เพราะทราบแล้วว่าไม่มีอะไรยั่งยืนตลอดกาล

ซ. อุทธัจจะ ท่านตัดอารมณ์ฟุ้งซ่าน ที่คิดนอกกลุ่มนอกทางเสียได้ มีอารมณ์ผ่องใสพอใจในพระนิพพานเป็นปกติ

ณ. ท่านตัดอวิชชา คือ ความโง่อกเสียได้สิ้นเชิง ท่านหมดความพอใจในสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยที่คิดว่าเป็นสมบัติยั่งยืนได้สิ้นเชิง ท่านเห็นว่า ไม่ว่าอะไรทั้งสิ้นมีเกิดแล้วก็เสื่อมในที่สุด ก็ต้องทำลาย ฉะนั้น อารมณ์ของท่านจึงไม่ยึดถืออะไรมันคง มีก็ใช้ เมื่อสลายตัวไปก็ไม่มีทุกข์ ท่านตัดความกำหนดยินดีในสมบัติของโลกเสียทั้งหมด ไม่มีเชื้อไขรักใคร่หวงแหนอะไรทั้งหมด แม้แต่สังขารของท่าน

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทุกองค์มีความรู้สึกลักษณะนี้ ท่านที่เจริญอนุสติข้อนี้ เมื่อใคร่ครวญตามความดีทั้งสิบประการนี้เสมอ ๆ ทำให้อารมณ์ผ่องใสในพระพุทธคุณมากขึ้น เป็นเหตุให้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ได้อย่างไม่ยากนัก^{๕๖}

๑.๒) พระวิสุทธิคุณในวิสุทธิ ๗

วิสุทธิ ๗ หมายถึง ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปตามลำดับ เป็นการทำให้บริสุทธิ์ ด้วยการฝึกฝนตนเองที่เรียกว่าไตรสิกขา ไปโดยลำดับ จนบรรลุจุดมุ่งหมายคือนิพพาน มี ๗ ขั้น คือ

๑) สิลวิสุทธิ หรือ ความหมดจดแห่งศีล คือ การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ตั้งใจรักษา ทำให้สามารถปฏิบัติ สมานกับวิปัสสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึง ปาริสุทธิศีล ๔ ซึ่งหมายถึง ความประพฤติดังบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล มีสี่ข้อ ได้แก่

- ปาฏิโมกขสังวรศีล หมายถึง ศีลคือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม และทำตามข้ออนุญาต ตลอดจนประพฤติก่อสร้างในสิกขาบท (คือ ศีลและมารยาทที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกนั่นเอง)

- อินทริยสังวรศีล หมายถึง ศีลคือความสำรวมอินทรีย์ ๖ ระวางไม่ให้บาปอกุศลธรรมเกิดขึ้นได้ ในขณะที่รับรู้อินทรีย์ทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

- อาชีวปาริสุทธิศีล หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม

- ปัจจยสันนิสิตศีล หมายถึง ศีลที่เกี่ยวกับปัจจยสี่ คือ การพิจารณาใช้สอยปัจจย ให้เป็นไปตามประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้น ไม่บริโภครด้วยตัณหา เช่น ไม่บริโภครด้วยความอยากรับประทาน ไม่บริโภครด้วยความอยากอยากใช้สอย

๒) จิตตวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งจิต คือ การฝึกอบรมจิตจนบังเกิดสมาธิให้ได้อุปจาระสมาธิและอัปปนาสมาธิ ได้ฉาน ได้อภิญญาสมบัติ อันเป็นปทัฏฐานที่สำคัญเพราะจะทำให้เกิดวิปัสสนาขึ้นได้ง่าย ยิ่งสมาธิดีเท่าใดยิ่งบรรลุได้ง่ายเท่านั้น

^{๕๖} พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดำ), การระลึกตามบทพระพุทธานุ ๘ อย่าง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : ศูนย์พุทธศรัทธา <http://buddhasattha.com/๒๐> [มีนาคม ๒๕๕๒].

๓) ทิฐิวินิสุทธิตี หมายถึง ความหมดจดแห่งทิฐิ คือ ความรู้เข้าใจ มองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็นจริง เห็นรูปธาตุและนามธาตุเป็นคนละธาตุกันอย่างชัดเจน เป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่ารูปขันธ์นี้เป็นเราเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด

๔) กังขาวิตรณวิสุทธิตี หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัย เห็นปฏิจัสมุปบาท

๕) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิตี หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องรู้เห็นทางหรือมิใช่ทาง จิตรับรู้ถึงกระแสแห่งไตรลักษณ์ได้

๖) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิตี หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน (วิปัสสนาญาณ ๘) รู้ทุกข์อริยสัจจ์ทั้ง ๘ ระดับจึงรู้สมุทัยอริยสัจจ์ทั้ง ๘ จึงรู้นิโรธอริยสัจจ์ทั้ง ๘ จึงรู้มรรคอริยสัจจ์ทั้ง ๘ และพิจารณาทั้งสี่พร้อมกัน (สามัคคีธรรม) เมื่อถึงสัจจานุโลมมิกญาณคือมุนิธรรมจักรทั้ง ๘ และพิจารณาผู้พิพากษาพิจารณาเหตุทั้งสี่

๗) ญาณทัสสนวิสุทธิตี หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือการปฏิบัติบริบูรณ์จนก้าวผ่านภูมิจิตเดิมคือ โศตรกฏญาณและวิทานะญาณ ได้ความรู้แจ้งในอริยมรรคหรือมรรคญาณ ความบรรลุเป็นอริยบุคคลหรือผลญาณ พิจารณาธรรมที่ได้บรรลุแล้วคือปัจจุเวกขณะญาณ ย่อมเกิดขึ้นในวิสุทธิขั้นนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๑.๓) พระวิสุทธิคุณในชาติกำเนิด

พระพุทธเจ้าประสูติในวาระกษัตริย์ที่มีสายเลือดบริสุทธิ์ มีความบริสุทธิ์ในชาติตระกูลและวรรณะ แม้พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีก็ยังมียืนยันอยู่ พระพุทธเจ้าทรงประสูติในดินแดนชมพูทวีป ซึ่งหมายถึงอาณาบริเวณอันที่ตั้งของประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล และบังกลาเทศ ในปัจจุบัน อินเดียเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชมพูทวีป ปากีสถาน เป็นพื้นที่แถบตะวันตกของชมพูทวีป เนปาล เป็นพื้นที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของชมพูทวีป บังกลาเทศ เป็นพื้นที่แถบตะวันออกของชมพูทวีป

ชมพูทวีปยังมิได้แบ่งเป็นประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้น แต่ได้แบ่งออกเป็นนครรัฐ หรือแคว้นต่างๆเท่าที่พบหลักฐานปรากฏ มี ๒๑ แคว้น แคว้นสักกะเป็นแคว้นที่ใหญ่ที่สุดอันดับ ๖ ดังนี้

อันดับ ๑ แคว้นมหารัฐมคธ หรือ แคว้นมคธ เมืองหลวงชื่อ ราชคฤห์ กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้าพิมพิสาร หลังสมัยพุทธกาลเล็กน้อย พระเจ้าอชาตศัตรูครองราชย์ต่อจากพระเจ้าพิมพิสาร ทรงย้ายเมืองหลวงจากราชคฤห์ไปตั้ง ณ เมือง ปาตลีบุตร และรบนชนะ แคว้นวัชชี

อันดับ ๒ แคว้นมหารัฐโกศล หรือ แคว้นโกศล เมืองหลวงชื่อ สาวัตถี กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้ามหาโกศล และพระราชโอรส คือ พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้ามหาโกศลเป็นกษัตริย์รุ่นเดียวกับ พระเจ้าสุทโธนะ พระพุทธบิดา กษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ (ราชวงศ์ศากยะ) ส่วนพระเจ้าปเสนทิโกศล (พระราชโอรสของพระเจ้ามหาโกศล) ทรงเป็นพระสหายกับพระเจ้าพิมพิสาร แห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ, เจ้าชายมหาลิ หรือ เจ้าชายมหาลิฉวิ แห่งกรุงไพศาลี แคว้นวัชชี, พันธุละเสนาบดีแห่งกรุงกุสินารา แคว้นมัลละ และเจ้าชายสิทธัตถะ แห่งแคว้นสักกะ(แคว้นสักกะเป็นเมืองขึ้นอยู่ในอาณาจักรปกครองของแคว้นโกศล)

อันดับ ๓ แคว้นมหารัฐวังสะ หรือ แคว้นวังสะ เมืองหลวงชื่อ โกสัมพี กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้าอุเทน กรุงโกสัมพีเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในสมัยพุทธกาล มีการติดต่อกับแคว้นโกศล แคว้นมคธ แคว้นมัลละ และแคว้นอนันตี

อันดับ ๔ แคว้นมหารัฐวันตี หรือ แคว้นวันตี เมืองหลวงชื่อ อุชเชนี กษัตริย์ผู้ปกครองคือ พระเจ้าจันชปโตโชติ เป็นพันธมิตรกับแคว้นมคธ และทำสงครามกับแคว้นวังสะ

อันดับ ๕ แคว้นมหารัฐวัชชี หรือ แคว้นวัชร เมืองหลวงชื่อ ไพศาลี (ไพศาลี)หรือเวสาลี มีการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศาสนาบางท่านบอกว่าเปรียบเสมือนเป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐประชาธิปไตยยุคแรก แคว้นที่ใช้การปกครองแบบนี้มีในสมัยพุทธกาลมีหลายรัฐ เช่น แคว้นสักกะ แคว้นมัลละ เป็นต้น

อันดับ ๖ แคว้นสักกะและศากยะวงศ์ มีเชื้อชาติเป็น ชาวอริยะ หรือ อารยันสักกะเป็นแคว้นเล็ก ๆ ไม่มีกำลังทหารกล้าแข็ง อยู่ภายใต้การปกครองของแคว้นโกศล ซึ่งพระเจ้ามหาโกศลกษัตริย์แห่งแคว้นโกศลได้ให้อำนาจการปกครองแก่พระเจ้าสุทโธนะตามสมควร แคว้นสักกะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบสืบสันตติวงศ์ ต้นตระกูลของวงศ์ศากยะคือ พระเจ้าโองการาช สืบเชื้อสายอย่างบริสุทธิ์มาจนถึงสมัยพระเจ้าสุทโธนะ กับ พระนางสิริมหามายา ปกครองกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ

เหล่าศากยวงศ์ล้วนมีลักษณะเฉพาะตัวที่สำคัญประการหนึ่งคือ ถือตัวจัดด้วยถือว่าชาติตระกูลของตนอยู่ในวรรณะกษัตริย์ อันเป็นวรรณะสูง แม้ในเหล่าวรรณะกษัตริย์ด้วยกัน เจ้าศากยะก็ถือตัวว่า ยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์โดยสายเลือดกว่าใคร ๆ ด้วยเหตุนี้ บรรดาเจ้าศากยะจึงอภิเษกสมรสกันในหมู่พี่น้องหรือในหมู่วงศ์ญาติใกล้ชิด เช่นเดียวกับ ราชวงศ์โกลิยะ แห่ง กรุงเทวทหะ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากต้นตระกูลเดียวกันกับราชวงศ์ศากยะ และพระพุทธเจ้าก็ทรงประสูติในตระกูลนี้จึงทรงมีชาติกำเนิดที่บริสุทธิ์ยิ่ง^{๔๗}

^{๔๗}ธนาภิต, ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปารามิต , ๒๕๔๔), หน้า ๑๔-๑๕.

พระพุทธเจ้ามีพระดำรัสสอนไว้ว่า "คนเราจะดีจะชั่ว มิได้อยู่ที่ชาติกำเนิด ทรัพย์สินเงินทอง หรือยศศักดิ์ฐานะอันใด หากแต่อยู่ที่ กรรม คือ การกระทำของตนเอง ทำดีก็เป็นคนดี ทำชั่วก็เป็นคนชั่ว" แต่แม้กระนั้น พระชาติกำเนิดของพระพุทธเจ้าก็ยัง มีความ สำคัญ คือ ช่วยให้เกิดความศรัทธาในพระองค์เป็นเบื้องต้น เพราะทำให้เห็นว่า คนที่ถือกำเนิดขึ้นมาบนอัฏฐฐาน ที่ สูงสุดเช่นนั้น พร่างพร้อมไปด้วยความสมบูรณ์พูนสุขเช่นนั้นแล้ว . ยังกล้าสละทุกสิ่งทุกอย่าง ออกมา เพื่อ บำเพ็ญชีวิตแบบขงทาน เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเปล่า เพื่อแสวงหาสิ่ง ประเสริฐที่จะอำนวยประโยชน์ และความสุขแก่มนุษยชาติอย่างแท้จริงเช่นนั้น ^{๔๘}

๑.๔) พระวิสุทธิคุณในน้ำพระทัย

คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย จาแนกพุทธธรรมว่ามี ๑๘ อย่าง คือ

๑. พระตถาคตไม่ทรงมีกายทุจริต
๒. ไม่ทรงมีวจีทุจริต
๓. ไม่ทรงมีมโนทุจริต
๔. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอดีต
๕. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในอนาคต
๖. ทรงมีพระญาณไม่ติดขัดในปัจจุบัน
๗. ทรงมีกายกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ
๘. ทรงมีวจีกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ
๙. ทรงมีมโนกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระญาณ
๑๐. ไม่มีความเสื่อมฉันทะ (ฉันทะไม่ลดถอย)
๑๑. ไม่มีความเสื่อมวิริยะ (ความเพียรไม่ลดถอย)
๑๒. ไม่มีความเสื่อมสติ (สติไม่ลดถอย)
๑๓. ไม่มีการเล่น
๑๔. ไม่มีการพูดพลาต
๑๕. ไม่มีการทำพลาต
๑๖. ไม่มีความพยุชนผลัน
๑๗. ไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชวาย
๑๘. ไม่มีอกุศลจิต

๑.๕) พระวิสุทธิคุณในการปฏิบัติพุทธกิจ

การตรัสรู้ของพระองค์เป็นจุดเริ่มต้นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ตลอดเวลา ๔๕ ปีที่ไม่ได้ทรง

^{๔๘} พันเอกบุญสม เจนใจ, พระพุทธคุณ, หน้า ๒๒.

พักผ่อนพระองค์เลย แต่ก็ปรากฏอยู่เสมอๆ ในประวัติว่า ในเวลาที่เสด็จไปขอพระกระยาหารจากชาวบ้านในตอนเช้านั้น ได้ทรงใช้เป็นโอกาสปฏิบัติกร เพื่อโปรดคนให้พ้นจากบาปกรรมและทุกข์ภัยด้วย โดยเป็นปฏิบัติ การต่อเนื่องจากการแผ่ขยายพระญาณตรวจดูอุปนิสัยสัตว์โลกตอน ไกลรุ่ง คือ เมื่อปรากฏว่า ผู้ใดเข้ามาในข่ายพระญาณแล้ว พอได้เวลา รุ่งอรุณก็ทรงอุ้มบาตรเสด็จตรงไปหาผู้นั้น แล้วโปรดเขาด้วยกลวิธี ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ให้เขาพ้นจากบาปกรรมที่กำลังลงมือกระทำการบิณฑบาตจึงนิยมเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "โปรดสัตว์"^{๔๘}

การงานที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำพุทธกิจประจำวัน ในแต่ละวันมี ๕ อย่าง คือ

๑. ปุพฺพณฺเห ปิณฑปาตณฺจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต

๒. สายณฺนฺเห ธมฺมเทศนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม

๓. ปโทเส ภิกฺขุโิวาทํ เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ

๔. อหุตฺตรเต เทวปญฺหนํ เทียงคินฺทรวงคอบปญฺหาเทวคา

๕. ปจฺจุสฺเสว กเต กาเล ภพฺพภพฺพ วิโลกนํ จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์โลกที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะ เสด็จไป โปรดเฉพาะในวันนั้น

สรุปท้ายว่า เอเต ปญฺจวิเช ภิกฺขเว วิโสเชติ มุนิปฺภุคโิว พระพุทธเจ้าองค์พระมุนีเป็นผู้ประเสริฐทรงยังกิจ ๕ ประการนี้ให้หมดจด^{๔๙}

พระวิสุทธิคุณในการเสด็จดับขันธปรินิพพาน

การเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นภาพแห่งอันควรแก่การเคารพกราบไหว้ ทุกสิ่งทุกอย่างเต็มไปด้วยความเจียบสงบ และความคารวะอย่างสูงล้ำ จนกระทั่งแมกไม้ที่ไว้วิญญานก็รีบผลิดอกออกถวายเป็นสักการะ สรวงสวรรค์ก็น้อมถวายสักการะด้วยกลิ่นหอมและเสียงประโคมขับอย่างน่าอัศจรรย์ยิ่งนักและหลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ก็มีได้ทั้งปัญหา ไค ๆ.. เป็นอันว่า พระวิสุทธิคุณ ของพระพุทธเจ้านั้น สามารถรู้ได้ เห็นได้โดยตลอดระยะเวลา ๘๐ ปี แห่งประวัติการณ์ของพระองค์^{๕๐}

๒) พระกรุณาคุณ

๒.๑) พระกรุณาคุณจากการบำเพ็ญพุทธการกธรรม

พระพุทธเจ้าทรงมีพระกรุณาตั้งแต่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้อดทนสร้างบารมีนานถึง ๔ แสนอสงไขย แสนกัป แต่ด้วยพระมหากรุณาที่จะช่วยสัตว์โลกให้พ้นจากภัยแห่งวัฏฏะ

^{๔๘} พินเอกบุญสม เจนใจ, พระพุทธคุณ, หน้า ๒๖.

^{๔๙} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ (จังหวัดสุราษฎร์ธานี), วัดท่าไทร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.songpak16.com/aticle/buddhakit.html>, [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๕๐} พินเอกบุญสม เจนใจ, พระพุทธคุณ, หน้า ๓๒.

สงสาร พระโพธิสัตว์จะไม่ทอดทิ้งในการบำเพ็ญ พุทธการกกรรมมีดังนี้

๑. ทานบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญทานบารมีเหมือนอย่างหมอน้ำที่มีน้ำเต็มแล้วคว่ำลง หมอน้ำนี้ย่อมคายน้ำออกจนหมดสิ้นฉันใด เราก็พึงให้ทานแก่ยากโดยไม่มีส่วนเหลือฉันนั้น

๒. ศีลบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญศีลบารมีเหมือนอย่าง จามรี เชื่อว่าจามรีย่อมไม่อาลัยแม้ชีวิต รักษาพวงหางของตนฉันใด เราก็พึงรักษาศีลโดยไม่อาลัยแม้ชีวิตฉันนั้น

๓. เนกขัมมบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไปเราพึงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี เหมือนอย่างนักโทษ ที่ถูกขังและได้รับทุกข์ทรมานในเรือนจำเป็นเวลานาน เขาผู้นั้นย่อมไม่อยากจะอยู่ในเรือนจำ ต้องการพ้นออกไปฉันใด เราก็พึงเห็นภพทั้งปวงเป็นเสมือนเรือนจำอยากพ้นไปจากภพทั้งปวงด้วยการมุ่งสู่เนกขัมมะฉันนั้น

๔. ปัญญาบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญปัญญาบารมี เหมือนอย่างพระภิกษุ พระภิกษุเมื่อออกบิณฑบาตโดยไม่เลือกตระกูลว่าจะมีฐานะสูง ต่ำ หรือปานกลาง ย่อมได้อาหารเพียงพอแก่อัตภาพฉันใด เราก็พึงเข้าไปหาบัณฑิตทุกท่าน เพื่อถามปัญหาฉันนั้น

๕. วิริยะบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญวิริยะบารมีเหมือนอย่างพญาราชสีห์ เชื่อว่าพญาราชสีห์ย่อมมีความเพียร ไม่ย่อหย่อนในอิริยาบถทุกเมื่อฉันใด เราก็พึงมีความเพียรอันมั่นคงในภพทั้งปวงฉันนั้น

๖. ขันติบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญขันติบารมีเหมือนอย่างแผ่นดิน เชื่อว่าแผ่นดินย่อมทนได้ต่อสิ่งของที่มีผู้ทิ้งลงไป ไม่ว่าจะสะอาดหรือสกปรกฉันใด เราก็พึงเป็นผู้อดทนต่อการขย่งและการดูหมิ่นของคนทั้งปวงได้ฉันนั้น

๗. สัจจบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญสัจจบารมีเหมือนอย่างดาวประกายพริ้ว เชื่อว่าดาวประกายพริ้วย่อมไม่หลีกออกไปทางอื่น โคจรอยู่เฉพาะในทางของตนฉันใด เราก็พึงไม่ก้าวล่วงจากวิถีในสัจจะ พุทแต่ความจริงฉันนั้น

๘. อธิษฐานบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไปเราพึงบำเพ็ญอธิษฐานบารมีเหมือนอย่างภูผาหิน เชื่อว่าภูผาหินย่อมตั้งมั่นอยู่ได้ ไม่หวั่นไหวด้วยแรงลมฉันใด เรา ก็จงเป็นผู้ตั้งมั่น ไม่คลอนแคลนในอธิษฐานบารมีฉันนั้น

๙. เมตตาบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่นี้ไป เราพึงบำเพ็ญบารมีเหมือนอย่าง น้ำ เชื่อว่าน้ำย่อมทำให้รู้สึกและชำระฝุ่นผงทั้งแก่คนดีและคนไม่ดีเสมอกันฉันใด เราก็พึงแผ่เมตตาทั้งแก่คนที่ทำประโยชน์และคนที่ไม่ได้ทำประโยชน์เสมอกันฉันนั้น

๑๐. อุเบกขาบารมี ในข้อนี้พระโพธิสัตว์จะตั้งใจว่า นับแต่จะไปเราพึงบำเพ็ญ อุเบกขาบารมี เหมือนอย่างแผ่นดิน ชื่อว่าแผ่นดินย่อมวางเฉย ไม่รู้สีกินดื้อยร้ายต่อสิ่งของที่มีผู้ทิ้งลงไป ไม่ว่าจะสะอาดหรือไม่สะอาดฉันใด เราก็พึงเป็นผู้วางเฉย มีใจเสมอกันทั้งในความสุขและความทุกข์ฉันนั้น ^{๕๒}

พระกรุณาคุณจากการบำเพ็ญเพียรแสวงหาทางหลุดพ้น

พันเอกบุญสม เจริญใจ กล่าวไว้สรุปได้ว่า เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ได้รับการทูลให้ทรงเสด็จลงมาเป็นมนุษย์ในตระกูลกษัตริย์ มีพระนามว่า เจ้าชายสิทธัตถะ (ศากยวงศ์) เมื่อทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางพิมพา (โกถยวงศ์) มีพระโอรสเพียงพระองค์เดียวคือ เจ้าชายราहुล (พระราहुลเถระ) พระองค์ทรงละความสุขสบายทุกอย่าง ละทิ้งในพระราชวังที่มีถึง ๓ ฤดู และละทิ้งทั้งเหล่านางสนมกำนัล พระมเหสีและพระราชบุตร

แม้ว่าพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญเพียรแสวงหาพระโพธิญาณจนบรรลุถึงความสำเร็จแล้ว ประโยชน์ส่วนพระองค์ก็เป็นอันจบสิ้น ดังที่ได้ตรัสบอกแก่พระปัญจวัคคีย์ ในวันที่ทรงแสดงปฐมเทศนาว่า

" กตํ กรณียํ ..กิจธุระที่จะพึงทำ ได้ทรงทำเสร็จสิ้นแล้ว" และ

"อยมณฺติมา ชาติ นคฺคิทานิ ปฺนพฺกโว .. ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย เรื่องเกิดใหม่สิ้นสุดกันที"

แต่เพื่อประโยชน์ของผู้อื่นจนถึง ประโยชน์ของโลก พระองค์ทรงตกลงพระทัยสั่งสอน นั่นคือจุดเริ่มต้นที่โลกจะได้รับแสงสว่างอันวิเศษ ที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน และเป็นจุดเริ่มต้นของประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ที่ผู้คนจำนวนเหลือคณนาจะได้พบสัจธรรมและพ้นทุกข์ แต่ในขณะเดียวกันนั้น ก็คือจุดเริ่มต้นของความยากลำบาก และความเหนื่อยหนักตรากดร้า ที่พระองค์เองจะต้องเผชิญอยู่เป็นนิตย์ตลอดเวลาถึง ๔๕ พรรษา การคิดถึงประโยชน์ของผู้อื่น โดยไม่สนใจไยดีกับความทุกข์ยากของตนเองคือ ความกรุณาอันยิ่งใหญ่ที่มีอยู่ในธาตุแท้ในน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาในการจะสั่งสอนธรรมแก่ปวงชน พระองค์ทรงเห็นว่า บุคคลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในทางสติปัญญาและความสามารถในด้านศักยภาพ (บุคคล ๔) ได้แก่

๑) อุคฆตติญญ มิสติปัญญาเลศ รู้แจ้งโนคำสอนได้อย่างรวดเร็ว

๒) วิปจิตถญญ มิสติปัญญาดี เมื่อฟังคำสอนและอธิบายให้แจ่มแจ้ง ก็สามารถเข้าใจ

^{๕๒} พุทธวงศ์, รัตนะจงกรมกัณฑ์ว่าด้วย พระพุทธองค์ทรงเนรมิตที่จงกรมแก้ว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dhammadjak.net/forums>, [๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๔].

และตรัสรู้ได้

๓) เนยยะ ผู้มีสติปานกลางเมื่อฟังคำสอนครั้งแรกก็อาจจะไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง แต่เมื่อสนใจศึกษาและปฏิบัติตามก็สามารถรู้และเข้าใจแจ่มแจ้งได้ และ

๔) ปทปรมะ ผู้มีสติปัญญาอ่อนและไม่สนใจในการศึกษา ในการฟังคำสอนอาจจะไม่สามารถจะรู้แจ้งในหลักคำสอนได้^{๕๓}

ด้วยพระมหากุณา พระพุทธเจ้าจึงมีพระราชดำริว่า บุคคล ๓ ประเภทแรกข้างต้นก็ยังคงมีอยู่มากพอที่จะรับฟังคำสอนของพระองค์ได้ แม้จะเป็นของยากก็ยิ่งก็ตาม พระพุทธองค์จึงได้มีพระเมตตาตั้งสอนตามพุทธกิจเรื่อยมาตลอดเวลาถึง ๔๕ พรรษา รวมพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา พระองค์จึงเสด็จดับขันธปรินิพพานตามธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่จะต้องมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และสลายไปในที่สุด^{๕๔}

๒.๒) พระกรุณาคุณจากการบำเพ็ญประโยชน์ในการสั่งสอนเวไนยสัตว์

เมื่อตกลงพระทัยที่จะทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นอย่างนั้นแล้ว การสอนและการเผยแผ่คำสอนอย่างเอาจริงเอาจังก็เริ่มขึ้น โดยพระองค์เสด็จไปสอนพระปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นจุดแรก เมื่อสำเร็จผลในการสอนพระปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ทรงประสบความสำเร็จในการสอนพระสาวกกกลุ่มที่ ๒ คือกลุ่มของลูกเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี ชื่อว่า ยสะจำนวน ๕๕ คน โดยพระสาวกกกลุ่มนี้ได้บรรลุอรหัตตผลเช่นกัน รวมกันกับหมู่พระปัญจวัคคีย์ก็เป็นพระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์ ทำให้พระ พุทธเจ้าทรงเห็นกำลังที่จะช่วยพระองค์เผยแผ่คำสอนมิพอสสมควรแล้ว จึงเริ่มส่งออกไปประกาศพระศาสนา โดยมีพระดำรัสสั่งว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราได้พ้นแล้วจากปวงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็เหมือนกัน ท่านทั้งหลายจงเที่ยวไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก แต่อย่าไปรวมกัน ๒ รูปโดยทางเดียวกัน จงแสดงธรรมมีคุณในเบื้องต้นท่ามกลาง ที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพยัญชนะ อันบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิงสัตว์ทั้งหลายที่มีกิเลสยังปัญญาจุลจิณในจักขุน้อย เป็นปกติมีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อมจากคุณที่จะฟังได้ฟังถึง ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักรมีอยู่ แม้เราก็จะไปยัง ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อจะแสดงธรรม

หลังจากที่พระองค์ได้ตรัสรับสั่งอย่างนั้นแล้ว พระสาวก ๖๐ รูป รวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วยเป็น ๖๑ รูป ต่างแผ่กระจายกันออกไปประกาศพระธรรมคำสั่งสอน ๖๑ ทิศทาง

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๐ .

^{๕๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑).

และพระดำรัสสั่งนี้เอง พิจารณาแล้วจะเห็นพระกรุณาคุณอย่างชัดเจน คือ ที่ตรัสว่า พันบ่วงทั้งปวงแล้ว ทั้งบ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์ นั้น ความหมายก็คือ ประโยชน์ส่วนตัวที่จะพึงหวังไข ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในชาตินี้ หรือ ประโยชน์ในชาติหน้าได้หมดสิ้นไปแล้ว ไม่มีอะไรอีกแล้วที่จะต้องหวังไขอีก นับแต่นี้ต่อไป ก็มาช่วยกันตั้งหน้าตั้งตาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นกันทางเดียว โดยบุกบันไปตามลำพังเพียงองค์เดียว เพื่อสอนธรรม เพราะผู้ที่มีอุปนิสัยเพียงพอที่จะรับคำสอนและประสพผลสำเร็จกำลังรออยู่แล้วในเบื้องหน้า จะเห็นว่า เป็นการตั้งพระทัยที่เต็มเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณ

หลังจากนั้นเป็นระยะเวลาอันยาวนานถึง ๔๕ พรรษา พระพุทธเจ้าทรงบุกบันไปในแคว้นแคว้นต่าง ๆ มากมาย เพื่อแสดงพระธรรมเทศนาอำนวยการประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น โดยไม่ทรงพระประสงค์สิ่งตอบแทนใด ๆ เมื่อมีใครนำเอาข้าวของเครื่อง สักการบูชามาถวายพระองค์ พระองค์กลับทรงแนะนำให้เขา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ โดยตรัสประทานเป็นหลักคำสอนว่า การปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ซึ่งเรียกว่า ปฏิบัติบูชา นั้นมีผลมีอานิสงส์ดีกว่าการบูชาพระองค์ด้วยข้าวของ อันเรียกว่า อามิสบูชา

ในระหว่าง ๔๕ พรรษาที่ทรงบุกบันไปสอนคนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะนั้น ต้องทรงเผชิญกับอุปสรรคและภัยอันตรายสารพัดสารพัน ดังที่ปรากฏในคำสวดสรรเสริญพระคุณที่เรียกว่า บทพาหุงฯ คือเรื่องสำคัญ ๆ อันเป็นพิษเป็นภัยที่พระองค์ต้องเผชิญมาและทรงรอดมาได้ และก็ไม่ปรากฏว่า ทรงทอดยอประการใด ทั้ง ๆ การฟันฝ่าทุกขภัยขวากหนามนั้นเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับประโยชน์ของพระองค์แต่อย่างใดเลย หากไม่มีพระมหากรุณาคุณเต็มเปี่ยมอยู่ในพระทัยแล้ว ก็ไม่เห็นเหตุผลอันใดที่จะทำให้ทรงผจญอุปสรรคขวากหนามยั่งยืนอยู่ได้ตลอด ๔๕ พรรษา

แม้แต่การโปรดชมพูกะที่กำลังจะสิ้นเวร ในสถานที่ที่พระองค์ไม่น่าจะเสด็จไปเสียเลย ทั้งภาพ ทั้งกลิ่นเหลือทนทั้งสิ้น แต่พระองค์ คงเสด็จไปตามลำพังพระองค์เดียว เมื่อได้สนทนากัน พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า " ชมพูกะ เธอหลุดลงชาวโลกได้ แต่จะหลุดลงเราไม่ได้ดอก" แล้วพระองค์ก็แจ้งสืบความลับของชมพูกะจนยอมจำนน และกล่าวคำขอขมา พระพุทธเจ้าตรัสบอกให้นุ่งผ้าและทรงสั่งสอน ด้วยพระธรรมคำสอนธรรม จนชมพูกะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

นี่คือพระพุทธรูปครั้งแรกที่มีอยู่ในพุทธประวัติ ถ้าไม่ทรงมีพระมหากรุณาจริง ๆ แล้ว คงจะไม่ทรงเข้าไปค้างคืน โปรดคนในสถานที่เช่นนั้น แต่ทรงไปด้วยน้ำพระทัยที่เปี่ยมไปด้วยพระกรุณาต่อคนประหลาดเพียงคนเดียว

พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาบำเพ็ญพระพุทธรูปโปรดผู้อื่น ด้วยความเหนื่อยยากต่าง ๆ นานมาถึง ๔๕ พรรษา จนที่สุดก็ถึงวาระสุดท้ายที่พระองค์จะทรงบำเพ็ญพระพุทธรูปต่อไป

อีกไม่ได้ แต่กระนั้นในชั่วโหมงเกือบจะสุดท้ายก็ยังโปรดสุกัทัตตะอีกคนหนึ่งให้บรรลุมรรคผล พระสุกัทัตตะจึงเป็นพระสาวกองค์สุดท้ายที่ได้ทันเห็นพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ายังได้โปรดประทาน ปิณณมวาจาอันทรงคุณค่าวิเศษสุดไว้เป็นสมบัติของโลก เป็นพระปิณณมวาจา โดยเอาพระสรีระซึ่ง กำลังจะแตกสลายของพระองค์เป็นสักขีพยาน ทรงตรัสว่า

หนุตทานิ ภิกขเว อามนุตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารํ อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ”

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จงสดับเกิด เราจะขอฝากคำเตือนไว้แก่เธอทั้งหลาย

สังขารทั้งหลาย มีอันจะต้องแตกดับสูญสลายไปเป็นธรรมดา

ขอเธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน

ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด ^{๕๕}

๒.๓) พระกรุณาคุณจากพุทธจริยา

การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้ามี ๓ คือ

๑. โลกัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่โลก ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก คือ ทรงอาศัยพระมหากรุณาเสด็จไปประกาศพระศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนในถิ่นฐานแคว้นต่างๆ เป็นอันมาก และประดิษฐานพระศาสนาไว้ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชุมชนภายหลังตลอดกาลนาน

๒. ญาตัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ พระพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่พระญาติ ทรงประพฤติประโยชน์แก่พระญาติ เช่น ทรงอนุญาตให้พระญาติที่เป็นเดียรถีย์เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ไม่ต้องอยู่ติดตัญชีวิธา ๔ เดือนก่อนเหมือนเดียรถีย์อื่น และเสด็จไปห้ามพระญาติที่วิวาทกันด้วยเรื่องน้ำ เป็นต้น

๓. พุทธัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงแสดงธรรมแก่เวไนยสัตว์ และบัญญัติวินัยขึ้นบริหารหมู่คณะ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนมาตราบเท่าทุกวันนี้ ^{๕๖}

๒.๔) พระกรุณาคุณจากพุทธจริยาประจำวัน คือ

๑. ปุพฺพณฺเฑ ปิณฺทปาตณฺจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต

๒. สายณฺเฑ ฐมฺมเทศนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม

๓. ปโทเส ภิกขุโิวาทํ เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ

^{๕๕} พันเอกบุญสม เจริญใจ, พระพุทธคุณ, หน้า ๕๑-๖๔.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.แมส คปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗๐

๔. อชุตมรตเต เทวปณฺหนํ เทียงคีนฺทรวงคอบปญฺหาเทวคา

๕. ปจฺจุสฺเสว กเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ จวนสวํ ทรวงตรวจพิจารณาสัตว์โลกที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะ เสด็จไป โปรดเฉพาะในวันนั้น

สรุปท้าวว่า เอเต ปณฺจวิธ กิจฺเจ วิโสเชติ มุนิปุํคโว พระพุทธเจ้าองค์พระมุนีเป็นผู้ประเสริฐทรงยังกิจ ๕ ประการนี้ให้หมดจด^{๕๗}

๒.๕) พระกรุณาคุณจากพุทธจริยาทรงกระทำพุทธกิจ ๔๕ ปี

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ สถานที่ต่างๆ ซึ่งท่านได้มีพระกรุณาในการปฏิบัติพุทธกิจในช่วง ๔๕ ปี ดังนี้

พรรษาที่ ๑ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้กรุงพาราณสี (โปรดพระเบญจวัคคีย์)

พรรษาที่ ๒-๓-๔ พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ (ระยะประดิษฐานพระศาสนา เริ่มแต่โปรดพระเจ้าพิมพิสาร ได้อัครสาวก ฯลฯ เสด็จนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ฯลฯ อนาคตนิมิตกเสฐริฐเป็นอุบาสกถวายพระเชตะวัน; ถ้าถือตามพระวินัยปิฎก พรรษาที่ ๓ น่าจะประทับที่พระเชตะวัน นครสาวัตถี)

พรรษาที่ ๕ ภูฏาคาร ในป่ามหาวัน นครเวสาลี (โปรดพุทธบิดาปรินิพพานที่กรุงกบิลพัสดุ์ โปรดพระญาติที่วิวาทเรื่องแม่น้ำโรหิณี มหาปชาบดีพนว และเกิดภิกษุณีสงฆ์)

พรรษาที่ ๖ มกุฏบรพต (ภายหลังทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่นครสาวัตถี)

พรรษาที่ ๗ ดาวดึงส์เทวโลก เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา

พรรษาที่ ๘ เกสกลาวัน ใกล้เมืองสุสมารคิริ แคว้นภัคคะ (พบนกุลบิดาและนกุลมารดา)

พรรษาที่ ๙ โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี

พรรษาที่ ๑๐ ป่าดามลปาริเลชยะ ใกล้เมืองโกสัมพี (ในคราวที่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีทะเลาะกัน)

พรรษาที่ ๑๑ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาลา

พรรษาที่ ๑๒ เมืองเวรัญชา

พรรษาที่ ๑๓ จาลิยบรพต

พรรษาที่ ๑๔ พระเชตะวัน (พระราหูอุปสมบท)

^{๕๗} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ (จังหวัดสุราษฎร์ธานี), วัดท่าไทร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.songpak16.com/aticle/buddhakit.html>, [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔], และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : เอสอาร์ พรินติ้งแมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

พรรษาที่ ๑๕ นิโครธาราม นครกบิลพัสดุ์

พรรษาที่ ๑๖ เมืองอาฬวี (ทรงโปรดอาฬวกยักษ์)

พรรษาที่ ๑๗ พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์

พรรษาที่ ๑๘-๑๙ จาลิยบรรพต

พรรษาที่ ๒๐ พระเวฬุวัน นครราชคฤห์ (โปรดมหาโจรองคุลิมาล, พระอานนท์ ได้รับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากประจำ)

พรรษาที่ ๒๑-๔๔ ประทับสถับไปมา ณ พระเชตวัน กับบุพพาราม พระนครสาวัตถี (รวมทั้งคราวก่อนนี้ด้วย อรรถกถาว่า พระพุทธเจ้าประทับที่เชตวันาราม ๑๕ พรรษา ณ บุพพาราม ๖ พรรษา)

พรรษาที่ ๔๕ เวฬุคาม ไกลนครเวสาลี^{๕๘}

๓) พระปัญญาธิคุณ

๓.๑) พระปัญญาทางโลกและทางธรรม เมื่อพิจารณาในแง่ศาสตร์และศิลป์ พระพุทธองค์ทรงมีพระปัญญาล้ำลึก ได้ทรงศึกษาสำเร็จสมบูรณ์แล้วตั้งแต่อ่อนเสด็จออกบรรพชา เป็นวิชาพื้นฐานที่ทำให้กระบวนการคิดค้นแสวงหาโมกขธรรมนั้น มีขั้นตอน ของเหตุผล ความรู้ หลักการ นำไปสู่การหลุดพ้นที่แท้จริง พระพุทธองค์ยังทรงมีอุปนิสัยที่เป็นนักคิด นักปฏิบัติ และ ทรงใฝ่รู้ในทางธรรมดังเหตุการณ์เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ พระสัทธัตถะราชกุมารเสด็จงานพีชมงคล แรกนาขวัญ ประทับนั่งขัดสมาธิได้ตั้งหน้าเจริญอานาปานสติกรรมฐานจนได้ปฐมฌาน ซึ่งแสดงว่า พระกุมารได้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีลและมีภาวะจิตสงบประณีตเป็นสมาธิปฐมฌานนี้แม้ว่า จะเป็นเพียง ญาณขั้นต้น คือ การฝึกจิตโดยการตรึกและตรอง ปักจิตคิดดั้งเดิยลงแล้วของอารมณ์ เกิดปีติ คือความอิ่มเอิบใจ จิตเป็นสุข และอารมณ์แน่วแน่ เป็นหนึ่ง หากเมื่อคิดว่า พระกุมารมีพระชน ายุเพียง ๗ พรรษา ย่อมแสดงถึงพระปัญญาคุณที่เด่นชัด

๓.๒) พระปัญญาละทิ้งโลกียสุข เจ้าชายสิทธัตถะทรงเบื่อหน่ายต่อโลกียสุขและ ตัดสินพระทัยละทิ้งความสุขในพระราชวังเพื่อแสวงหาวิธีการค้นพบมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์นั้น เพราะได้เห็นสภาพอันไม่น่าดูของเหล่าสมณนางในบ้าง และทรงเห็นเทวทูตทั้ง ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และเห็นสมณะนักบวชบ้าง น่าจะอนุมานได้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะมิได้ทรงหลงมัวเมาในชีวิต อันมันคงรื่นรมย์ และใช้ปัญญาพิจารณาตรองสภาวะของชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตาย ทรงพิจารณา เห็นว่า มนุษย์มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) ปริณิณมิตํ รูปํ รูปนี้แก่ห่อหมแล้วเพราะชรา

๒) โรคนิทุรํ เป็นรังของโรค

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม.

๓) ปภังคฺคํ เปื่อยยุพังไป

๔) ปุติ ร่างกายนี้จะแตกสลายไปในนิรันดร์^{๕๕}

เมื่อทรงได้มีพระปัญญาพิจารณาเห็นเหตุทุกทั้ง ๔ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทรงหาทางหลุดพ้นให้แก่มวลมนุษย์ ทรงรู้ทันต่อความลำบาก อดอาหารจนแทบสิ้นชีวิต จนพบทางสายกลางและตรัสรู้ธรรมอันเป็นทางหลุดพ้น

๓.๑) พระปัญญาเหนือสามัญ

๓.๑.๑) วิชา ๓ เป็นความรู้ที่สามัญชนไม่สามารถจะรู้ได้ คือ

(๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทรงมีความรู้ในการระลึกชาติที่ล่วงแล้วมาได้อย่างไม่จำกัด ไม่มีผู้อื่นใดจะระลึกชาติได้มากเท่าพระองค์ และพระองค์ทรงมีความชำนาญในการระลึกชาติได้อย่างเยี่ยม

(๒) จุตูปปาตญาณ พระองค์ทรงมีความรู้ความเกิดและความตายของสัตว์ โดยทรงรู้ว่า สัตว์ที่ตายไปแล้วนี้ไปเกิด ณ ที่ใด มีความสุขความทุกข์เป็นประการใด เพราะผลกรรมอะไรเป็นเหตุ และทรงทราบว่า สัตว์ที่ตายไปแล้วนี้มาจากไหน ที่มีความสุขความทุกข์อยู่ที่นี่ เพราะอาศัยกรรมอะไรเป็นเหตุ

(๓) อาสวักขยญาณ ทรงรู้วิชาที่ทำอาสวะกิเลสให้หมดสิ้นไป^{๖๐}

๓.๑.๒) จรรณะ พระปัญญาในการตรัสรู้ธรรม พระพุทธเจ้าทรงมีจรรณะหมายถึงความประพฤติ ครอบถ้วนยอดเยี่ยม อันจะก่อให้เกิดพระปัญญา ในการตรัสรู้ธรรม มี ๔ ข้อ (รวมข้อย่อย เป็น ๑๕ ข้อด้วยกัน) คือ สีสัมปทา อปัณณกปฏิบัติ ๓ สัทธิธรรม ๓^{๖๑} ดังนี้

(๑) สีสัมปทา พระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยศีล คือ ทรงปฏิบัติในศีลไม่บกพร่อง^{๖๒}

(๒) อปัณณกปฏิบัติ ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด, ทางดำเนินที่ไม่ผิด มี ๓ คือ

- อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย์ คือ ทรงระมัดระวังในการเคลื่อนไหวทุกอิริยาบถ

- โภชนมัตตัตถุญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ทรงรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร

- ชาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน^{๖๓}

^{๕๕}ศุมน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๔-๕.

^{๖๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๐.

^{๖๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๖.

^{๖๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๐-๔๕๑.

^{๖๓}อ้างแล้ว, หน้า ๔๕๘

(๓) สัทธรรม ๓ (อริยทรัพย์ ๓) คือ

- สัทธา ทรงมีความเชื่อมั่นในผลการปฏิบัติ ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย
- หิริ ทรงมีความละอายต่อผลของความชั่วทั้งมวล
- โอตตัปปะ ทรงเกรงกลัวต่อผลของความชั่วทั้งมวล
- วิริยะ ทรงมีความเพียรไม่ทอดทิ้ง โดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน
- สติ ทรงมีสติสมบูรณ์
- ปัญญา มีปัญญารอบรู้ในวิทยาการทุกแขนง และทรงรู้แจ้งในอริยสัจ โดย

ที่มีได้ศึกษาจากผู้ใดมาในกาลก่อน ทรงค้นคว้าพบด้วยพระองค์เอง^{๖๔}

๓.๑.๓) พระปัญญาญาณ การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ เป็นอัปปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก;

ฉาน คือ มีปัญญารอบรู้ในวิทยาการทุกแขนง และทรงรู้แจ้งในอริยสัจ โดยที่มีได้ศึกษาจากผู้ใดมาในกาลก่อน ทรงค้นคว้าพบด้วยพระองค์เอง

ฉาน ๔ คือ

๑. ปฐมฉาน มืองค์ ๕ (วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา) ทรงฝึกฉาน จนได้ปฐมฉาน
๒. ทุติยฉาน มืองค์ ๓ (ปิติ สุข เอกัคคตา) ทรงฝึก จนได้ฉานที่สอง
๓. ตติยฉาน มืองค์ ๒ (สุข เอกัคคตา) ทรงฝึกสมาธิ จนได้ฉานที่สาม
๔. จตุตถฉาน มืองค์ ๒ (อุเบกขา เอกัคคตา); ทรงฝึกสมาธิ จนทรงฉานที่ ๔ ไว้ได้

ด้วยดีเป็นพิเศษ

ทั้งหมดนี้จัดเป็น จริยา คือ ความประพฤติของพระองค์ อันเป็นแบบอย่างที่บรรดาพุทธสาวก จะพึงปฏิบัติตามให้ครบถ้วนบริบูรณ์ เพื่อผลไพบูลย์ในการปฏิบัติเพื่อมรรคผล เพราะพระองค์ทรงมีความประพฤติอย่างนี้ จึงทรงบรรลุมรรคผล หากพุทธศาสนิกชนที่นับถือพระองค์ ปฏิบัติตาม ก็มีหวังได้บรรลุมรรคผลในชาติปัจจุบัน

ทศพลญาณ พระญาณเป็นกำลังของพระพุทธเจ้า ๑๐ ประการ เรียกตามบาลีว่า ตถาคตพลญาณ (ญาณเป็นกำลังของพระตถาคต) ๑๐ คือ

๑. ฐานาฐานญาณ ปรีชากำหนดรู้ฐานะ คือสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น และอฐานะ คือสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี เป็นต้น
๒. กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม แม้จะมีกรรมต่างๆ ให้ผลอยู่มากมายซับซ้อน ก็สามารถแยกแยะ ล่วงรู้ได้ว่าอันใดเป็นผลของกรรมใด
๓. สัพพัตถคามินีปฏิบัติทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ทางที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ ทั้ง

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๐๑ (๒๕๕).

สุคติ ทุกคติ และทางแห่งนิพพาน

๔. นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธาตุต่างๆ คือรู้จักแยกสมมติออกเป็นชั้นอายตนะ ธาตุต่างๆ

๕. นานาธมฺมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้อรรถาธิบายของสัตว์ ที่โน้มเอียง เชื่อถือ สนใจพอใจต่างๆ กัน

๖. อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความหย่อนและยิ่งแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือรู้ว่า สัตว์พวกไหนมีอินทริย์ คือสัทธา เป็นต้นอ่อน พวกไหนมีอินทริย์แก่กล้า พวกไหนมีจิตมีอรรถาธิบาย เป็นต้น อย่างไรๆ พวกไหนสอนยาก พวกไหนสอนง่าย ดังนี้ เป็นต้น

๗. ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชากำหนดรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว และการออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ตามความเป็นจริง

๘. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อน, ระลึกชาติได้

๙. จุตูปปาตญาณ ปรีชารู้จุดเกิดและดับของสัตว์ทั้งหลาย, มีจักขุทิพย์มองเห็นสัตว์กำลังจุติบ้าง กำลังเกิดบ้าง มีอาการดีบ้าง เลวบ้าง เป็นต้น ตามกรรมของตน

๑๐. อาสวักขยญาณ ความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ, ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย^{๖๕}

พระพุทธเจ้าทรงมีปัญญารู้เห็นธรรมตลอดถึงเห็นพระนิพพาน คือ อริยะสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ พระองค์ทรงมีพระปัญญาเป็นเลิศ เป็นโลกวิทู แปลว่า รู้แจ้งโลก หมายความว่า โลกทุกโลก มียมโลกคือโลกแห่งการทรมาน ได้แก่แก่นรก เปรต อสุรกาย เป็นต้น มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก และพระนิพพานอันเป็นดินแดนพ้นโลก พระองค์ทรงทราบตลอดหมดสิ้น แม้แต่ปฏิบัติที่จะทำให้ไปเกิดในโลกนั้น ๆ ด้วย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระบารมีมาก มีญาณรู้อันประเสริฐ มีอานุภาพมาก ชาวพุทธจึงควรมีจิตนอบน้อมแด่พระพุทธองค์เสมอเพราะพระบารมีของพระองค์จะช่วยชำระจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ว่าจะทำอะไรหรือจะทำอะไร จะเกิดปัญญาญาณได้รับกระแสญาณรู้ในใจ จิตที่ละเอียดประณีตงดงามจะเกิดปัญญาที่จะทำความร่วมมือเป็นสุขให้กับตนเองและผู้อื่น เวลาทุกนาที่มีคุณค่า อย่าประมาทในการทำความดี ละความชั่วและทำจิตให้ผ่องใสตามรอยพระบาทของพระพุทธองค์

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๒๓ (๒๓๓).

พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
กล่าวว่า

ในสังคมไทย พระพุทธรูปเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจชาวบ้าน เป็นที่พึ่ง แต่ถ้าเข้าไม่ถึงธรรม มันคือเปลือก แต่ถ้าบอกว่า พระพุทธรูปเป็นเหตุจูงใจให้เข้าถึงธรรม ถามว่า จะเข้าถึงธรรมอย่างไร ต้องให้เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าสอนไม่ให้ทำชั่ว ให้ทำความดี ไม่ให้อิจฉาริษยา แต่ถ้าบอกว่า พระพุทธรูป คุ้มครอง คุ้มครองอย่างไร ต้องสื่อให้เข้าใจ ไม่ใช่สื่อเป็นอภินิหารหมดเพื่อแสวงหาเงินปัจจัยบำรุงวัด ต้องสื่อด้วยคำสอน ไม่ใช่สื่อด้วยวัตถุ ต้องลงไปให้ถึงแก่น คนต้องมีพระพุทธเจ้าในใจด้วย ไปไหนก็เห็นพระพุทธรูปไว้ ระลึกธรรม ทุกที่มี พระให้กราบ ระลึกธรรม สวดมนต์ไหว้พระได้ทุกวัน ระลึกธรรมได้ทุกวัน ต้องให้ได้แบบนี้^{๖๖}

การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นิ่งสงบ บางครั้งก็มีผลดีต่อจิตใจ คนเข้าวัดไปพูดกับหลวงพ่อบุญในโบสถ์ก็มีมากมาย พูดกับคนมีปัญหาไปพูดกับพระพุทธรูป ไปขอบารมีท่าน ไปปรับพลังความเย็นจากท่านก็สบายใจคลายทุกข์ได้ คนสมัยก่อนทำแบบนี้ รู้ว่า พระพุทธเจ้าดับทุกข์ ดับกิเลสได้ ไปหาพระองค์ ไปรู้ธรรมจากพระพุทธรูป เมื่อเข้าใจพลังบารมีของพระพุทธรูปแล้ว ผู้ใหญ่ต้องเตรียมคำตอบไว้ ให้ความรู้แก่เด็ก เพิ่มองค์ความรู้ให้เด็ก สอนให้เข้าใจตามที่เรารู้เข้าใจและค้นคว้ามาแล้ว ในสมัยก่อน ไม่รู้ธรรมมากเท่าไร เขาก็สอนกันแบบนี้ คนไทยก็ยิ้มแย้มแจ่มใส เอื้ออาทรกันรักกันดี^{๖๗}

๓.๔.๒ กุศโลบายเผยแผ่พุทธนามที่สรรเสริญพระพุทธเจ้า

พุทธนาม คือพระนามแทนพระพุทธเจ้า ในการสร้างพระพุทธรูปมีการตั้งพระนามจะเป็นพระนามที่แสดงถึงพระพุทธรูปคุณของพระพุทธเจ้าเป็นการเผยแผ่พระบารมีของพระพุทธองค์ การตั้งพระนามพระพุทธรูป มีบทพุทธมนต์คาถาที่มีความหมายในการสรรเสริญพระพุทธรูปคุณของพระพุทธเจ้าอยู่มากมายหลายความหมายที่อาจนำมาประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสม

๑) พุทธนาม “ตถาคต” พระพุทธเจ้าทรงเรียกหรือตรัสถึงพระองค์เอง ด้วยพระนามว่า ตถาคต^{๖๘} แปลได้ความหมายได้ถึง ๘ ประการ คือ

^{๖๖}สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๗}สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ. (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดกัททันตะอาศาราม, ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๖๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๘-๕๙.

(๑) พระผู้เสด็จมาแล้วอย่างนั้น คือ เสด็จมาทรงบำเพ็ญพุทธจริยา เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก เป็นต้น เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ อย่างไรก็อย่างนั้น

(๒) พระผู้เสด็จไปแล้วอย่างนั้น คือ ทรงทำลายอวิชชา สละปวงกิเลส เสด็จไปเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ อย่างไรก็อย่างนั้น

(๓) พระผู้เสด็จมาถึง ตถลักขณะ คือ ทรงมีพระญาณหยั่งรู้เข้าถึงลักษณะที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายหรือของธรรมทุกอย่าง

(๔) พระผู้ตรัสรู้ตลอดธรรมตามที่มันเป็น คือ ตรัสรู้ร้อยสี่ ๔ หรือปฏิจจสมุปบาท อันเป็นธรรมที่จริงแท้แน่นอน

(๕) พระผู้ทรงเห็นอย่างนั้น คือ ทรงรู้เท่าทันสรรพอารมณ์ที่ปรากฏแก่หมู่สัตว์ทั้งเทพและมนุษย์ ซึ่งสัตว์โลกตลอดถึงเทพถึงพรหมได้ประสบและพากันแสวงหา ทรงเข้าใจสภาพที่แท้จริง

(๖) พระผู้ตรัสอย่างนั้น (หรือมีพระวาจาที่แท้จริง) คือ พระคำรัสทั้งปวงนับแต่ตรัสรู้จนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ล้วนเป็นสิ่งที่แท้จริงถูกต้อง ไม่เป็นอย่างอื่น

(๗) พระผู้ทำอย่างนั้น คือ ตรัสอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น ^{๖๕}

๒) พุทธนามจากบทสรรเสริญพระพุทธคุณ ๕

บทสรรเสริญพระพุทธคุณ

อิติปิโส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ

วิชาจรณสมฺปนฺโน

สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา

อรหํ เป็นผู้บริสุทธิ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงแห่งสังสารวัฏ
ได้แล้ว เป็นผู้แนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับการบูชา

สมมาสมพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง

วิชาจรณสมฺปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะคือ ความรู้และความ
ประพฤติ

สุคโต เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ บำเพ็ญพุทธ
กิจสำเร็จประโยชน์ ยิ่งใหญ่แก่มหาชน แม้ปรินิพพานแล้ว
ก็ได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาเป็นประทีปส่องโลกสืบมา

โลกวิทู เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง คือทรงรู้สภาวะอันเป็นคติ
ธรรมดาของสังขารทั้งหลายว่า ย่อมเป็นไปตามกรรม
เป็นเหตุให้พระองค์มีอิสรภาพพ้นจาก อำนาจครอบงำทุก
อย่าง ทรงเป็นที่พึ่งของผู้คนที่ยังว่ายวนอยู่ในกระแสโลก

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๘-๕๙.

อนุดตโร ปริสทมมสารถิ เป็นผู้สามารถฝึกนุรุษที่สมควรฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺसानํ เป็นพระบรมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พุทฺโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นจากความหลงผิด
และทรงปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากความหลงด้วยธรรม

ภควา เป็นผู้มีความเจริญในธรรม สั่งสอนปวงชนให้พ้นทุกข์

๓) พุทธนามจากบทสรรเสริญพระพุทฺธคุณ ๓๕

พระมหาประมวล (บุคลาลม) กล่าวถึง คาถาสรรเสริญพระพุทฺธคุณด้วยการกล่าว
พุทธนามไว้ดังนี้

พุทฺโธ ทสฺสโล สตฺถา	สพฺพพญฺญ ทวิปฺตฺตโม
มุนินฺโท ภควา นาโถ	จกฺขมฺมฺกิริโส มุนิ
โลกนาโถ นชิโว	มเหสี จ วินายโก
สมนฺตจกฺขุ สฺสคโต	ภฺริปณฺโณ จ มารชิ
นรสีโห นรวโร	ธมฺมราชา มหามุนิ
เทวเทโว โลกครุ	ขมฺมสามิ ตถาคโต
สยมฺภู สมฺมาสมพุทฺโธ	วรปณฺโณ จ นายโก
ชิโน สกโก ตฺถ สิทฺธคฺโค	สุทฺโธทน จ โคตโม
สกุยสีโห ตถา สกุย-	มุนิ จาติจฺจนฺธ จาติ

แจกแจงเป็นพุทธนามพระพุทฺธเจ้า ๓๕ พระนาม ดังนี้

๑) พุทฺโธ	พระผู้ทรงตรัสรู้ร้อยสี่ ๔
๒) ทสฺสโล	พระผู้ทรงกำลังญาณ ๑๐ ประการ
๓) สตฺถา	พระผู้ทรงเป็นครูที่ฉลาดในการสอน
๔) สพฺพพญฺญ	พระผู้ทรงรู้แจ้งธรรมทั้งปวง
๕) ทวิปฺตฺตโม	พระผู้ทรงประเสริฐกว่าบรรดาสัตว์ ๒ เท่า
๖) มุนินฺโท	พระผู้ทรงเป็นใหญ่กว่ามุนีทั้งหลาย
๗) ภควา	พระผู้ทรงจำแนกธรรม แสดงธรรม
๘) นาโถ	พระผู้ทรงเป็นที่พึ่งของปวงสัตว์
๙) จกฺขมฺมา	พระผู้ทรงมีดวงพระเนตร คือ ปัญญา
๑๐) อจฺกิริส	พระผู้ทรงมีพระฉัพพรรณรังสีแผ่ชานออก
๑๑) มุนิ	พระผู้ทรงเป็นนักปราชญ์

๑๒) โลกนาโถ	พระผู้ทรงเป็นที่พึ่งของชาวโลก
๑๓) อนธิวโร	พระผู้ทรงไม่มีใครยิ่งไปกว่า
๑๔) มเหสี	พระผู้ทรงแสวงหาคุณยิ่งใหญ่ คือ นิพพาน
๑๕) วินายโก	พระผู้ทรงแนะนำเวไนยสัตว์เข้าสู่นิพพาน
๑๖) สมณุตตงกุ	พระผู้ทรงหยั่งรู้ธรรมทุกประการ
๑๗) สุกโต	พระผู้ทรงดำเนินไปได้แล้ว
๑๘) ฐริปยญญโณ	พระผู้ทรงมีปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน
๑๙) มารชิโน	พระผู้ทรงชนะมาร ๕
๒๐) นรสีโห	พระผู้ทรงกล้าหาญกว่าสัตว์ทั้งหลาย
๒๑) นรวโร	พระผู้ทรงประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย
๒๒) ฐมมราชา	พระผู้ทรงให้ปวงชนยินดีด้วยพระธรรมเทศนา
๒๓) มหามุนี	พระผู้ทรงประเสริฐกว่ามุนีที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย
๒๔) เทวเทโว	พระผู้ทรงเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่กว่าเทพทั้งปวง
๒๕) โลกครุ	พระผู้ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก
๒๖) ฐมมสามิ	พระผู้ทรงเป็นเจ้าของธรรม
๒๗) ตถาคโต	พระผู้ทรงตรัสรู้ธรรมตามความเป็นจริง
๒๘) สยมกุ	พระผู้ทรงตรัสรู้เอง โดยไม่มีใครสั่งสอน
๒๙) สมมาสมพุทฺโธ	พระผู้ทรงตรัสรู้เองโดยชอบธรรม
๓๐) วรปญญโณ	พระผู้ทรงมีปัญญาประเสริฐสูงสุด
๓๑) นายโก	พระผู้ทรงนำสัตว์ออกจากวัฏฏสงสาร
๓๒) ชิโน	พระผู้ทรงชนะกิเลสทั้งปวง
๓๓) สกโก	พระผู้ทรงสามารถตัดโลกียวิสัย
๓๔) สิทฺธตุโถ	พระผู้ทรงทำความสำเร็จแก่ชาวโลก
๓๕) สุทฺธโรทนํ	พระผู้ทรงเป็นพระโอรัสของพระเจ้าสุทฺธโรทนะ
๓๖) โคตโม	พระผู้ทรงรู้เรื่องคุณดวงอาทิตย์เที่ยงวัน
๓๗) สกยสีโห	พระผู้ทรงองอาจกว่าเจ้าศากยะทั้งหมด
๓๘) สกยมุนิ	พระผู้ทรงเป็นปราชญ์แห่งชาวศากยะ
๓๙) อาทิจฺจนุช	พระผู้ทรงมีรัศมีประดุจดวงอาทิตย์

๔) พุทธนามจากพุทธคุณ ๒๑

พระครูธรรมธรสุมนต์ นันทิโก และสันติ พันเถกิงอมรกล่าวถึงพระพุทธานุภาพของ

พระพุทธเจ้า เพื่อเผยแผ่ความเป็นมาของโลกลดละจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา
สรุปได้ดังนี้

๑) ธีโร ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์เหนือนักปราชญ์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้ามีพระปัญญา
ยอดเยี่ยม เป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบ แล้วทรงประกาศ เปิดเผยพระธรรมต่อหมู่สัตว์ด้วยพระกรุณา

๒) วิคตโมโห ผู้ทรงปราศจากโมหะ พระพุทธเจ้าทรงประหารกิเลสและโมหะ
ด้วยพระอรหัตตมัคคญาณอันเลิศ ซึ่งเป็นโลกุตตระ ทรงกำจัดเสียซึ่งอวิชชา ทรงบำเพ็ญบารมีมา
เพื่อความรู้ในการกำจัดกิเลส

๓) ปภินุชิล ผู้ทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องตรึงใจเหมือนตะปูหรือเสาเขื่อนได้
กิเลสที่เป็นเครื่องยึดตรึงจิตไม่ให้ก้าวไปสู่กุศลธรรมคือ เจโตฉิลธรรม ๕ ประการ คือ ความสงสัย
เคลือบแคลง ไม่ปลงใจเชื่อในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ และเป็นผู้
โกรธเคืองไม่พอใจ มีจิตอันโทสะ

๔) วิชิตวิชัย ผู้เอาชนะมาร ๕ ประเภท คือ

(๑) ขันธมาร กองอันเป็นทุกข์ คือ รูป (ร่าง) เวทนา(การเสวยอารมณ์
ความรู้สึกสุข ทุกข์ ฯลฯ) สัญญา(การกำหนดได้หมายรู้หรือจำในอารมณ์) สังขาร(การปรุงแต่งจิต
กุศล อกุศล อพยากกุศล วิญญาณ(การรู้แจ้งอารมณ์)

(๒) กิเลสมาร สภาพที่ทำให้จิตให้เศร้าหมอง

(๓) อภิสังขารมาร สภาพที่ปรุงแต่งอย่างยังผู้มีปกติ

(๔) เทวปุตตมาร ผู้เล่นอารมณ์อันเป็นทิพย์ที่คอยขัดขวางการทำความดีของ
ผู้อื่น

(๕) มัจจุมาร ความตายอันห้ามความดีอันเป็นกุศล

๕) อนิโม ผู้ไม่มีทุกข์

๖) สุตมจิตโต ผู้มีจิตเสมอด้วยคิปราศจากอคติ ๔ คือ

(๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

(๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบ

(๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง

(๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัวหรือเกรงใจ

๗) วุฑฺฒัสสิล ผู้มีมารยาทอันเจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเยื้องกายดุจไกรสร
ราชสีห์ ทรงเยื้องกายดุจโคอุสภราช ทรงเยื้องกายดุจขสารกฤษณราช ทรงเยื้องกายดุจการไปแห่ง
พญาหงส์ทอง อากาณคณนงมือ คณนงเท้า คณนงกาย มิได้มีแก่พระพุทธองค์เลย พระผู้มีพระภาคเจ้า

ไม่ทรงมีอาการคณองทางวาจา พระสุรเสียงของพระองค์ก็ปานคั่งเสียงของพรหม พระวาจาของพระองค์จึงเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของผู้ปรารถนาจะได้ยินพระสุรเสียง และเมื่อได้ฟังแล้วก็ยอมได้ปัญญา พระสุรเสียงของพระองค์ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ

- (๑) วิสัฏฐโฐ แจ่มใส ไม่แทบเครือ
- (๒) วิญญูโย ชัดเจน ไม่คลุมเครือ
- (๓) มุญหุ ไพเราะ อ่อนหวาน
- (๔) สวณโโย เสนาะโสต ชวนฟัง
- (๕) พินทุ กลมกล่อม หด้อย
- (๖) อวิสารี ไม่แตก ไม่พร่า
- (๗) คัมภีโร ชึ้งใจ
- (๘) นินนาที มีกังวาน

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีพระวาจางาม พระวาจาของพระองค์ทรงถึงความเป็นสัมมาวาจาอย่างยอดเยี่ยม เพราะพระวาจาใดที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่มีประโยชน์ จะเป็นที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจของใครหรือไม่ก็ตาม พระองค์จะไม่ตรัส แต่วาจาใดที่จริงที่แท้และมีประโยชน์ จะเป็นที่ชอบใจของใครหรือไม่ก็ตาม พระองค์ก็จะทรงทราบกาลที่จะตรัสพระวาจานั้น วาจาที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้วจึงมีผู้ฟังมาก ทำให้ได้รับประโยชน์ ๓ อย่าง ได้แก่

- (๑) ประโยชน์ในชาติปัจจุบัน (มนุษย์สมบัติ)
- (๒) ประโยชน์ในชาติต่อไป (สวรรค์สมบัติ)
- (๓) ประโยชน์อย่างสูงสุด (นิพพานสมบัติ) อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ๒ อย่าง หรือทั้ง ๓ อย่าง

๘) สาธุปณฺโณ ผู้มีพระปัญญา พระองค์ได้อบรมสั่งสอนความเป็นผู้มีปัญญามาถึง ๔๐สงไขยกาลไรแสนมหากัปป์ พระองค์เป็นที่ตั้งแห่งปัญญาญาณทั้งปวง

๙) เวสมนฺตโร ผู้ข้ามกิเลสอันปราศจากความเสมอได้ คือ ไม่ทรงมีความไม่เสมอใด ๆ ในพระทัยของพระองค์

๑๐) วิมโล ผู้ปราศจากมลทิน มลทินคือ เหตุที่ทำให้เศร้าหมอง โดยเฉพาะอวิชชา เป็นมลทินอย่างยิ่ง บดบังคุณธรรมอันงดงาม เป็นไฟที่เผาไหม้สัตว์ในอบาย อกุศลเป็นมลทิน มี ๘ ประการ ๑. โกรธ ๒. มกฺข (ลบหลู่คุณท่าน) ๓. อสฺสา (ความริษยา) ๔. มจฺจริย (ความตระหนี่) ๕. มายา (เจ้าเล่ห์) ๖. สาถฺยฺย โอ้อวด ๗. มุสา (พูดปด) ๘. ปาปิจฺฉา (ปรารถนาลามก) ๙, มิจฺฉาทิฏฺฐิ (เห็นผิด)

๑๑) อกถิ ผู้ไม่มีความสงสัย ไม่ทรงหวั่นไหวในโลกธรรมด้วยอรหัตตมคฺฌาณ ทรงตรัสรู้พระ อนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑๒) คุสโล ผู้มีพระทัยดี ทรงมีพระกรุณาในการสั่งสอนให้สัตว์พ้นจากทุกข์ พระองค์ได้ปฏิบัติกิจทุกวันตลอดเวลา ๔๕ ปีและยังฝากมรดกธรรมไว้แทนพระองค์เมื่อได้ทรงเสด็จปรินิพพานไปแล้ว

๑๓) วนตโลกามิส ผู้คายอามิสได้แล้ว อามิสคือ เครื่องล่อใจ ได้แก่ โลกามิส (ทำให้คิดในโลก) กิเลสามิส(ทำให้คิดในกิเลส) วัฏฏามิส (ทำให้คิดในวัฏวนแห่งทุกข์)

๑๔) มุทิตอ ผู้ทรงบันเทิง พระองค์ทรงมีมุทิตาหรือความยินดีต่อสัตว์ทั้งหลายที่ได้ดีมีสุข ไม่ทรงมีความอิจฉาริษยาใดๆ

๑๕) กตสมโณ ผู้มีสมณธรรมอันทำสำเร็จแล้ว พระองค์ทรงมีธรรมในความเป็นสมณะคือ ไตรสิกขา

๑๖) มนุโข ผู้เกิดเป็นมนุษย์ พระองค์ทรงมีลักษณะมหาบุรุษ อันเกิดจากการตั้งสมาธิมานาน จึงเป็นมนุษย์ที่แสนบริสุทธิ์ที่สุด ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น

๑๗) อนติมสรีโร ผู้มีพระสรีระเป็นที่สุด พระองค์ทรงไม่อาลัยในกายเพราะ ทรงเห็นโทษของความไม่เที่ยงจึงไม่มีการถือเอาการปฏิสนธิอีกต่อไป

๑๘) นรุตส ผู้ทรงเป็นบุรุษที่ยอด เป็นนรสีหะ คือ ยอดชายใจสิงห์ แก้วกล้าใจหาญ นรเทพ เป็นมนุษย์ทิพย์ที่งดงามเหนือกว่าเทพเทวา นรนาถ เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก นรนายก ทรงเป็นผู้นำสัตว์ออกจากอบายไปสู่สวรรค์ ไปสู่พรหมโลก จนไปสู่นิพพานอันเป็นแดนปราศจากทุกข์ทั้งปวง นรวิระ เป็นผู้ชนะพญามารด้วยพระกรุณา นรพระ เป็นผู้ประเสริฐเลิศล้ำยิ่ง นรเสฏฐะ เป็นพุทธะเพื่อเปิดโลกให้แจ่มกระจ่าง มีปัญญาเห็นโลกตามความเป็นจริงและไปสู่พระนิพพานอันเป็นแดนพ้นโลก

๑๙) อนุปโม ผู้ไม่มีผู้เปรียบได้ พระองค์ทรงสร้างบารมีอย่างไม่มีผู้ใดเปรียบ ทรงสละทั้งทรัพย์ เลือดเนื้อ บุตร ภรรยาและชีวิตเพื่อพระโพธิญาณ

๒๐) วิโร ผู้ปราศจากธุลี พระองค์ทรงปราศจากธุลีแห่งกิเลส คือ ราคะ โทสะและโมหะ

๒๑) อสัสโย ผู้ทรงสิ้นความสงสัย พระองค์ทรงปราศจากความสงสัยซึ่งเป็นเครื่องกั้นความดี(วิจิณณานิวัณณ) เครื่องผูกสัตว์ไม่ให้ออกไปจากวัฏฏะทุกข์ (วิจิณณาสัย) เครื่องตรึงจิตให้เศร้าหมอง (วิจิณณากิเลส) เครื่องตรึงจิตไม่ให้เคลื่อนไปสู่กุศลธรรม (วิจิณณาเจโตชิลธรรม) ^{๓๐}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พุทธนามของพระพุทธเจ้าน่าเลื่อมใส ศรัทธาเพราะแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติอันประเสริฐทุกประการ ทรงประกอบด้วยองค์คุณทั้งปวง ทรงมีพระกรุณาเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก พระองค์ย่อมควรแก่การอภิวาท

^{๓๐}พระครูธรรมธรสุมนต์ นันทิโก และ สันติ พันเอกอมร, การสร้างบารมีของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สามมิติเพรส จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓-๓๔๔

การสวด การไหว้ การสรรเสริญ การนมัสการ และการบูชาทุกอย่าง การมีพุทธานุสติจึงส่งผลดีแก่ผู้ปฏิบัติอย่างไม่ต้องสงสัย การตั้งนามของพระพุทธรูปที่ไพเราะมีความหมายดีทำให้เกิดความซาบซึ้งในพระพุทธรูปและเป็นการระลึกถึงได้ว่า หมายถึงพระพุทธรูปองค์ใด ที่วัดใด จังหวัดใด

๓.๔.๓ กุศโลบายเผยแผ่ลักษณะมหาบุรุษของพระพุทธเจ้า

มหาปรีสลักษณะ หมายถึง ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ได้แก่ มหาปรีสลักษณะของพระพุทธเจ้า^{๓๑}

บรรจบ บรรณรุจิ เขียนไว้ในหนังสือ “พระโพธิสัตว์ลีลิตติดกับพระพุทธเจ้าในอดีต” เนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวก่อนที่พระบรมโพธิสัตว์จะมาอุบัติเป็นเจ้าชายลีลิตและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าว่า ทรงบำเพ็ญบารมีด้วยความยากลำบากนานนับด้วยอสงไขย ทรงพบพระพุทธเจ้า ๔๔,๘๐๓ พระองค์ เกิดเป็นสุเมธดาบส เกิดเป็นมนุษย์ในยุคภัททกัปกับพระพุทธเจ้าพระองค์อื่นอีก ๒๓ พระองค์ โลกในยุคนี้เรียกภัททกัป เพราะมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นสืบสายติดต่อกันถึง ๕ พระองค์ ซึ่งไม่เคยปรากฏว่าได้มีมาแล้วในยุคใดของโลกเลย เจ้าชายลีลิตติดเป็นพระโพธิสัตว์องค์ที่ ๕ หลังจากนั้นโลกก็จะเข้าสู่ยุคพุทธันดร คือยุคที่โลกว่างจากพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๓๒} แสดงถึงการบำเพ็ญอันยาวนานของพระพุทธรองค์

กรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในหนังสือ “การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศิลป์” เนื้อหากล่าวถึง ลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการนี้ได้นำมาตีความตามความเชื่อผสมผสานกับคติความงามของท้องถิ่น เป็นลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ก่อเกิดสุนทรีย์ทั้งภายนอกคือความงามทางศิลปจากการที่ได้มองเห็น และภายในคือความอุ่มเอิบภายในจิตใจซึ่งทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาของผู้พบเห็น^{๓๓}

๑) มหาปรีสลักษณะเกิดจากการบำเพ็ญบารมีที่เต็มแล้วในการเป็นพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อพระโพธิญาณในการเป็นพระพุทธเจ้าด้วยบารมี ๓ ขั้น รวม ๓๐ ประการ ได้แก่ บารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐ เป็นเวลานานนับ ๔ อสงไขยแสนกัปในอดีตชาติจนครบถ้วน พระองค์จึงทรงสมบูรณ์ด้วยมหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการ บารมี ๓ ขั้นนี้ ได้แก่

^{๓๑}พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), พจนานุกรมบาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบูรพ์พรินต์ จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๔.

^{๓๒}บรรจบ บรรณรุจิ, พระโพธิสัตว์ลีลิตติดกับพระพุทธเจ้าในอดีต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒).

^{๓๓}กรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พุทธศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปลนโมทีฟ จำกัด, ๒๕๔๘).

(๑) บารมีธรรมดา คือ การสร้างความดีตามปกติวิสัย มีเจตนาขึ้นธรรมดาหรือบารมีที่บำเพ็ญไว้ในชาติห่างไกล

(๒) อุปบารมี คือ การสร้างความดีให้มากขึ้นกว่าปกติธรรมดา หรือเป็นบารมีที่เกิดจากเจตนาแรงกล้า สามารถเสียสละอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งได้ หรือเป็นบารมีที่สร้างในชาติใกล้เข้ามาอีก

(๓) ปรมัตถบารมี คือ การสร้างความดีอย่างสูงสุด มีเจตนาแรงกล้ากว่าคนอื่น ๆ จะทำได้ สามารถเสียสละได้แม้ชีวิต หรือเป็นบารมีที่สร้างในชาติที่ใกล้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^{๔๔}

เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้าสมดังปณิธานที่พระองค์ได้ตั้งพระทัยไว้ จึงกล่าวได้ว่ามหาปฐักลักษณะที่ปรากฏเฉพาะแก่พระมหาบุรุษเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัยอันเป็นไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัยและผล ในแง่มโนคติฐาน เช่น รูป จักรและรูปมณฑล ๑๐๘ ประการที่ปรากฏบนฝ่าพระบาท หมายถึง การที่พระองค์เสด็จไปที่แห่งใดเป็นการหมุนไปของกงล้อแห่งพระธรรมและความเป็นผู้มีบิรวารมาก ทรงมีพระกำลังเสมอข้างล้านเชื้อก หมายถึง ผู้สมบูรณ์ด้วยทศพลญาณที่ทำให้พระองค์สามารถประกาศพระศาสนาได้แผ่ไพศาล^{๔๕}

คติของบุคคลผู้มีลักษณะตรงตามตำรามหาบุรุษลักษณะนั้นมีไว้ ๒ ประการด้วยกัน คือ

(๑) ถ้าอยู่ครองฆราวาส ผู้นั้นจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต

(๒) ถ้าออกบวช ผู้นั้นจักได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นศาสดาเอกในโลก^{๔๖}

๒) ธรรมชาติของพระโพธิสัตว์ที่เกิดเป็นพระมหาบุรุษ

ในพระสูตรต้นตปิฎกพบว่า มีการกล่าวถึงมหาปฐักลักษณะไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมว่า ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นธรรมชาติของมหาบุรุษโดยแท้ พอประมวลได้ในที่มณิกายมหาวรรคได้กล่าวถึงธรรมชาติของพระโพธิสัตว์ที่เกิดเป็นพระมหาบุรุษมี ๑๖ ประการ ดังต่อไปนี้

^{๔๔} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๐.

^{๔๕} พันเอกหญิงฟองสมุทร วิชามูล, “ศึกษามหาปฐักลักษณะของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ข.

^{๔๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระพุทธประวัติ, (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา), ๒๕๓๖.

(๑) มีสติสัมปชัญญะตลอด ตั้งแต่จุติจากสวรรคชั้นดุสิตจนถึงเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา

(๒) เวลาที่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรคชั้นดุสิตเสด็จลงสู่พระครรภ์มารดา แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ แม้ในช่องว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิดหรือที่มีดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอนุภาพมากส่งแสงไปไม่ถึงก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ปรากฏขึ้น เหล่าสัตว์ที่เกิดในที่นั้น ๆ จึงรู้จักกันและกันว่ายังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกันและ สหสสีโลกธาตุ สันตะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏขึ้นในโลก

(๓) เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา มีเทพบุตร ๔ องค์ เข้าไปอารักขาประจำทั้ง ๔ ทิศด้วย ตั้งใจว่ามนุษย์หรืออมนุษย์อย่าได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย

(๔) เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดามีปกติ ทรงศีล คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการเสพของมึนเมาและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

(๕) เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความรู้สึกทางกามารมณ์ เป็นผู้ที่บุรุษไม่มีจิตกำหนดใด ๆ ไม่สามารถล่วงเกินได้

(๖) เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาทรงได้ กามคุณ ๕ อัมเอบพรั่งพร้อม

(๗) เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใด ๆ ทรงมีความสุขไม่ลำบากพระวรกายมองเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ในพระครรภ์ มีพระอวัยวะสมบูรณ์ มีพระอินทรีย์ไม่บกพร่อง

(๘) เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระองค์สวรรคตไปเกิดในสวรรคชั้นดุสิต

(๙) พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไป ที่คลอดบุตรหลังจากตั้งครรภ์ได้ ๕ เดือน หรือ ๑๐ เดือน ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประสูติพระโอรสเมื่อทรงพระครรภ์ ๑๐ เดือนเท่านั้น

(๑๐) พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปซึ่งจะนั่งคลอดหรือนอนคลอดก็ได้ ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประทับยืนประสูติเท่านั้น

(๑๑) เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของมารดาในตอนแรกเหล่าเทพจะทำพิธีต้อนรับหลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของมนุษย์

(๑๒) เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ยังไม่ทันสัมผัสแผ่นดิน เทพบุตร ๔ พระองค์ ช่วยกันประคองพระโพธิสัตว์ไปไว้เบื้องพระพักตร์ของพระมารดา แล้วกราบทูลว่าโปรดพระทัยเถิดพระเทวี พระราชโอรสของพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่

(๑๓) เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดาเสด็จออกโดยง่าย ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำเมือก เลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์เหมือนแก้ว มณีที่บุคลลวงไว้ในผ้ากาสิกพัศตร์ย่อมไม่ทำให้ผ้ากาสิกพัศตร์แปดเปื้อน ถึงผ้ากาสิกพัศตร์ก็ไม่ทำให้แก้วมณีแปดเปื้อนนั้นใด เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดาเสด็จออกโดยง่าย เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ฉนั้น

(๑๔) เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดามีธารน้ำปรากฏในอากาศ ๒ สาย คือธารน้ำเย็นและธารน้ำอุ่น เพื่อชำระล้างพระโพธิสัตว์และพระมารดา

(๑๕) เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่ง ทรงยืนได้อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกัน ทรงหันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ทรงดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเสวตฉัตรตามเสด็จทอดพระเนตรไปยังทิศต่าง ๆ แล้วทรงเปล่งพระ อาสภิวาจา (วาจาอย่างองอาจ) ว่า “เราคือผู้เลิศของโลก เราคือผู้เจริญที่สุดของโลก เราคือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก”

(๑๖) เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าปรากฏขึ้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก เหล่าสรรพสัตว์ในหมื่นโลกธาตุสามารถมองเห็นกันได้ ^{๓๗}

๓) มหาปริสัลักษณ์ ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้า

ในลักขณสูตร ที่มณิกาย ปาฎิกวรรคและมหาปทานสูตร ที่มณิกาย มหาวรรค แห่งพระสุตตันตปิฎก มหาปริสัลักษณ์ ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้า มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน (สุปติฏฐิตปาโท) พระมหาบุรุษไม่เป็นเหมือนคนอื่น เมื่อคนอื่นวางเท้าลงบนแผ่นดิน ปลายฝ่าเท้า ส้นเท้า หรือข้างเท้าย่อมจรดก่อน ก็แต่ว่ายังปรากฏช่องในตอนกลาง แม้เมื่อยกขึ้นส่วนหนึ่งในปลายฝ่าเท้าเป็นต้น นั้นแหละก็ยกขึ้นก่อน ฝ่าพระบาททั้งสองของพระมหาบุรุษนั้นย่อมจรดพื้น โดยทรงเหยียบพระบาทครั้งหนึ่ง คุ้งพื้นรองเท้าทองคำ ฉะนั้น ทรงยกพระบาทขึ้นจากพื้นก็โดยทำนองเดียวกันนั้นแหละ เพราะฉะนั้น พระมหาบุรุษนี้จึง

^{๓๗}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓-๓๒/๑๑-๑๕.

เป็นผู้มีพระบาทเรียบเสมอกัน^{๗๘}

๒. พื้นพระบาททั้ง ๒ เป็นจักร (हेतुः पातलेः जगुः चानि) มีจักรปรากฏอันเป็นความวิเศษของพระมหากษัตริย์ เพราะว่าบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง คุณสมบัติเหล่านั้นปรากฏ ณ ท่ามกลางพื้นพระบาทคล้ายวงกลมกำหนดด้วยค้อมย้อมปรากฏ วงกลมล้อมหน้าค้อมปรากฏ ท่อน้ำปรากฏ ชีปรากฏ ลวดลายวงกลมในชีปรากฏ กงปรากฏ กงแก้วมณีปรากฏ อีกทั้งปรากฏรูปหอก รูปแว่นส่องพระฉาย รูปดอกพุดซ้อน รูปสายสร้อย รูปถาดทอง รูปมัจฉาคู รูปตั้งรูปขอ รูปปราสาท รูปเสาระเบียด รูปเศวตฉัตร รูปพระขรรค์ รูปพัดใบตาล รูปหางนกยูง รูปพิศवालวิชนี รูปมงกุฏ รูปแก้วมณี รูปบาตร รูปพวงดอกมะลิ รูปดอกบัวขาบ รูปดอกบัวแดง รูปดอกบัวขาว รูปดอกปทุม รูปดอกบุญชริก รูปหม้อเต็มด้วยน้ำ รูปถาดเต็มด้วยน้ำ รูปมหาสมุทร รูปเขาจักรวาล รูปป่าหิมพานต์ รูปเขาสินธุ รูปพระจันทร์พระอาทิตย์ รูปดาวนักษัตร รูปทวีปใหญ่ทั้ง ๔ รูปทวีปน้อย ๒,๐๐๐ ทั้งหมด โดยที่สถิตถีบวรารของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยเป็นบวรารของจักรลักษณะนั่นเอง^{๗๙}

รูปมงคลที่ปรากฏบนฝ่าพระบาท

๑. ประเภทศาสตรา	รูปหอก รูปขอ รูปพระขรรค์
๒. ประเภทดอกไม้มงคล	รูปดอกพุดซ้อน รูปพวงดอกมะลิ รูปดอกบัวขาบ รูปดอกบัวแดง รูปดอกบัวขาว รูปดอกปทุม รูปดอกบุญชริก
๓. ประเภทเครื่องประดับ	รูปแว่นส่องพระฉาย รูปสายสร้อย รูปตั้งवालและเครื่องตกแต่ง รูปถาดทอง รูปตั้ง รูปพัดใบตาล รูปพิศवालวิชนี รูปมงกุฏ รูปแก้วมณี รูปบาตร รูปหม้อเต็มด้วยน้ำ รูปถาดเต็มด้วยน้ำ
๔. ประเภทสัตว์ต่าง ๆ	รูปราชสีห์ รูปพระยาเสือโคร่ง รูปพระยาเสือเหลือง รูปมัจฉาคู รูปหางนกยูง รูปช้างอุโบสถ รูปพระยาหงส์ รูปพระยาครุฑ รูปมังกร รูปพระยาม้าอัสตร รูปช้างอุโปสะะ ช้างฉัตรทันต์ รูปพระยานาค รูปพระยาวิ
๕. ประเภทสถานที่สำคัญ	รูปปราสาท รูปเสาระเบียด รูปเศวตฉัตร รูปเทวโลก หกชั้นใน มนุษย์โลก รูปพรหมโลกสิบหกชั้น
๖. ประเภทธรรมชาติในจักรวาล	รูปมหาสมุทร รูปเขาจักรวาล รูปพระจันทร์พระ

^{๗๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๗๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๖๖.

อาทิตย์ รูปป่าหิมพานต์ รูปเขาสินรุ รูปทวีปใหญ่ทั้ง
๔ ทวีปน้อย ๒,๐๐๐ ทั้งหมด

๑. ประเภทพรหม พระยามาร รูปมหาพรหมสี่หน้า รูปพระยามาร

๓. มีสันพระบาทยืนยาว (อายุตปณฺหิ) ความว่ามีสันพระบาทบริบูรณ์ อธิบายว่า สันพระบาทของพระมหามารุชไม่เหมือนสันเท้าของคนอื่นที่ยาว ลำแข้งตั้งอยู่สุดสันเท้าเป็นเหมือนตัดสันเท้าตั้งอยู่ฉะนั้น แต่ของพระมหามารุชพระบาทมี ๔ ส่วน ปลายพระบาทมี ๒ ส่วน ลำพระขงตั้งอยู่ในส่วนที่ ๓ สันพระบาทในส่วนที่ ๔ เป็นเช่นนี้กับลูกกลีหนึ่ง ทำด้วยผ้ากำพลสีแดง คุ้งม้วนด้วยปลายเข็มแล้วตั้งไว้^{๘๐}

๔. มีพระองคฺลียาว (ทิมงฺคฺลฺ) นิ้วพระหัตถ์ของพระมหามารุชไม่เป็นเหมือนนิ้วของคนอื่นที่บางนิ้วยาว บางนิ้วสั้น แต่ของพระมหามารุชนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทยาวเหมือนของวานร ข้างโคนใหญ่แล้วเรียวไปโดยลำดับ ถึงปลายนิ้วเช่นเดียวกับแท่งหรีดที่ขยำด้วยน้ำมันยางแล้วปั้นไว้ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า มีนิ้วพระหัตถ์ยาว^{๘๑}.

๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่มนุ่ (มฺหฺตลฺหฺตฺตปาท) พระมหามารุชมีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนคฺพยฝ้ายที่ยีได้ ๑๐๐ ครั้ง อาจรวมตั้งไว้ในเนยใส แม้ในเวลาพระชนม์ เจริญพระหัตถ์และพระบาทก็จักอ่อนนุ่มเหมือนเมื่อพอประสูติพระหัตถ์และพระบาทของพระโพธิสัตว์นั้นอ่อนนุ่ม เพราะฉะนั้นพระโพธิสัตว์จึงมีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม.^{๘๒}

๖. ฝ่าพระหัตถ์ และฝ่าพระบาทมีลายคฺจฺรูปตาข่าย (ขาลหฺตฺตปาท) ในระหว่างพระองคฺลียาวไม่ติดกัน เพราะผู้มีมือติดกันเป็นพืดเช่นนี้ ถูกกำจัดโดยมารุชโทษ แม้บวชก็ไม่ได้ แต่พระมหามารุชมีนิ้วพระหัตถ์ ๔ นิ้ว พระบาท ๕ ชิดสนิทเป็นอันเดียวกัน ก็เพราะพระองคฺลียาวหลายชิดสนิทเป็นอันเดียวกัน พระองคฺลียาวทั้งหลายจึงติดกันและกัน มีลักษณะเป็นข้าวเหนียวตั้งอยู่ พระหัตถ์และพระบาทของพระโพธิสัตว์นั้นเป็นเช่นกับหน้าต่าง ค่ายอันช่างผู้ฉลาดดีประกอบแล้ว เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายคฺจฺตาข่าย^{๘๓}

๗. มีข้อพระบาทสูงคฺจฺสังคฺควา (อฺสฺสขฺปาท) ในข้อนี้อธิบายว่าเพราะข้อพระบาทตั้งอยู่เบื้องบน พระบาทของพระโพธิสัตว์จึงมีพระบาทเหมือนสังคฺควา จริ่งอยู่ ข้อเท้าของคนอื่นอยู่ที่หลังเท้า เพราะฉะนั้น เท้าของคนเหล่านั้นจึงติดกัน เหมือนติดด้วยสลักกลบกลอกไม่ได้ตาม

^{๘๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๖/๑๖๗.

^{๘๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๖/๑๖๗.

^{๘๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐.

^{๘๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐.

สะดวก เมื่อเดินไปฝ่าเท้าไม่ปรากฏแต่ข้อพระบาทของพระมหามุรุษขึ้น ไปตั้งอยู่เบื้องบน เพราะฉะนั้นพระวรกายท่อนบนของพระมหามุรุษตั้งแต่พระนาภีขึ้นไปจึงมิได้หวั่นไหวเลย คุจพระสุวรรณภูมิมาประดิษฐานอยู่ในเรือ พระวรกายท่อนเบื้องล่างย่อมไหว พระบาทกลอกกลับได้สะดวก เมื่อชนทั้งหลายยืนอยู่ข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้างแม้ในข้างทั้งสองก็เห็นฝ่าพระบาทย่อมปรากฏ แต่ไม่ปรากฏเหมือนยืนอยู่ข้างหลัง^{๘๔}

๘. มีพระขงษ์เรียวกุญแจง์นือทราย (เอณิมิสทิสขงฺโหม) มีพระขงษ์บริบูรณ์ด้วย หุ้มพระมังสะเต็ม ไม่ใช่เนื้อสะโทกติดโดยความเป็นอันเดียว ประกอบด้วยพระขงษ์เช่นกับท้องข้าว สาลี ท้องข้าวเหนียว^{๘๕}

๙. เมื่อประทับยืน พระหัตถ์จับถึงพระขานุ (ฐิตโก ว โอนมมโนโต อุโกปิปาณิต เลหิ ขณฺณูกาณิ ปรมาสติ) พระมหามุรุษนั้นไม่ค่อม ไม่แกระ ก็คนที่เหลือเป็นคนค่อมเป็นคนแกระ คนค่อมกายส่วนบนไม่บริบูรณ์ คนแกระกายส่วนล่างไม่บริบูรณ์ คนเหล่านั้นเพราะกายไม่บริบูรณ์ เมื่อก้มลงจึงไม่สามารถลูบคลำเข้าได้ แต่พระมหามุรุษมีพระวรกายทั้งส่วนบนส่วนล่างบริบูรณ์ จึงสามารถลูบคลำได้^{๘๖}

๑๐. มีพระคุษเร้นอยู่ในฝัก (โกโสหิตวตฺตคุษโย) พระมหามุรุษมีพระคุษหะซ่อนอยู่ในฝัก คุจฝักบัวทอง คุจคุษหะแห่งโคและช้างเป็นต้น เพราะเหตุนี้ พระมหามุรุษจึงมีพระคุษหะเร้นอยู่ในฝัก มีอรรถาธิบายว่า องคชาตควรปกปิดด้วยผ้า^{๘๗}

๑๑. มีพระฉวีเปล่งปลั่งดุจทองคำ (สุวณฺณวโน กาญจนสนฺนิภตฺโต) ในข้อนี้ มีอรรถกถาอธิบายว่า พระมหามุรุษเช่นกับรูปทองแท่งที่คลุกเคล้าด้วยสีแดงชาดแล้วขัดด้วยเจี๊หวเสื่อ แล้วระบายด้วยดินสอแดงตั้งไว้ ด้วยเหตุว่าพระวรกายของพระมหามุรุษแน่นสนิทละเอียดแล้วจึงแสดงพระฉวีวรรณ พระมหามุรุษมีพระฉวีคล้ายสีทองคำ^{๘๘}

๑๒. มีพระฉวีละเอียดบริสุทธิ์ไม่ติดพระวรกาย (สุขุมฺจุฉวี) อรรถกถาอธิบายว่า ฐุติหรือมลทินไม่ติด คือกลิ่นเหมือนหยาดน้ำกลิ้งจากใบบัว ก็พระ พุทธเจ้าทั้งปวงทรงกระทำการชำระพระหัตถ์เป็นต้น เพื่อกำหนดฤดูเพื่อผลบุญของพวกทายก อนึ่งทรงกระทำแม้โดยหลักปฏิบัติตนเอง ข้อนี้ท่านกล่าวไว้ว่า ก็ภิกษุผู้จะเข้าไปสู่เสนาสนะควรชำระเท้าแล้วจึงเข้าไป^{๘๙}

^{๘๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๑๗๒.

^{๘๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๔/๑๗๔.

^{๘๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๐/๑๗๕, (ไทย) ๑๑/๒๒๒/๑๘๐.

^{๘๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๐/๑๗๕.

^{๘๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๘/๑๗๗.

^{๘๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๖/๑๗๖.

๑๓. พระโลมาขุมละเส้น ๆ (เอเกกโลโม) มนุษย์ทั่วไปจะมีขนเกิดขุมละสองสามเส้น แต่พระโลมาของพระมหากษัตริย์จะมีขุมละเส้นและมีเส้นพระโลมาสีดำนิตดุจสีดอกอัญชันทั่วทั้งพระสรีระกาย และเวียนเป็นทักษิณาวฏได้ ๕ รอบ ^{๕๐}

๑๔. มีพระโลมาชาติปลายงอนขึ้นเวียนเป็นทักษิณาวรรต (อุทฺทกฺคโลโม) พระมหากษัตริย์มีพระโลมาชาติมีปลายงอนขึ้นเบื้องบน ตอนปลายเวียนเป็นทักษิณาวรรตตั้งอยู่มองดูพระพักตร์งาม เพราะฉะนั้นพระมหากษัตริย์มีพระโลมาชาติมีปลายงอนขึ้นเบื้องบน ^{๕๑}

๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดุจพระกายพรหม(พฺรหฺมมฺหฺษฺคฺโต) พระมหากษัตริย์มีพระวรกายตรงเหมือนกายพรหม คือมีพระวรกายสูงตรงขึ้นไปทีเดียว ความจริงโดยมากสัตว์ทั้งหลายย่อมโน้มไปในที่ทั้งสามคือที่คอที่สะเอวที่เข้าทั้งสอง สัตว์เหล่านั้นเมื่อน้อมไปที่สะเอวย่อมไปข้างหลังในที่ทั้งสองพวกนั้นย่อมโน้มไปข้างหน้า สัตว์บางพวกมีร่างกายสูง มีข้างคดบางพวกแหงนหน้าเหี่ยวไปเหมือนจะนับดวงดาว บางพวกมีเนื้อและเลือดน้อยเป็นเช่นคนเป็นโรคเสียคท้อง บางพวกโน้มไปข้างหน้าเดินตัวสั้น อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ก็พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินพระวรกายตรงทีเดียวมีประมาณเท่าส่วนสูง จักเป็นดุจเสาทองที่ยกขึ้นในเทพนคร อนึ่งพึงทราบว่่าข้อนี้ท่านกล่าวว่าหมายถึงข้อที่มหาปรีสติลักษณะของพระมหากษัตริย์ ซึ่งพอประสูติยังไม่บริบูรณ์ด้วยประการทั้งปวงจะเจริญในโอกาสต่อไป ^{๕๒}

๑๖. มีพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ (สตุตฺสฺสฺสฺสฺส) พระมหากษัตริย์มีพระมังสะฟูบริบูรณ์ด้วยดี ในที่ ๗ สถานที่ คือหลังพระหัตถ์ทั้งสอง หลังพระบาททั้งสอง จะงอยพระอังกฐาทั้งสอง พระศอก เพราะฉะนั้น พระมหากษัตริย์จึงเชื่อว่ามีพระมังสะเต็มในที่ ๗ สถานที่ แต่ของคนเหล่าอื่นที่หลังมือและหลังเท้า เป็นต้น ปรากฏเส้นเลือดเป็นดาข่ายที่จะงอยบ่าและคอปรากฏปลายกระดูกมนุษย์เหล่านั้นย่อมปรากฏเหมือนเปรี๊ต พระมหากษัตริย์ไม่ปรากฏเหมือนอย่างนั้น ก็พระมหากษัตริย์มีพระศอกเช่นกับคลองทองคำที่เขาคลึงด้วยหลังพระหัตถ์เป็นต้น มีเส้นเลือดเป็นดาข่ายซ่อนไว้เพราะมีพระมังสาฟูบริบูรณ์ในที่ ๗ สถานที่ย่อมปรากฏเหมือนรูปศิลาและรูปปั้น ฉะนั้น ^{๕๓}

๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (สิหฺพฺพฺพฺพฺพฺพฺพ) พระมหากษัตริย์มีกึ่งกายท่อนบนเหมือนถึงกายท่อนหน้าของราชสีห์ เพราะฉะนั้น พระมหากษัตริย์จึงชื่อว่ามีส่วนพระวรกายเบื้องหน้าเหมือนถึงกายเบื้องหน้าแห่งราชสีห์ เพราะว่ากายเบื้องหน้าของราชสีห์บริบูรณ์ กายเบื้องหลังไม่บริบูรณ์ ก็พระวรกายทั้งหมดของพระมหากษัตริย์บริบูรณ์ดุจกาย

^{๕๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๑๘๕.

^{๕๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๑๖๒..

^{๕๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๖/๑๖๗.

^{๕๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๑๖๕.

เบื้องหน้าของราชสีห์ แม้พระวรกายของมหาราชก็เหมือนกายของราชสีห์ย่อมไม่ตั้งอยู่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ด้วยสามารถแห่งความฟูและความแฟบ เป็นต้น แต่ยาวในที่ควรยาวยอมเป็นอย่างนั้นในที่ควรสั้นควรต่ำ ควรเร็ว ควรกว้าง ควรกลม ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “คุณกริยาทั้งหลาย พระมหาราชทรงปลื้มพระทัยนักแล เมื่อผลกรรมปรากฏทรงงดงามเพราะอวัยวะส่วนใดยาว อวัยวะส่วนนั้นย่อมตั้งอยู่ยาว ทรงงดงามเพราะอวัยวะส่วนใดสั้น อวัยวะส่วนนั้นย่อมตั้งอยู่สั้น ทรงงดงามเพราะอวัยวะส่วนใดต่ำ อวัยวะส่วนนั้นย่อมตั้งอยู่ต่ำ ทรงงดงามเพราะอวัยวะส่วนใดเร็ว อวัยวะส่วนนั้นย่อมตั้งอยู่เร็ว ทรงงดงามเพราะอวัยวะส่วนใดกว้าง อวัยวะส่วนนั้นย่อมตั้งอยู่กว้าง ทรงงดงามเพราะอวัยวะส่วนใดกลม อวัยวะส่วนนั้นย่อมตั้งอยู่กลม” ทัศนภาพของพระมหาราชสุขสมได้ด้วยทานจิตบุญจิต ตรีเตรียมไว้ด้วยบารมี ๑๐ ด้วยประการฉะนี้ ศิลปินทั้งปวงหรือผู้มีฤทธิ์ทั้งปวงในโลกไม่สามารถสร้างรูปเปรียบเทียบได้^{๕๔}

๑๘. มีพระปฤษฎางค์ราบเรียบเต็มเสมอกัน (ปิณฑุตรโธ) พระมหาราชมีพระอังสาเต็มคือบริบูรณ์ เพราะเหตุนี้ พระมหาราชจึงมีระหว่างพระอังสาเต็ม อันที่จริงฐานะนั้นของคนพวกอื่นนูน หลังและท้องทั้งสองปรากฏเฉพาะตัว แต่ของพระมหาราชพื้นพระมั่งสาตั้งแต่นั้นพระองค์จนถึงพระสอขึ้นไปปิดพระปฤษฎางค์ตั้งอยู่เหมือนแผ่นกระดานทองที่ยกขึ้นตั้งไว้^{๕๕}

๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลจุดปริมณฑลของต้นไทร (นิโครธปริมณฑล) พระมหาราชมีพระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ พระมหาราชมีปริมณฑลจุดต้นนิโครธอธิบายว่าพระมหาราชแม้โดยพระวรกาย ประมาณเท่ากันจุดต้นนิโครธมีลำต้นและกิ่งเสมอกัน เพราะจะเป็น ๕๐ สอกก็ตาม ๑๐๐ สอกก็ตาม ย่อมมีประมาณเท่ากันทั้งส่วนยาวทั้งส่วนกว้าง กายหรือวาของคนอื่นยาวไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้น พระวรกายของพระมหาราชเท่ากับวาของพระองค์ และวาของพระมหาราชเท่ากับกายของพระองค์^{๕๖}

๒๐. มีลำพระศอกกลมงามเท่ากันตลอด (สมวฏฏกขนโธ) พระมหาราชมีลำพระศอกเท่ากัน คนบางคนมีลำคอยาว คด หนา เหมือนนกกระเรียน เหมือนนกยาง เหมือนหมู เวลาพูดเอ็นเป็นตาข่าย ย่อมปรากฏเสียงออกมาแหบจันใด ของพระมหาราชไม่เหมือนอย่างนั้น ถ้าพระศอกของพระมหาราชเป็นเช่นกับกลองที่เขาถึงดีแล้วในเวลาตรัสเอ็นเป็นตาข่ายไม่ปรากฏพระสุรเสียงดังก้องดุจเสียงเมฆกระหึ่ม^{๕๗}

๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี (รสคัคคคฺคิ) เส้นประสาทนำไปซึ่ง

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔/๑๘๒.

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔/๑๘๒.

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒/๑๘๐.

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔/๑๘๒.

รตชื่อว่า รสคคสา เป็นชื่อของเส้นประสาทนำรสอาหารของพระมหานุรุชนั้นเลิศ เพราะเหตุนี้พระมหานุรุชจึงเป็นผู้มีปลายเส้นประสาทสำหรับนำรสอาหารอันเลิศ มีเส้นประสาทสำหรับนำรสอาหารประมาณ ๘,๐๐๐ เส้น มีปลายขึ้นเบื้องบนแล้วรวมเข้าที่ลำพระศอนั่นเอง พระกระยาหารแม้เพียงเมล็ดงาตั้งอยู่ ณ ปลายพระชีวหาห้อมแผ่ไปทั่วพระวรกายทุกส่วน ด้วยเหตุนี้แล เมื่อพระมหานุรุชทรงเริ่มตั้งความเพียรอันยิ่งใหญ่ได้ยังพระวรกายให้เป็นไปอยู่ได้ ด้วยข้าวสารเมล็ดเดียวเป็นต้นบ้าง ด้วยเพียงผักคองฝ่ามือหนึ่งบ้าง แต่ของคนอื่นเพราะไม่มีอย่างนั้นรสโอชาจึงไม่แผ่ไปทั่วกาย เพราะเหตุนี้ ชนเหล่านั้นจึงมีโรคมามาก^{๔๘}

๒๒. มีพระหนุคกลางราชสีห์ (สีห์หนุ) พระหนุของพระมหานุรุชคกลางของราชสีห์ เพราะเหตุนี้ พระมหานุรุชจึงมีพระหนุคกลางราชสีห์ อธิบายว่า ราชสีห์มีคางท่อนล่างบริบูรณ์ท่อนบนไม่บริบูรณ์ แต่ของพระมหานุรุชบริบูรณ์แม้ทั้งสองคางเบื้องล่างของราชสีห์เป็นเช่นกับพระจันทร์ในวันขึ้น ๑๒ ค่ำ^{๔๙}

๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (จตุตาพิสทนุโต) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ คือข้างล่าง ๒๐ ซี่ข้างบน ๒๐ ซี่ พระองค์ผู้ประเสริฐ มีพระทนต์ ๔๐ องค์ คนเหล่านี้แม้มีฟันครบบริบูรณ์ก็มี ๓๒ ซี่ แต่พระกุมารนี้จักมี ๔๐ องค์^{๕๐}

๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (สมทนุโต) พระทนต์ของพระมหานุรุชจักตั้งอยู่เสมอกันไม่ห่าง ของคนเหล่านี้ ฟันบางซี่สูง บางซี่ต่ำ บางซี่ไม่เสมอกัน แต่ของพระมหานุรุชนี้จักเสมอกันดุจเครื่องหุ้มสังข์ ที่ช่างเหล็กคัด ฉะนั้น^{๕๑}

๒๕. มีพระทนต์เรียบสนิทไม่ห่างกัน (อวิวรทนุโต) ฟันของพวกคนอื่นห่างเหมือนฟันจระเข้ เมื่อเคี้ยวปลาและเนื้อย่อมเต็มระหว่างฟัน แต่พระทนต์ของพระมหานุรุชจักไม่ห่างดุจแถวแก้ววิเชียรที่ตั้งไว้บนแผ่นกระดานทอง^{๕๒}

๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม (สุสุกุกทาโฐ) ฟันของบุคคลอื่นเป็นฟันเสียขึ้น เพราะเหตุนี้ เขี้ยวเขาบางซี่ดำบ้าง ไม่มีสีบ้าง แต่พระมหานุรุชนี้มีพระทามะขาวสะอาด จักเป็นพระทามะประกอบด้วยรัศมีรุ่งเรืองยิ่งกว่าแม้ดาวประกายพุก^{๕๓}

๒๗. มีพระชีวหาอ่อนและยาว (ปหุตชีวโห) พระมหานุรุชมีพระชีวหาอ่อนและยาวแต่ลิ้นของคนอื่นหนาบ้าง เล็กบ้าง สั้นบ้าง กระด้างบ้าง ไม่เสมอบ้าง แต่พระชีวหาของพระมหา

^{๔๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๖/๑๘๔.

^{๔๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๘/๑๕๔.

^{๕๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๔/๑๕๑.

^{๕๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐/๑๕๖.

^{๕๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๔/๑๕๑.

^{๕๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐/๑๕๖

บุรุษอ่อนและขาว สมบูรณ์ด้วยสี พระมหาบุรุษนั้นเพื่อปลดเปลื้องความสงสัยของผู้ที่มาเพื่อ
แสวงหาลักษณะนั้น เพราะพระชีวหาอ่อนจึงทรงแลพระชีวหานั้นดูของแข็งที่สะอาดแล้วดูช่อง
พระนาสิกทั้งสองได้ เพราะพระชีวหาขาวจึงดูช่องพระกรรณทั้งสองได้ ทรงประกาศความที่พระ
ชีวหานั้นอ่อนและขาวอย่างนี้ จึงทรงปลดเปลื้องความสงสัยของพราหมณ์ผู้พยากรณ์เหล่านั้นได้
หมายถึงพระชีวหาที่สมบูรณ์ด้วยลักษณะทั้ง ๒ อย่างนี้^{๑๐๔}

๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม(พฺรหฺมสฺสโร กรวิกภาณิ) แม้คนพวกอื่นย่อมมี
เสียงขาดบ้าง แดกบ้าง เสียงเหมือนกาบ้าง แต่พระมหาบุรุษจักทรงประกอบด้วยเสียง เช่นกับเสียง
ของท้าวมหาพรหม ด้วยว่า ท้าวมหาพรหมมีเสียงแจ่มใส เพราะไม่กลั้วด้วยน้ำดีและเสมหะ กรรม
แม้อันพระมหาบุรุษทรงกระทำแล้วย่อมชำระวัตถุของเสียงนั้น เพราะวัตถุบริสุทธิ์เสียงปรากฏขึ้น
ตั้งแต่พระนาสิกเป็นเสียงบริสุทธิ์ ประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมปรากฏชัด พระมหาบุรุษตรัสเสียงนก
การเวก เพราะเหตุนี้ พระมหาบุรุษจึงตรัสมีสำเนียงดุจเสียงนกการเวก อธิบายว่า พระมหาบุรุษมี
พระสุรเสียงก้องไพเราะดุจเสียงนกการเวกอันน่าชื่นชม^{๑๐๕}

๒๙. มีพระเนตรดำสนิท(อภินิละเนตฺโต) พระมหาบุรุษมีพระเนตรไม่ดำทั้งหมด
พระเนตรของพระองค์ประกอบด้วยสีเขียวบริสุทธิ์ยิ่งนัก เช่นกับดอกสามหาวในที่ควรเขียว ในที่
ควรเหลืองก็มีสีเหลือง เช่นกับดอกกรรณิการ ในที่ควรแดงก็มีสีแดงเช่นเดียวกับดอกขบา ในที่ที่
ควรขาวก็มีสีขาวเช่นกับดาวประกายพฤกษ์ ในที่ควรดำก็มีสีดำเช่นกับลูกประคำดีควาย พระเนตร
ย่อมปรากฏ เช่นกับสีหบัญชรแก้วอันเผยออก^{๑๐๖}

๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด(โคปฺขโม) ดวงพระเนตรของ
พระมหาบุรุษทั้งหมดนั้นแตกต่างกับดวงตาของลูกโคดำเป็นธาตุหนาแต่ของลูกโคแดงผ่องใส
อธิบายว่า พระมหาบุรุษมีดวงพระเนตรเช่นกับโคแดงอ่อนซึ่งเกิดได้รู้เดียง จริงอยู่ ดวงตาของคน
อื่นไม่บริบูรณ์ ประกอบด้วยตาถลนออกมาบ้างลึกลงไปบ้าง เช่นตาสัตว์มีช้างและหนู เป็นต้น^{๑๐๗}

๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปุยนุ่น(อุณฺณาโลมา
ภมฺกนฺตเร ชาตา) พระอุณาโลมของพระมหาบุรุษเกิดในที่สุดพระนาสิกท่ามกลางพระโขนงทั้งสอง
และก็ขึ้นไปเกิดในท่ามกลางพระนลาฏ พระอุณาโลมมีสีเสมอด้วยดาวประกายพฤกษ์ และเช่นกับ
ใยฝ้ายที่ยืดได้ ๑๐๐ ครั้ง ซึ่งเขาใส่ลงไปในเนยใสตั้งไว้ และเสมอด้วยนุ่นไม้จั่วและนุ่นเกลือ นี่เป็นข้อ
เปรียบเทียบเพราะความขาวของนุ่น เมื่อจับปลายเส้นพระโขนงแล้วดึงออกจะได้ประมาณครึ่งพระ

^{๑๐๔}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๕๓.

^{๑๐๕}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๕๓.

^{๑๐๖}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๘๖.

^{๑๐๗}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๓.

พาหา ครั้นปล่อยเส้นพระโตมาก็จะม้วนเป็นทักษิณาวรรตมีปลายในเบื้องบนตั้งอยู่ พระอุณาโลม นั้นย่อมรุ่งเรืองไปด้วยสิริเป็นที่จับใจนักคฤพองน้ำเงินตั้งอยู่ ณ ท่ามกลางแผ่นกระดานทอง จุลลาย น้ำนมไหลออกจากหม้อทอง และจุลดาวประกายพริกบนท้องฟ้าล้อมด้วยแสงอรุณนั้น^{๑๐๔}

๓๒. มีพระเศียรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์(อุณฺหิสสิโต) อาศัย อำนาจประโยชน์ ๒ อย่าง คือความที่พระนลาฏบริบูรณ์และความที่พระเศียรบริบูรณ์ อธิบายว่า เพราะว่าพื้นพระมั่งสะของพระมหาบุรุษนั้นขึ้นตั้งแต่หมวกพระกรรมเบื้องขวาปกพระนลาฏทั้งสิ้น เต็มบริบูรณ์ไปจดหมวกพระกรรมเบื้องซ้าย จึงงามเหมือนแผ่นอุณฺหิสเครื่องประดับของพระราชาชนทั้งหลายเห็นลักษณะนี้ของพระมหาบุรุษได้กระทำแผ่นพระอุณฺหิสสำหรับพระราชาทั้งหลาย แต่ชนเหล่าอื่นมีศีรษะไม่บริบูรณ์ บางคนมีศีรษะเหมือนลิง บางคนมีศีรษะเหมือนผลไม้ บางคนมีศีรษะเหมือนช้าง บางคนมีศีรษะเหมือนหม้อ บางคนมีศีรษะเหมือนเงือกภูเขา แต่พระมหาบุรุษมีพระเศียรเช่นกับฟองน้ำบริบูรณ์ดีดงามด้วยปลายเข็มตั้งไว้ ในสองนัยนั้น ในนัยแรกพระกุมารมีพระเศียรดุจพระเศียรเป็นปริมณฑลในที่ทั้งปวงดุจอุณฺหิส เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่ามิพระเศียรเป็นปริมณฑลดุจอุณฺหิส ^{๑๐๕}

๔) อสิตยานุพยัญชนะ องค์ประกอบย่อยของพระมหาบุรุษ

จากการศึกษาพบว่า นอกเหนือจากมหาบุรุษ ๓๒ ประการแล้ว ยังปรากฏลักษณะข้อปลีกย่อยหรือองค์ประกอบย่อยของพระมหาบุรุษที่นิยมเรียกว่า “อสิตยานุพยัญชนะ” หรือ “อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ” ของพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

- (๑) นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทเรียวยาวแหลมตั้งแต่โคนจนถึงปลายนิ้ว
- (๒) นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทกลมงามดุจกลิ้งไว้
- (๓) พระนขา (เล็บ) มีสีแดงสวยงาม
- (๔) ปลายเล็บพระหัตถ์ ๑๐ นิ้ว มีปลายงอนขึ้นสวยงาม (ดูรูปภาพที่ ๑๒ ในภาคผนวก)
- (๕) พระโขนง (คิ้ว) มีวรรณะเกลี้ยงกลมดำสนิทสวยงาม
- (๖) พระบาทและข้อพระหัตถ์ซ่อนอยู่ในพระมั่งสะไม่ปรากฏนูนขึ้น
- (๗) ข้อพระบาทและข้อพระหัตถ์ซ่อนอยู่ในพระมั่งสะไม่ปรากฏนูนขึ้น
- (๘) ทรงพระดำเนินสง่างามดุจโคอุสุภะ
- (๙) ขณะพระดำเนินจะยกพระบาทขวาก่อน พระกายเบื้องขวายกย้ายตาม
- (๑๐) พระขานู (หัวเข่า) เกลี้ยงกลม ไม่ปรากฏลูกสะบ้า

^{๑๐๔}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๘/๑๓๗.

^{๑๐๕}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๗.

- (๑๑) มีพระลักษณะบุรุษสมบูรณ์ไม่มีกิริยาสตรี
- (๑๒) มีพระนาภี (สะดือ) กลมงามไม่บ่งพร่อง
- (๑๓) หน้าพระอุทร (ท้อง) สันฐานลึก
- (๑๔) หน้าพระอุทร มีลายเวียนเป็นทักษิณาวรรต (เวียนขวา)
- (๑๕) ลำพระเพลา ทั้ง ๒ (ท่อนขา) กลมงามเหมือนท่อนกล้วย
- (๑๖) ลำพระกรทั้ง ๒ (แขน) กลมงามเหมือนงาช้าง
- (๑๗) พระอวัยวะน้อยใหญ่สมบูรณ์หาที่ตำหนิมิได้
- (๑๘) พระมังสะที่ควรหนักหนา ที่ควรบางก็บาง
- (๑๙) พระมังสะมิได้หดและเหี่ยวในในที่ใดที่หนึ่ง
- (๒๐) มีพระสรีระทั้งปวงปราศจากไฟและปาน
- (๒๑) มีพระสรีระทั้งปวงปราศจากมูลแมลงวัน
- (๒๒) พระวรกายบริสุทธิ์ทั้งเบื้องบนและเบื้องล่าง
- (๒๓) พระวายุการบริสุทธิ์ปราศจากมลทินทั้งปวง
- (๒๔) ทรงมีพระกำลังมากเท่ากับช้างล้านเชือก
- (๒๕) พระนาสิก (จมูก) สูงโด่งสวยงาม
- (๒๖) สันฐานพระนาสิกงามแจ่มเข้มช้อย
- (๒๗) ริมพระโอษฐ์เบื้องบนเบื้องล่างเสมอกันดี มีสีแดงดุจผลตำลึงสุก
- (๒๘) มีพระทนต์บริสุทธิ์ปราศจากมลทินทั้งปวง
- (๒๙) มีพระทนต์ขาวบริสุทธิ์ดุจเปลือกหอยสังข์
- (๓๐) มีพระทนต์เกลี้ยงสนิทไม่มีริ้วรอย
- (๓๑) มีพระอินทรีย์ ๕ มีจักขุนทรีย์เป็นต้นงามบริสุทธิ์
- (๓๒) มีพระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ กลมสมบูรณ์ดี
- (๓๓) ดวงพระพักตร์สันฐานยาวรูปไข่
- (๓๔) พระปรางค์ทั้งสองเต็มอัมบริบูรณ์
- (๓๕) ลายพระหัตถ์ทั้งสองมีรอยลึก
- (๓๖) ลายพระหัตถ์ทั้งสองมีรอยยาว
- (๓๗) ลายพระหัตถ์ทั้งสองมีรอยเส้นตรงไม่คด
- (๓๘) ลายพระหัตถ์ทั้งสองมีรอยสีแดงรุ่งเรือง
- (๓๙) พระวรกายมีรัศมีสว่างรอบเป็นปริมณฑล
- (๔๐) กระพุ้งพระปรางค์ทั้ง ๒ เต็มอัมบริบูรณ์

- (๔๑) กระบอกพระเนตรทั้ง ๒ ข้าง กว้างและยาวเสมอกัน
- (๔๒) ดวงพระเนตรประกอบด้วยประสาททั้ง ๔ ผ่องใสบริสุทธิ์
- (๔๓) ปากพระโลมา (ขน) ตรงไม่คดงอ
- (๔๔) พระชีวหา (ลิ้น) มีสีฐานสวยงาม
- (๔๕) พระชีวหาอ่อนไม่กระด้าง
- (๔๖) พระชีวหา มีสีแดงเข้มสวยงาม
- (๔๗) พระกรรม (หู) ทั้ง ๒ ข้าง มีสีฐานยาวเหมือนกลีบดอกบัว
- (๔๘) พระกรรมทั้ง ๒ มีสีฐานกลมงาม
- (๔๙) พระเส้น (เอ็น) ทั้งหลายเป็นระเบียบดีงาม
- (๕๐) พระเส้นทั้งหลายไม่หดยอด
- (๕๑) พระเส้นทั้งหลายฝังอยู่ในพระมังสะไม่หนุนขึ้นให้เห็น
- (๕๒) มีพระเศียรสีฐานงามเหมือนฉัตรแก้ว
- (๕๓) พระนลาฏ (หน้าผาก) กว้างยาวเสมอกันสวยงาม
- (๕๔) พระนลาฏ มีสีฐานกลมสวยงาม
- (๕๕) พระโขนง (คิ้ว) โกงงามเหมือนคันธนู
- (๕๖) เส้นพระโขนงละเอียดสวยงาม
- (๕๗) เส้นพระโขนงราบเรียบโดยลำดับสวยงาม
- (๕๘) พระโขนงทั้ง ๒ ใหญ่พองาม
- (๕๙) พระโขนงยาวจนสุดหางพระเนตร
- (๖๐) ผิวพระมังสะละเอียดเหมือนเนื้อทอง
- (๖๑) พระวรกายรุ่งเรืองไปด้วยพระสิริ
- (๖๒) พระวรกายมิได้มีหมอง ผ่องใสอยู่เป็นนิตย์
- (๖๓) มีพระวรกายสดชื่นอยู่ตลอดเวลาดุจดอกปทุมชาติ
- (๖๔) พระวรกายสัมผัสอ่อนนุ่มสนิทไม่แข็งกระด้าง
- (๖๕) พระวรกายมีกลิ่นหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคันธชาติกฤษณา
- (๖๖) เส้นพระโลมา (ขน) เสมอเหมือนกันหมด
- (๖๗) เส้นพระโลมาละเอียดเสมอกันหมดทั่วสรรพางค์กาย
- (๖๘) ลมอัสสาสะ ปัสสาสะ หายพระทัยเข้าออกเดินสะดวก
- (๖๙) พระโอษฐ์มีสีฐานงดงามดุจดอกบัวแย้ม
- (๗๐) กลิ่นพระโอษฐ์หอมเหมือนดอกกุบล

- (๓๑) พระเศศาตำสนิทเป็นเงางาม
- (๓๒) กลิ่นพระเศสามีกลิ่นหอม
- (๓๓) กลิ่นพระเศสาคุดดอกโกมลบุปผชาติ
- (๓๔) พระเศสามีกลิ่นฐานกลมสลายทุกเส้น
- (๓๕) เส้นพระเศศาสนิทเหมือนกันทุกเส้น
- (๓๖) เส้นพระเศสาคะเอียดอ่อนทุกเส้น
- (๓๗) เส้นพระเศสาคอดเป็นทักษิณาวรรตทุกเส้น
- (๓๘) เส้นพระเศสาคอดเป็นปลายแหลมเหมือนกันหอย
- (๓๙) เส้นพระเศสามีรัศมีรุ่งเรือง
- (๔๐) เส้นพระเศสาม้วนเป็นขอดยอดแหลมบนพระเศียร^{๑๑๑}

๕) ผลแห่งกุศลกรรมที่ทำให้มีมหาปุริสลักษณะ

ในลักขณสูตร ที่มณิกาย ปาฎิกวรรคพบว่า พระพุทธเจ้าได้มหาปุริสลักษณะอย่างบริบูรณ์สมบูรณ์ เกิดจากเพราะอานิสงส์แห่งการสร้างกุศลกรรมในอดีตชาติ ดังนี้

มหาปุริสลักษณะที่ ๑ มีฝ่าพระบาทเรียบเสมอกัน เกิดจากอานิสงส์ของการยึดมั่นในกุศลกรรม ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ โดยสุจริต ยินดีในการให้ทาน สมาทานศีลและรักษาอุโบสถ เกื้อกูลมารดาบิดา เกื้อกูลสมณะ และมีความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล เพราะพระองค์ได้กระทำ สังฆม พอกพูนทำกรรมนั้นให้ไพบุลย์จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้^{๑๑๑}

มหาปุริสลักษณะที่ ๒ พื้นพระบาททั้ง ๒ มีจักรทั้ง ๒ เกิดขึ้นจักรเหล่านี้มีซี่มีกงและคุม เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์นำความสุขมาให้แก่คนหมู่มาก บรรเทาความหวาดกลัวและหวาดสะดุ้ง ป้องกัน ค้ำครองอย่างเป็นธรรมและให้ทานพร้อมทั้งของที่เป็นบริวาร^{๑๑๒} มหาปุริสลักษณะที่ ๓, ๔, ๕ มีลักษณะสันพระบาทยืนยาว มีพระองค์คู่เดียว และมีพระวรกายตรงดั่งกายพรม เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์ไม่ฆ่าสัตว์ ทรมานเมตตา และกรุณาต่อสัตว์ มีความละเอียดและมุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์^{๑๑๓}

มหาปุริสลักษณะที่ ๖ มีพระมั่งสะเต็มบริบูรณ์ เกิดจากอานิสงส์แห่งการให้ของควรเคี้ยว ของควรบริโภค ของที่ควรลิ้มและควรชิม น้ำที่ควรดื่มอันประณีตและมีรสอร่อย ทำให้

^{๑๑๑} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ : มหามุขแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๑๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๑๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๖๖.

^{๑๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๖/๑๖๗.

พระองค์มีพระมังสะที่หลังพระหัตถ์ หลังพระบาท ที่จะงออย่า และที่ลำพระศอเต็มบริบูรณ์^{๑๑๔}

มหาปุริสลักษณะที่ ๗, ๘ มีพระบาทและพระหัตถ์อ่อนนุ่ม มีเส้นจุรูปดาขายปรากฏบนฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาท เกิดจากอานิสงส์ที่ได้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อุตตจริยาและสมานัตตตา^{๑๑๕}

มหาปุริสลักษณะที่ ๙, ๑๐ มีข้อพระบาทสูงและมีพระโลมาติปลายงอนขึ้น เกิดจากอานิสงส์การกล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม แนะนำคนหมู่มาก เป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ^{๑๑๖}

มหาปุริสลักษณะที่ ๑๑ มีพระขงค์เรียวคุดแข็งเนื้อทราย เกิดจากอานิสงส์เป็นผู้ตั้งใจสอนศิลปะ วิชา จรรยา แก่ผู้คนให้เข้าใจได้รวดเร็วและปฏิบัติตามได้เร็ว^{๑๑๗}

มหาปุริสลักษณะที่ ๑๒ มีพระฉวีวรรณละเอียด ชูลิไม่ติดพระวรกาย เกิดจากอานิสงส์ผลบุญที่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ ชักถามในเรื่องกุศลกรรม อกุศลกรรม สิ่งไม่ควรเสพ ไม่ควรเสพ มีโทษไม่มีโทษ^{๑๑๘}

มหาปุริสลักษณะที่ ๑๓ มีพระฉวีเปล่งปลั่งคุดทองคำ เกิดจากอานิสงส์ของการตั้งจิตจะอธิษฐานเป็นผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีความคับแค้นใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองล้างจองผลาญและไม่แสดงความเสียใจให้ปรากฏ เป็นผู้ให้เครื่องลาดที่มีเนื้อดีอ่อนนุ่ม ให้ผ้าห่มเนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดีและผ้ากัมพลเนื้อดี^{๑๑๙}

มหาปุริสลักษณะที่ ๑๔ มีพระคุษฐานเร้นอยู่ในฝัก เกิดจากอานิสงส์ของการเป็นผู้ทรงนำพาวกญาติมิตรที่สูญหายพลัดพรากไปนานให้มาพบกัน ถ้าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์จะทรงมีพระโอรสมาก แต่ถ้าพระองค์เสด็จออกบรรพชาก็ได้บวชเป็นอันมาก^{๑๒๐}

มหาปุริสลักษณะที่ ๑๕, ๑๖ เมื่อประทับยืนพระหัตถ์จับถึงพระขานาโดยไม่โน้มพระวรกายลง และมีพระวรกายเป็นปริมาตรคุดจุมมาตรของคันไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์ เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์ได้ตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของบุคคลและปฏิบัติต่อบุคคลได้อย่างเหมาะสม^{๑๒๑}

^{๑๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๘/๑๖๕.

^{๑๑๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐.

^{๑๑๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๑๗๒.

^{๑๑๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๔/๑๗๔.

^{๑๑๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๖/๑๗๖.

^{๑๑๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๘/๑๗๘.

^{๑๒๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๐/๑๘๐.

^{๑๒๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒/๑๘๐.

มหาปฐักษณที่ ๑๗, ๑๘, ๑๙ มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อน้ำของราชสีห์ มีร่องพระปฤษฎางค์ราบเรียบเต็มเสมอกัน และมีพระศอกกลมงามเท่ากันตลอด เกิดจากอานิสงส์ที่เป็นผู้ปรารถนาความเจริญแก่พหุชน เจริญด้วยศรัทธา รักษาศีล เจริญด้วยสุตะ พุทธิจาละ เจริญด้วยธรรมและปัญญา^{๑๒๒}

มหาปฐักษณที่ ๒๐ มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดีเกิดจากอานิสงส์ที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ใดๆ ให้ลำบาก ทรงมีพระเมตตาต่อสัตว์ทั้งปวง^{๑๒๓}

มหาปฐักษณที่ ๒๑, ๒๒ มีพระเนตรดำสนิท และมีดวงพระเนตรแจ่มใส ดุจตาลูกโคเพ็งตลอด เกิดจากอานิสงส์เป็นผู้มีปิยจักขุ มีใจซื่อตรงเป็นปรกติ เป็นผู้ฉลาดในนิมิตต่อพระพหุชน และแลดูมหาชนด้วยดวงตาที่เปี่ยมด้วยความรัก^{๑๒๔}

มหาปฐักษณที่ ๒๓ มีพระเสียงงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์อนุเคราะห์ตามหาชนที่กระทำกุศลกรรม เป็นผู้นำในการประพศิกายสุจริต ในวชิสุจริต ในมโนสุจริต ในการให้ทาน ในการรักษาศีล ในการสมาทานศีลอุโบสถ ในการถือกุลมารดาบิดา ถือกุลสมณะ ในความประพฤติด่อนน้อมต่อผู้ใหญ่^{๑๒๕}

มหาปฐักษณที่ ๒๔, ๒๕ มีพระโสมชาติเดี่ยวและมีพระอุณาโลมระหว่าง พระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนปุยนุ่น เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์ละเว้นขาดจากการพูดคำเท็จ พูดแต่คำสัตย์ พูดแต่คำที่มีสารประโยชน์ น่าเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลก^{๑๒๖}

มหาปฐักษณที่ ๒๖, ๒๗ มีพระทนต์ ๔๐ องค์ ข้างล่าง ๒๐ ข้างบน ๒๐ มีพระทนต์เรียบเสมอกันและมีพระทนต์เรียบสนิทไม่ห่างกัน เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด พูดแต่คำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี ส่งเสริมและยินดีกับคนที่ปรองดองกัน^{๑๒๗}

มหาปฐักษณที่ ๒๘, ๒๙ มีพระชีวหาอ่อนและยาวและมีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม เกิดจากอานิสงส์การที่พระองค์ทรงละเว้นจากการกล่าววาจาหยาบ ทรงกล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ มีความไพเราะหู ชวนให้ผู้ฟังเกิดความรักใคร่ชอบใจเป็นนิจ^{๑๒๘}

มหาปฐักษณที่ ๓๐ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ อันเป็นผลแห่งกุศลกรรมที่เกิดจากอานิสงส์ที่พระองค์เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดอวกาศ พูดแต่คำสัตย์ พูดอิงธรรมอิงวินัย พูด

^{๑๒๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔/๑๘๒.

^{๑๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๖/๑๘๔.

^{๑๒๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๑๘๖.

^{๑๒๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๘.

^{๑๒๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๑๙๐.

^{๑๒๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๔/๑๙๒.

^{๑๒๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๙๔.

มีหลักฐาน^{๑๒๕}

มหาปฐักษณที่ ๓๑,๓๒ มีพระทนต์เรียบเสมอกันและมีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม เกิดจากอานิสงส์ของการละมิจลาอาชีวะ ดำรงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ เว้นขาดจากการทุจริตคดโกง การล่อลวง การตลบตะแลง การฉกชิงวิ่งราว การปล้นและการขู่กรรโชก^{๑๓๐}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ามหาปฐักษณที่กล่าวมานี้ เกิดจากกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญในอดีตชาติที่เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ได้ทรงสร้างมหากุศลเหลือคณาได้สั่งสมพอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไพบูรณ์ ครั้นจุติจากเทวโลกแล้วมาสู่มนุษยโลกจึงได้มหาปฐักษณนี้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์

ผู้วิจัยขอสรุปว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้าจะต้องมีมหาปฐักษณ ๓๒ ประการนี้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาเลื่อมใส หลังจากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในสมัยหลังพุทธกาล ต่อมา มีการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายมากขึ้น และมีการค้นคิดให้องค์พุทธรูปมีความงดงามเพิ่มขึ้น แต่การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าจะเป็นรูปลักษณะใดก็ตาม จะสร้างขึ้นตามรูปทรงของมนุษย์ที่เน้นลักษณะของพระมหาปฐักษณนี้ พระพุทธรูปจึงล้วนแต่ให้ความรู้สึกประหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระอิริยาบถนุ่มนวลเหมือนทรงประทับอยู่เหนือพื้นดิน และมีการเคลื่อนไหวประดุจคลื่น ปราศจากความมีตัวตน

การที่พระมหาปฐักษณของพระพุทธรูปมีความงดงาม ผู้ที่มีความซาบซึ้งในลักษณะมหาบุรุษจะตระหนักถึงพระมหากรุณาของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญบารมีและกุศลกรรมมาอย่างยาวนาน ย่อมทำให้เกิดพุทธานุสติแก่ผู้เลื่อมใส แต่การเผยแพร่ด้วยเรื่องลักษณะมหาบุรุษและกรรมที่ทำให้พระพุทธองค์ทรงมีพระมหาปฐักษณนี้ เป็นเรื่องยากที่บุคคลทั่วไปจะเชื่อถือ โดยเฉพาะผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง แต่สำหรับนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนได้พุทเพนิवासานุสติญาณแล้วย่อมเชื่อได้ในเรื่องกฎแห่งกรรม อิทธิวิธี และอภิญาญาจะเข้าใจในเรื่องพระมหาปฐักษณของพระพุทธเจ้าและปาฏิหาริย์ของพระองค์ได้

พุทธวิสัยของพระโพธิสัตว์เป็นเรื่องที่ทวนกระแสโลก อย่างยากที่คนธรรมดาจะปฏิบัติได้ แม้เพียงแต่ผู้ปรารถนาจะสำเร็จเป็นขั้นพระอรหันต์ แต่ละท่านต่างก็ถวายเป็นชีวิตในการบำเพ็ญเพื่อบรรลุผลทั้งนั้น ดังนั้น การนำเอาพระพุทธรูปมาเป็นแบบอย่างด้วยการตั้งปณิธานที่แน่วแน่ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อพระโพธิญาณสู่ความเป็นมหาบุรุษด้วยตนเองย่อมยากและใช้เวลานาน

^{๑๒๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐/๑๕๖.

^{๑๓๐}อ.ป. เปรียญ และ นร. เอก, **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๓), หน้า ๕๘๑.

มากยิ่งขึ้นไปอีกมากนัก แต่ เมื่อได้บำเพ็ญไปจนถึงที่สุดย่อมทราบด้วยญาณวิเศษของตนเอง อย่างแน่นอนที่สุดเพราะการพิสูจน์ความจริงด้วยพุทฺเพณิวาสนาสติญาณเป็นการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ด้วยญาณภายใน ซึ่งพระพุทฺธเจ้าก็ทรงทราบมหาปรีติลักษณะของพระองค์ในอดีตด้วยพุทฺเพณิวาสนาสติญาณนี้เช่นกัน

๓.๔.๔ กุศโลบายเผยแผ่พุทฺธศิลป์ของพระพุทฺธรูป

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติปี ๒๕๔๑ กล่าวว่า ศิลปะคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นประดิษฐ์ขึ้น ในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และควรจะทำให้จิตใจคนที่เสพศิลปะนั้นสูงขึ้น^{๑๑๑}

ดร.ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ ปี ๒๕๔๔ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ให้ความหมายของศิลปะว่า คือ การทำงานที่เกิดจากความรัก มุ่งมั่น สรทธา ประสพการณ์ หลอมรวมออกมาเป็นพลังขับเคลื่อนที่เป็นรูปเล่มของมนุษย์ในทางสุนทรียภาพ^{๑๑๒}

พุทฺธศิลป์ คือ ศิลปะในการสร้างพระพุทฺธรูป ถือเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงข้อธรรมและธรรมที่บ่งบอกในลักษณะของพุทฺธลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพระพุทฺธรูป นั่ง นอน ยืน หรือเดิน เป็นกุศโลบายที่นำไปให้พุทฺธศาสนิกชนได้ดำเนินตามรอยพระบาทของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าที่ได้ทรงให้หลักการของทางสายเอกแห่งพระพุทฺธศาสนาเอาไว้ว่า “ทางสายเอก เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อการก้าวล่วง ซึ่งความโศก ความร่ำไร และเพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุลหรรณที่ถูกต้อง และเพื่อกระทำนิพพานให้แจ้ง ทางที่กล่าวไว้นี้ คือสติปัญญา ๔ ซึ่งได้แก่

๑) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ พิจารณาในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ สมัยนั้น สติย่อมเป็นของอันเธอเข้าไปตั้งไว้แล้ว

๒) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร ฯลฯ สมัยนั้น สติย่อมเป็นของอันเธอเข้าไปตั้งไว้แล้ว

๓) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่มีความ

^{๑๑๑}งานเสวนาเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้งที่ ๒ ในหัวข้อ “พุทฺธธรรม พุทฺธศิลป์ เพื่อแผ่นดินไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.Dhammajak.net> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๓].

^{๑๑๒}งานเสวนาเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้งที่ ๒ ในหัวข้อ “พุทฺธธรรม พุทฺธศิลป์ เพื่อแผ่นดินไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.Dhammajak.net> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๓].

เพียร ฯลฯ สมัยนั้น สติย่อมเป็นของอันเธอเข้าไปตั้งไว้แล้ว

๔) ก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่มีความเพียร ฯลฯ สมัยนั้น สติย่อมเป็นของอันเธอเข้าไปตั้งไว้แล้ว ^{๓๓๓}

สื่อความงามในพระพุทธปฏิมานั้น อาจจะทำให้เกิดพุทธานุสติก้าวถึงความหลุดพ้นได้ เพราะความงดงามอย่างนั้นของพระพุทธรูปเป็นความงามในขั้นโลกุตตระ ที่ก้าวพ้นแล้วจากโลกีย์โลก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการ ^{๓๓๔} หรือทศบารมีในสิบชาติสุดท้ายให้เต็ม ได้แก่

๑) ทานบารมี ๒) ศีลบารมี ๓) เนกขัมมบารมี ๔) ปัญญาบารมี ๕) วิริยบารมี ๖) ขันติบารมี ๗) สัจจบารมี ๘) อธิษฐานบารมี ๙) เมตตาบารมี ๑๐) อุเบกขาบารมี

บารมีในความหมายที่ผู้เป็นปฏิมากรควรจะเพิ่มพูนก็คือ ความเป็นเลิศ หรือความเต็มเปี่ยม ดังที่พระพุทธเจ้าเคยมีพุทธดำรัสกับพราหมณ์ในเรื่องบารมีนี้ว่า

“พราหมณ์นี้ เป็นผู้ถึงบารมีในธรรมของตน ในการทำนวยลัทธิในคัมภีร์อิติहाสะพร้อมกับคัมภีร์นิพนธ์ และคัมภีร์เกฏฐะ” ^{๓๓๕}

พุทธศิลป์และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ นั้นได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วถึง ๒-๓ ศตวรรษ ส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสนามีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป ขณะที่พระไตรปิฎกมุ่งมั่งคั่งถ่ายทอดพุทธธรรม พุทธประวัติและชาดกต่างๆ แต่ในการถ่ายทอดด้วยหลักจิตรศิลป์กลับพบว่า ศิลปะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดที่ได้ผลไม่น้อย พุทธศิลป์จึงได้แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว จนเกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงคงอยู่และสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายพันปีกระทั่งถึงในปัจจุบัน

ในยุคที่พุทธศาสนารุ่งเรือง วัฒนธรรมนอกจากจะเป็นแหล่งรวมสรรพวิชาแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการสอนจริยธรรมให้แก่ผู้คนผ่านงานพุทธศิลป์อย่างหลากหลาย หากพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดี อาจถือได้ว่าวัดในพุทธศาสนาเป็นต้นกำเนิดศิลปะวิทยาการแห่งโลกตะวันออกและเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ในความรู้ทั่วไบนั้น พระพุทธรูปเป็นสื่อถึงพระพุทธเจ้าได้อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด ดังนั้นการศึกษาและทำความเข้าใจในพุทธศิลป์สามารถช่วยยกระดับจิต จนเกิดมรรคญาณให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลได้ต่อไป

^{๓๓๓} ธี.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๓/๒๔๘.

^{๓๓๔} เขมานันท์, ระเบียบความงามในพุทธประติมากรรม ในอันเนื่องกับทางไท, (กรุงเทพมหานคร : ปกเกล้าการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๖.

^{๓๓๕} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕.

พลังสร้างสรรค์ของชาวพุทธไทยในการสร้างงานทางด้านพุทธศิลป์ทำให้เราสามารถทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของคนในสมัยนั้น ความประสพในบุญกุศล ถือว่าเป็นความคิดที่มุ่งจะเชิดชูพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะก็คือพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เป็นศาสนาหลักของชาวไทยสมัยนั้น และจัดว่านี่คือ บ่อเกิดของคุณงามความดีทั้งหมด

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กล่าวว่า พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปในสมัยหลังได้นำเอาความเชื่อเรื่องบาป บุญ การเกิดใหม่ ผนวกเข้ากับโหราศาสตร์ตลอดจนไสยศาสตร์ อันเป็นความเชื่อของศาสนาฮินดูเข้าด้วยกันจึงได้มีการสร้างพระพุทธรูปในพุทธศิลป์ที่หลากหลายขึ้น วาระและโอกาสต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงที่สัมพันธ์กับชีวิตของผู้สร้างด้วย เช่น พระพุทธรูปประจำวันเกิด พระพุทธรูปฉลองอายุ พระพุทธรูปเทวดา สร้างพระพุทธรูปอุทิศแด่บุคคลสำคัญเป็นต้น ^{๑๓๖}

ด้วยเหตุนี้ทำให้มีการคิดกำหนดรูปแบบ ลักษณะ และปางของพระพุทธรูปเพิ่มขึ้น โดยนำเรื่องราวมาจากพระพุทธประวัติ ทั้งวัสดุที่สร้างพระพุทธรูปก็มีหลายประเภทกว่าสมัยแรก ได้แก่ ไม้ ปูนปั้น หิน โลหะ และรัตนชาติ แม้แต่รูปลักษณะหน้าตาของพระพุทธรูปก็พลอยแตกต่างกันไปด้วยและมีทั้งพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สุดสามารถมองเห็นจากระยะไกลหลายสิบกิโลเมตรที่นิยมสร้างประดิษฐานไว้กลางแจ้ง จนกระทั่งองค์เล็กสุดสามารถนำติดตัวไปได้

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปมีคุณค่าและเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของชาวพุทธ ดังนี้

๑. ประโยชน์ทางปรัชญาพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อจิตใจ เนื่องจากศิลปะนั้นเกิดจากการสร้างสรรค์ของช่าง โดยนำความคิดความงามของสิ่งที่ได้พบเห็นมาแสดงไว้ในวัตถุที่สร้าง ในส่วนของพระพุทธรูปนั้น ช่างมักนำเอาความงามของบุคคลและอุดมคติเข้ามาผนวกกัน ดังจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปที่มีความงามสมบูรณ์นั้น เมื่อมองดูจะเห็นถึงความขังคงงามของเส้นรอบนอก ความละมุนละไม ที่เปล่งออกทางรูปทรงและใบหน้า และความประณีตในฝีมือการปั้นหรือหล่ออย่างชัดเจน นอกจากความงามทางด้านศิลปะแล้ว พระพุทธรูปยังมีลักษณะทางปรัชญาในพุทธศาสนาแฝงอยู่ด้วย กล่าวคือ ความสงบ สันติ หลุดพ้นจากกิเลส และความเมตตา ซึ่งแสดงให้เห็นจากสีพระพักตร์และลักษณะอันสงบนิ่งของพระพุทธรูป

๒. ประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ศาสนา คือ ทำให้รู้ถึงเรื่องราวของสภาพทางสังคมการเมือง เศรษฐกิจ และพระพุทธศาสนา ในยุคสมัยที่มีการสร้างพระพุทธรูป เช่น ชนในถิ่นนั้นนับถือศาสนาใด เป็นมหายานหรือหินยาน ทั้งยังได้ทราบคติความเชื่ออื่นที่เข้ามาแฝงปะปนอยู่ เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และอื่น ๆ อันเป็นเหตุให้มีการสร้างพระพุทธรูปในลักษณะ

^{๑๓๖} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, พระพุทธรูปสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๒.

ต่างๆ เช่นสร้างใหญ่เท่าตัว คือ เท้าน้ำหนักหรือส่วนสูงของผู้สร้าง ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า “พระเจ้าคำคิง”^{๑๓๖} การสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเสี่ยงทาย เช่น พระเจ้าทันใจก็เป็นการสร้างพระพุทธรูปให้เสร็จภายในวันเดียว เพื่อเสี่ยงทายว่าจะสามารถกระทำกิจการใหญ่ ๆ ให้สำเร็จได้หรือไม่ การสร้างพระพุทธรูปเพื่อขอฝน เช่น พระพุทธคันธารราษฎร์ในภาคกลาง พระฝนแสนห่าหรือฝนแสนทองในภาคเหนือ และยังมีการสร้างปางพระพุทธรูปจีนบูชา เนื่องด้วยพิธีทักทายโดยกำหนดตามเทวดานพเคราะห์

ลักษณะทางศิลปะและวัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูปยังทำให้ผู้ศึกษาได้รู้ถึงกรรมวิธีการผลิตและความเชี่ยวชาญในการสร้างพระพุทธรูปของแต่ละยุคสมัย เช่น ยุคใดมีพระพุทธรูปที่สลักจากศิลามากกว่าสร้างจากวัสดุอื่น ๆ ก็แสดงว่าสมัยนั้นช่างนิยมสร้างพระพุทธรูปศิลา และมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการแกะสลักมากกว่าการหล่อ ที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นคือผู้ศึกษาอาจจะได้ทราบถึงกรรมวิธี เทคนิค หรือเครื่องมือที่ช่างสมัยโบราณใช้สร้างพระพุทธรูปด้วยก็ได้ ทั้งอาจเป็นเครื่องเชื่อมโยงต่อการศึกษาศิลปกรรมอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกันอีกด้วย

ส่วนสภาพความรุ่งเรืองทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจนั้น เห็นได้จากจำนวนและขนาดของพุทธสถานและพระพุทธรูป รวมทั้งอิทธิพลของแบบศิลปกรรมในดินแดนอื่น ๆ ที่เผยแพร่ไปโดยการเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปไปโดยตรง หรือโดยอิทธิพลทางด้านลักษณะศิลปกรรมความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรไม่ว่าจะเป็นล้านนา ไทลื้อหรือสงคราม ก็ทำให้พระพุทธรูปเคลื่อนย้ายจากถิ่นกำเนิดได้เหมือนกัน

๑. ประโยชน์ด้านทัศนศิลป์ที่ส่งผลต่อชีวิตตามหลักสุนทรียศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทัศนศิลป์ในการศึกษามนุษย์ที่มีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดอุดมคติในการสร้างโลกที่มีความสุข ในหลักสุนทรียศาสตร์^{๑๓๗} ความสุขเช่นที่ว่านั้นมีคุณลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ

- ๑) มีอนามยคติ การที่มีอนามยคติทำให้เราไม่หมกมุ่นครุ่นคิดอยู่แต่เรื่องของตัวเอง
 - ๒) มีจินตนาการที่ดี ทำให้คนสามารถรู้สึกในความทุกข์ยากของคนอื่น รวมไปถึงสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทั้งตนและคนอื่น
 - ๓) มีศีลธรรมที่ดี กล้าดำเนินการเพื่อทำให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์
 - ๔) มีสติปัญญาดี ทำให้ชี้แนะทางให้แก่คนอื่นจะทำให้เกิดผลสำเร็จในชีวิต
- พุทธศิลป์มีความสำคัญยิ่ง ในการสร้างคนให้มีจินตนาการ คำว่า จินตนาการไม่ใช่เรื่อง

^{๑๓๖} สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, พระพุทธรูปสำคัญ, หน้า ๑๕-๑๖, ๒๑.

^{๑๓๗} พวง มินอก, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า

การคิดเพื่อฝัน แต่เป็นคนที่มีความรู้สึกตื่นตัวในการขบคิดเรื่องต่าง ๆ ซึ่งในทางศิลปะนั้นหมายถึง ความรู้สึกอ่อนไหว หมายถึงว่า คนที่มีจินตนาการกว้างไกล ไม่จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะตัวเอง ซึ่งคนชนิดนี้จะมีจินตนาการต่อไปถึงสาเหตุแห่งความเป็นไปของสรรพสิ่งแม้กระทั่งชีวิตแห่งธรรมชาติของตนเอง เขามีความบริสุทธิ์ซื่อตรงต่อตนเอง และมีสติปัญญาพร้อมทั้งพละกำลังที่สมบูรณ์

ถึงแม้ว่าเราจะมีศิลปะในการครองชีวิตก็ตาม ทว่าไม่มีวิถีชีวิตในการยึดถือปฏิบัติอันจะนำชีวิตไปสู่ความสุข อันเกิดจากศรัทธาที่บริสุทธิ์ ในการกระทำของตนเองเพื่อความอยู่รอดของชีวิตเพราะคนเรานั้นต้องมีสิ่งยึดถือที่มีเหตุผลประจักษ์จริง ได้ผลตามความปรารถนาในสิ่งที่ตนหวังตนต้องการ หากจะมองในแง่ของชาวพุทธก็ต้องพูดได้ว่า สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น พระพุทธรูปปฏิมากร ที่มีปรากฏให้กราบไหว้ล้วนสื่อถึงศิลปะในการเป็นอยู่เพื่อจรรโลงจิตใจ ให้มีความยึดถือที่ถูกที่ควร ในด้านคุณธรรมศีลธรรม กล่าวคือ ศิล สมาธิ ปัญญานั้นเอง

ผู้วิจัยขอสรุปว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นนั้นจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนได้รำลึกนึกถึงพระพุทธรูปองค์เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการที่จะทำให้ผู้เลื่อมใสและหันมานับถือพระพุทธศาสนาอีกด้วย^{๑๓๕} ความชื่นชมในพุทธศิลป์วัตถุมีจุดเริ่มต้นมาจากความศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลที่มีต่อพระพุทธเจ้า และต้องการที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ต่อจากนั้นจึงพัฒนาความเลื่อมใสซึ่งเป็นนามธรรมได้แก่การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่งของ เช่น อาคารสถานที่ สถาปัตยกรรมได้แก่การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่งของ เช่น อาคารสถานที่ สถาปัตยกรรมได้แก่การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่งของ เช่น อาคารสถานที่ สถาปัตยกรรมได้แก่การปฏิบัติบูชาให้ปรากฏออกมาในรูปของวัตถุสิ่งของ

พุทธศิลป์ที่สวยงามแต่ไม่มีการทำนุบำรุงรักษาพระพุทธรูปเพื่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสก็น่าเสียดายเพราะการสื่อจะไม่ได้ผล พระพุทธรูปที่สร้างแล้วต้องได้รับการทำนุบำรุงรักษาให้สะอาด มีสภาพที่ดี และจัดไว้ในสถานที่อันเรียบร้อยสวยงาม ย่อมเป็นความภาคภูมิใจของผู้คนในท้องถิ่นและชาวต่างถิ่นที่ประสงค์จะมาเยี่ยมชมพระพุทธรูป นอกจากจะเป็นเกียรติเป็นศรีเป็นหน้าตาของบ้านเมืองแล้วยังนำมาซึ่งรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างไม่รู้จบ

๓.๔.๕ คุศโลบายเผยแผ่พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า

พุทธประวัติตอนสำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้าตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคือ วันวิสาขบูชาซึ่งเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน และวันอาสาฬหบูชาเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา สถานที่ทั้ง ๔ แห่งเรียกว่า สี่แคว้นสถาน ๔ ทั้งนี้

^{๑๓๕} A.B. Griswold, “สถาปัตยกรรมและประติมากรรมในไทย”, ใน กรมศิลปากร ศิลปะในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิเอเชีย, ๒๕๐๕), หน้า ๒๕.

สังเวชนียสถาน ๓ แห่งแรกอยู่ในประเทศอินเดีย ส่วนสถานที่ประดิษฐานที่ประเทศเนปาล
สังเวชนียสถานทั้ง ๔ เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบแสวงบุญยอดนิยมในอินเดีย ทำให้พุทธศาสนิกชน
ได้เพิ่มพูนความรู้ความศรัทธาในพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา

สังเวชนียสถานเป็นสถานที่อันควรเคารพบูชาและสมควรที่ชาวพุทธจะไปแสวงบุญ
และปฏิบัติธรรม ในสังเวชนียสถานแต่ละแห่ง มีพระพุทธรูป ซึ่งจัดเป็นอูทสิกเจดีย์ เป็นสื่อ
สัญลักษณ์พุทธประวัติในช่วงสำคัญของพระพุทธเจ้าเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชา
สังเวชนียสถานทั้ง ๔ เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชเป็นสถานที่ซึ่งชาวพุทธควรไปดูเพื่อเป็นเครื่อง
เตือนใจไม่ให้เกิดความประมาท จะได้เร่งขวนขวายประกอบกุศลกรรมและสำหรับผู้ศรัทธาจะได้
จาริกไปชมเพื่อเพิ่มพูนปสาทะกระทำสักการะบูชา อันจะนำไปเข้าสู่โลกสุคติสวรรค์ ได้แก่

๑. ชาตสถาน สถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ณ อุทยานลุมพินี เมืองกบิลพัสดุ์ มี
พระพุทธรูปปางประสูติ

๒. อภิสิมพุทธสถาน สถานที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์
ตำบลพุทธคยา มีพระพุทธรูปปางสมาธิ

๓. ธรรมจักรกัปปวัตตนสถาน สถานที่แสดงพระปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทาย
วัน ตำบลสารนาถ เมืองพาราณสี มีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา

๔. ปรินิพุตสถาน สถานที่ปรินิพพาน ณ สาลวโนทยานเมืองกุสินารา มีพระพุทธรูป
ปางปรินิพพาน^{๑๔๐}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ เมื่อครั้งที่ทรงใกล้จะเสด็จปรินิพพานว่า

“ดูก่อนอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจะมาด้วยระลึกถึงว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้
บ้าง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้บ้าง ยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไปใน
ที่นี้บ้าง เสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้บ้าง ดูก่อนอานนท์ ชน
เหล่าใดเที่ยวจาริกไปในเจดีย์มีจิตเลื่อมใส จักกระทำกาละ ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๑๔๑}

การสร้างพระพุทธรูปจำลองจากสังเวชนียสถานหรือพระพุทธรูปทั้ง ๔ ปางนี้เป็นสื่อที่
จะเผยแผ่พุทธประวัติได้เป็นอย่างดีและทำให้ผู้ศรัทธาได้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและสังเวชนียสถาน

^{๑๔๐}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑/๑๖๓.

^{๑๔๑}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑/๑๖๓.

๓.๔.๖ กุศโลบายเผยแผ่การปฏิบัติธรรมตามหลัก บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

พระเทพสิงห์บุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี ^{๑๔๒} กล่าวถึง อานิสงส์และบุญการสร้างพระพุทธรูปว่า ผู้สร้างพระพุทธรูป ชื่อว่าได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เช่น ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน หมายความว่า ผู้นั้นต้องเอาพระพุทธรูปไปถวายพระสงฆ์ไว้ใน วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อให้ภิกษุสามเณร หรืออุบาสกอุบาสิกา ได้กราบไหว้สักการบูชา และก่อนที่จะได้ ถวาย ตัวเองก็ต้องบริจาคเงินสร้าง หรือเข้ามาแล้วนี้ เป็นทานมัยกุศลขั้นต้น ต่อมาก็มีการเฉลิมฉลอง อีก ตัวเองก็บริจาคจัดปัจจัยไทยทานถวายพระ ทำบุญ นี่เป็นทานมัยกุศลขั้นที่ ๒ ถึงแม้ว่าจะสร้างไป ไว้ที่บ้าน เพื่อสักการบูชา ก็ต้องปฏิบัติในทำนองเดียวกันนี้ ดังนั้น ผู้สร้างพระพุทธรูปจึงเชื่อว่า ได้ บำเพ็ญทานมัยกุศลไปด้วย ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หมายความว่า ก่อนแต่จะทำการถวาย ทาน หรือถวายพระพุทธรูป เจ้าภาพก็ต้องสมาทานศีลเสียก่อน ศีลที่สมาทานคราวนี้ เกิดขึ้นเพราะ การสร้างพระพุทธรูปเป็นปัจจัย ดังนั้น ผู้สร้างพระพุทธรูป จึงชื่อว่า ได้บำเพ็ญศีลมัยกุศลไปด้วย และภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คำว่า ภาวนา นั้นมีสองอย่าง คือ สมถภาวนา ๑ วิปัสสนาภาวนา ๑ การได้เห็นพระพุทธรูปด้วยตา ได้กราบได้ไหว้ด้วยกาย ได้เปล่งวาจาระลึกถึง พระพุทธรูป ใจก็น้อมนึกไปตาม ว่าผู้นั้นได้เจริญพุทธานุสติกรรมฐาน จัดเป็นสมถกรรมฐาน เป็น มหากุศล ตายด้วยจิตดวงเดียว อย่างต่ำต้องมาเกิดเป็นมนุษย์ อย่างกลางสามารถไปเกิดในสวรรค์ อย่างสูงสามารถไปสู่พระนิพพานได้ ^{๑๔๓}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ^{๑๔๔} กล่าวเรื่อง การสร้างพระพุทธรูปเป็นการ ทำบุญอย่างหนึ่งตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ไว้ ถือเป็นหลักการที่มีคุณค่าต่องานวิจัยอย่างยิ่ง พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ)ว่า บุญมีลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑) เมื่อว่าถึงเหตุของ บุญ ได้แก่ การทำความดี พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "พึงสั่งสมบุญทั้งหลาย อันจะนำความสุขมาให้" ๒) เมื่อว่าถึงผลของบุญ ได้แก่ ความสุขความเจริญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย คำว่า บุญนี้ เป็นชื่อของความสุข" ๓) เมื่อว่าถึงสภาพของ จิต ได้แก่ จิตใจที่ผ่องใสสะอาด ^{๑๔๕}

^{๑๔๒} ไร่เทพ ไกรฐ, “สร้างพระใหญ่กว่าใคร”, หนังสือพิมพ์ คมชัดลึก (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.dmc.tv/pages/latest_update/20110414 [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๑๔๓} ไร่เทพ ไกรฐ, “สร้างพระใหญ่กว่าใคร”, หนังสือพิมพ์ คมชัดลึก (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.dmc.tv/pages/latest_update/20110414 [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๑๔๔} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.larndham.net/cgi-bin/kratoo.pl/010076.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๑๔๕} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.larndham.net/cgi-bin/kratoo.pl/010076.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

การสร้างพระพุทธรูปเป็นการทำบุญประเภทหนึ่ง เป็นการทำความดีซึ่งย่อมนำความสุขความเจริญมาให้และทำให้จิตสะอาด

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย บุญกิริยาวัตถุ ทำบุญด้วยการรักษาศีล ประพฤติดี มีวินัย
๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ ทำบุญด้วยการภาวนา ฝึกอบรมจิตใจ
๔. อปจายนมัย ทำบุญด้วยความประพฤติอ่อนน้อม
๕. เวชยาวัจฉมัย ทำบุญด้วยการขบขายรับใช้
๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในบุญของผู้อื่น
๘. ฐัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมหาความรู้
๙. ฐัมมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง^{๑๔๖}

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ รวมได้ใน ทาน สีล ภาวนา คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ดังนี้

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ - ปัตติทานมัย , ปัตตานุโมทนามัย , ทิฏฐุชุกัมม
๒. สีลมัย บุญกิริยาวัตถุ - อปจายนมัย , เวชยาวัจฉมัย , ทิฏฐุชุกัมม
๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ - ฐัมมัสสวนมัย , ฐัมมเทศนามัย , ทิฏฐุชุกัมม^{๑๔๗}

บุญกิริยาวัตถุเป็นหลักการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งโนพระพุทธรูปที่มียานิลงส้อย่างมากมาย แม้เพียงแค่การปฏิบัติธรรมในส่วนของท่าน และศีลก็ยังให้อานิสงส์ทางโลกโนการไปเกิดโนสุคติภูมิ เป็นมนุษย์ เป็น เทวดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนโนโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานนิดหน่อย ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลนิดหน่อย และไม่จัดแจงบุญ กิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึง ความเป็นผู้โชคร้ายโนมนุษย์

บุคคลบางคนโนโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานพอประมาณ ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลพอประมาณ แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้โชคร้ายโนมนุษย์

บุคคลบางคน โนโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจาก

^{๑๔๖}ที่.ปา.อ. (ไทย) ๓/๑๕๖

^{๑๔๗}องฺสตุตฺก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๑๕๕.

ตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับ เทวดาชั้นจาตุมหาราช ภิกษุทั้งหลาย ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ในชั้นนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นจาตุมหาราชได้ โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อริปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โสภณวัตถุที่เป็นทิพย์

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยภavanaเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับ เทวดาชั้นดาวดึงส์ ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะจอมเทพในชั้นดาวดึงส์นั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นดาวดึงส์ได้โดย ฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ ฯลฯ โสภณวัตถุที่เป็นทิพย์

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภavanaเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับ เทวดาชั้นยามา ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสุยามเทพบุตรในชั้นยามานั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นยามาได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุ ที่เป็นทิพย์ ฯลฯ โสภณวัตถุที่เป็นทิพย์

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยภavanaเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับ เทวดาชั้นดุสิต ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสันดุสิตในชั้นดุสิตนั้น ทำบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุ ที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นดุสิตได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ ฯลฯ โสภณวัตถุที่เป็นทิพย์

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยภavanaเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับ เทวดาชั้นนิมมานรดี ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสุณิมิต เทพบุตรในชั้นนิมมานรดีนั้นทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้นย่อมครอบงำเทวดาชั้นนิมมานรดีได้โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ ฯลฯ โสภณวัตถุที่เป็นทิพย์

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง แต่ไม่จัดแจงบุญกิริยา วัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ภิกษุทั้งหลาย ทำวสวัตติเทพบุตรในชั้นปรนิมมิตวสวัตตินั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติได้ โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะ ที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อธิปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสี่ยงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โสณัฐพะที่เป็นทิพย์^{๑๔๘}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หลักบุญกิริยาวัตถุจึงเป็นหลักการปฏิบัติธรรมพื้นฐานที่สำคัญ และมีอานิสงส์มากในพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการในการสร้างพระพุทธรูปนั้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นกุศโลบายที่จะโน้มน้าวให้ผู้สร้างพระพุทธรูปได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม ในส่วนของบุญกิริยาวัตถุนี้ให้ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์นั่นเอง โดยอาจแสดงให้เห็นได้โดยการวิเคราะห์เทียบเคียงหลักการสร้างพระพุทธรูปกับหลักการปฏิบัติในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ดังต่อไปนี้

๑. ทานมัย การสร้างพระพุทธรูปมีบุญที่เกิดจากการให้ทาน

๑) ให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ การให้ด้วยศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า ให้แก่พระสงฆ์ที่ออกบุญ ให้แก่พ่อแม่ ครูอาจารย์ กัลยาณมิตร และผู้มีคุณแก่ตน ที่มาบอกบุญในการสร้างพระพุทธรูป

๒) ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ การสร้างพระพุทธรูปเพื่อมอบถวายเป็นศาสนกุศล แก่วัดหรือสถานที่ต่างๆ หรือตามวัตถุประสงค์ที่พระสงฆ์ผู้นำบุญหรือเจ้าภาพวางไว้ และยังมีการบริจาคเงินทองหรือสิ่งของให้เพิ่มเติมในส่วนของอุปกรณ์เครื่องใช้ในการตั้งโรงงานเพื่อสาธารณประโยชน์แก่ผู้มาร่วมบุญ การจัดแสง สีเสียง และสถานที่ เพื่อสาธารณประโยชน์ ที่เอื้ออำนวยต่องานพิธี การอุดหนุนในเรื่องสิ่งต่างๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ให้คนได้รับทราบข่าวสารและมาร่วมบุญ

๓) ให้เพื่ออนุเคราะห์ ชักชวนญาติพี่น้อง ลูกหลาน ผู้น้อยมาร่วมบุญและช่วยงานบุญเพื่อให้พวกเขาได้รับส่วนบุญนี้ด้วยแรงกายและใจ ด้วยความรักและหวังดี เพื่ออนุเคราะห์ให้พวกเขาได้ให้ทาน ให้มาร่วมงานบุญ เช่น เอื้อเฟื้อยานพาหนะ เตือนความจำเรื่องวันงานพิธี

๔) ให้เพื่อสงเคราะห์ ในงานบุญใหญ่ๆ จะมีคนที่มาขอส่วนบุญ อาจเป็นคนพิการ หรือสัตว์ดิรัจฉานที่มาขอเงินบริจาคหรือขอส่วนแบ่งของอาหาร

๕) ให้เพื่อชำระกิเลสเพื่อสร้างความคิด เป็นการให้ทานด้วยจิตที่เตรียมมาพร้อม เพื่อเป็นพลังจิตตามภาพเสริมให้แก่หลังจากเทพเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาอนุโมทนาในงานบุญที่

^{๑๔๘} วจ.สตุดก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๑๕๕.

สร้างพระพุทธรูป เช่น การสวมชุดขาวและการถือศีลเพื่อถวายสักการะเป็นบุญในช่วงงานพิธี การตั้งความปรารถนาที่จะชำระกิเลส ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีตามพระธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นพุทธมามกะนับถือพระรัตนตรัยอย่างจริงจัง ปฏิบัติตนเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีด้วยมีจิตที่สัมมาทิฐิจนมีอาการแห่งบุญเป็นที่น่าเลื่อมใส บำเพ็ญบารมีเพื่อสำเร็จมรรคผลนิพพาน เป็นโสดาบันจนถึงอรหันต์ หรือในขั้นสูงสุดด้วยการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าเพื่อสำเร็จพระโพธิญาณ

การสร้างพระพุทธรูปนั้นอาจมีเงินที่เหลืออยู่เพราะยังมีผู้ศรัทธามากยังได้ทรัพย์มาก สามารถนำไปใช้ในสาธารณกุศลอื่นๆ ได้ เมื่อพระพุทธรูปเสร็จแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ดึงดูดคนเข้าวัดมาบูชาขอพรพระพุทธรูปและทำบุญให้ทานบริจาคเงิน ทำสังฆทานแก่พระสงฆ์ เป็นรายได้เข้าวัด เมื่อคนศรัทธามากก็อาจมีการสานต่อ เช่น สร้างวิหาร และบริจาคทานอื่นๆ ฯลฯ

การให้ทานทุกชนิด ย่อมมีผลทั้งสิ้น แม้แต่บุคคลเทน้ำลงในหลุมหรือบ่อเล็ก ๆ ด้วยหวังว่าจะให้สัตว์เล็ก ๆ ได้อาศัยน้ำนั้นเป็นอยู่ พระพุทธองค์ยังตรัสว่า เป็นบุญแล้ว ทานที่บริจาคในการสร้างพระพุทธรูปที่จะให้ผลมากได้นั้น ก็ต้องเป็นทานที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

๑) ทานบริสุทธิ์ แรงเงินบริจาคและแรงกายที่ให้ทานนั้น เป็นของที่ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ไม่ใช่คดโกง เบียดเบียนหรือลักจากผู้อื่นมา พระพุทธรูปที่ให้นั้น จึง เป็นของดี ของบริสุทธิ์ หรือของมีค่ามาก มีพลังมาก

๒) ปฏิภาหผู้รับทานบริสุทธิ์ ผู้รับทาน เป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูง หรือกิเลสเบาบาง ปฏิบัติเพื่อทำลายกิเลส หรือปราศจากกิเลส

๓) ทานให้แก่พระสงฆ์ ในการสร้างพระพุทธรูปอาจกล่าวถวายพร้อมจุฬัจฉัยไทยทานต่างๆแบบไม่เจาะจง ถือเป็นสังฆทาน

๔) ทายกผู้ให้มิจิตเลื่อมใส ในกาลทั้ง ๓ คือ มี ปุพพเจตนา ก่อนแต่ให้มีใจยินดี มีมูญจนเจตนา กำลังให้มีใจเลื่อมใส และมีปรเจตนา ให้เสร็จแล้วมีใจเบิกบาน

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ปุพฺเพว ทานา สุมโน ททํ จิตฺตํ ปสาทเย

ทตฺวา อุตฺตมโน โหติ เอสา ยญฺญสุส สมฺปทา.

ทายกผู้ให้ทานนั้น ก่อนให้ก็มีใจยินดี กำลังให้ก็ทำ

ใจให้เลื่อมใส ให้เสร็จแล้วก็มีใจเบิกบาน ข้อนี้ คือ

ความสมบูรณ์ของอัยย (ทาน)

การให้ทานที่หวังผลตอบแทน เช่น หวังให้ร่ำรวย หวังให้รูปสวย หรือหวังให้เกิดในสวรรค์ เป็นต้น เป็นปกติของคนทั่วไป แต่การให้ทานแบบจาคะ หมายถึง การสละ คือสละ

กิเลส สละความตระหนี่ถี่เหนียวของตน สละความเห็นแก่ตัว สละความสุขส่วนตัว เพื่อส่วนรวม เช่น พระพุทธเจ้าทรงบริจาคทาน เพื่อมุ่งสำเร็จพระโพธิญาณ เพื่อตรัสรู้ มุ่งรู้สัจธรรมสัจตัวให้พ้นจากทุกข์

ผลของท่านในการให้พระพุทธรูปเป็นทานยิ่งใหญ่เป็นทานที่ถวายแก่พระพุทธเจ้า และสืบต่อทำนุบำรุงพระศาสนา ผลของท่านจะมีมากขึ้นกับจิตของแต่ละคน จะ ให้นมนุษย์สมบัติก็ได้ ให้สวรรค์สมบัติก็ได้ ให้นิพพานสมบัติก็ได้ แต่โดยเฉพาะทำให้เป็นคนไม่ยากจน มีทรัพย์สมบัติ ทำให้มีบริวารมาก และเป็นที่รักของคนทั้งหลาย

๒. สิลมัย บุญเกิดจากการรักษาศีล

ศีล หมายถึง การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ศีล แปลได้ ๓ อย่าง คือ

๑) ศีล แปลว่า "ปกติ" คือทำกาย และวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด

๒) ศีล แปลว่า "เย็น" คือทำให้คนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล

๓) ศีล แปลว่า "เกษม" คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ

ศีลมีหลายประเภท คือ ศีล ๕ หรือ ศีลกรรมบท สำหรับคนทั่วไป ศีล ๘ หรือ ศีลอุโบสถ สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร ศีล ๒๒๗ หรือ ปาริสุทธศีล ๔ สำหรับพระภิกษุ

การที่จะมีศีลได้ก็ต้องมีวิริติ คือมีเจตนาที่จะงดเว้นจากโทษนั้น ๆ วิริติ แปลว่าการงดเว้น มี ๓ อย่าง คือ

๑) สมาทานวิริติ งดเว้นด้วยการสมาทาน เป็นวิริติของปุถุชนทั่วไป เช่น สมาทานศีล ๕ สมาทานศีล ๘ เป็นต้น

๒) สัมปัตตวิริติ งดเว้นด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจำเพาะหน้า เป็นวิริติของผู้ที่ไม่ตั้งใจจะรักษาศีลมาก่อน คือ คนบางคนไม่ตั้งใจว่าจะรักษาศีล แต่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นจำเพาะหน้าอันอาจจะให้ล่วงศีลได้ แต่ไม่ยอมล่วงศีล เกิดงดเว้นขึ้นมาในขณะนั้น

๓) สมุจเฉทวิริติ งดเว้นได้เด็ดขาด เป็นวิริติของพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป คือ พระอริยบุคคลทุกจำพวกมีศีล ๕ บริบูรณ์ที่สุด ท่านงดเว้นจากเวร ๕ ได้เด็ดขาดโดยไม่ต้องสมาทาน หรือคอยพะวงรักษา เพราะท่านเห็นโทษของการประพฤติก่อล่วงศีลอย่างแท้จริง

อานิสงส์ของศีล ศีลมีอานิสงส์เป็นอันมาก เช่น ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพของคนทั้งหลาย อยู่ในสังคมอย่างสงบสุข ไม่ก่อเวรก่อภัยต่อผู้ใด ทำให้เป็นคนสง่างาม มีผิวพรรณผ่องใส แต่กล่าวโดยสรุปอานิสงส์ของศีล มี ๓ อย่าง ดังคำพระบาลีบอกอานิสงส์ของศีลว่า

๑. สีเลน สุกฺติ ยนฺติ บุคคลจะไปสู่สุคติได้ก็เพราะศีล
๒. สีเลน โภคสมฺปทา บุคคลจะได้โภกทรัพย์สมบัติได้ก็เพราะศีล
๓. สีเลน นิพพุติ ยนฺติ บุคคลจะดับทุกข์ความเดือดร้อนจนเข้าถึงพระนิพพานได้ก็เพราะศีล

เพราะฉะนั้น ทุกคนควรรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไว้เถิด ก็จะรับอานิสงส์ดังกล่าวแล้วในที่สุดได้

ศีลเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างพระพุทธรูป เพียงศีล ๕ ก็ยังยากสำหรับคนทั่วไป สำหรับผู้สร้างพระพุทธรูปนั้นต้องมีความบริสุทธิ์ พุคฺจิง ทำจริง ต้องทำให้ได้จริง อย่าทำโครงการเลื่อนลอย จะทำให้คนขาดศรัทธา ในที่นี้ จะพูดถึง ศีล ๕ เท่านั้น

ศีลข้อที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ วัฒนธรรมประเพณีไทยในการทำบุญใหญ่ จะต้องมีการทำทานเพื่อเลี้ยงคณะศรัทธา ชาวบ้านมักจะฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อเลี้ยงพระสงฆ์หรือตั้งโรงทานเป็นการฝึกศีล ทำให้ได้บุญน้อย ควรละเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแต่ซื้อหามาใช้จะดีกว่า พระสงฆ์และคณะเจ้าภาพควรตระหนักในเรื่องนี้ และให้การสงเคราะห์ไปซื้อหาเนื้อสัตว์มาดีกว่าการฆ่า หรือทำอาหารมังสวิรัตินี้ไปเลยก็จะได้บุญมาก ทำให้ผู้มาร่วมบุญได้วิริยจากการทานเนื้อสัตว์ไปด้วย

ศีลข้อที่ ๒ ห้ามลักทรัพย์ การสร้างพระพุทธรูปใหญ่ ต้องระวางเรื่องเงินบริจาคมาก การเลือกคณะกรรมการดูแลบัญชีการเงินและเบิกจ่ายต้องหาคนที่ละเอียด รอบคอบ ซื่อสัตย์ เพราะเกี่ยวข้องกับเงินจำนวนมาก และตรวจสอบยาก อาจมีกรรมการที่เป็นพระสงฆ์รับรู้ในการจ่ายเงินทุกครั้ง เงินบริจาคในส่วนพระพุทธรูปก็เป็นส่วนหนึ่งต้องชี้แจงให้ได้ว่า ได้นำไปสร้างจริง ถ้านำเงินไปใช้ในเรื่องการจัดงานบุญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปก็ควรระวางอย่าให้ส่วนที่จะใช้สร้างพระพุทธรูปขาดไปจนงานไม่สำเร็จ การมีเจ้าภาพใหญ่สำคัญมากเพราะเจ้าภาพใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบเรื่องพระพุทธรูปไปแล้ว เงินจากงานพิธีจะเป็นส่วนที่เสริมบารมีเท่านั้น บางครั้งผู้สร้างพระพุทธรูปที่ใช้ทุนสูงเนื่องจากพระมีขนาดใหญ่ อาจใช้วิธีแยกสร้างทีละส่วน แบ่งบุญกันไป หรืออาจหาศูนย์รับบริจาคและสร้างกิจกรรมประชาสัมพันธ์งานบุญไปเรื่อยๆ ในเรื่องการสร้างวัดอุ้มงคลเพื่อเป็นการเพิ่มยอดเงินบริจាកก็อาจทำได้โดยใจบริสุทธิ์ ไม่เป็นพุทธพาณิชย์

ศีลข้อที่ ๓ ห้ามประพฤติดิฉินกาม การไปช่วยพระสงฆ์ในงานบุญสร้างพระอาจมีการเดินทางไปในที่ต่างๆ หรือไปต่างจังหวัด ต้องระวางอย่าเผลอดัวเผลอใจในกามารมณ์ พระสงฆ์อาจมีสีกามาช่วยงานก็ต้องสำรวมระวังกายใจให้อยิ่ง

ศีลข้อที่ ๔ ห้ามพูดปด การพูดชักชวนคนทำบุญ อย่าพูดเพื่อเจ้อเงินจริง เกินงามหรือพูดเท็จในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่องานบุญ อย่าพูดปดต่อคู่ชีวิตโดยเอางานบุญมาอ้าง อย่าใช้งานบุญเป็นสะพานทอดรัก หรือเกี่ยวพาราตักกันจนเกินงาม

ศีลข้อที่ ๕ ห้ามเสพลึงมันเมา งานวัดที่มีมหรสพครึกครื้นกระตุ้นให้คนชอบเสพลึงมันเมาเพราะเป็นไปเพื่องานบันเทิง การจัดงานต้องหลีกเลี่ยงสิ่งบันเทิงควรจัดเป็นงานบุญล้วนๆ ที่คนมาเพื่อบุญอย่างแท้จริง

เมื่อพระพุทธรูปสร้างเสร็จแล้ว ผู้สร้างอาจมีจิตผูกพันกับพระพุทธรูปหรือผู้ที่ได้รับพระพุทธรูปจำลองไปก็จะนึกถึงและกราบไหว้บูชา ระลึกถึงบุญที่ทำไปแล้ว มีจิตเป็นกุศลทำให้เป็นพุทธมามกะ เชื่อในบุญบาป และพุทธานุภาพของพระรัตนตรัยจึงมีการรักษาศีลเป็นปกติต่อไป

๓. ภาวนามัย บุญเกิดจากการเจริญภาวนา

ภาวนา เป็นหลักธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา หมายถึง การอบรมจิต หรือ การพัฒนาจิต คือ ทำจิตให้มีค่าสูง ได้แก่ ทำจิตให้สะอาด สงบ สว่าง ภาวนา มี ๒ อย่าง คือ

๑. สมถภาวนา การทำใจให้สงบ เป็นหลักธรรมขั้นสมาธิ

๒. วิปัสสนาภาวนา การทำใจให้รู้แจ้งเห็นจริงจนตัดกิเลสได้หมด เป็นหลักธรรมขั้นปัญญา

ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ได้เจริญหรือบำเพ็ญภาวนาจนจิตของตนเกิดความสงบ เยือกเย็น เห็นคุณค่าของพระศาสนาในด้านนี้แล้ว ชื่อว่ายังไม่รู้จักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะธรรมขั้นทานและศีลนั้นแม้ในศาสนาอื่นก็มี ถึงจะไม่เหมือนกันก็ตาม

ในสมัยพุทธกาล เรียกการฝึกจิตว่า ภาวนา หรือ จิตตภาวนา แต่ในสมัยต่อมา ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนไป พุทธศาสนิกชน จึงเรียกการฝึกจิตว่า "กรรมฐาน" แทนที่จะเรียกว่า "ภาวนา" คำว่า "กรรมฐาน" ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา หรือ คัมภีร์รุ่นหลัง

คำว่า "กรรมฐาน" จึงมักคุ้นหูกว่าคำว่า "ภาวนา" แต่ในปัจจุบันคำว่า "ภาวนา" เริ่มนำมาใช้กันมากขึ้น เช่นมีการชักชวนให้มีการเจริญภาวนาพุทธโฆ กันในวันงานบุญ

กรรมฐาน แปลว่า "ที่ตั้งแห่งการงาน" คือ จิตต้องมัวงานทำจึงมีคุณค่าสูงขึ้นได้ และงานนั้นจะต้องมีฐานที่ตั้ง จึงเรียกงานฝึกจิตว่า "กรรมฐาน" คือ งานประเสริฐของจิต กรรมฐานก็คือ ภาวนานั้นเอง และมี ๒ อย่างเช่นกัน คือ

๑. สมถกรรมฐาน กรรมฐานขั้นทำใจให้สงบ

๒. วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานขั้นทำใจให้รู้แจ้งเห็นจริง

การเจริญภาวนาหรือการทำกรรมฐานนี้ได้บุญกุศลมากกว่าการให้ทาน และการรักษาศีล คือ ทาน มีผลน้อยกว่าศีล ศีลมีผลน้อยกว่าสมาธิ สมาธิมีผลน้อยกว่าปัญญา ปัญญา มีผลมากที่สุด เพราะสามารถนำไปสู่การตัดกิเลสได้ เข้าสู่พระนิพพาน เข้าถึงความสิ้นทุกข์ได้โดย

สิ้นเชิง ในงานบุญสร้างพระพุทธรูปจึงนิยมให้มีการปฏิบัติธรรมรักษาศีล หรือการสวดมนต์สลับกับการปฏิบัติธรรม หรือมีการการปฏิบัติธรรมสลับกับการฟังพระเทศนาหรือพระสงฆ์ผลัดเปลี่ยนมาเทศนาเพื่อให้โยมปฏิบัติธรรมและภาวนา

ผู้ติดตามงานบุญสร้างพระพุทธรูปจะมีจิตผูกพันกับพระพุทธรูปและพระพุทธรเจ้า พิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในบุญ บางคนมีสัมผัสพิเศษเกิดขึ้นจึงใฝ่ในธรรม มุ่งการปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้น ด้วยจิตที่มีพุทธานุสติดต่อบุญที่สร้างพระพุทธรูปจะนำไปสู่สวรรค์สมบัติหรือมรรคผลนิพพานได้

๔. อปายนมัย บุญเกิดจากการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่

การอ่อนน้อมถ่อมตน จัดเป็นบุญประการหนึ่ง เพราะจิตไม่แข็งกระด้าง แต่การอ่อนน้อมนั้นต้องอ่อนน้อมต่อบุคคลที่ควรอ่อนน้อม ถ้าไปอ่อนน้อมหรือบูชาคนที่ไม่ควรบูชา ก็จะเกิดโทษแทนที่จะเกิดคุณ คนที่ควรอ่อนน้อม ท่านเรียกว่า วุฒบุคคล ซึ่งมีอยู่ ๓ ประเภท คือ

๑. วัชวุฒะ คือ คนที่แก่กว่าเรา อายุมากกว่าเรา เช่น พี่ ป้า น้า อา ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า

๒. ชาติวุฒะ คือ คนที่มีชาติกำเนิดสูงกว่าเรา คือ พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส พระราชธิดา แม้จะมีอายุน้อยกว่าเรา แต่ชาติตระกูลสูงก็ควรแสดงความเคารพ เพราะเป็นไปเพื่อความเจริญ

๓. คุณวุฒะ คือ คนที่มีคุณธรรมสูงกว่า เช่น พระภิกษุสามเณร แม้จะมีอายุน้อยกว่า เราก็ควรนอบน้อมถ่อมตนต่อท่าน เพราะท่านมีคุณธรรม คือ ศีลสูงกว่าเรา หรือคนที่มีบุญคุณต่อเรา เช่น พ่อ แม่ หรือ ครูอาจารย์ เพราะท่านมีคุณต่อเรา หรือต่อสังคม

การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อวุฒบุคคล ๓ ประเภทดังกล่าวมาแล้ว ด้วยการกราบไหว้ ลูกกรับ หรือพุดจาแสดงสัมมาคารวะ หรือให้เกียรติต่อท่านเป็นต้น จัดเป็นการทำบุญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่การอวดตัวเพื่อให้คนยกย่องหรือทำตัวเหนือผู้อื่น เย่อหยิ่งว่าเป็นเจ้าภาพใหญ่ มีเงินมาก บริจาคมาก ข่มทับผู้อื่นแสดงท่าทีรังเกียจคนที่ด้อยกว่า ถือดีว่าเป็นผู้ทำบุญมาก่อน รู้จักกับพระสงฆ์มาก่อน ทำอาการหงวเหวพระสงฆ์ที่เป็นครูบาอาจารย์ กีดกันผู้อื่นอย่างไม่มีเหตุผล ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนย่อมได้รับความสุขความเจริญในชีวิต เป็นที่ชื่นชมและอนุโมทนาจากผู้ร่วมบุญหรือผู้ใกล้ชิดอย่างเต็มใจ

การได้มีส่วนร่วมในงานบุญอย่างใกล้ชิด จะมีโอกาสได้ใกล้ชิดพระสงฆ์ ผู้จัดงานบุญ การได้ใกล้ชิดพระสงฆ์ เพื่อบุญมีประโยชน์มากมาย ความศรัทธาที่สมบรูณ์จะเกิดขึ้นและได้เข้าใจว่า พระสงฆ์ที่ดี บริสุทธ มีศีลจาวีรที่งดงามยังความเลื่อมใสให้เกิดขึ้น จะได้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระรัตนตรัยและกัลยาณมิตรผู้มีจิตใจงดงามแม้อยู่ในสถานะทางสังคมที่ด้อยกว่า แต่นับถือกันด้วยจิตที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ด้วยความเพียรชำระกิเลส

จตุตถาโร ฐมมา วาฏณติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ฯ

พร ๔ ประการ คือ อายุยืน ๑ ผิวพรรณผ่องใส ๑

การมีความสุขกายสุขใจ ๑ การมีกำลังกายกำลังใจ ๑

ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีการกราบไหว้เป็นปกติ

ประพุดินอบน้อมต่ออุทมนุคคล (ผู้ใหญ่) อยู่เป็นนิตย์ฯ

๕. เวยาวัจจมัย บุญเกิดจากการชวนชวายนในกิจที่ชอบ

การชวนชวายนในกิจที่ชอบ คือ การช่วยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อส่วนรวมด้วยกำลัง กายและทรัพย์ จัดเป็นบุญประการหนึ่ง ในการสร้างพระพุทธรูปมีโอกาสมากมายที่จะสร้างบุญนี้ทั้งก่อนและหลังการสร้าง ทั้งช่วยเหลือในงานบุญอื่นๆของวัดและพระสงฆ์ที่คุ้นเคย อย่างต่อเนื่อง เช่น ช่วยดูแลการเงิน ช่วยรับเงินบริจาค ช่วยจัดสถานที่ จัดดอกไม้ จัดสังฆทาน ทำความสะอาดกุฏิ ศาลา บริเวณพิธี ถนนหนทาง ด้วยกำลัง กาย หรือช่วยงานทำบุญเลี้ยงพระ ช่วยนิมนต์พระ หรือช่วยขับรถรับส่งพระ หรือคนที่มาช่วยในงาน ช่วยงานต้อนรับ เป็นต้น ทั้งหมดนี้จัดเป็นบุญทั้งสิ้น แม้การช่วยเหลือคนเจ็บป่วย คนชรา คนพิการที่มาในงาน หรือคนประสบอุบัติเหตุในงาน เช่น หกล้ม เป็นลม ปวดท้อง เป็นต้น

ผลของบุญข้อนี้มีมาก เช่น ไปที่ใดก็จะได้รับความสะดวกได้รับความช่วยเหลือ ไม่ขัดข้องเดือดร้อน ดายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์

๖. ปัตติทานมัย บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ

พุทธศาสนิกชน เมื่อทำบุญอันใดแล้วก็มักจะอุทิศส่วนบุญนั้นแก่ท่านผู้มีพระคุณ หรือแก่คนอื่น สัตว์อื่นเป็นอันมาก เพราะทำให้ได้รับผลบุญเพิ่มขึ้น เป็นการแสดงออกถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ขี้เหนียว มีใจกว้างหวังประโยชน์สุขต่อคนอื่นสัตว์อื่น เมื่อตนได้รับบุญแล้วก็หวังจะให้คนอื่นสัตว์อื่นได้รับบุญนั้นด้วย เหมือนคนมีความรู้แล้วก็ถ่ายทอดให้แก่คนอื่น ด้วยหวังให้เขาได้มีความรู้ความสามารถด้วย

บางคนทำบุญไม่ยอมอุทิศบุญที่ได้รับนั้นให้แก่ผู้ใดก็ได้บุญแต่ผู้เดียว และได้บุญเฉพาะในเรื่องของท่าน สัตว์ หรือ ภาวนาที่ตนได้ทำเท่านั้น แต่ไม่ได้บุญข้อปัตติทานมัย แต่ถ้าหากว่าผู้นั้นอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่ผู้อื่นด้วย เขาก็จะได้บุญเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ ปัตติทานมัย บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ

การให้ส่วนบุญนั้น สามารถให้ได้ทั้งแก่คนเป็นและคนที่ตายไปแล้ว บางคนเข้าใจผิดว่าการให้ส่วนบุญหรืออุทิศส่วนกุศลให้ได้เฉพาะคนตายเท่านั้น ข้อนี้เข้าใจผิด แท้ที่จริง การให้ส่วนบุญนี้สามารถให้ได้ทั้งแก่คนที่ยังมีชีวิตและแก่ท่านที่ล่วงลับไปแล้ว การให้ส่วนบุญแก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ จะให้ต่อหน้าก็ได้ ให้ลับหลังก็ได้

การให้ต่อหน้า เช่น เราทำบุญมาสักอย่างหนึ่ง จะเกิดจากทานก็ตามจากศีลก็ตาม หรือจากภาวนาก็ตาม เมื่อเราพบพ่อแม่หรือญาติมิตร ก็บอกว่า "วันนี้กระผม(หรือดิฉัน) ได้ทำบุญ สร้างพระพุทธรูป ถวายศีลฟังธรรม บวชนกขัมมะปฏิบัติธรรมและบริจาคเงินมาอย่างครบถ้วน ขอให้คุณพ่อ... จงได้" ได้รับส่วนกุศลนั้นด้วย ขอให้อนุโมทนาในส่วนกุศลครั้งนี้ด้วย" ผู้รับจะ อนุโมทนาหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้ให้ย่อมได้รับส่วนบุญแล้ว ถ้าเขาอนุโมทนา เขาก็ได้รับบุญข้อ ปัตตานุโมทนาด้วย

การให้ลับหลัง การบำเพ็ญบุญกุศลโดยให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ในงาน บุญสร้างพระพุทธรูปแล้วจึงถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ระ บาสมเด็จพระองค์ท่าน อย่างนี้ก็เรียกว่า ปัตติทานด้วยเช่นกัน

การให้ส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เขาจะตายไปแล้วนานเท่าไรก็ได้ จะอุทิศ เป็นภาษาไทยก็ได้ เป็นภาษาบาลี หรือภาษาอื่นใดก็ได้ มีน้ำกรวดก็ได้ ไม่มีน้ำกรวดก็ได้ มีกระดูก และชื่อของผู้นั้นก็ได้ ไม่มีก็ได้ ย่อมสำเร็จทั้งสิ้น อย่างในกรณีปรตผู้เป็นพระญาติของพระเจ้าพิม พิตสาร พระองค์ก็ทรงจำชื่อพระญาติเหล่านั้นไม่ได้แม้แต่คนเดียว พระองค์อ้างในคำอุทิสว่า เป็นญาติ เท่านั้นก็ถึงได้ เพราะปรตผู้เป็นญาติเหล่านั้นกำลังรอรับส่วนบุญอยู่แล้ว ดังคำบาลีที่พระองค์อุทิส ส่วนกุศลแก่พระญาติของพระองค์หลังจากที่พระองค์ทรงบริจาคทานแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า เป็นประมุขว่า

"อิหฺม เม ญาติินํ โหตุ ขอสวนบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า สุจิตา โหน ตุ ญาติโย ขอญาติทั้งหลายจงถึงความสุข"

เพียงเท่านั้นก็สำเร็จ โดยพระองค์ไม่ได้บ่งชื่อญาติเหล่านั้นเลยแม้แต่พระองค์เดียว และในการกรวดน้ำครั้งนั้นไม่ต้องใช้น้ำเลย

การอุทิศส่วนบุญโดยมีน้ำกรวดเพ็ญนำมาใช้ในยุคหลังนี้เอง คือหลังจากครั้ง พุทธกาล แต่จะเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่เท่าไร ยังหาหลักฐานไม่พบ กล่าวกันว่า พุทธศาสนิกชน ในประเทศอินเดียเห็นพราหมณ์ลงไปแม่น้ำคงคา เขามือวักน้ำแล้วหยอดลงไป ในแม่น้ำตามเดิม พร้อมกับกล่าวอุทิสว่า "ขอให้น้ำนี้ถึงแก่พ่อแม่ของข้าพเจ้า"

พุทธศาสนิกชนเห็นพวกรพราหมณ์กรวดน้ำเช่นนี้ จึงเห็นว่าเข้าที่ติ จึงได้นำน้ำมา ประกอบในการอุทิศส่วนกุศล เรียกกันในปัจจุบันว่า "การกรวดน้ำ" พระสงฆ์เห็นว่าไม่ผิดหลัก พุทธศาสนาอันใด จึงอนุโลมให้ใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ที่จริง การอุทิศส่วนกุศลที่เรียกว่าปัตติ ทานมัยนั้น เดิมทีไม่ต้องใช้น้ำเลย ฉะนั้น การอุทิศส่วนกุศล จะมีน้ำด้วยก็ได้ ไม่มีก็ได้ ย่อมสำเร็จ ทั้งสิ้น แต่การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ไม่เกิดเป็นเปรตนั้น บุญนั้นจะต้องเกิดจากทานเท่านั้น และ เปรตที่จะได้รับส่วนบุญนี้ก็เฉพาะ ปรัตตูปชีวิเปรต คือ เปรตที่อาศัยทานที่คนอื่นให้ ท่านกล่าวไว้

ในคัมภีร์อย่างนี้ การที่พวกเปรตจะได้รับส่วนบุญนั้น ต้องประกอบด้วยปัจจัย ๓ ประการ คือ

๑. การอุทิศของผู้ให้

๒. การอนุโมทนาของเปรต

๓. ปฏิภาห (ผู้รับทาน) เป็นผู้ทรงศีล

ต้องพร้อมทั้ง ๓ ประการนี้ จึงจะสำเร็จผล ถ้าขาดแม้ข้อเดียว เช่น ปฏิภาหไม่มีศีล บุญก็ไม่ถึง อันปฏิภาหผู้รับทานนั้นไม่จำเป็นต้องได้ภิกษุสามเณรผู้ทรงศีลเท่านั้นเสมอไป ในคัมภีร์ท่านกล่าวไว้ว่า แม้อุบาสกผู้ทรงศีลก็สามารถทำให้ท่านสำเร็จแก่พวกเปรตได้เช่นกัน ดังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ในเรื่องนางเวมาณิกาเปรต ในอรรถกถาเปตวัตถุ

๘. ฐัมมัสสวนมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม

การฟังธรรมจัดเป็นบุญประการหนึ่ง เพราะทำให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ เพราะผู้ที่ป็นสาวกนั้นจำเป็นต้องฟังธรรม (สาวก แปลว่า ผู้ฟัง) มิฉะนั้นแล้วก็ไม่มีความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าและบรรลุธรรมผลได้ เพราะไม่ใช่พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้เองได้ ในสมัยพุทธกาล การเข้าใจพระพุทธศาสนาและการบรรลุธรรมผลส่วนใหญ่แล้ว เนื่องมาจากการฟังธรรมทั้งสิ้น เพราะไม่มีสื่อการฟังอย่างอื่นหนังสือก็มีใช้น้อยมาก

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว การได้รับความรู้จากผู้อื่นมาก็จัดเข้าในการฟังทั้งสิ้นคือการอ่านหนังสือ การฟังเทป การดูทางโทรทัศน์ ถ้าเกี่ยวกับเรื่องธรรมะแล้วก็เกิดบุญทั้งสิ้น และบุญประเภทนี้รวมเรียกว่า ฐัมมัสสวนมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม ในปัจจุบันหนังสือทางพระพุทธศาสนาประเภทต่าง ๆ มีมากขึ้น จึงทำให้เกิดความสะดวกในการทำบุญประเภทนี้ คือ บุญเกิดจากการฟังธรรม และบางคนก็ได้รับบุญนี้ทุกวัน เพราะชอบอ่านหนังสือธรรมะหรือชอบฟังรายการธรรมะ หรือรายการสวดมนต์ทางวิทยุ หรือจากเทปธรรมะ

การฟังธรรม ถ้าฟังแล้วไม่เข้าใจ ได้แต่ความเลื่อมใสอย่างเดียว เช่น ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลี ฟังเสียงสวดมนต์หรือฟังพระสวดอภิธรรมในงานศพ ไม่รู้ไม่เข้าใจ ได้แต่ความเลื่อมใสอย่างเดียว อย่างนี้ท่านกล่าวว่าได้แต่บุญไม่ได้กุศล เพราะกุศล แปลว่า "ความฉลาด" ฉะนั้น บางคนฟังธรรมได้แต่บุญอย่างเดียวไม่ได้กุศล แต่บางคนได้ทั้งบุญ ได้ทั้งกุศล แต่โดยทั่วไปแล้ว การฟังธรรมได้ทั้งบุญทั้งกุศล จึงมักพูดรวมกันว่า "ได้บุญ" คือ บุญอันเกิดจากการฟังธรรม

การฟังธรรม ถ้าให้ได้ประโยชน์มาก ผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟังจริง ๆ มุ่งฟังเอาเนื้อหาสาระ เพื่อนำไปปฏิบัติและสั่งสอนผู้อื่น จึงจะเกิดปัญญาความรู้ความเข้าใจได้มาก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

สุสุสุสํ ลกเต ปญญํ

ผู้ตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา

ฉะนั้น การฟังธรรมจะมีอานิสงส์มากก็ต่อเมื่อผู้ฟังตั้งใจฟัง

อานิสงส์ของการฟังธรรม

การฟังธรรมมีประโยชน์มาก เพราะพุทธศาสนาได้ดำรงมาได้จนถึงปัจจุบันก็เนื่องจากการฟังธรรม พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า การฟังธรรมมีประโยชน์หรืออานิสงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว ถ้ายังไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจชัด
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การฟังธรรมนั้นอาจมีการจัดแสดงได้ในงานพิธีสร้างพระพุทธรูป อาจกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปองค์นั้น หรือปางของพระพุทธรูป และกล่าวถึงพระบรมมิต่างๆของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธรูปสร้างเสร็จแล้วก็เป็นการเทศนาในงานบุญต่อไปได้ ผู้ที่มีศรัทธาอาจชวนมาศึกษาในธรรมจากสื่อที่แจกในงานบุญ

๕. ฆัมมเทศนามัย บุญเกิดจากการ แสดงธรรม

การแสดงธรรมเป็นบุญประการหนึ่ง และทำให้พระศาสดาดำรงมั่นมาได้จนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะมีการแนะนำสั่งสอนสืบต่อกันมา แม้เราทุกคนที่เข้าใจพระพุทธศาสนาอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะได้อาศัยครูบาอาจารย์ หรือ พ่อแม่แนะนำสั่งสอน หรือ อ่านหนังสือธรรมที่ท่านผู้รู้ธรรมได้แต่งหรือเขียน หรือรวบรวมไว้

การแสดงธรรมนี้ จัดเป็นทานอย่างหนึ่ง เรียกว่า "ธรรมทาน" เป็นทานที่มีผลมากกว่าทานทั้งปวง ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ การให้พระธรรมชนะการให้ทั้งปวง ทั้งนี้ก็เพราะว่า คนจะให้ทานก็ดี จะรักษาศีลก็ดี จะเจริญภาวนาก็ดี ก็ต้องอาศัยได้ฟังธรรมมาก่อน เขาจึงได้ทำบุญประเภทอื่น ๆ ถ้าไม่ได้ฟังธรรมมาก่อนแล้ว คนจะไม่ทำบุญอันใด แม้ใครจะทำบุญบ้างตามอัธยาศัยของตน แต่บุญนั้นก็มิต้นน้อย เพราะทำไม่ถูกวิธี เพราะขาดผู้แนะนำสั่งสอน

การแสดงธรรมที่จัดว่าเป็นบุญนั้น ไม่ได้มีเพียงพระภิกษุสามเณรเท่านั้นที่แสดงได้ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ย่อมแสดงได้ หรือทำบุญข้อนี้ได้ทั้งสิ้น การแสดงธรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องแสดงบนธรรมาสน์เสมอไป ที่ใดก็แสดงหรือแนะนำสั่งสอนได้

บุญอันเกิดจากการแสดงธรรมนั้น ไม่ใช่การพูดอย่างเดียว แม้การเขียนหนังสือธรรมะ การพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือการให้ทุนในการพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแพร่งก็จัดเข้าใน

บุญข้อนี้ทั้งสิ้น

แม้การบริจาคทุนทรัพย์ในการพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือซื้อหนังสือธรรมะ หรือพระไตรปิฎกถวายพระ ถวายไว้ประจำวัด หรือแจกคนทั่วไป ก็จัดเป็นธรรมทาน คือ บุญอันเกิดจากการให้ธรรมปันทานได้เช่นกัน

แม้การแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ลูกหลาน หรือญาติมิตร ให้เข้าถึงธรรม ให้ประพฤติธรรม ให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ก็จัดเป็นบุญในข้อแสดงธรรม การที่พ่อแม่แนะนำสั่งสอนลูกให้ประพฤติดี หรือพี่แนะนำน้องให้ละชั่วประพฤติดี ก็จัดเป็นบุญข้อนี้ทั้งสิ้น

หลักการแสดงธรรม

การแสดงธรรมจะมีประโยชน์มากก็ต่อเมื่อผู้สอนผู้แสดงมีจิตเมตตาหวังให้ประโยชน์ต่อผู้ฟังจริง ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า นักเทศน์ หรือ ผู้แสดงธรรม จะต้องมียุทธสมบัติ ๕ ประการคือ

๑. แสดงธรรมโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ
๒. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ยกตนเลียดสีผู้อื่น

หากผู้สอนธรรม แสดงธรรมหรือเขียนหนังสือธรรมะ ท่านใดมียุทธสมบัติ หรือใช้หลักการแสดงธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ผลแห่งการแสดงธรรมและบุญอันเกิดจากการแสดงธรรมจะมีมาก

ผู้วิชัยมีความเห็นว่า ผู้ที่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาถึงกับสละทรัพย์สร้างพระพุทธรูปและมาร่วมงานบุญอยู่เสมอย่อมมีศรัทธาสูงที่จะศึกษาพระธรรมของพระพุทธเจ้าและมีจิตเมตตาที่จะสั่งสอนผู้อื่นด้วยความยินดีในการให้ธรรมหรือให้ศีลธรรมอื่นๆ

๑๐. ทิฏฐุชกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง

การทำความเห็นให้ตรง คือ มีสัมมาทิฐิ-เห็นชอบนั่นเอง คือเห็นตรงตามทำนองคลองธรรม จัดเป็นบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ส่วนการเห็นผิด จากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว บาปบุญไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี ตายแล้วสูญ เป็นต้น เป็นมิจาทิฐิ เป็นอกุศลกรรมบถ จัดเป็นบาป แม้ไม่ได้ทำชั่วด้วยกาย หรือวาจา แต่ถ้ามีความคิดเห็นเช่นนี้ก็จัดเป็นบาป และบาปมากถึงขั้นห้ามสวรรค์ห้ามนิพพานทีเดียว เพราะจิตตั้งไว้ผิดหลงทางเสียแล้ว จึงไม่ยอมทำความดี มีแต่จะทำความชั่วร้ายเดียว

ส่วนการทำความเห็นให้ตรง เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น แม้ผู้นั้นยัง

ไม่ทำดีด้วยกาย หรือว่าไม่ทำดีด้วยกาย หรือวาจา เป็นเพียงแต่เห็นถูก เห็นตรงเท่านั้น ก็จัดเป็นบุญ และเป็นบุญที่ครอบคลุมบุญอื่นทั้งหมด เพราะเมื่อคนเราเห็นถูกเห็นตรงเป็นสัมมาทิฐิแล้ว ก็ย่อมทำบุญประเภทอื่น ๆ ด้วยความสนใจและตั้งใจทำ

ทิฐุภังคะ การทำความเห็นให้ตรง ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หมายถึง สัมมาทิฐิ ๑๐ คือ มีความเห็นตรง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงใน ๑๐ เรื่อง โดยเห็นว่า

๑. การให้ทานมีผล

๒. การบูชามีผล

๓. การต้อนรับแขกด้วยของต้อนรับมีผล

๔. ผลของกรรมดีกรรมชั่วมี

๕. โลกนี้มี (คือสัตว์จากโลกอื่นมาเกิดในโลกนี้มี)

๖. โลกอื่นมี (คือสัตว์จากโลกนี้ไปเกิดในโลกอื่นมี)

๗. มารดามีคุณ

๘. บิดามีคุณ

๙. สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ (เช่น เทวดาและเปรต) มี

๑๐. สมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติชอบ ทราบชัดถึงโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาได้เอง และสามารถให้ผู้อื่นรู้ได้ด้วย มี (คือ พระอรหันต์มี)

ผู้ใดมีความเห็นชอบ เห็นตรง ทั้ง ๑๐ อย่างนี้ ชื่อว่าทำความเห็นให้ตรง เป็นทิฐุภังคะ เป็นสัมมาทิฐิ ถ้าเห็นตรงกันข้ามก็เป็นมิจฉาทิฐิ จิตที่ตั้งไว้ถูกทางนั้น ย่อมนำความสุขความเจริญมาให้แก่เจ้าของได้มาก

การทำบุญในพระพุทธศาสนามีเพียง ๑๐ ประการนี้ ใครจะเลือกทำอย่างไรก็สามารถทำได้ตามกำลังและความสามารถของตน แม้คนไม่มีเงินทองเลย เป็นคนยากจนก็สามารถทำบุญได้ และสามารถทำได้มากด้วย ถ้าหากผู้นั้นประสงค์จะบำเพ็ญบุญจริง ๆ เพราะบุญไม่ใช่เพียงให้ทานอย่างเดียว ยังมีอีกถึง ๙ อย่างที่ไม่ต้องใช้เงินทอง และมีอยู่หลายอย่างที่มีผลมากกว่าทาน บุญทุกประเภทเป็นตัวแทนความสุขมาให้ ทั้งใจจะลึกลงไปก็ไม่ได้ ทั้งสามารถนำติดตัวไปได้ด้วย แม้เมื่อตายไปแล้ว ไม่เหมือนทรัพย์สมบัติ เมื่อตายแล้วก็ทิ้งไว้หมดสิ้นแม้แต่รูปร่างกาย

ผู้วิจยสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้กราบไหว้บูชา แต่การสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นบุญอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอต้องหาทางให้มีเทศนาธรรมให้มาก ให้มีการปฏิบัติธรรมด้วยยิ่งดี เพราะพระธรรมคำสอนมีมากมายและมีคุณยิ่ง จำเป็นต้องนำมาบอกกล่าวแก่สาธุชนเพื่อให้มีการประพฤติดีและปฏิบัติดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ได้แก่ อริยสัจ ๔ ประการ อันเป็นหัวใจ(แกน)ของพระพุทธศาสนา และกิจของอริยสัจแต่ละประการ คือ ทุกข์ ควรกำหนดรอบรู้ (ปริณฺเญย), สมุทัย ควรละ

(ปหาดัพพะ), นิโรธ ควรทำให้แจ้ง (สัจฉิกาตัพพะ) และอริยมรรค ควรเจริญ (ภาเวตัพพะ) ซึ่งพระภิกษุทุกท่านควรจะได้น้อมนำมาเป็นหลักในการศึกษาและเผยแผ่ให้กว้างขวางต่อไป^{๑๔๕}

๓.๔.๖ กุศโลบายเผยแผ่การสวดมนต์บูชาพระพุทธรูป

๑) ความเป็นมาของการสวดมนต์

ศาสนาทุกศาสนามีการสวดมนต์หรือคาถาประกอบพิธีกรรมซึ่งถือว่า เป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล^{๑๔๖} แม้แต่ในศาสนาพราหมณ์ก็ได้นิยมสวดกันมาดังที่เรียกกันว่า สาธยายมนต์ ร่ายมนต์ ในทางพระพุทธศาสนาก็มีการสวดสาธยายเช่นเดียวกัน ในขั้นต้นเพียงสวดสาธยายเพื่อความทรงจำพระพุทธรวณะเท่านั้น เมื่อชาวบ้านได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายก็พากันอนุโมทนาและได้ถือกันว่า การได้ยินพระสงฆ์สวดสาธยายเช่นนั้นเป็นสิริมงคลและสามารถที่จะป้องกันภัยอันตรายได้

การสวดมนต์และการเจริญเมตตาเป็นอำนาจทางจิตนี้มีความสามารถทำให้แม้แต่ศัตรูที่โหดร้ายขม่อ่อนน้อมลงได้ ประสิทธิภาพนี้ได้รับการรับรองเป็นอย่างดีในหลาย ๆ ตอนของพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าก็ ทรงยกย่องคุณค่าของการเจริญเมตตาอยู่เสมอ ๆ เมตตานิสังสสูตร^{๑๔๗} กล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตาไว้ ๑๑ ประการ คือ ๑.หลับเป็นสุข ๒. ตื่นเป็นสุข ๓. ไม่ฝันร้าย ๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ๕. เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย ๖. เทวดาทั้งหลายรักษา ๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัตรู กล้ำกรายไม่ได้ ๘. จิตตั้งมั่นได้เร็ว ๙. สีหน้าสดใส ๑๐. ไม่หลงลืมสติตาย ๑๑. เมื่อยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดในคุณวิเศษอันยอดเยี่ยม ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

การสวดมนต์มีคุณค่าและศักดิ์สิทธิ์ เมื่อคราวเมืองเวสาลีเกิดโรคระบาดทำให้คนและสัตว์ตายไปเป็นจำนวนมาก พระอานนท์ ได้ไปยังที่นั่นแล้วสวดรัตนสูตร โรคนั้นก็ระงับไป^{๑๔๘} นอกจากนี้เมื่อครั้งพระผู้มีพระภาคทรงประหารก็โปรดให้พระจุนทเถระสวดโพชฌงค์ปริตรถวาย^{๑๔๙} และต่อมาภิกษุทั้งหลายไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า ถูกพวกอมนุษย์รบกวน กลับมาเฝ้ากราบทูลพระผู้มีพระภาค พระองค์โปรดให้สวดกรณียเมตตสูตรแล้วอยู่ต่อไป ภัยเหล่านั้นก็ไม่มี^{๑๕๐}

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ คุณวรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๔๖} ชวน เพชรแก้ว, การศึกษาวรรณคดีไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๐), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๑๔๗} อ.จ.อ. (ไทย) ๓/๑๕/๓๔๘.

^{๑๔๘} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๘/๕-๑๔.

^{๑๔๙} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๕๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๑๕๐} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๐/๒๐-๒๒.

ด้วยเหตุนี้ จึงนิยมมีการสวดสาธยายทั้งทางวัดและทางบ้าน ภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาได้สวดเป็นประจำ เช่น ทำวัตรไหว้พระเป็นต้น ในบางสมัย เมื่อปรารถนาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งก็อาราธนาพระสงฆ์สวดเพื่อเสริมคลข้าง เพื่อเจริญความสังเวชบ้าง เมื่อมีความนิยมการสวดมนต์มากขึ้น ต่อมาก็เลยนิยมเป็นพิธีทั้งในพระราชพิธีและพิธีของประชาชนทั่วไป^{๑๕๕}

เนื่องจากประเพณีการรักษาพระศาสนาดั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระองค์ได้ทรงมอบธรรมวินัย ซึ่งอยู่ในรูปของพระไตรปิฎกภาษาบาลีในปัจจุบัน ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์สาวกจะต้องศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นสวดหรือสาธยายพระพุทธพจน์เหล่านั้นแล้วนำมาสั่งสอนสืบต่อกันมา^{๑๕๖}

เมื่อเวลาผ่านไปพระพุทธศาสนาก็ได้มีวิวัฒนาการ และเผยแผ่ไปยังนานาประเทศต่างๆตามกาลสมัย แต่วัฒนธรรมด้านการสวดมนต์เป็นธรรมเนียมนั้น ก็ได้มีการสืบทอดเรื่อยมาควบคู่ไปกับการธำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ การสวดเพื่อท่องจำหลักคำสอนที่เรียกว่า มุขปาฐะ คือการท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปาก ในเชิงมุขปาฐะและบางส่วนก็ได้กลายมาเป็นบทสวดที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพ ในยุคหลังบทสวดมนต์ที่พระสงฆ์ มีการสวดสาธยายบทสวดที่เรียกว่า พระปริตร ซึ่งเป็นประเพณี ในลังกาสัมมัยโบราณ^{๑๕๗}

พระเทพโศภณ กล่าวว่า วัดอุประสงค์หลักของการสวดพระปริตร มี ๓ ประการ คือ ประการที่ ๑ เพื่อป้องกันภัยวิบัติทั้งหลาย ประการที่ ๒ เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง ประการที่ ๓ เพื่อกำจัดทุกข์ภัยและโรคทั้งปวง ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้เลือกพระพุทธรูปจากพระไตรปิฎกที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มาสวดมนต์^{๑๕๘}

พระพุทธเจ้าปทุมุตตระตรัสสอนท่านพระสุภูติว่า “บรรดาภาวนาทั้งหลาย เธอจงเจริญ พุทธานุสติภาวนาที่ยอดเยี่ยม ครั้นเจริญพุทธานุสตินี้แล้ว จักทำใจให้บริสุทธิ์ได้”^{๑๕๙} และพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสอีกว่า “อมนุษย์ที่ต้องการจะทำร้ายผู้เจริญเมตตา ย่อมประสบภัยพิบัติเอง

^{๑๕๕} พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร), เอกเทศสวดมนต์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๑๕๖} กิริติ กมลประเทืองกร, “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๑๕๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๕๘} พระเทพโศภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อานุภาพพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓-๕.

^{๑๕๙} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๖/๑๒๓.

เหมือนคนใช้มือจับหอกคม จะได้รับอันตรายจากหอกนั้น”^{๑๖๐}

คัมภีร์มิลินทปัญหา (พุทธศตวรรษที่ ๕) ที่ท่านติปิฎกจูฬายเถระ รวบรวมการ
ปฐกวีลักษณะของท่านพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์บันทึกไว้ เมื่อราว พ.ศ. ๕๐๐ มีการกล่าวถึง
พระสูตร ๖ พระสูตรคือ รัตนสูตร ชันธุสูตร (เพื่อป้องกันเมืองเวสาลีให้พ้นจากทุกภิกขภัย โรค
ระบาด และอำนาจของภูตผีปีศาจ)^{๑๖๑} โมรสูตร ฐัคคสูตร อาณานาฎิยสูตร และอังคมูลสูตร ว่า
เป็นพระพิธีสวดมนต์ที่พระพุทธองค์ทรงรับรอง และมิลินทปัญหายังกล่าวถึงปัญหาอันเป็นที่สงสัย
ต่อความศักดิ์สิทธิ์ของอานุภาพพุทธองค์ ซึ่งพิธีสวดมนต์ได้สร้างผลกระทบต่องังคม ในฐานะที่
เป็นความเชื่ออันมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างสันติภาพและการคุ้มครองให้มั่นคงทั้งแก่ตนเอง
และสังคม ท่านนาคเสนได้ตอบไว้ มีดังนี้

(๑) พิธีสวดมนต์สามารถป้องกันความตายที่ยังไม่ถึงเวลาได้ เปรียบเหมือนข้าว
ต้นอ่อนต้องหมั่นรดน้ำ จึงจะงอกงามมีสีเขียวชอุ่มได้

(๒) พิธีสวดมนต์มีประสิทธิภาพได้ด้วยการสวดภาวนา และผู้สวดต้องไม่มีกรรม
มาขัดขวาง ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นในขันธสันดาน และต้องมิจิตเชื่อมั่นในประสิทธิภาพ

(๓) พิธีสวดมนต์ก็เปรียบเหมือนยามีประโยชน์ทั้งการป้องกันและรักษา ดังนั้น
ในขณะที่อันตรายจะเกิดหรือไม่ก็ใช้ได้ผล แต่จะใช้ไม่ได้ผลเมื่อบุคคลที่ใช้เป็นคนทุศีล^{๑๖๒}

รูปแบบของการสวดมนต์ งานวิจัยของ Gamachchige Ariyapala Perera สามารถ
สรุปได้ ๖ ประการ คือ

(๑) เป็นการสวดให้พรตามโอกาส มี ๓ ลักษณะ คือ

- เพื่อความปรารถนาดี คือ สวดต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง คนสำคัญ
- เพื่อโอกาสตามนักษัตฤกษ์ คือ สวดเพื่อเปิดสำนักงาน โรงเรียน โรงพยาบาล
- เพื่อเป็นกิจวัตรประจำวัน

(๒) เป็นการสวดต่อเนื่องนานตลอดวัน

(๓) เป็นการสวดต่อเนื่องตลอดคืน

(๔) เป็นการสวดทั้ง ๓ วัน คือ ๑ วัน ๒ คืน

(๕) เป็นการสวดทั้ง ๗ วันคือ ๗ วัน ๗ คืน

(๖) เป็นการสวดตลอดคืนของฆราวาส^{๑๖๓}

^{๑๖๐} ต.นิ. (บาลี) ๑๖/๒๒๓/๒๕๑.

^{๑๖๑} พ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๖๒} มิลินทปัญหา. (ไทย) ๔/๑๖๓-๑๖๖.

^{๑๖๓} Perera, A Comparative Study of the paritta Ceremony in Sri Lanka and Thailand,

(Faculty of Arts : Chulalongkorn University, 1986), pp. 32-50.

อักขาตั้ง

นิพพิตตั้ง โมระโยนิยัง มหาสัตตตั้ง วะเนจะรา เนวะ สักขิงสุ กัณหิตุง
ประริตตันตัมภะณามะ เห ฯ

โมระประริตตั้ง

อุเทตะยัญจักขุมา เอกะราชา หะริสสะวันโน ประฐะวิปะภาโส

ตั้ง ตั้ง นะมัสสามิ หะริสสะวันณัง ประฐะวิปะภาสัง

ตะยัชชะ กุตตา วิหะเรมุ ทิวะลัง เย พราหมะณา เวทะคุ สัพพะธัมเม

เต เม นะโม เต จะ มัง ปาละยันตุ นะมัตถุ พุทธานัง นะมัตถุ โพธิยา

นะโม วิมุตตานัง นะโม วิมุตติยา อิมัง โส ประริตตั้ง กัตวา โมโร จะระติ เอสะนา ฯ^{๑๖๕}

อะเปตะยัญจักขุมา เอกะราชา หะริสสะวันโน ประฐะวิปะภาโส

ตั้ง ตั้ง นะมัสสามิ หะริสสะวันณัง ประฐะวิปะภาสัง

ตะยัชชะ กุตตา วิหะเรมุ รัตติง เย พราหมะณา เวทะคุ สัพพะธัมเม

เต เม นะโม เต จะ มัง ปาละยันตุ นะมัตถุ พุทธานัง นะมัตถุ โพธิยา

นะโม วิมุตตานัง นะโม วิมุตติยา อิมัง โส ประริตตั้ง กัตวา โมโร วาสะมะกัปปะยิตี ฯ^{๑๖๖}

ตำนานโมระประริตตั้ง เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสวยชาติเป็นนกยูงทองได้กล่าวบทสวด
มนต์บททำให้นกยูงทองแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง

อาณิสส สวดวันละ 6 จบ (สวดตามกำลังวัน) จะมีความรุ่งเรืองและความสุขสวัสดิ์
ตลอดกาล และผู้ที่เกิดวันอาทิตย์พึงใช้สีที่เป็นมงคล สำหรับเครื่องนุ่งห่ม ประจำบ้านเรือน หรือ
เครื่องประดับควรเป็นของที่มีสีแดง จะเป็นสิริมงคลลาภผล ดียิ่งนัก ส่วนสีรองๆ ลงไป มีสีม่วง สี
เขียว สีเทา สีเมฆหมอก สีดอกกรัก ฟังเว้น สีนํ้าเงิน

ใส่บาตรวันอาทิตย์

อาหารขาว : ประเภทไข่ ไข่ดาว ไข่เจียว ไข่ลูกเขย คัม แกงกะทิ

อาหารหวาน : ไข่หวาน มะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก้ว ขนมใส่กะทิ น้ำกระเจียบ น้ำ
มะพร้าว น้ำขิง เงาะ

ของถวายพระ : หลอดไฟ ไฟฉาย เทียน รูป อุปกรณ์แสงสว่าง แวนตา หมากพลู

ทำทาน : เติมน้ำมันตะเกียงตามวัด คนตาบอด โรงพยาบาลโรคตา มูลนิธิคนตาบอด
โรงพยาบาลโรคหัวใจ มูลนิธิโรคหัวใจ

พฤติกรรม : ออกรับแสงอาทิตย์อ่อนๆ ช่วงเช้าหรือเย็นๆ เพื่อให้เกิดพลัง อย่าใจร้อน

^{๑๖๕} บทนี้สวดตอนเช้า.

^{๑๖๖} บทนี้สวดตอนเย็น หรืออาจสวดทั้ง ๒บท เช้าเย็นก็ได้.

เลิกทูล ทำตัวเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

บทสวด มนต์บูชาพระพุทธรูปประจำวันจันทร์ พระปางห้ามญาติ

อะภะยัปริตตัง

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะโย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห
ทุสสุปินัง อะกันตัง พุทธานุภาเวนนะ วินาสะเมนตุ

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะโย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห
ทุสสุปินัง อะกันตัง ฐัมมานุภาเวนนะ วินาสะเมนตุ

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะโย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห
ทุสสุปินัง อะกันตัง สังฆานุภาเวนนะ วินาสะเมนตุ

ตำนานอะภะยัปริตตัง พระญาติฝ่ายพุทธบิดาคือกรุงกบิลพัสดุ์ และพระญาติฝ่ายพุทธมารดา คือ กรุงเทวทหะ ซึ่งอาศัยอยู่บนคนละฝั่งของแม่น้ำโรहिณี เกิดทะเลาะวิวาทแย่งน้ำเพื่อไปเพาะปลูกกันขึ้น ถึงขนาดจะยกทัพทำสงครามกันเลยทีเดียว พระพุทธองค์จึงต้องเสด็จไปเจรจาห้ามทัพ คือ ห้ามพระญาติมิให้ฆ่าฟันกัน ส่วนปางห้ามสมุทรเป็นพุทธประวัติ ตอนเสด็จไปโปรดพวกชฎิล (นักบวชประเภทหนึ่งที่นุ่งห่มหนังเสือ และนิยมบูชาไฟ) 3 พี่น้อง ได้แก่ อรุเวลกัสสปะ นทิกัสสปะ และคยาคัสสปะ ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราพร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยได้แสดงพุทธปาฏิหาริย์หลายอย่างเพื่อทำลายทิฐิมานะของชฎิลทั้งหลาย เช่น ห้ามลม ห้ามฝน ห้ามพายุ และห้ามน้ำท่วมที่เจืองของตลิ่งมิให้มาต้องพระวรกายได้ อีกทั้งยังสามารถเดินจงกรมอยู่ใต้พื้นน้ำได้ ทำให้พวกชฎิลเห็นเป็นท้อศรรย์ และยอมบวชเป็นพุทธสาวก

อาณิสส สวดวันละ๑๕ จบ จะมีความสุข ความเจริญปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง และผู้ที่เกิดวันจันทร์ควรใช้ของประดับตัวและบ้านเรือนเป็นสีขาว เหลืองอ่อนๆ เป็นดีที่สุด ส่วนสีรองๆ ลงมา คือ สีเขียว สีดำ สีกรมท่า สีน้ำเงิน พิงวันสีแดง (ผู้ที่นอนฝันร้ายให้สวดบทนี้ เป็นมนต์ที่สามารถขจัดภัยพิบาศ ลงอันชั่วร้าย เสี่ยงนกสยองขวัญ อัปมงคลใดๆรวมทั้งความฝันอันน่าตกใจ)

ใส่บาตรวันจันทร์

อาหารขาว : ประเภทสัตว์ปีก สัตว์น้ำ เช่น ไก่ผัดจิง ไก่ย่าง ไก่ทอด ปรุงผัดผะกะหรี ปรุงนึ่ง ข้าวมันไก่ ข้าวผัดปู เต้าหู้ทอด แกงจืดเต้าหู้ แกงเผ็ดเป็ดย่าง ปลาสดทอด

อาหารหวาน : น้ำเต้าหู้ นมถั่วเหลือง น้ำอ้อย โดนัท นมสด นมกล่อง เผือก มันลางสาด ขนมหั้ว

ของถวายพระ : แก้วน้ำ แจกัน ของโปร่งๆ ใดๆ

ทำทาน : มูลนิธิช่วยเหลือสตรี

พฤติกรรม : ทำจิตใจให้สดชื่น แจ่มใส อยู่เสมอ อย่าวิตกกังวลเกินเหตุ บริหาร
กล้ามเนื้อหน้าอกให้แข็งแรง ให้ความช่วยเหลือสตรีเช่นลูกให้สตรีนั่งบนรถเมล์

บทสวด มนต์บูชาพระพุทธรูปประจำวันอังคาร พระปางไสยาสน์

บทชาดกณียะเมตตะสูตรตั้ง

ยัสถานุภาวะโต ยักขา	เนวะ ทัสเสนติ ภิงสะนัง
ยัมहि เจวานุญญันโต	รัตตินทิวะมะตันทิโต
สุยัง สุปะติ สุตโต จะ	ปาปัง กิณฺณิ นะ ปัสสะติ
เอะวะมาทิกุณฺณเปตัง	ปะริตตันตัมภะณามะ เห
กะระณียะมัตตะกุสะเลนะ	ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสะเมจ จะ
ลักลักโก อุชฺฐ จะ สุหุชฺฐ จะ	สุวะโจ จัสสะ มุหุ อะนะมานิ
สันตุสสะโก จะ สุกะโร จะ	อัปปะกิจโจ จะสัลละหุกะวุตติ
สันตินทริโย จะ นิปะโก จะ	อัปปะคัพโก กุเลสุ อะนะนุคิโท
นะ จะ พุทฺธัง สะมาจะเร กิณฺณิ	เยนะ วิญญู ปะเร อุปะวะเทยฺยัง
สุจิโน วา เขมิโน โหตุ	สัพเพ สัตตา ภะวันตุ สุขิตัตตา
เย เกจิ ปาณะภูตัตถิ	ตะสา วา ถาวะรา วาอะนะวะเสสา
ทีฆา วา เย มะหันตา วา	มัชฌิมา รัสสะกา อะณฺเฏกะณฺณา
ทิฏฐา วา เย จะ อะทิฏฐา	เย จะ พุเร ะสันติ อะวิพุเร
ภูตา วา สัมภะเวสี วา	สัพพา สัตตา ภะวันตุ สุขิตัตตา
นะ ปะโร ปะรัง นิภุพเพกะ	นาติมัญญะถะ กัตถะ นัง กิณฺณิ
พยาโรสะนา ปะภีฆะสัณฺญา	นาณฺเฏมะณฺเฏสสะ ทุกะมะมิจฺเจยยะ
มาตา ชะธา นิยัง ปุตตัง	อายุสา เอกะปุตตะมะนุรักเข
เอวัมปิ สัพพะโลกัสสมิง	มานะสัมภะวะเย อะปะริมาณัง

เมตตัตถุจะ สัพพะโลกัสสมิง	มานะสัมภะวะเย อะปะริมาณัง
อุทฺธัง อะโร จะ ติริยัญจะ	อะสัมพาธัง อะเวรัง อะสะปิตตัง
ติฏฐัญจะรัง นิสินโน วา	สะยาโน วา ยาวะตัสสะ วิคะตะมิทโท
เอตัง สะติง อธิญฺเฐยยะ	พรัหมะเมตัง วิหารัง อิธะมาหุ
ทิฏฐัญจะ อะนุปะกัมมะ สีละวา	ทัสสะเนนะ สัมปันโน

กาเมสุ วินยยะ เกธัง

นะหิ ชาตุ คัพพะเสยยัง ปุณะเรตติฯ

ตำนาน สมัยหนึ่งจวนเข้าพรรษา ภิกษุจำนวนหนึ่งกราบทูลลาพระพุทธเจ้า เพื่อไปอยู่จำพรรษาในป่าลึกแห่งหนึ่ง เหล่ารุกขเทวดาพากันลงมาอยู่บนพื้นดินเพื่อถวายความเคารพแก่พระสงฆ์ แต่เมื่อรู้ว่าพระคุณเจ้าจะอยู่ที่ป่านี้ตลอดพรรษา จึง"ไล่" พระท่านไป โดยพร้อมใจกันหลอกลอนภิกษุ พระก็กลัวผี จึงตกลงกันกลับไป กราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงสวดกรณียเมตตสูตร ให้ฟัง แล้ว มีพุทธบัญชาให้กลับไปยังป่านั้นอีก และให้สวดทันทีที่เดินเข้าป่า และสวดทุกวันภิกษุเหล่านั้นก็ทำตามพุทธโอวาท บรรดาผีसागकाङ्गทั้งหลายได้ยินบทสวด ก็มีจิตใจอ่อนโยน รักใคร่ในพระสงฆ์ ไม่หลอกลอน ทำให้ท่านสามารถอยู่ในป่าได้อย่างผาสุก พระภิกษุได้สัปปายะ เจริญธรรมสำเร็จจอร์หันตผลถ้วนทั่วกัน

อานิสงส์ สวดวันละ ๘ จบ บทสวดเป็นการแผ่เมตตาความรัก ปราบณาดีแก่เหล่าเทวดาในป่าและแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายซึ่งท่านก็จะมีไมตรีจิตตอบและถวายเป็นการอารักขาให้ผาสุกกัน จึงกลายเป็นธรรมเนียมว่าเมื่อผ่านศาลเจ้าเทพารักษ์หรือไม่ว่านปติ ที่มีชนนับถือพึงให้ภิกษุเจริญสามิจักรม เจริญเมตตะกรณียสูตร ควรใช้ของประดับตัวและบ้านเรือนเป็นสิริมงคล หรือ สีแดง หลัว ส่วนสีรองๆ ลงมาคือ สีดำ สีกรมท่า สีน้ำเงินแก่ สีเหลือง สีแดง พึงเว้นสีขาวนวล

ใส่บาตรวันอังคาร

อาหารคาว : อาหารประเภทเส้น ขนมจีน วุ้นเส้น บะหมี่ ก๋วยเตี๋ยว เนื้อวัว ปลาช่อนตากแห้งทอด

อาหารหวาน : ฝอยทอง สลิม ลอดช่อง ทูเรียน ระกำ ขนุน น้ำอ้อยลม

ของถวายพระ : เหล็ก เครื่องมือประเภทเหล็ก กรรไกร แปรงสีฟัน ยาสีฟัน พัดลม กรรไกรตัดเล็บ

ทำทาน : คนพิการทางปาก ปากแหว่ง ผู้ป่วยโรคลมชัก

พฤติกรรม : ทำตัวให้กระฉับกระเฉง ตื่นตัว ขยันให้มากขึ้น ลดอารมณ์ร้อน ลดการชิงดีชิงเด่น

บทสวด มนต์บูชาพระพุทธรูปประจำวันพุธ (กลางวัน) พระปางอุ้มบาตร

สัพพาสิวิสะ ชาตินัง ทิพพะมันตาอะกัง วิยะ ยันนาเสติ วิสังโฆรัง เสตัญจาปี ประริสสะยัง อาณักเขตตัมหิ สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะปาณินัง สัพพะโสปี นิวาเรติ ประริตตันตัมภะณามะเห

อานิสงส์ สวดวันละ ๑๑ จบ จะมีความสุขสวัสดิ์ยิ่งๆ ขึ้นไป ควรใช้ของประดับตัวและบ้านเรือนเป็นสีเขียว หรือสีเขียวใบไม้ ส่วนสีรองๆ ลงมา คือ สีเหลือง สีเทา สีดอกกรัก สีเมฆหมอก สีขาวนวล พึงเว้น สีม่วง

ใส่บาตรวันพุธ (กลางวัน)

อาหารคาว : เน้นสีเขียว-หมู แกงเขียวหวานหมู หมูปิ้ง หมูทอด ผักพริกหมู กระน้ำ
น้ำมันหอย

อาหารหวาน : ขนมหอยกวนเขียว น้ำฝรั่ง ชมพูเขียว องุ่นเขียว มะม่วงเขียวเสวย ฝรั่ง
ชามะนาว

ของถวายพระ : สมุด กระดาษ ปากกา ดินสอ อุปกรณ์การเรียนการศึกษา

ทำทาน : คนพิการทางหู โรงพยาบาลโรคสมอง โรงเรียนสอนคนหูหนวก

พฤติกรรม : อ่านหนังสือธรรมะ ร้องเพลง ฝึกสร้างความมั่นใจให้ตนเอง

พระพุทธรูปประจำวันพุธ (กลางคืน) พระปางปาเลไลยก์ คือ ผู้ที่เกิดระหว่างเวลา
๑๘.๐๐ น. ของวันพุธถึง ๐๖.๐๐ น. ของวันพฤหัสบดี หรือบางคนก็นับตั้งแต่ ๑๘.๐๐-๒๔.๐๐ น.
ของวันพุธ (สุดแต่ความเชื่อ)

บทสวด มนต์บูชาพระพุทธรูปประจำวันพุธ (กลางคืน)

กินนุ ลันตะระมาโน วะ	ราหู สุริยัง ปะมุญจะสี
สังวิคคะรูป อากัมมะ	กินนุ ภิกโต วะ ตถุจจะสีต ฯ
สัตตะธา เม ณะเล มุทธา	ชีวันโต นะ สุขัง ละเภ
พุทธะกาลาภิกิโตมहि	โน เจ มุญเญยะ สุริยันติ ฯ

ตำนาน เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองโกสัมพี ครั้นนั้นพระภิกษุมีมากรูปด้วยกัน
และไม่สามัคคีปรองดอง ไม่อยู่ในพุทธโอวาท ประพฤติตามใจตัว พระองค์จึงเสด็จจาริกไปอยู่ตาม
ลำพังพระองค์เดียวในป่าที่ชื่อว่าปาลิไลยกะ โดยมีพญาช้างเชือกหนึ่งชื่อ “ปาลิไลยกะ”
เช่นเดียวกัน มีความเลื่อมใสในพระพุทธองค์ มาคอยปฏิบัติบำรุงและคอยพิทักษ์รักษามิให้สัตว์ร้าย
มากล้ำกราย ทำให้พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ในป่านั้นด้วยความสงบสุข และป่านั้นต่อมาก็ได้ชื่อ
ว่า “รักจิตวัน” ครั้นพญาลิงเห็นพญาช้างทำงานปรนนิบัติพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ ก็เกิดกุศลจิต
ทำตามอย่างบ้าง ต่อมาชาวบ้านไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่ไม่พบ และทราบเหตุ ก็พากันดำหนิดีเขิน
และไม่ทำบุญกับพระเหล่านั้น พระภิกษุเหล่านั้นจึงได้สำนึก ขอให้พระอานนท์ไปทูลเชิญเสด็จพระ
พุทธองค์กลับมา ช้างปาลิไลยกะก็มาส่งเสด็จด้วยความเศร้าเสียใจ จนหัวใจวายล้มตายไป ด้วยกุศล
ผลบุญจึงได้ไปเกิดเป็น“ปาลิไลยกะเทพบุตร” จากเหตุการณ์นี้ ถือว่าเป็นเหตุการณ์อันน่าสลดใจเป็น
อย่างยิ่ง ถึงพฤติกรรมของพระ 2 ฝ่ายในขณะนั้น ไม่เชื่อฟังแม้กระทั่งพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชน
จึงได้สร้างพระปางนี้ขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์เตือนใจถึงการแตกสามัคคี การทะเลาะวิวาทกัน

อานิสงส์ สวดวันละ ๑๒ จบ จะมีความเจริญสุขสวัสดิ์ ควรใช้ของประดับตัวและ

บ้านเรือนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สีเทา หรือสีดำล้วน ส่วนสีรองๆ ลงมา คือ สีแดง สีขาวนวล สีกรมท่า สี
น้ำเงินแก่ พึงเว้นสีเหลือง

ใส่บาตรวันพุธ (กลางคืน)

อาหารคาว : ของหมักดอง ผักกาดดองผัดไข่ อาหารกระป๋อง แองโบลอย หมูยอ แหนม
ไข่เยี่ยวม้า ห่อหมก

อาหารหวาน : ข้าวหมาก ขนมน้ำเปียกปูนดำ เฉาก๊วย ข้าวเหนียวดำ เม็ดมะม่วงหิมพานต์
ผลไม้แห้งๆ ทุเรียน

ของถวายพระ : พัดลม เทปธรรมะ ยาแก้โรคลม ยาหอม

ทำทาน : มูลนิธิหรือหน่วยงานที่เกี่ยวกับยาเสพติด

พฤติกรรม : เลิกบุหรี่ยา เลิกดื่มหรือลดปริมาณการดื่มแอลกอฮอล์ทุกชนิด เลิกการพนัน
เลิกทำตัวเหลวไหล เลิกเที่ยวกลางคืน เลิกยาเสพติดทุกชนิด

บทสวด มนต์บูชาพระพุทธรูปประจำวันพฤหัสบดี ปางสมาธิ

อติโลเก สัตถุโณ สัจจโสเจยยะ นุตตะรา เตนะ สัจจนะ กาหามิ สัจจะกิริยมะนุต
ตะรัง อาวัชชิตวา ชัมมัพพะลัง สหริตวา ปุพพะเก ชินะ สัจจะพะละมะสาเย สัจจะกิริยมะกาสะหัง
สันติ ปักขา อะปัตตะนา สันติ ปาธา อะวัจจะนา มาตาปิตา จะนิกขันตา ชาตะเวทะ ปฏิกกะมะ สะ
หะ สัจจะกะเต มัยหัง มะหาปัชชะลิโต สิขี วัชเชสิ โสพะสะ กะริสานิ อุทะกัง ปิตวา ยะถา สิขี สัจ
จะ เม สะโม นัตถิ เอสา เม สัจจะปาระมิตี

ตำนาน ปางตรัสรู้ คือ ปางที่เจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโพธิสัตว์ทรงประทับขัดสมาธิ
บนบัลลังก์มหาอาสน์ได้ตรัสรู้ธรรม ได้รู้แจ้งแทงตลอดในพระธรรม และได้รับตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็น
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อวันที่เพ็ญขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 45 ปี ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา

อานิสงส์ สวดวันละ ๑๘ จบ จะมีความสุขความเจริญยิ่งขึ้นไป พึงใช้เครื่องประดับ
และบ้านเรือนเป็นสีเหลืองหรือสีไพล ส่วนสีรองลงมาก็คือ สีน้ำเงิน สีแดง สีเขียว พึงเว้น สีดำ สี
กรมท่า และสีน้ำเงินแก่

ใส่บาตรวันพฤหัสบดี

อาหารคาว : ประเภทยา แกงเลียง บวบผัดไข่ น้ำเต้า

อาหารหวาน : แดงโม แดงไทย น้ำสมุนไพร ส้ม สาลี่ น้ำมะตูม น้ำว่านหางจระเข้

ของถวายพระ : สบง จีวร หนังสือธรรมะ ตู้ยา โต๊ะหมู่บูชา

ทำทาน : โรงพยาบาลสงฆ์ บริจาคข้าวสาร เสื้อผ้า ผ้าห่มกันหนาว

พฤติกรรม : นั่งสมาธิ สวดมนต์ ถือน้ำศีล 5 อย่างต่อเนื่องไป

บทสวด มนต์บูชาพระพุทธรูปประจำวันศุกร์ ปางรำพึง

อัปปะสันเนติ นาถัสสะ สาสะเน สาธุสัมมะเต อะมะนุสเสหิ สะทา กิพพิสะการิกิ
ปริส้านัญจะตัสสันนะ มะหิงสาจะจะคุตติยา ยันเทเสสิ มะหาวิโร ประริตตันตัมภะณามะ เห

ตำนาน ภายหลังจากที่ตรัสรู้ได้ไม่นาน พระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ภายใต้ต้นไทร (อชปาลนโคธ) ก็ได้ทรงรำพึงพิจารณาถึงธรรมที่ตรัสรู้ว่าเป็นธรรมที่มีความละเอียดลึกซึ้ง ยากที่มนุษย์ปุถุชนจะรู้ตามได้ จึงเกิดความท้อพระทัยที่จะไม่สั่งสอนชาวโลก ด้วยรำพึงว่าจะมีใครสักคนที่ฟังธรรมะของพระองค์เข้าใจ ร้อนถึงท้าวสหัมบดีพรหมได้มากราบทูลอาราธนาเพื่อทรงแสดงธรรมว่าในโลกนี้บุคคลที่มีกิเลสเบาบางพอฟังธรรมได้ยังมีอยู่ พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณาแล้วก็เห็นชอบด้วย อีกทั้งทรงรำพึงถึงธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแต่ปางก่อน ว่าตรัสรู้แล้วก็ย่อมแสดงธรรมโปรดสัตว์โลกเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนทั้งปวง จึงได้น้อมพระทัยในอันที่จะแสดงธรรมต่อชาวโลกตามคำอาราธนานั้น และตั้งพุทธปณิธานจะใคร่ดำรงพระชนม์อยู่จนกว่าจะได้ประกาศพระพุทธศาสนา ให้แพร่หลายประดิษฐานให้มั่นคงสำเร็จประโยชน์แก่ชนนิกรทุกหมู่เหล่าต่อไป พระพุทธจริยาที่ทรงรำพึงถึงธรรมที่จะแสดงโปรดชนนิกรผู้เป็นเวไนยบุคคลนั้นแล เป็นเหตุให้สร้างพระพุทธรูปที่เรียกว่า ปางรำพึง

อาณิสถส์ สวดวันละ ๒๑ จบ จะมีความสุขสวัสดิตลอดกาลนาน พึงใช้เครื่องประดับและบ้านเรือนเป็นสีฟ้าหรือสีน้ำเงินแก่ ส่วนสีรองลงมาก็คือ สีขาวนวล สีม่วง สีเหลือง พึงเว้นสีเทา สีเมฆหมอก สีดอกรัก

ใส่บาตรวันศุกร์

อาหารขาว : ประเภทของหอม หวาน ข้าวหอมมะลิ ผักกาดหอม ใบเจียวหอมใหญ่
ข้าหัวหอม

อาหารหวาน : ขนมหวาน หอมทุกชนิด น้ำเก๊กฮวย ผลไม้ที่มีกลิ่นหอม กล้วยหอม เค้ก
ของถวายพระ : นาฬิกา โต๊ะรับแขก ดอกไม้สวยหอม ระวัง ยาม

ทำทาน : เด็กด้อยโอกาส ให้เงิน ให้เสื้อผ้า อาหารที่หอมหวานชวนกิน เช่น ไอศกรีม

พฤติกรรม : ทำตัวให้สดชื่นแจ่มใส บำรุง ดูแลตัวเองให้ดูดีอยู่ตลอด จัดสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่ สวยงาม เลิกการฟุ่มเฟือย

บทสวด มนต์บูชาพระประจำวันเสาร์ ปางนาคปรก

ยะโตหัง ภะคินิ อะริยาเย ชาติยา ชาโต, นาภิขานามิ สัจจะจะ ปาณัง ชีวิตา โวโรเปตาฯ
เตนะ สัจจะนะ

โสดถิ เต โหตุ โสดถิ คัมภัสสะ

บทขัดอังกุลิมาละปะริตตัง

ปะริตตัง ยัมภะณันตัสสะ

นิตินันฎฐานะโธวะนัง

อุทะกัมปิ วินาเสติ

สัพพะเมวะ ปะริสสะยัง

โสดถินา คัมภะวุฐฐานัง

ยัญจะ สาเชติ ตังขะณ

เถรัสสังคุลิมาลัสสะ

โลกะนาถะนะ ภาสิดัง

กัมปัญญายิ มะหาเตชัง

ปะริตตันตัมภะณามะ เท ฯ

ตำนาน เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ และประทับบำเพ็ญสมาบัติเสวยวิมุตติสุขอันเกิดจากความพ้นกิเลสอยู่ ณ อาณาบริเวณที่ไม่ไกลจากต้นพระศรีมหาโพธิ์แห่งละ 7 วันนั้น ในสัปดาห์ที่ 3 นี้เอง ก็ได้ไปประทับใต้ต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) ขณะนั้นฝนได้ตกลงมาไม่หยุด พญานาคตนหนึ่งชื่อ “มุจลินท์นาคราช” ก็ได้ขึ้นมาแสดงอิทธิฤทธิ์เข้าไปวงรอบ 7 รอบ แล้วแผ่พังพานปกพระพุทธเจ้าไว้มิให้ฝนตกต้องพระวรกาย เหมือนกันเสวตฉัตรถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยความประสงค์มิให้ฝนและลมหนาวสาดต้องพระวรกาย ทั้งป้องกันเหลือบ ยุง บั้ว ร่าน รื่น และสัตว์เลื้อยคลานทั้งมวลด้วย จนฝนหาย จึงได้แปลงร่างเป็นมาณพเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์

อานิสงส์ สวดวันละ ๑๐ จบจะมีความสุขความเจริญและเกิดความสุขดีมีมงคลตลอดกาลนาน พึงใช้เครื่องประดับและบ้านเรือนเป็นสีดำล้วน หรือสีม่วง ส่วนสีรองๆ ลงมา คือ สีเทา สีเมฆหมอก สีดอกกรัก สีน้ำเงิน พึงเว้นสีเขียว

ใส่บาตรวันเสาร์

อาหารคาว : ประเภทของขม ของด้ามระยัดไส้ สะเดาน้ำปลาหวาน น้ำพริกปลาหมะเขือยาว

อาหารหวาน : ลูกตาลเชื่อม กาแฟ โอเลี้ยง

ของถวายพระ : ร่มสีดำ กระเบื้องมุงหลังคา ไม้กวาด สร้างห้องน้ำถวายวัด

ทำทาน : โรงพยาบาลโรคจิต โรงพยาบาลโรคประสาท

พฤติกรรม : กวาดลานวัด ล้างห้องน้ำวัด ไม่เครียด มองโลกในแง่ดี ขยะในบ้านยกทิ้งทุกวัน อย่าหมักหมม

นอกจากนี้ ยังมีบทสวดมนต์พระประจำวันเกิดแบบย่อสำหรับพระปางวันเกิดทั้ง ๗ วัน มีบทสวดมนต์ ดังนี้

๑. เกิดวันอาทิตย์ พระประจำวันเกิดคือ ปางถวายเนตร คาถาสวดบูชา “ อะ วิช สุ นุส ตา นุต ตี ” (สวดวันละ ๘ จบ) ชื่อคาถา พระนารายณ์แปลงรูป ใช้ทางเมตตามหานิยม

๒. เกิดวันจันทร์ พระประจําวันเกิดคือ ปางห้ามญาติ คาสวดบูชา “อิ ระ ชา คะ ตะ ระ สา” (สวดวันละ ๑๕ จบ) ชื่อคาถา กระพุ่มเ็ดแบก ใช้ทาง คงกระพัน

๓. เกิดวันอังคาร พระประจําวันเกิดคือ ปางไสยาสน์ คาสวดบูชา “ติ หัง จะ โต โร ถิ นัง” (สวดวันละ ๘จบ) ชื่อคาถา ฝนแสนห่า ใช้ทางเมตตามหานิยม

๔. เกิดวันพุธ(กลางวัน) พระประจําวันเกิดคือ ปางอุ้มบาตร คาสวดบูชา “ปี สัม ระ โต อุ สัต พุท” (สวดวันละ ๑๗จบ) ชื่อคาถา พระนารายณ์เลื่อนสมุทร ใช้เสกปูนสุญผี

๕. เกิดวันพุธ(กลางคืน) พระประจําวันเกิดคือ ปางป่าเลไลย์ คาสวดบูชา “กะ พุท ปัน ทุ รัม วะ คะ” (สวดวันละ ๑๒ จบ) ชื่อคาถา พระนารายณ์พลิกแผ่นดิน ใช้แก้ความผิดต่างๆ

๖. เกิดวันพฤหัสบดี พระประจําวันเกิดคือ ปางสมาธิ คาสวดบูชา “กะ สัม สัม วิ ตะ เห กะ ” (สวดวันละ ๑๕ จบ) ชื่อคาถา พระนารายณ์ตรึงไตรภพ ใช้ทางเมตตามหานิยม

๗. เกิดวันศุกร์ พระประจําวันเกิดคือ ปางรำพึง คาสวดบูชา “วา โธ โน ยะ มะ มะ วา ” (สวดวันละ ๒๑ จบ) ชื่อคาถา พระพุทธเจ้าทวาดหิมพานต์ ใช้ทางมหานิยม

๘. เกิดวันเสาร์ พระประจําวันเกิดคือ ปางนาคปรก คาสวดบูชา “โส มา นะ ะ ริ ธา โธ ” (สวดวันละ ๑๐จบ) ชื่อคาถา พระนารายณ์ถอดจักร ใช้ทางถอดคุณไสยศาสตร์^{๑๖๓}

ผู้วิจัยเห็นว่า ในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาดี แต่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา น้อยไปมุ่งเน้นแต่ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์และคาถาอาคม รวมทั้งมีการสวดมนต์กันอย่างมกมาย โดยไม่เข้าใจในแก่นธรรมและที่มาของบทสวดมนต์นั้น อีกทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา การสวดมนต์เป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า จะสวดกันหน้าพระพุทธรูปเพื่อให้มีพุทธานุสติด้วย มีจุดเริ่มต้นในการสวดเพื่อรักษาพระพุทธพจน์ ต่อมา ได้เปลี่ยนเป็นการสวดเพื่อเป็นสิริมงคล ป้องกันภัยอันตราย และได้รวมเอาการปฏิบัติทางพิธีกรรมเข้ามาด้วย ผู้หมั่นสาธยายบทสวดมนต์จะได้รับผลานิสงส์เพราะเป็นการกล่าวถึงพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก คุณของพระรัตนตรัย และเป็นการเจริญเมตตาภาวนา มีการเลื่อกบทสวดมนต์เพื่อให้มีผลไปตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ บทสวดมนต์ที่มีผู้รจนาขึ้นมาใหม่และเป็นที่นิยม เช่น บทสวดมนต์คาถาชินบัญชรของสมเด็จพระญาณจารักษ์โต พรหมรังสี เป็นต้น

บทสวดมนต์ประจำพระพุทธรูปวันเกิดนั้น มีการนำบทสวดพระปริตรหลายบทการสวดพระปริตรซึ่งเป็นมนต์ที่ถือกันว่า มีความศักดิ์สิทธิ์มากนั้น ผู้สวดบทสวดมนต์เหล่านี้จะได้รับอานิสงส์มีความสุขความเจริญและป้องกันอันตรายต่างๆ นอกจากนี้ ได้มีการรจนาบทสวดมนต์

^{๑๖๓}“บทสวดมนต์พระประจําวันเกิด”, <http://ppa2533.exteen.com/20110603/entry>, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ขึ้นมาเพื่อบูชาพระพุทธรูปต่างๆที่สร้างขึ้นใหม่อีกด้วย

การจัดพิธีสวดมนต์เพื่อเป็นพุทธบูชาในงานสร้างพระพุทธรูป ทำให้เกิดความสามัคคี และสร้างบุญกุศล เป็นพลังจิตที่ทำให้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เพราะในช่วงพิธีกรรมสวดมนต์ ทุกคนจะตั้งใจอย่างมาก และมักจะเกิดปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติในระหว่างพิธี ทำให้มหาชนเกิดความเลื่อมใสในพุทธาณภาพ ส่วนบทสวดมนต์ ประจำพระพุทธรูปที่ได้นำมาเผยแพร่ให้มหาชนสวดในพิธีทำให้บทสวดนั้นเป็นที่รู้จัก มีส่วนให้การสักการะพระพุทธรูปที่สร้างใหม่มีการสำรวมจิตดีขึ้น เมื่อมีการขอพรในขณะที่ได้สร้างกุศลสวดมนต์ มีผลให้พรนั้นศักดิ์สิทธิ์ ในกรณีพระพุทธรูปประจำวันเกิดและบทสวดมนต์ประจำพระพุทธรูปวันเกิดนั้น ประชาชนที่เข้าใจในความเป็นมาและมีความรู้ในบทสวดมนต์นั้น จะมีความศรัทธาในการสวดมนต์มากขึ้น

๓.๔.๘ กุศโลบายเผยแผ่ศาสนาพิธี

ศาสนาพิธี เป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาที่เป็นแบบแผนปฏิบัติสืบ ๆ กันมา หรือเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนา ซึ่งการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนานี้เป็นสิ่งที่ทุกศาสนาจะต้องมี^{๑๖๘}

พิธีกรรม หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ หรือหมายถึง สัญลักษณ์ของคุณค่านิยม หรือความเชื่อ พิธีกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของพิธีการ ข้อแตกต่างที่สำคัญคือ พิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคน แต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมคือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา และมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดงความหมาย และมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์ หรือความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขาม หรือเคารพนับถือด้วย

ดร.เดือน คำดี กล่าวว่า ในศาสนาแต่ละศาสนาย่อมมีพิธีกรรมเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แตกต่างกันไป ตามประเภทรูปแบบและอุดมคติของแต่ละศาสนา โดยใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนที่สิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งมีความหมายอันละเอียดลึกซึ้งโดยผ่านศาสนาพิธี พิธีกรรมในฐานะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่เชื่อมสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับศาสนา ซึ่งอาจจะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นส่วนบุคคลหรือเป็นพิธีกรรมส่วนรวม พิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ก็ตามจะต้องมีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ศาสนาเพราะเป็นกรอบสำหรับถนอมรักษาศาสนธรรมและเป็นเครื่องเสริมศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความสัมพันธ์กับความจริงในศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นเครื่องหมายแสดงออกที่เห็นชัดเจนที่สุดเป็นรูปธรรม พิธีกรรมในฐานะสัญลักษณ์ของศาสนา เป็นทางนำไปสู่การบรรลุธรรมในแต่ละศาสนา พิธีกรรมในฐานะ

^{๑๖๘}เรื่องเดียวกัน.

กิจกรรมทางโลก มีความหมายเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมายสำหรับชุมชนหรือหมู่ชนในสังคมนั้นๆ ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการใดๆ กันอย่างจริงจัง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา เรียกว่า "ศาสนพิธี" ^{๑๖๕}

ความสำคัญของพิธีกรรม

ดร.เดือน คำดี กล่าวว่า พิธีกรรมทุกอย่างมีความสำคัญต่อจิตใจ มีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจมาก สามารถสะกดให้ผู้อยู่ในพิธีทุกคนสงบเงียบ หยุดกิจกรรมอื่นๆ หันมาสนใจเตรียมทำสิ่งเดียวกันอย่างเอาจริงเอาจัง ทุกคนสำรวมเตรียมตัวเตรียมใจไว้พร้อมที่จะทำเรื่องนั้น พิธีกรรมอาจเริ่มจากคนสองคนสามคน ทำอย่างหนึ่งอย่างใดพร้อมเพรียงกัน อาจจะชักจูงให้คนจำนวนร้อยจำนวนพันทำตามไปได้ ในระยะแรกอาจจะทำตามเพียงสักแต่ทำตาม โดยเสียไม่ได้ แต่ถ้าทำหลายครั้งหลายหน ทำนานๆ ไป จิตใจจะพลอยโน้มน้อมตามไปด้วย ดังนั้น พิธีกรรมจึงมีความศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่าหลายประการ คือ

๑. เป็นเครื่องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในส่วนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับจุดมุ่งหมายสูงสุดของกิจกรรมนั้นๆ

๒. เป็นเครื่องสร้างความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมหรือการปฏิบัติในพิธีกรรมในลักษณะต่างๆ เช่น กิริยาอาการ คือ การประนมไหว้ การสวดมนต์เสียงดังน่าเกรงขาม การรำรำ การแสดงท่าทางอันขึงขังหรืออ่อนช้อย รวมทั้งการใช้สัญลักษณ์ อุปกรณ์ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน จัดให้สวยงาม รูปเทียนที่ใหญ่ หรือยาวเป็นพิเศษ รวมทั้งเครื่องเช่น บูชา ในพิธีกรรม เป็นต้น ย่อมกระตุ้นจิตใจให้เกิดความน่าเชื่อถือ น่าเกรงขามหรือน่าเลื่อมใสได้ ทำให้ผู้อยู่ในพิธีมีอาการสำรวม ตั้งจิตแน่วแน่ รวมกันเป็นเอกภาพ มุ่งตรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเป้าหมาย พิธีกรรมจึงเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับคนหมู่ใหญ่ได้ โดยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำทาง

๓. เป็นเครื่องชักจูงดึงดูดอารมณ์ ทำให้เกิดความสบายใจ เอิบอิ่มใจ ปราศรันาที่จะรักษารูป แบบเนื้อหา และอุดมคติของพิธีกรรมนั้นๆ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์แก่นของศาสนา และข้อปฏิบัติทางจริยธรรมไว้ได้ โดยอาศัยความศักดิ์สิทธิ์และความเลื่อมใส เป็นเครื่องสื่อเพราะผู้ปฏิบัติศาสนาจะเข้าสู่อุดมคติของศาสนาได้โดยอาศัยศรัทธาในพิธีกรรม เป็นขั้นแรกคือระดับพิธีกรรม ซึ่งเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาผู้ปฏิบัติ ให้เลื่อมใสพอใจเข้าถึงพระธรรมขั้นสูงต่อไปได้ ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็น วัฒนธรรมที่คนในแต่ละสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ด้วยความ

^{๑๖๕}ดร.เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า๔๔-๔๕.

เชื่อว่าพิธีกรรมจะนำไปสู่ผลที่ตนปรารถนาหรือคาดหวังไว้^{๑๑๐}

องค์ประกอบของพิธีกรรม

ดร.เดือน คำดี กล่าวไว้ว่า การกระทำที่จะถือว่าเป็นพิธีกรรมย่อมมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

๑. การกระทำที่มีความสำคัญต่อจิตใจ คือ เป็นการกระทำที่สัมพันธ์กับความจริงหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จิตสัมผัสได้ถึงแม้จะเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมุ่งสร้างอารมณ์ที่ผุดงจิตใจ ให้เกิดความสบายใจ กำลังใจ ความมั่นใจ เป็นผลตามมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจิตใจอยู่เหนือวัตถุและร่างกายภายนอกเป็น ส่วนหนึ่งของจิตใจ และเมื่อได้กระทำพิธีกรรมแล้วเกิดความสบายใจ

๒. การใช้สัญลักษณ์ กล่าวคือในการจัดพิธีกรรมแบบต่างๆ จะต้องมียุปกรณ์ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หรือเครื่องเช่นต่างๆ ให้มีลักษณะเฉพาะสำหรับแต่ละพิธีกรรม เริ่มตั้งแต่สิ่งไม่มีชีวิต จนถึงสิ่งมีชีวิต มีสัตว์ เป็นต้น ตลอดจนการแสดงกิริยาท่าทาง เช่น ท่าร้ายรำ การประนมมือ การไหว้ กิริยาขึงขัง การกระพือเท้า และถ้อยคำหรือบทสวดต่างๆ ซึ่งใช้เป็นกระบวนการแห่งพิธีกรรมนั้นๆ อันบ่งถึงมโนภาพจินตนาการ เป้าหมายที่ชัดเจน พลังจิตอารมณ์ในความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์ประกอบพิธีกรรมนั้นๆ

๓. การใช้สื่อต่างๆ เช่น สื่อทางเสียง ใช้ดนตรี หรือ เสียงเพลงขับกล่อม ด้วยลีลาต่าง ๆ และ ใช้จังหวะคลอไปกับเสียงสวดมนต์เพื่อนำจิตใจและอารมณ์คล้อยตามด้วยความกลมกลืนเป็นเอกภาพ อย่างลุ่มลึกต่อจุดหมายสูงสุด เป็นการใช้อุปกรณ์และสื่อหรือเสียงนำจิตใจในบรรยากาศให้เกิดความสงบและเอิบอิ่มใจ เพื่อให้พิธีกรรมนั้นเกิดความศักดิ์สิทธิ์^{๑๑๑}

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนพิธี

มีพิธีที่เป็นมงคล (เช่น พิธีมาฆบูชา พิธีวิสาขบูชา พิธีอาสาฬหบูชา พิธีปวารณา พิธีทอดกฐิน พิธีกรรมอื่น ๆ เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศูโบสถศีล พิธีถวายทานต่าง ๆ พิธีบุญบั้งไฟ) และพิธีอวมงคล (เช่น งานสวดและเผาศพ) อาจจำแนกเป็น ๒ ประเภท

๑. พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ ฯลฯ

๒. พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา

^{๑๑๐}ดร.เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, หน้า ๔๔-๔๕.

^{๑๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี

ศาสนพิธีทุกครั้งจะต้องมีพระพุทธรูปเป็นประธานและต้องมีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา^{๑๗๒}

กิริติ บุญประเทืองกรกล่าวถึงองค์ประกอบของพิธีกรรมไว้ ๖ ประเด็น คือ

๑. ขั้นตอนเบื้องต้น

ก่อนจะเริ่มพิธีกรรม ต้องลากสายสิญจน์ล้อมรอบมณฑลพิธี พื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมถูกทำให้สะอาดหมดจด หลังจากนั้น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ก็จะถูกกำหนดเขตแดนแยกจากบริเวณอื่นโดยใช้ด้ายสายสิญจน์เป็นตัวกำหนด พิธีสวดมนต์จึงเริ่มต้นด้วยขั้นตอนของการชำระจิตให้บริสุทธิ์^{๑๗๓} เช่น พระพุทธเจ้าจะทรงชำระจิตใจของผู้ฟังให้บริสุทธิ์ก่อนด้วยการแสดงอนุปพพิกขา เมื่อผู้ฟังน้อมใจไปตามเนื้อหาสาระของธรรมเทศนา จิตใจของเขาจะประณีตขึ้น เป็นไปเป็นลำดับ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์ได้^{๑๗๔} จากนั้นจิตใจของผู้ฟังจะปราศจากนิเวศ เบิกบาน ผ่องใส เหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน

๒. ความสำคัญของทิศทาง

การตั้งโต๊ะหมู่บูชา จะต้องตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นการเลือกตามการตัดสินใจตามความเชื่อดั้งเดิมและตามวรรณกรรมทางศาสนาทั้งหมด

๓. การสวดสาธยาย

การสวดสาธยาย หมายถึง การชี้แจงแสดงเรื่อง เป็นการแสดงออกด้วยคำพูด เป็นการพูดด้วยเมตตาจิต จึงเชื่อกันว่าจะขับไล่ความชั่วร้ายออกไปและนำมาซึ่งสิ่งดี แม้การฟังสวดมนต์ก็ถือว่าจะได้รับอานิสงส์เช่นนั้นเหมือนกัน การสวดออกเสียงอย่างชัดเจนขณะที่นึกถึงความหมายของสิ่งที่กำลังสวด เป็นสิ่งที่น่าสรรเสริญ

๔. การอนุโมทนากุศลและอุทิศบุญกุศล

บุญญาโมทนา หรือการอนุโมทนากุศล ในตอนท้ายของพิธีสวดมนต์เป็นส่วนสำคัญในพิธีกรรม เป็นการร่วมยินดีด้วย ได้แก่ การส่งผ่านความสุขไปยังผู้อื่น หรือการแบ่งปันความสุขไปสู่ผู้อื่น

ความหมายของอนุโมทนาได้ขยายไปสู่การอุทิศส่วนบุญไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วและเทวดาทั้งหลาย โดยคาดคะเนว่า พวกเขาเหล่านั้นสามารถมีส่วนร่วมในความยินดี

^{๑๗๒}“พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thai-folksy.net/ELearning/Religion/04-1-belv.html> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๓].

^{๑๗๓}กิริติ บุญประเทืองกร, “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”, หน้า ๓๓.

^{๑๗๔}ที.สี.อ. (บาลี) ๒๕๘/๒๕๐.

และผลบุญอันเกิดจากการทำบุญได้ เพราะชาวพุทธเชื่อในการมีอยู่ของสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ และชีวิตเหล่านั้นจะสามารถมีส่วนร่วมในพิธีทำบุญอันดีงามที่พวกเขาทำอยู่ได้ ก็โดยวิธีที่เรียกว่า “บุญญโมทนา” ซึ่งเป็นวิธีที่เชื่อว่าจะนำมาซึ่งความสวัสดิแก่จิตใจของทั้งสองฝ่าย

ในประเพณีนิยมของชาวพุทธ พิธีกรรมที่เรียกว่า การกรวดน้ำ ได้พัฒนามาพร้อม ๆ กับการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ในพิธีนี้ผู้ประกอบบุญจะเทน้ำจากเหยือกไปยังภาชนะรองรับน้ำที่เล็กกว่าเหยือกนั้นจนหมดเหยือก พร้อมกับกล่าวคำบาลีเพื่อส่งบุญไปด้วยพร้อมกับพระสงฆ์และผู้ศรัทธาคนอื่น ๆ กล่าวกันว่า พอพิธีจบ พวกญาติก็จะถูกปลดปล่อยออกจากความทุกข์ทรมานทันทีทันใด หลังจากได้อุทิศแก่พวกญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ก็จะอุทิศต่อไปให้พวกเทวดา และสิ่งมีชีวิตทั้งมวลเพื่อประโยชน์แก่ความรู้เรื่องและความสุข เทวดาซึ่งประจำอยู่ในฟ้าและพื้นดิน และเหล่านั้นก็ถูกเชิญให้มารับผลบุญและดูแลรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าและเหล่ามนุษย์

๕. การตั้งความปรารถนา

การตั้งความปรารถนาสรุปเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้ (๑) ความปรารถนาเพื่อนดี (๒) ความปรารถนาชีวิตที่ดีในภพหน้า (๓) ปรารถนาความสุข หลีกพ้นจากทุกข์ (๔) ปรารถนาความร่ำรวยทางวัตถุ (๕) ปรารถนาการทำที่สุดแห่งทุกข์ มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่การบรรลุนิพพาน

๖. การอัญเชิญเทวดา

ขั้นตอนการสวดมนต์ในพิธีกรรมต่าง ๆ จะมีพิธีสวดชุมนุมเทวดาในขั้นตอนแรกของพิธีกรรมอยู่เสมอซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องสวดอัญเชิญเทวดามาร่วมพิธีและต้องสวดคาถาส่งเทวดาให้อนุโมทนาบุญและเสด็จกลับไปสู่निเวศน์ของตน พร้อมทั้งอาราธนาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณมาปกป้องคุ้มครองอันตราย

พิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูป

กิริติ บุญประเทืองกรกล่าวไว้ว่า

๑. พิธีกรรมพุทธานุสสติ และการสวดมนต์ต่อเนื่อง ขั้นตอนเบื้องต้นของพิธีกรรมนั้น จะมีการอัญเชิญเทวดา คือการส่งสารแก่เทวดา และในขั้นตอนสุดท้ายจะมีการส่งเทวดา (เทวดาอุยโยชนคาถา) โดยมีสิ่งที่ใช้บูชา เช่น เครื่องหอม กล้วยดอกไม้ และตะเกียงน้ำมัน^{๑๓๕} บทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนาถูกนำมาปรับแต่งสำหรับสวดในพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ดูขลังศักดิ์สิทธิ์ ดังที่เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาแบบมหายานซึ่งพัฒนามาจากพุทธตันตระในอินเดียได้ มีความเชื่อในความขลังศักดิ์สิทธิ์ของบทสวดมนต์ พิธีกรรมที่เน้นความขลังศักดิ์สิทธิ์ในอำนาจพระพุทธรูปนี้เรียกกันว่า พิธีสวดพระปริตร ซึ่งได้รับความนิยมมากในลังกา ในพิธีสวด

^{๑๓๕} กิริติ บุญประเทืองกร, “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”, หน้า ๒๔.

จะต้องมีการตั้งขึ้นน้ำมัน การผูกโยงด้วยสายลัญจณ์ และการใช้พระสงฆ์นั่งสวดคาถา” ^{๑๓๖}

๒. พิธีนำพระพุทธรูปที่สร้างเสร็จแล้ว แห่รอบเมืองเพื่อให้ชาวบ้านอนุโมทนาบุญ พิธีนำพระพุทธรูปแห่รอบเมืองมีมาแต่โบราณ เช่น ในรัชสมัยพระเจ้าอู่ติสสะที่ ๑ ประมาณ พ.ศ. ๕๑๑-๕๕๓ ประเทศของพระองค์ถูกคุกคาม โดยทพิกขภัย และโรคระบาด พระเจ้าอู่ติสสะที่ ๑ ตัดสินใจประกอบพิธีกรรม นำพระพุทธรูปตกแต่งด้วยเครื่องทอง มีบาตรหินเต็มด้วยน้ำวางในฝ่ามือทั้งสอง พระพุทธรูปนี้วางอยู่ในรถม้า และถูกนำไปรอบ ๆ เมือง พระราชาและผู้ติดตามรับอุโบสถศีล พระองค์เสด็จดำเนินไปตามถนนในเมืองพร้อมกับหมู่สงฆ์ ที่สวดรัตนสูตรและประพรมน้ำมันจากบาตรของพระพุทธรูป ปรากฏว่า ฝนตกหนักหลังจากประกอบพิธีกรรม และทพิกขภัย พร้อมทั้งโรคระบาดก็สงบระงับไป พระองค์ทรงบัญชาว่า พิธีกรรมนี้ถูกนำมาปฏิบัติในคราวที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ

รัชสมัยของพระเจ้าปราคัมพาหุที่ ๒ ประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๕-๑๘๑๓ มีภัยของความแห้งแล้งแผ่มาถึงกรุงพร้อมด้วยความโศกเศร้าของทพิกขภัยอันรุนแรง พระองค์ได้ทรงจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนาหลายต่อหลายครั้ง เพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, เจดีย์ต่าง ๆ และเหล่าต้นโพธิ์ และพระองค์ก็ทรงให้หมู่ภิกษุสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์ และแห่แห่นพระธาตุเขี้ยวแก้วไปรอบ ๆ เมืองจนทำให้มีฝนตกลงมาและขจัดเชื้อโรคภัยออกไปได้

พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป

พิธีพุทธาภิเษก คือ ชื่อพิธีในการปลุกเสกพระพุทธรูปหรือวัตถุมงคล โดยมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญในการทำสมาธิจำนวนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า คณะปรก นั่งภาวนาส่งกระแสจิตเพ่งคุณพระรัตนตรัยเข้าไปสู่องค์พระหรือวัตถุมงคลนั้น ๆ ^{๑๓๗} หรือการสมโภชน์พระพุทธรูป เป็นส่วนหนึ่งของพิธีหล่อพระพุทธรูป ทำเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ^{๑๓๘}

การประกอบพิธีพุทธาภิเษก

ข้อมูลจากแหล่งที่มาในกองทัพบกเรือ สรุปเรื่อง พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปไว้ ดังนี้ ^{๑๓๙}

๑. ของใช้ในพิธี

๑.๑ โต๊ะหมู่บูชาพร้อมเครื่องตั้ง และดอกไม้ธูปเทียน

^{๑๓๖} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “ร่มร่มมเหยศ”, มติชนรายวัน, (๒๐ มีนาคม ๒๕๓๕) : ๘.

^{๑๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖).

^{๑๓๘} เปลื้อง ณ นคร, พจนานุกรม ไทย-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ม.ป.ป.)

^{๑๓๙} “พิธีพุทธาภิเษก (มังคลาภิเษก)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.navy.mi.th/chapanakit/link/pdf_chakit/cha22 [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

๑.๒ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (จัดเช่นเดียวกับงานมงคลทั่วไป)

๑.๒.๑ ที่นั่งสำหรับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ (๕ รูป)

๑.๒.๒ พระพิธีธรรม ๔ รูป (ใช้สถานที่เดียวกับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์)

๑.๒.๓ พระนั่งปรกจำนวนตามต้องการ จัดให้นั่งรอบวัตถุมงคลที่จะปลุกเสก

๑.๓ เครื่องประกอบพิธีพุทธาภิเษก (มังคลาภิเษก)

๑.๓.๑ เทียนชัยไส้ ๑๐๘ เส้น หนัก ๘๐ บาท, สูงเท่ากับเจ้าพิธี ๑ เล่ม (ปักในตู้

เพื่อกันลม)

๑.๓.๒ เทียนมงคล ขนาดครึ่งหนึ่งของเทียนชัย

๑.๓.๓ เทียนพุทธาภิเษก (มังคลาภิเษก) หนัก ๓๒ บาท ๑ คู่

๑.๓.๔ เทียนวิปัสสี ไส้เกินอายุผู้จุด ๑ เส้น

๑.๓.๕ เทียนนพหรรษ หนัก ๑ บาท ๕ บาท

๑.๓.๖ เทียนเงิน, ทอง หนัก ๔ บาท ๘ เล่ม, หนัก ๒ บาท เท่ากำลังวัน

๑.๓.๗ เทียน ๑๐๘ จุดที่ขอบกระถางเทียนมงคล

๑.๓.๘ กระถางใส่น้ำมัน ๓ ใบ

๑.๓.๙ ทราญ ๒ กระถาง

๑.๓.๑๐ สายสิญจน์รอบปริณทล ซึ่งเป็นตาข่ายห่างกัน ๑ ช่วงแขน

๑.๓.๑๑ นัศรขาว ๕ ชั้น ๖ ต้น ความสูงตามความเหมาะสมปัก ๔ ชุม และชุม

ประตูทางเข้า

๑.๓.๑๒ ราชวัติ ๔ มุม (๘ อัน ขาวอันละ ๑ เมตร)

๑.๓.๑๓ โต๊ะวางวัตถุมงคล ปูผ้าขาว ขนาดสูงกว่าที่นั่งพระสงฆ์

๑.๓.๑๔ พลุ ๗ ใบ ซ้อนกันสำหรับสับเทียนชัย

๑.๓.๑๕ รูปประมาณเพียงพอที่จะจุดตลอดพิธี

๑.๓.๑๖ บาตรใส่น้ำมันสำหรับพระสงฆ์นั่งปรกครบทุกรูป

๑.๔ เครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ในพิธี ทั้งหมด

๒. ลำดับพิธี

๒.๑ ประธาน จุดเทียนธูปบูชาพระรัตนตรัย กราบ ๓ ครั้ง

๒.๒ พิธีกร อาราธนาศีล, ประธานสงฆ์ให้ศีล และพิธีกร อาราธนาพระปริตร

๒.๓ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว

๒.๔ ประธานฯ ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม

๒.๕ พระสงฆ์อนุโมทนา, ประธานฯ กรวดน้ำ

๒.๖ พระสงฆ์กลับ

๒.๗ พระพิธีธรรม ๔ รูปนั่งประจำที่

๒.๘ ได้ฤกษ์ ประธานฯ เจิมเทียนชัย, จุดเทียนชัย, พระพิธีธรรมสวดคาถาจุดเทียนชัย

๒.๙ ประธานฯ จุดเทียนอื่น ๆ ทั้งหมด จุดเทียนรูปเบื้องหน้าพระพิธีธรรม

๒.๑๐ พิธีกรอาราธนาสวดพุทธานิเษก (มังคลานิเษก)

๒.๑๑ พระพิธีธรรมเริ่มสวดพุทธานิเษก, พระสงฆ์รูปนั่งปรกเริ่มบริกรรมจนกว่าจะถึงฤกษ์ดับเทียนชัย

๒.๑๒ ได้ฤกษ์ดับเทียนชัย, พระพิธีธรรมสวดคาถาดับเทียนชัย

๒.๑๓ เจ้าภาพถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์รูปนั่งปรกและพระพิธีธรรม

๒.๑๔ พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธี

(ดูภาคผนวก คาถาพิธีพุทธานิเษกและแผนผังการจัดพิธีพุทธานิเษก)

การจัดพิธีการพุทธานิเษก

พัฒนจักร ขยายความเรื่องการจัดพิธีพุทธานิเษกไว้อย่างละเอียด ดังนี้^{๑๘๐}

สถานที่ สถานที่สำหรับทำพิธีพุทธานิเษกนั้น โดยเฉพาะการสวดพุทธานิเษกนั้นควรทำในพระอุโบสถ คาถาที่ใช้สวดในพิธีพุทธานิเษกนี้ใช้ได้ทั้งการพุทธานิเษก พระพุทธรูปบูชาขนาดใหญ่ ๆ ตลอดจนพระ เครื่อง ราง ของขลัง ซึ่งถ้าจะพิจารณากันอย่างแท้จริงแล้วใช้สำหรับ พระพุทธรูปบูชา การที่ต้องสวดในพระอุโบสถ ก็เข้ากับทำนองบวชพระภิกษุ เราก็ต้องบวชกันในพระอุโบสถเหมือนกัน

ฤกษ์ยาม เรื่องฤกษ์ยามที่ใช้ในพิธีพุทธานิเษกนั้น ตามปกติกจะต้องกำหนดให้เป็นไปตามระยะเวลาที่โหรจะ เป็นผู้กำหนดให้แล้วจัดทำพิธีการต่าง ๆ ก่อนถึงฤกษ์ งามยามดี ดังนี้

แบบที่ ๑ โหรจะกำหนด เวลาให้นายช่างผู้จะทำ การหล่อพระพุทธรูปนั้น จัดแจงแต่งหุ่นทรายแกนในพระพุทธรูป และยิ่งใกล้เวลาฤกษ์ ช่างจะต้องทำ ดังนี้

- จัดตั้งเครื่องสังเวทบูชาเทพยดา และ เทวดาที่รักษาฤกษ์เสียก่อน
- เจ้าภาพเป็นผู้จุดรูปเทียนบูชาและกล่าวคำอธิษฐาน
- โหรกล่าวโศลกบูชาและกล่าวคำสวดดีสังเวทบวงสรวงเทวดา
- เสร็จ แล้ว และได้ เวลาฤกษ์แล้ว ช่างผู้หล่อพระก็ปฏิบัติงานต่อไป แบบนี้ใช้ หล่อพระเล็ก

แบบที่ ๒ กำหนดวันที่มีฤกษ์ดีเพื่อเตรียมการลงพระยันต์ ๑๐๘ และนะปถมัง ๑๔ ซึ่ง

^{๑๘๐}พัฒนจักร, พิธีต่างๆและพุทธานิเษก, (กรุงเทพมหานคร : เอเซียการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๔๒๐-๔๕๒.

ตามแบบโบราณแล้ว จะลงลบบมในแผ่นนวโลหะจนครบและสำเร็จบริบูรณ์ ลบบมหายเข้าไปใน
เนือนวโลหะ แล้วจึงจะจารึกปฐมอักษรลงในภายหลัง แต่ไม่ลบบมปล่อยให้คงไว้จนกระทั่ง นำเข้า
พิธีหล่อหลอม

ปัจจุบันได้มีการดัดแปลงให้สะดวกขึ้น คือ เมื่อหลอมนวโลหะแล้ว ก็ลงเพียงปฐม
อักษรเท่านั้นส่วน ยันต์ ๑๐๘ และนะปถมัง ๑๔ เอาไปลงโลหะแทน แผ่น โลหะนี้จะเป็น เงินหรือ
ทองแดงก็ได้ ที่แผ่ออกมา เป็นแผ่นบาง ๆ แล้ว และแผ่นโลหะที่ลงยันต์จะใส่ลงในเบ้าหลอมที่
เรียกว่า เบ้าหลัก

การลงยันต์ใส่แผ่นโลหะนี้ นอกจากจะลงพระยันต์ ๑๐๘ และนะปถมัง ๑๔ ดังกล่าว
มาแล้วนิยมนำพระปริตรต่างๆมาจารึกใส่ ในแผ่นโลหะนำ เข้าพิธี ปลุกเสกร่วมกับแผ่นยันต์ ๑๐๘
ใช้หลอมผสมลงไปด้วยก็ได้

พระปริตรที่นิยมนำมาจารึกลงบนแผ่นหล่อหลอมโลหะลงไปด้วยนี้ก็มี

๑. สิบสองตำนาน

๒. ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร

๓. มหาสมัยสูตร

๔. อาทิตตปริยายสูตร

๕. คาถาในภาณวาร (เมตตานิสังสสุรกับอิสสิคิลิชาดไม่ใส่)

๖. รัตนมาลา คาถา เริ่มต้นแต่ นโมพุทฺธายะไปจน อิติปิโส สวากขาโต และ
สุปฏิปันโน โดย แบ่งอักษร ๓๒ คำ ทุกอักษรจารึกลงในแผ่นทองคำมีเวลาพอจะจารึก คาถา
พุทฺธากิเษก คาถายอคพระไตรปิฎกและ คาถาอาการวัดตสูตรลงไปในแผ่นโลหะด้วย

ข้อควรกำหนดใน แบบที่ ๒ นี้ ควรทำ ความเข้าใจ ดังนี้

- โหรเป็นผู้กำหนดเวลาฤกษ์ให้
- การกระทำ เป็นเรื่องของท่านผู้รู้ที่เข้าใจในเลขยันต์
- การจัดเตรียมเครื่องสักการบูชา และ เครื่องสังเวศรบูชาอาจารย์
- การลงในวันไฉ่ฤกษ์ลงเพียงพระยันต์ ๑๐๘ กับ นะปถมัง ๑๔ นะ เท่านั้น
- คาถาอย่างอื่นไม่จำกัด ลงมาก่อนได้เรื่อยๆ แต่ต้องเสร็จก่อนทำพิธีหล่อ
- การลงพระยันต์ ๑๐๘ ควรทำในพระอุโบสถ นิมนต์สวดชัยมงคลคาถาด้วย จะเป็น

๕, ๗, หรือ ๘ องค์ก็ได้

- ถ้าฤกษ์สัถย์เป็นผู้ลง ต้องให้สัถย์สมาทานศีล ๕ เสียก่อน จึงลง เสร็จแล้วให้ ทำ
พิธีปลุกเสกด้วย ๑. พระคาถาเรียกยันต์ ๒. พระคาถาโอการ นโมพุทฺธายะ ๓. พระคาถาพุทธคุณ
ธรรมคุณ และสังฆคุณ ๔. สัมพุทฺธทงฺษา ๑๐๘ จบ

- จุนเจิมด้วยแป้งหอม น้ำมันหอม ถ้ามีเวลาเหลืออยู่อีก ก็ยังไม่ถึงเวลาหล่อก็ ให้บรรดาพระคณาจารย์ ปลุกเสกเรื่อยไปจนกว่าจะถึงเวลาหล่อ ทั้งนี้ เพื่อให้ เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น

แบบนี้โดยมากใช้หล่อพระประธานใหญ่ๆ

แบบที่ ๓ ทำแบบ ใหญ่ เป็นพิธีสำคัญ ๆ มากำหนดวันและเวลาหล่อ เป็นอย่างนี้โดยลำดับคือ

ระยะที่ ๑

หาฤกษ์จุดเทียนชัย เริ่มพิธีต้องทำพิธีบวงสรวงเทพยดาโดยวิธีตั้งศาลเพียงตา ทำบัตรบูชา พระเกตุ พระภูมิเจ้าที่ เจ้ากรุงพาลี อย่างละ ๑ บัตร วางบนศาลเพียงตา โหรงกล่าวคำบูชา ขณะได้ฤกษ์ให้โหรงกล่าวคาถาบูชา เทวดาก่อน เวลาและ ให้ จบในเวลาได้ฤกษ์ โหรงลั่นฆ้องแจ้งให้รู้ว่าถึงเวลาฤกษ์

- เมื่อได้ฤกษ์ โหรงเริ่มจุดเทียนชัย และ พราหมณ์เป่าสังข์ไกวบัณเฑาะว์

- ขณะนี้ช่างหล่อพระเริ่มสูมหุ่นและหลอมทองเพื่อเตรียมการหล่อ

ระยะที่ ๒

- ฤกษ์หล่อพระ หรือเริ่มเททอง หล่อพระ (ฤกษ์นี้สำคัญที่สุดในการสร้างพระ)

ต้องระวังให้ตรงเวลากับที่โหรงให้ อย่าให้คลาดเคลื่อนเป็นอันขาด

- ใกล้เวลาฤกษ์ ต้องตั้งเครื่องสังเวียให้พร้อม

- เจ้าภาพหรือผู้เป็นประธานในพิธี เป็นผู้จุดเทียนทอง และจุดธูปตามเครื่องสังเวีย

- โหรงเป็นผู้กล่าวคาถาบูชาฤกษ์ให้จบก่อนเวลาได้ฤกษ์

- ลั่นฆ้องขึ้นเป็นสำคัญเมื่อได้ฤกษ์และพราหมณ์เป่าสังข์และไกวบัณเฑาะว์

- พระสวดมนต์ชัยมงคลคาถา

- ช่างเททองเริ่มเททอง เรื่อยไปนับตั้งแต่ต้นแต่ปฐมฤกษ์

ข้อควรกำหนด ฤกษ์จุดเทียนชัยกับฤกษ์เททองนี้ควรจะหาฤกษ์ให้ห่างกันพอสมควร โดยเฉพาะทางที่คั่นควรกะเวลาให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ สวดพุทธาภิเษกให้จบ จึงถึงเวลาฤกษ์เทพระ เป็นดี ไม่เช่นนั้นแล้วจะขลุกขลักมาก

การเตรียมการพิธีหล่อพระ

การเตรียมพิธีการหล่อพระนั้น ควรทำสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

โรงพิธี ควรทำในบริเวณ ลานพระอุโบสถ ที่จะประกอบพิธีพุทธาภิเษก เพราะจะต้องโยงสายสิญจน์รอบพระอุโบสถและโรงพิธี และโรงพิธีที่จะทำพิธีการนั้น ต้องประกอบด้วย

๑) ฉัตรสีขาว ๕ หรือ ๗ ชั้น จำนวน ๑๒ คันและปักไว้คามุมโรงพิธี ๔ มุม มุมละ ๓

กัน

๒) ราชวัตรทั้งหมด ๘ แฉก แล้วจัดตั้งไว้ตามมุมโรงพิธี มุมละ ๒ แฉก

๓) ดันกล้วย ๑๒ ดัน ถอนรากขึ้นมาทิ้งราก ควรใช้ดันกล้วยขนาดย่อม ๆ พอมีใบสัก ๓ ใบ ก็ใช้ได้ แต่อย่าตัดรากทิ้งเป็นอันขาด เอาไปผูกตามเสามุมโรงพิธีมุมละ ๓ ดัน

๔) ดันอ้อย ๑๒ ดัน มีใบ ไม่ต่ำกว่า ๓ ใบ และอย่าตัดราก แบบเดียวกับดันกล้วย แล้วเอาไปผูกรวม กับดันกล้วยมุมละ ๓ ดัน เช่นเดียวกัน

๕) โต้ะสี่เหลี่ยมใหญ่ ๑ ตัว สำหรับโหร จะไ้ตั้งเครื่องสังเวทบูชาเทวดา ก่อนจะเททองและเพื่อเจ้าหน้าที่ที่จะทำการหล่อพระพุทธรูป ตั้งเครื่องสังเวทและบูชาครู

๖) ตั้งศาลเพิงตา ไว้ทางทิศอีสานของโรงพิธี ที่ศาลเพิงตานี้ โหรจะทำพิธีบูชาเทวดาจุติเวียนชัย เริ่มพิธี และช่างหล่ออาจุษุชาครู

๗) การโยงสายสิญจน์โรงพิธีนั้น โยงล้าม มาจากโรงพระอุโบสถ แล้วมาคล้องกับฉัตรที่ปักไว้ตามมุมโรงพิธี และการทำสิ่งใด เกี่ยวกับการหล่อนี้จะต้องอยู่ในวงรอบของสายสิญจน์ตลอดเวลา

๘) เอายันต์ แขนงไว้ตามสายสิญจน์ทั้ง ๘ ทิศ สำหรับยันต์ที่ใช้สำหรับอากาศและแผ่นดินนั้น ให้ใช้สายสิญจน์จึงผ่านกลางโรงพิธี

โรงพระอุโบสถ ในพระอุโบสถที่ประกอบพิธีทางด้านใดด้านหนึ่งนั้น จัดดังนี้

๑. จัดตั้งอาสนสงฆ์สำหรับเจริญพระพุทธรมณต์ ๑๐ รูป

๒. ตั้งธรรมมาสน์ พระคณาจารย์นั่งปรกไว้ ตามริมกำแพงพระอุโบสถตรงหน้าพระประธานในพระอุโบสถ และทางที่ศีต้องหันหน้าเข้าหาพระประธาน ตั้งให้เรียง เป็นแถว

๓. ตั้งตู้พระธรรมไว้หน้าอาสนสงฆ์ที่เจริญพระพุทธรมณต์

๔. ปูธรรมมาสน์พระนั่งปรกด้วยหญ้าคาและ เอาผ้าขาวปูทับ สำหรับพระนั่งปรก ตั้งโตะเทียนและเครื่องบูชา โต้ะหมูปูชาหน้าพระประธานในพระอุโบสถโดยมีที่วางสิ่งของดังนี้

๑) เทียนมงคล เทียนวิปัสสี เทียนเงิน เทียนทอง

๒) กระบะเครื่องนมัสการพระ ๕

๓) พานดอกไม้ ๕ สี

๔) กระถางรูป

๕. จัดที่ไว้ สำหรับวางแผ่นพระยันต์และแผ่นดวงชาพระพุทธรูปจะหล่อและที่ปูผ้าขาวไว้ตรงหน้าที่บูชา

๖. จัดตู้เทียนชัยไว้หน้าพระที่จะสวดพุทธาภิเษกให้ตรงกลางพระอุโบสถ และให้ใกล้พระสวดมากหน่อย

๗. จัดชั้นน้ำมันต์(ควรเป็นชั้นสาคร)ขนาดใหญ่ ๒ ใบ มีเงินเทียนในชั้นๆละเชิงเทียน และใส่น้ำในชั้นแต่พอควร แล้วเอาไปวางไว้ใกล้กับตู้เทียนชัยข้างละชั้น

โต๊ะบูชาหน้าพระสวดพิธิพุทธภิเษก จัดตั้งไว้โต๊ะบูชา วางแจกันปักดอกไม้วี กระจก รูป เชิงเทียน ๒ คู่ (ปักเทียนเงิน เทียนทอง) กระบะนมัสการเครื่อง ๕ สำหรับจุดบูชาเมื่อพระเริ่มสวด

ทางด้านซ้ายของพระอุโบสถ ใช้ผ้าขาวปู ตั้งชั้นสาครขนาดกลาง ๑ ใบ ใส่น้ำไว้ด้วย พอควรกับกระจกรูปอีก ๑ กระจก ให้ภคฤหัสถ์นั่งขาวห่มขาว สมมุติว่าเป็นบัณฑิตคอยจุดเทียน ๑๐๘ รูป ๑๐๘ บูชาพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ เวลาพระเจริญพระพุทธมนต์

ตรงระหว่าง โต๊ะบูชาพระประธานในพระอุโบสถ กับตู้เทียนชัย จัดตั้งโต๊ะขนาดย่อมไว้อีก ๑ ตัว ปูผ้าขาว ตั้งเครื่องสังเวทยศก เวลาพระฉัน ให้โหรทำพิธีสังเวท เทวดา

โยงสายสัญญาณในพระอุโบสถ การโยงสายสัญญาณในพระอุโบสถ สำหรับพิธิพุทธภิเษกนี้ ทำโดยลำดับ ดังนี้

๑. โยงจากองค์พระประธานในพระอุโบสถ แล้ววนมาทางขวาเพื่อให้เป็นทักษิณาวัตรไปตามผนังอุโบสถ

๒. แล่นสายสัญญาณจากผนังอุโบสถเป็นสะพานตรงมายังโต๊ะหมู่บูชาพระ

๓. ตรงไปยังตู้เทียนชัย เวียนไปที่ชั้นน้ำมันต์ทั้ง ๒ ชั้น

๔. แล่นสายสัญญาณต่อไปยังทางด้านหน้าผนัง ด้านหน้าพระอุโบสถ โดยเดินสายสัญญาณเป็น ๒ สาย ควบไปยังที่ที่พระเจริญพุทธมนต์สายหนึ่งแยกไปโรงพิธีที่กล่าวมาแล้วทางหนึ่ง แยกลงตรงที่พระสวดพิธิและนั่งปรกอีกทางหนึ่ง

ลักษณะและจำนวนเทียนที่ใช้ ในพุทธภิเษก

เทียนชัย ทำ ๒ ชนิด ถ้าเป็นงาน ๑ วัน ใช้เทียนหนัก ๑๐๘ บาท ใส้เทียน ๘๐ เส้น ถ้างาน ๒ วัน เทียนหนัก ๘๐ บาท ใส้ ๑๐๘ เส้น ควันเทียน ให้ยาวเท่าส่วนสูงของเจ้าภาพหรือผู้เป็นประธาน ในงานเทียนชัย ต้องเอาไว้ในตู้ อย่าจุด จะจุดได้ก็ต่อเมื่อได้ฤกษ์จุดแล้ว

เทียนมงคล เป็นเทียนประจำตัวเจ้าภาพ ๑ เล่ม ใช้ขี้ผึ้งหนัก ๕ บาท ใส้ตามเดิมอายุเจ้าภาพหรือผู้เป็นประธาน ๑ เส้น ความยาวของเทียนเท่ากับรอบศีรษะของเจ้าภาพหรือผู้เป็นประธาน ใส้เชิงเทียนที่ตั้งอยู่ในชั้นมีน้ำพอสมควร วางไว้หน้าโต๊ะบูชาพระ โยงสายสัญญาณด้วยเทียนมงคลเจ้าภาพหรือประธานเป็นผู้จุด เมื่อพระเจริญพุทธมนต์ถึงบทพุทธานุ สรรณัง จักขามิ

เทียนมหามงคล คือ เทียนคู่ที่ปักอยู่ในชั้นสาคร ใกล้กับเทียนชัย ใช้ขี้ผึ้งหนัก ๓๒ บาท ยาวเท่ารอบศีรษะของเจ้าภาพ ใส้เทียนอายุเจ้าภาพ ๕ เส้น ควันเป็น ๒ เล่ม จุดเมื่อพระพิธีธรรมเริ่มสวด โดยเจ้าภาพเป็นผู้จุด

เทียนนวหรรณ มี ๕ เล่มๆละ ๒ บาท ใ้เล่ม ละ ๕ เส้น ปักไว้ที่เชิงเทียน ๕ อัน วางบนผ้าขาวหน้าที่บูชาพระ เจ้าภาพจุด เมื่อพระพิธีธรรมเริ่มสวด

เทียนวิปัสสี มี ๕ เล่ม หนัก ๕ บาท ใ้เทียน ๒๘ เส้น ยาวรอบ ศีรษะเจ้าภาพ ปักใน เชิงเทียนกลางชั้นน้ำมันคู่กับเทียนมงคล เจ้าภาพจุดเมื่อพระพิธีธรรมเริ่มสวด

เครื่องสังเวทที่เป็น มังสาหารเหล่านี้ต้องต้มให้สุกเสียก่อนและจะต้องทำน้ำจิ้มพร้อม กันนี้ควรมีพล่าหรือยำอีก ๑ ที่

เครื่องกระยาบวด ประกอบไปด้วยเครื่องเหล่านี้ คือ

๑. บายศรีปากชาม ๑ บายศรี

๒. มะพร้าวอ่อน ๑ ผล

๓. กลัวยน้ำไทย ๑ หวี

๔. ขนมห่มแดง ต้มขาว (จะเพิ่มขนมหีบมือนางหรือขนมหูช้างก็ได้)

๕. แกงบวด (จะแกงบวดฟักทองหรือมันเทศก็ได้)

๖. ขนมหันอับ ถั่วคั่ว งาคั่ว

๗. ขาวดอกแก้วปนกับดอกไม้ (เอาไว้โปรยเมื่อบูชาแล้ว)

๘. นม เนย เผือกต้ม มันต้ม

๙. ขนมหวานสด เช่น ทองหยิบ ฝอยทอง เป็นต้น รวม ๕ ชนิด

๑๐. ขนมหวานสด เช่น ขนมหิง ขนมหัก รวม ๕ ชนิด

๑๑. ผลไม้ ๕ ชนิด เลือกที่มีชื่อเป็นมงคล โดยเฉพาะทับทิมอย่าให้ขาดได้ นำเครื่อง สังเวท เครื่องกระยาบวด รวมกันจัดเป็นเครื่องสังเวทต่างๆ ควรจัดใส่พานมีเชิง และจัดให้ เป็น ระเบียบ เรียบร้อย สวยงาม เวลาจะเอาไปตั้งสังเวท ควรมีผ้าขาวปูพื้น โต๊ะเสียชั้นหนึ่งก่อน นอกจากนี้มีพานจัดดอกไม้ ๕ สี ๒ พาน พานหนึ่งเอาไว้โตะบูชาครู อีกพานหนึ่งเอาไว้ที่บูชาของ โห

บัตรพลีพระเกตุ เอาถ่านกลัวย ๔ ถ่านมาผูกรวมกันเป็นขาหย่าง ๔ ขา เอาหยวก ประกอบขึ้นเป็นชั้นๆรวม ๕ ชั้น ชั้นต้นสูงกว่าพื้นราว ๑ คืบ กว้างยาวด้านละ ๑ คืบเหมือนกัน รวม ๕ ชั้น ชั้นต้นสูงกว่าพื้นราว ๑ คืบ กว้าง ยาวด้านละ ๑ คืบเหมือนกัน และในชั้นสูงๆลดความกว้าง ลงเรื่อยๆ และให้ชั้นถี่ขึ้นเพื่อให้ดูงามและทำให้ได้ ครอบ ๕ ชั้น แล้วเอาดอกกรูไปด้วยใบตองแห้งเพื่อ วาง เครื่องกระทง

บัตรพลีกรูพาลี ทำด้วยหยวกกลัวย รูปเป็นสามเหลี่ยมด้าน หรือเหลี่ยมละ ๑ คืบ เท่ากัน ทั้ง ๓ ด้าน กรุภายในด้วยดอกแล้วปูด้วยใบตอง ดังกล่าวแล้วในเรื่องบัตรพลีพระเกตุ

บัตรพลีพระภูมิเจ้าที่ ทำด้วยกาบกลัวย เป็นรูปกระบะสี่เหลี่ยม กว้างยาวด้านละ ๑ คืบ

เท่าๆกัน แล้วกรุด้วยดอก ฟูด้วยใบทองสด

ส่วนกระถางที่จะใส่ของวาง เป็นใบทองสดตัดเย็บด้วยไม้กลัดขนาดเท่าถ้วยตะไล ของที่ใส่มีข้าวปากหม้อ อาหารคาวหวาน ถั่วคั่ว งาคั่ว ข้าวตอก เนย และดอกไม้ทั้งหมดด้วยกัน ๒๔ กระถาง โดยแบ่งกระถางเป็นเครื่องบูชา ดังต่อไปนี้

๑. ใส่บัตร ๕ ชั้นสำหรับพระเกตุ ๑๗ กระถางเพื่อบูชาเทวดา ๘ ทิศ ๘ กระถาง บูชา พระเกตุ ๕ กระถาง

๒. ใส่บาตรกรุงपालี ๓ กระถาง

๓. ใส่บาตรพระภูมิเจ้าที่ ๓ กระถาง

นอกจากสิ่งต่างๆ ๒๔ กระถาง ดังกล่าว มาแล้ว ยังจะต้องจัดหมากพลูอีก ๒๔ คำจัดใส่ กระถางใบทองอีก สำหรับบัตรพระเกตุ ๑๗ คำ กรุงपालี ๓ คำและพระภูมิเจ้าที่ ๓ คำ ใส่ดอกไม้สี่ เหลี่ยมในกระถางพระเกตุ ๓ กระถาง กรุงपालี ๑ กระถาง และพระภูมิเจ้าที่ ๑ กระถาง และถ้าจะให้ดี ควรมีพวงมาลัยคล้องบัตรพลีบัตรละ ๑ พวงด้วย

นอกจากนี้ ปักธงเล็กๆทำด้วยกระดาษสีทอง บัตรพระเกตุ ๕ ธง บัตรกรุงपालี ๓ ธง และบัตรพระภูมิเจ้าที่ ๔ ธง เมื่อใส่และประดับสิ่งต่างๆดังกล่าวแล้ว ยกขึ้นตั้งบนศาลเพียงตา ที่ปู ลาดด้วยผ้าขาวสะอาด

กระบวนมัสการเครื่อง ๕

กระบวนมัสการเครื่อง ๕ มี ๒ ที่คือ ที่ที่พระสวดพิธีกรรม ๑ ที่ ที่ที่บูชาพระอีก ๑ ที่ ในกระบวนแต่ละกระบวนจะกองมีสิ่งเหล่านี้ คือ

๑. ดอกบัว ๕ ดอก วางไว้ที่ละดอก

๒. ข้าวตอก ๕ ที่ มีที่ใส่พร้อมทั้ง ๕ ที่

๓. เทียน ๕ เล่ม เล่มหนึ่งหนัก ๑ บาท มีเชิงเทียนพร้อม

๔. รูป ๕ ดอก

พิธีการพุทธาภิเษก ใกล้เคียงเวลาฤกษ์จุดเทียน

- พระสงฆ์และผู้ร่วมประกอบพิธีมาถึงพร้อมแล้ว

- โหรนุ่งขาวห่มขาว ทำการเจิมเทียนทุกเล่ม

- เจ้าภาพจุดรูปเทียน บูชา พระรัตนตรัย จุดเทียนเงิน เทียนทอง

- เจ้าภาพจุดรูปเทียนในกระบวนเครื่องนั้สการ เสร็จแล้วออกที่ศาลเพียงตา

- โหรให้เจ้าภาพจุดรูปเทียนบูชาเทพยดา คือ เทียนประจำบัตร ๓ เล่ม เทียน บูชา เทวดา ๘ ทิศ ๘ เล่ม เทียนเล็ก ๑๕ เล่ม

- เทียนเงิน เล็ก ดิดขอบ บัตรกรุง ปาลี ๓ เล่ม บัตรพระภูมิ ๔ เล่ม และที่พระเกตุ ๕

เล่ม

- จุฑารูป ๒๔ ดอก แล้วปักที่บัตรๆ ละดอก แล้วหาที่ปักตามหยวกต่างๆ ก็ได้
- โหรทำการบูชาที่ศาลเพียงตา
- เจ้าภาพกลับเข้าไปในอุโบสถ
- บัณฑิต (นุ่งขาวห่มขาว) อาราธนาศีล พระให้ศีล กะให้จับพอดิกับฤกษ์จุตเทียน

ปฐมฤกษ์

เวลาฤกษ์จุตเทียน

- บัณฑิตจุตเทียนชวนสงฆ์ให้เจ้าภาพนำไปถวาย พระ ผู้เป็นประธานในพิธีสงฆ์
นำไปจุตเทียนชัย ได้ปฐมฤกษ์ลั่นฆ้องชัย

- พระสงฆ์อยู่ที่อาสนะสวดพระพุทธรมณต์
- ปี่พาทย์ประโคมเพลงมหาฤกษ์ พราหมณ์ เป่าสังข์ไกวบันฑะแว
- พระสงฆ์ผู้จุตเทียนชัยเสร็จแล้ว ให้บัณฑิตเป็นผู้รับเทียนชัยมาดับ แล้ว เอาเทียนชัย

ไปใส่ที่ก้นเบ้าที่จะทำการหล่อหรือ "เบ้าหลัก"

- บัณฑิตอาราธนาพระปริตร
- เมื่อพระสวดมนต์ถึงพุทชัง สรณัง คัจฉามิ เอาพานจุตเทียนมงคลที่ปักอยู่ในขัน

หน้าที่บูชาพระ

จุตเทียนมงคล

- เมื่อจุตเทียนมงคลแล้ว บัณฑิตเข้าประ จำตามของที่เตรียมไว้เพื่อให้เจ้าภาพจุต รูปเทียน
- เจ้าภาพจุต รูปเทียน ๑๐๘ บูชาพระพุทธรุณ ๕๖ บูชาพระบรมธาตุ ๑๘ พระสังฆคุณ ๑๔
- บัณฑิตรับรูปไปปักในกระถาง ส่วนเทียนปิดไว้กับปากขันน้ำมันต์

สวดมนต์

- บูชาพระพุทธรุณ ๕๖ นั้น พระสวดพระพุทธรุณรัตนมาลา
- บูชาพระธรรมคุณ ๑๘ นั้น พระสวด พระธรรมคุณรัตนมาลา
- บูชาพระสังฆคุณ ๑๔ นั้น พระสวด พระสังฆคุณรัตนมาลา
- เสร็จแล้ว เจ้าภาพจุตรูปเทียนอีก ๘๐ เล่ม บูชาพระอสีติมหาสาวกของพระสัมมาสัม

พุทธเจ้า

- บัณฑิตรับเทียนไปปักที่ขันน้ำมันต์ พระสวดพระคาถาสีติมหาสาวก

พระเจริญพระพุทธรมณต์

- ต่อจากสวดคาถาสีติมหาสาวก แล้วสวดธัมมจักรกัปปวัตตสูตร เจ็ดตำนานย่อ
ขณะที่พระสวดถึงมงคลสูตร เจ้าภาพ จุตเทียนที่ครอบน้ำพุทธรมณต์ทั้ง ๕ แล้วนำไปถวายพระที่กำลัง

เจริญ พระพุทธมนต์ องค์ละกรอบ

สวดพิธีกรรมและนั่งปรก

- เมื่อพระพิธีธรรมจะสวด บัณฑิตต้องเอาเทียนชนวนให้เจ้าภาพนำไปจุดเทียนเงิน เทียนทองและรูปเทียนในกระบะเครื่อง ๕ จุดเทียนมงคลในชั้นน้ำมันตั้งทั้ง ๒ จุดเทียนมงคลในชั้น น้ำมันตั้งทั้ง ๒ จุดเทียนวิปัสสีที่ปักไว้ในชั้นน้ำมันตั้งหน้าที่บูชาพระ จุดเทียนพระนพคุณ ๘ เล่ม แล้วปักไว้บนเชิงเทียนวางไว้บนผ้าขาวหน้าที่บูชาพระพิธีธรรม

- พระคณาจารย์ขึ้นนั่งบนธรรมมาสน์นั่งปรกธรรมมาสน์ละองค์ (การที่ นั่งปรกก็คือ การนั่งทานคำที่พระพิธีธรรมสวดเหมือนพระนั่งทานพระปาฏิโมกข์ เวลาพระปาฏิโมกข์ในพระ อุโบสถ)

- พระนั่งปรกอาจไม่นั่งทานคำสวดของพิธีธรรมก็ได้ แต่นั่งภาวนาพระคาถา สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ

- ขณะพระพิธีธรรมสวด บัณฑิตมานั่งซักลูกประจำตรงหน้าเตียงพระสวด โดย หัน หน้าไปทางพระประธานสงฆ์ที่เจริญพุทธานุหรือนพคุณตลอดเวลา ระยะเวลาที่พระพิธีธรรมเริ่ม สวดนี้ ให้เอน้ำมันตั้งที่ทำไว้ไปผสมเข้ากันแล้ว นิมนต์พระที่นั่งปรกองค์ใดองค์หนึ่งก็ได้ ไป ประพรมผู้ห่มและเตาที่บริเวณโรงพิธีด้วยมธุปายาส

- แล้วเจิมหุ่นพระที่สุ่มพร้อมกับเบ้าที่จะหลอมทอง (จากนั้นเป็นหน้าที่ของช่างหล่อ)

- นิมนต์ให้พระคณาจารย์เจิมแผ่นพระยันต์ ๑๐๘ และแผ่นดวงประสูติและดวงตรัสรู้ ของ พระพุทธเจ้าและแผ่นโลหะเสียด้วย แผ่นพระยันต์กับโลหะนี้จะนำ เอาไปหลอมกับทองที่สุ่ม ละลายดีแล้วเว้นแผ่นดวง ซึ่งใส่ตอนปฐมฤกษ์เททองเท่านั้น

ฤกษ์เททอง

- ใกล้เคียงเวลาเททองเป็นปฐมฤกษ์ ให้โหรจัดเครื่องสังเวช บูชาฤกษ์ จัดตั้งบนศาล เพียงดา

- ให้เจ้าภาพจุด เทียนเงิน เทียนทองและเทียนเล็ก ๆ บูชาฤกษ์ ๒๔ เล่ม หาที่ปักบน

ศาลเพียงดา

- จุดรูป ๒๔ ดอก ปักตามเครื่องสังเวชให้ทั่ว จุดรูปเทียนแล้ว โหรสวดคำบูชาฤกษ์

- นิมนต์พระคณาจารย์ไปทำการประพรมน้ำมัน ที่เตาสุมหุ่นและเตาที่หลอมทองให้ทั่ว

- ให้นิมนต์พระบริกรรมขณะที่เททองด้วย

- เมื่อได้ปฐมฤกษ์แล้ว โหรลั่นฆ้อง เจ้าภาพนำดวงประสูติและตรัสรู้ของพระ-พุทธเจ้า ใส่ลงในเบ้าทองที่จะเท

- เอาสายสิญจน์ผูกโยงกับสายสิญจน์ที่โรงล้อมโรงพิธี แล้วนำมาให้พระคณาจารย์ ที่ จะบริกรรมภาวนาขณะที่จะเททองถือไว้ แล้วมีผู้ถือปลายสายสิญจน์ต่อจากพระคณาจารย์องค์นั้น

พันเข้ากับไม้แล้วคอยยืนไปพร้อมกับตัวอย่างที่ทำการเททอง

- ช่างเททองนั้นต้องนุ่งขาวห่มขาว และหันหน้าไปทางทิศที่เป็นมงคลในวันนั้น
- ขณะเททองต้องขำหมอง ปี่พาทย์ บรรเลง เพลงสาธุการมหาฤกษ์ พราหมณ์เป่า สังข์

ไกวบัณเฑาะว์ พระ พิธีกรรมในพระอุโบสถเจริญชัยมงคลคาถา

- พระคณาจารย์นั่งปรก ๑ รูป นอกนั้น เข้าที่บริกรรมส่งกระแสจิต ไปยังที่ที่เท ทอง

หล่อพระอยู่

หลังจากการหล่อ

- พราหมณ์ทำหน้าที่ รดน้ำสังข์ลงบนพระพุทธรูปที่หล่อ และหมู่พราหมณ์ที่ ร่วมพิธี

เป่าสังข์ ไกวบัณเฑาะว์

- ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระและพระกำลังฉัน
- โหระพาหน้าที่สังเวทย์โตะกลางพระอุโบสถ
- เจ้าภาพจุดธูปปักเครื่องสังเวทย์และจุดธูปทอง เทียนทอง
- โหระพาน้องการสังเวทย์อ่านโองการ .
- ถ้าไม่ใช่พระประธานซึ่งพระพุทธรูปองค์ ใหญ่แล้วให้นำพระที่หล่อมาไว้บน โตะใน

พระอุโบสถ แล้วผู้เฝ้าขวานบนโตะเสีย ก่อน (ถ้าเป็นพระประธานเอาไว้ทำพิธีทีหลัง)

- พระฉันเสร็จแล้วทำพิธีสมโภชน์ เบิกแว่นเวียนเทียน
- พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา พราหมณ์ เป่าสังข์ ไกวบัณเฑาะว์ พอเวียนเทียน ครบ

สามรอบแล้ว พราหมณ์ดับเทียน เจิมพระที่หล่อ

- พระสงฆ์สวดคาถาดับเทียนชัย
- ขณะนี้เจ้าภาพนำใบพลู ๕ หรือ ๗ ใบ โดยอย่าให้มีกลิ่น ดินเจิม ด้วยกระแจะน้ำหอมแล้วเอาไปถวายพระคณาจารย์องค์ใดองค์หนึ่งให้เป็นผู้ดับเทียนชัย มายืนรอที่หน้าตู้เทียนชัย เจ้าภาพ

ดับเทียนชัย

- เมื่อพระสงฆ์สวดคาถาดับเทียนชัยมาถึงบทว่า ยะธา ทีโป จะ นิพพุโต พระดับเทียนชัย เอาใบพลูบีบไล่เทียนชัยให้ดับ เป็นอันจบพิธีพุทธาภิเษก

พิธีบวงสรวง บวงสรวง มีความหมาย ดังนี้ การบูชาเทวดาด้วยเครื่องสังเวทย์ และดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น^{๑๑๑} พิธีการทางพุทธศาสนา ที่ท่านโบราณคณาจารย์ได้กระทำ เพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิต มีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ พระ

^{๑๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.

ปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ พระอริยสงฆ์สาวก เทพไท้เทวา คุณบิดามารดา อาจารย์ทุกๆพระองค์
 ทุกๆชาติ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ ท่านท้าวจาตุรุมหาราชทั้ง ๔ ท่านพระยายมราช เคารพท่านผู้เป็นใหญ่
 ในทั้ง ๓ โลก คนส่วนมากเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพิธีการของพราหมณ์ บวงสรวงเป็นภาษาพราหมณ์
 สมัยพุทธกาลก็เป็นภาษาบาลี ส่วนภาษาไทยแปลว่า การยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณ คือ พระ
 รัตนดริย พรหม เทวา ผู้เป็นใหญ่ดูแลโลก ดูแลคุ้มครองผู้ที่มีบุญบารมี ไม่ให้ได้รับอันตรายจาก
 อุบัติเหตุ จากผู้ร้าย จากภัยธรรมชาติ เป็นพิธีการบูชาพระคุณความดีของท่านที่มีคุณงามความดีต่อ
 สรรพสัตว์ทั้ง ๓ โลก

พิธีบวงสรวงเป็นพิธีกรรมที่นิยมทำกันเป็นประจำเพื่อบูชาพระคุณของครูบาอาจารย์
 การสร้างพระพุทธรูปนิยมทำพิธีบวงสรวงเพื่อบอกกล่าวเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาร่วม
 อนุโมทนาบุญและช่วยสงเคราะห์ปกป้องรักษาพระพุทธรูปซึ่งจะมีผลดีต่อผู้บูชาพระพุทธรูปนั้น
 ขึ้นตอนในการสร้างพระพุทธรูปอาจเริ่มมีการการบวงสรวงตั้งแต่ ได้จัดหาวัสดุในการสร้าง
 การหล่อ การถวายพระพุทธรูป หรือการสมโภชประจำปีหรือในเทศกาลงานบุญต่างๆ

จุดประสงค์ของการบวงสรวง แล้วแต่จุดประสงค์ของแต่ละท่านที่จะบวงสรวงเพื่อ
 อะไร ก็ตั้งจิตอธิษฐาน อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่ ท่านผู้มีพระคุณ ถ้าศาสนาพราหมณ์ก็บูชา พระ
 พรหม เทวาอารักษ์ ถ้าเป็นชาวพุทธก็อัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่สูงสุด คือองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัม
 พุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เจ้า พระอริยสาวกทุกๆพระองค์เบื้องบนพระนิพพาน คุณ
 บิดามารดาทุกๆชาติ เทพเจ้าพระพรหมเทวดาที่ดูแลคุ้มครองป้องกันทั้ง ๓ โลก

เมื่อพระองค์ท่านเสด็จมาแล้วตามที่เรที่ตั้งใจอัญเชิญด้วยความเคารพนับถือด้วยใจจริง
 ขอให้ท่านช่วยเหลืองานใหญ่ๆ ที่เราจะทำ เช่นสร้างวัด สร้างบ้าน สร้างตึก เป็นต้น ก็ทำให้ ฝิ
 ธิญาณ คน สัตว์ ได้เห็นพระท่านมา ได้โมทนา ยินดี เมื่อได้เห็นแสงสว่างจากท่านผู้บริสุทธิ์ มี
 ปัญญาบารมี มีความสุขสดชื่น โลกก็ไม่วุ่นวายเดือดร้อนจนเกินไป สรรพสัตว์ จะอยู่ร่วมกันอย่าง
 ร่มเย็น

จุฬาลงกรณ์สูตร ที่ ๑๐ [๑๕๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเป็นผู้มีความเห็นอย่างสัตบุรุษอย่างไรคือ สัตบุรุษในโลกนี้ เป็น
 ผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ท่านที่ให้แล้ว มีผล ยัญที่บูชาแล้ว มีผล สังเวทที่บวงสรวงแล้ว มีผล
 ผลวิบากของกรรมที่ทำความชั่ว มีอยู่โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นอุปปา
 ดิกะมี สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้าให้
 แจ่มแจ้งเพราะรู้อย่างตนเอง ในโลกมีอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบุรุษเชื่อว่าเป็นผู้
 มีความเห็นอย่างสัตบุรุษฯ

พุทธภาษิตที่ยกมานี้ สัมมาทิฎฐิที่ยังเป็นอาสวะ หมายถึง สัมมาทิฎฐิที่ยังอยู่ใน

ระดับโลกียะ ยังไม่ถึงระดับโลกุตระ และยังไม่เป็นอริยะ การปฏิบัติสัมมาทิฐิในระดับโลกียะนี้ ย่อมเกิดผลเป็นบุญ คือ คุณความดี ให้ความสุขแก่ผู้ปฏิบัติ สาระสำคัญของสัมมาทิฐิในระดับนี้ ประกอบด้วยองค์ ๑๐ คือ

๑. ทานที่ให้แล้วมีผล
๒. ษัณฺฑที่บูชาแล้วมีผล
๓. การสังเวทที่บวงสรวงแล้วมีผล
๔. ผลวิบากของกรรมที่ทำความชั่วแล้วมีผล
๕. โลกนี้มี
๖. โลกหน้ามี
๗. มารดา มี
๘. บิดามี
๙. สัตว์ที่เป็นอุปปาตกะมี

๑๐. สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินไปชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้อย่างด้วยตนเองในโลกมีอยู่

การพิจารณาสัมมาทิฐิทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าว โดยไตร่ตรองอย่างรอบคอบถี่ถ้วนแล้ว จะพบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปลูกฝังสัมมาทิฐิ โดยการสอนบุคคลให้ใช้หลักเหตุผลตรองตาม แล้วนำไปสู่การปฏิบัติตามอย่างเหมาะสม จากเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย ไปสู่เรื่องที่ลึกซึ้งขึ้นไปตามลำดับๆ พร้อมกับความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นมากเท่าไรก็ทำให้เกิดความสว่างในใจเพิ่มขึ้นมาเท่านั้นด้วย ...ความสว่างในใจเพิ่มขึ้นมากเท่าไร ความรู้เท่าทันโลกมากขึ้นเท่านั้น^{๑๕๒}

แนวทางการเผยแผ่ของพระสงฆ์เกี่ยวกับพิธีบวงสรวงพระพุทธรูป

ทัศนคติเรื่องการบวงสรวงนี้มีการตีความแตกต่างกันไป ดังนี้ พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดำ) เทพนาธรรม ณ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๔ เรื่องการบวงสรวงว่า

ในบางทัศนะพิธีบวงสรวงเป็นเรื่องมหาย แต่ในทางจิต สำหรับผู้ที่ฝึก แม้แต่เพียงฉณาน โลกีย์และวิชา ๓ ก็จะเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่มีผลไม่น้อย การบวงสรวงเป็นปัจจัย คำว่าปัจจัยแปลว่าเครื่องอาศัย จะอาศัยทางวัตถุหรือทางจิตก็ตาม ต้องอาศัยแล้วเรียกปัจจัยทั้งสิ้น^{๑๕๓} ฉันพบเรื่องบวงสรวงครั้งแรกตอนปลายเดือนกรกฎาคม ๒๔๘๐ วันหนึ่ง หลวง

^{๑๕๒}“ธรรมะประจำวัน : สัมมาทิฐิคือเครื่องมือปฏิรูปมนุษย์”, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา : <http://www.dhammadownload.com> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๑๕๓}“ธรรมะประทีปธรรม”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dhammadownload.com> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๓].

พ่อปานท่านมีฐานะจะอัญเชิญพระพุทธรูปไปไว้ที่วัดเขาสะพานนาคร มี หลวงพ่อปานท่านมี บัญชาให้ฉันไปนิมนต์พระมาในพิธีบวงสรวง ท่านเลือกเฉพาะพระที่ทรงฉนวนทั้งหมดรวม ๔ องค์ ..ฉันสงสัยเรื่องของการบวงสรวงว่าที่ท่านทำนั้นมีผลเพียงใด จึงเรียนถามหลวงพ่อก่อนพิธีบวงสรวงว่า การบวงสรวงเชิญใครกันครับ ท่านบอกว่าเชิญท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวัณ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ และบริวารทั้งหมด ..ถามท่านว่า เชิญมาทำไม ท่านบอกว่าท่านทั้งสี่บอกท่านไว้ว่าเมื่อมีงานสำคัญเกิดขึ้นขอให้บอกท่าน โดยท่านแนะนำพิธีการไว้ เมื่อบอกแล้วทุกท่านจะมาช่วย ..เวลานี้หลวงพ่อกำลังจะมอบพระองค์เล็กนิดเดียวไว้ที่วัดเขาสะพานนาคร เขาจะมาหรือครับ ท่านถามว่าแกล้งเห็นว่าเรื่องอาราธนาพระพุทธรูปเจ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยหรือ ..ท่านสั่งให้ขอขมาพระพุทธรูปเจ้าทันที พระพุทธรูปในเมื่อเขาสร้างแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า เมื่อเราปรามาจะไม่มีโทษหรือ^{๑๘๘}

ทรงสนะของภิกขุโพธิ์ แสนยานุภาพ กล่าวว่า ประเพณี พิธีกรรม ก็เปรียบเสมือนคอกที่ล้อมคนในสังคมให้เข้ามารวมกันไว้เป็นหมู่ เป็นพวก เพื่อไม่ให้กระจัดกระจายกันไปต่างคนต่างทำกิจกรรมกันไปคนละทิศละทาง ไม่อาจจะร่วมกันเป็นปึกแผ่นสามัคคีกันได้ เท่าที่เป็นอยู่ปัจจุบันคนเราติดพิธีกรรมจนลืมหูลืมตาไม่ขึ้น.. คิดอยู่ในคอกของประเพณีพิธีกรรมจนเข้าไม่ถึงหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนา เช่น คนไทยชาวพุทธบางคน เห็นว่าพระพุทธรูป คือ พระพุทธรูป อย่างคำที่นักปราชญ์ผู้หนึ่งกล่าวว่า “พระพุทธรูปบังพระพุทธรูปเจ้า ไบลานบังพระธรรม ผ้าเหลืองบังพระสงฆ์”

ท่านภิกขุโพธิ์ แสนยานุภาพ ยังกล่าวอีกว่า ประเพณี พิธีกรรมเปรียบเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้าหาฝั่ง คือ ศาสนา” แต่เมื่อขึ้นฝั่งได้แล้วจึงลงเรือเสีย อย่างว่าติดอยู่ในเรือ นั้น ถ้ายังติดอยู่ในเรือก็ไม่ได้ขึ้นฝั่งสักที จากข้อคิดนี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณี พิธีกรรม กับเรื่อนั้นเป็นเพียงเครื่องมือที่จะนำคนเราไปสู่จุดหมายข้างหน้า ซึ่งอยู่นอกประเพณี พิธีกรรม และนอกเรือ ถ้าคนเรามาติดอยู่แต่ในประเพณี พิธีกรรมก็จะไม่ได้บรรลุจุดหมายที่แท้จริงเลย ฉะนั้น ท่านจึงแนะนำให้ทิ้งเรือเสียจึงจะถึงฝั่ง คือ แก่นแท้ของศาสนา การปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมทางศาสนาพุทธนั้น นับว่าเป็นการทำความดีเป็นบุญกุศล แต่ในที่สุดก็ต้องละทิ้งบุญนี้เสีย จึงจะถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน นั่นคือผู้ที่ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นผู้จะได้ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งบุญและบาป (บุญอุปปาปหินิ) นี่คือนิพพานสูงสุดของพุทธศาสนา สำหรับผู้ที่เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาเหล่านี้ แม้จะมีโอกาสเข้าร่วมทำพิธีกรรมอยู่ก็ตาม ก็ทำไปตามสังคมเพื่อ

^{๑๘๘} “ธรรมะประทานพร”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dhammapratarnporn.com>

อนุเคราะห์คนที่ยังติดอยู่ในคอกแห่งประเพณี พิธีกรรมเท่านั้น แต่ตัวท่านทั้งหลายเหล่านั้น
 ซ้ำอยู่ไม่ ตั้งใจความในพุทธภาษิตที่ว่า “สุเจ้าทั้งหลาย จงมาดูโลกนี้อันตระการดุจราชรถ
 ที่พวกคนเขลาหมกอยู่ แต่ผู้รู้หาซึ้งติดอยู่ไม่”^{๑๕๕}

ทัศนคติที่แตกต่างกันนี้เป็นเรื่องเดียวกันแต่แสดงแก่นุคคลต่างปัญญา แต่รูปแบบการ
 นำเสนอก่อให้เกิดความขัดแย้ง แท้จริงแล้ว ผู้ที่อาศัยเรือเมื่อถึงฝั่งแล้วก็ทิ้งเรือเสีย แต่เรื่อนั้นก็ยัง
 สามารถใช้ประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ ดังเช่น ผู้มีปัญหาแล้วเป็นผู้ที่สามารถแผ่เมตตาจิตช่วยเหลือผู้อื่น
 ได้เหมือนพระสงฆ์ที่ไปนั่งปรกในงานพุทธาภิเษก ท่านไม่ได้มกอยู่ในพิธีกรรมแต่ท่านแผ่เมตตาแก่
 สรรพสัตว์ที่ยังมีปัญหาน้อยกว่าเพื่อจะได้มีโอกาสโดยสารเรือขึ้นฝั่งพระนิพพานในภายหน้า พลั
 ภารมีของผู้มีปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ไร้ปัญญาได้

แนวทางของพระพุทธเจ้าเรื่องพิธีกรรม

พระวิมาน คมภิรปญโญ (ตริกมล)^{๑๕๖} กล่าวว่าไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา
 พระองค์ได้ทรงพยายามที่จะให้ประชาชนเข้าใจชีวิตมากขึ้น ทรงชี้ว่าคนจะดีหรือชั่วไม่ได้ขึ้นอยู่กับที่
 การอ่อนน้อมหรือท่องบ่นสาธยายเวทมนต์คาถา แต่อยู่ที่การกระทำของแต่ละบุคคลมากกว่า และได้
 ทรงสอนวิธีที่จะทำให้ประชาชนเข้าถึงความจริงของชีวิต หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นตาม
 แนวทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อประชาชนปฏิบัติตามคำสอนดังกล่าวแล้วสามารถที่จะรู้ตามสิ่ง
 ที่พระองค์ทรงสั่งสอนได้ โดยไม่ต้องอ่อนน้อมกับสิ่งใด มีตนเป็นที่พึ่งที่อาศัย

พระพุทธองค์ได้ทรงเปลี่ยนทัศนคติดั้งเดิมหลายประการ ..พระองค์ทรงปฏิเสธ
 พิธีกรรม การเซ่นสรวง การอ่อนน้อม หรือแม้กระทั่งการสวดมนต์สาธยายเพื่อให้เกิดความขลัง
 ความศักดิ์สิทธิ์ เพราะไม่ใช่หนทางที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ แต่ความศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริงอยู่ที่การ
 ปฏิบัติธรรมจนสามารถทำให้บรรลุความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา จึงเป็นการเปลี่ยนทัศนคติของ
 คนในชมพูทวีป ทำให้พระพุทธศาสนามีความโดดเด่น และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนทุกชนชั้น

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เจ้าลัทธิและศาสนาที่มีอยู่เดิมจึงได้หาอุบายที่
 จะให้ประชาชนหันกลับมานับถือและปฏิบัติตามความเชื่อเดิม ..เรียกว่า “ฮินดูต้นตระกูล” เมื่อได้
 ประกอบพิธีอย่างถูกต้องเทพเจ้าก็จะประทานสิ่งต่าง ๆ มาให้ตามที่ต้องการ นอกจากนั้นแล้วยังใช้

^{๑๕๕} วิกิพีเดีย สารานุกรม, “ประเพณี พิธีกรรม”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thai-folksy.net/ELearning/Religion/04-1-belv.htm> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๑๕๖} พระวิมาน คมภิรปญโญ (ตริกมล), “ศึกษาอิทธิพลของต้นตระกูลที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทใน
 ประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

มนต์ในการป้องกันและเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชีวิตอีกด้วย ประชาชนได้หันกลับไปนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นจำนวนมาก

พระสงฆ์บางกลุ่มพยายามที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าใหม่เพื่อให้เข้าได้กับสังคมสมัยนั้น โดยการนำหลักธรรมหรือคุณของพระพุทธเจ้ามาผูกเป็นบทสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นอุบายให้ประชาชนเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาก็มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน เมื่อมีการสวดเป็นประจำแล้วทำให้มีการถือขลัง ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์จริง เรียกว่าเป็นพุทธมนต์หรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นอุบายแย่ง ศาสนิกกับศาสนาพราหมณ์ ต่อมาพระสงฆ์ในยุคหลังได้ยึดถือว่าบทสวดมนต์นั้นศักดิ์สิทธิ์จริง

ชาวไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทส่วนใหญ่ มีความเชื่อเรื่องกาลาอาคมและความศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่อดีต จะเห็นได้จากการที่คนแก่ถือขลัง ถือเวทมนต์คาถา ถือไสยศาสตร์ มีการสร้างวัตถุมงคลขึ้นมาปลุกเสกโดยใช้มนต์ ทั้งที่เป็นเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี ล้วนได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ทั้งสี่ ซึ่งได้นำมาผสมผสานกับแนวความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท

พุทธศาสนพิธีเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลและมีจุดมุ่งหมาย มิใช่เกิดจากศรัทธาที่เลื่อนลอยหรือไร้เหตุผล แต่เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างกำลังใจและความเป็นสิริมงคลให้แก่ตน หาใช่เป็นไปเพื่อการวิงวอนร้องขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พุทธศาสนพิธีช่วยเสริมสร้างจริยธรรมคือ ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมน้อมจิตระลึกถึงความสำคัญของพิธีกรรมนั้น ๆ แล้วตั้งใจเพื่อบูชาพระรัตนตรัย ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีกรรมนั้นล้วนแต่มีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจก็จะปลอดโปร่งด้วยความอึดอมในบุญกุศลที่ตนเองได้ทำ

การจัดพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป จะอิงหลักบุญกิริยาวัตถุ มีการให้ทาน รักษาศีล สวดมนต์ภาวนา และปฏิบัติจิต พุทธศาสนิกชนควรจะปฏิบัติตนด้วยความเรียบร้อย ตำรวมด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธีและปฏิบัติต่อพระภิกษุด้วยความเคารพ การจัดงานพิธีต้องเตรียมงานอย่างละเอียดทุกขั้นตอนเช่น ทำหนังสืออาราธนาพระสงฆ์ เตรียมทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย จัดเตรียมสถานที่ จัดหาผู้นำพิธีกรรมในการอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม การกรวดน้ำ การจัดค่ายสายสิญจน์ การตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป จัดสถานที่จอดรถ จัดเตรียมยานพาหนะไปรับคนเพื่อให้คนไปร่วมงานอย่างสะดวก จัดโรงทาน น้ำดื่มให้พอเพียง ทั้งนี้เพื่อให้งานพิธีเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมดังจุดประสงค์

แนวคิดเรื่องการจัดพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป เป็นความนิยมที่ทำกันสืบมานานและผลจากการประกอบพิธีก็ได้เกิดปรากฏการณ์ที่เหนือธรรมชาติปรากฏอยู่บ่อยครั้งมีผลให้มหาชนเกิดศรัทธาในพระพุทธคุณ พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป ไม่ได้จัดในรูปแบบของการบวงสรวงเพื่อเช่นสังเวท แต่เป็นการบวงสรวงเพื่ออัญเชิญเทวดาให้มาร่วมเพิ่มพลังบารมีให้แก่พระพุทธรูปและ

อนุโมทนาบุญ เมื่อเทวดาทั้งหลายมาชุมนุมกันย่อมมีมุทิตาจิตต่อผู้ที่ทำบุญสร้างพระพุทธรูป ให้ได้รับพรด้วย

เมื่อพุทธศาสนิกชนปฏิบัติศาสนพิธีอย่างต่อเนื่องแล้ว ย่อมมีจิตใจเป็นกุศล และการทำใจให้เป็นสมาธิย่อมทำให้เกิดปัญญาทำให้สามารถควบคุมจิตใจให้สงบ สามารถข่มใจไม่ให้หวั่นต่อสิ่งที่จะมากระทบกระเทือนใจ อีกทั้งการประกอบศาสนพิธีย่อมทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่ชนอย่างแน่แท้

แม้ศาสนพิธีจะมีส่วนดีและเหมาะกับคนบางกลุ่ม บางพวก แต่ถ้าจะติดแต่พิธีกรรมจนเข้าไม่ถึงหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนา ก็จะไม่เข้าถึงคุณค่าแท้จริง

พิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์มาเนิ่นนานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ได้มีพัฒนาการไปตามลำดับความเจริญก้าวหน้าของสังคม และเป็นที่น่าสังเกตว่าพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น นับเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของทุก ๆ ศาสนา ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมเป็นเสมือนเครื่องมือหล่อเลี้ยงศาสนาที่คนทั่วไปถือว่า (ศาสนา) เป็นแหล่งกำเนิดของประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคม แต่กระนั้นก็ตาม การที่พิธีกรรมจะดำรงอยู่ได้ ย่อมต้องได้รับการเกื้อกูลจากศาสนาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ก่อนที่พิธีกรรมใด ๆ ..ย่อมต้องมีรากฐานมาจากความเชื่อและความศรัทธา รวมทั้งประสบการณ์ทางศาสนา ที่แต่ละปัจเจกบุคคลได้รับจากศาสนานั้น ๆ อันนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อ หรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

สังคมไทยเชื่อในพิธีกรรม การที่พระสงฆ์จัดพิธีพุทธาภิเษก หรือการเบิกเนตรพระพุทธรูป หรือพิธีบวงสรวงเหล่านี้ ถ้าไม่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะไม่เข้าใจว่า เป็นสิ่งถูกต้องหรือไม่ แต่ต้องยอมรับว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง ต้องอัญเชิญเทพเทวา เพราะท่านเป็นเทวดาได้ก็ต้องอาศัยบุญจากมนุษย์ เวลาจะทำอะไร ท่านก็อยากมาร่วมอนุโมทนาบุญ

พระครูธรรมธรไพรัตน์ ปญญาโสโร วัดสมานรัตนาราม เปิดเผยว่า

เวลาบวงสรวงหล่อพระ จะจุดธูปเท่าไรก็จุดไม่ติด อาตมาก็เลยมานั่งคิดว่า ดิดขัดอะไร ก็นึกได้ว่า ไม่ได้บอกพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ท่านมีเทพเจ้าที่ เจ้าทางรักษาอยู่ อาตมาก็เลยให้โยงสายสิญจน์มาที่พระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ก็ปรากฏว่า ธูปจุดติดได้ จะเห็นว่า เทพเทวาย่อมอาศัยบุญกุศลเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง^{๑๘๗}

๓.๔.๕ กุศโลบายเผยแผ่พุทธาภรณ์ของพระพุทธรูป

พระมหาเจด เจริญรัมย์ กล่าวว่า พลาณภาพหรือพลังที่มีอาณภาพเป็นพลังที่มีอำนาจซึ่งคลบ้นดาล หรือทำให้เกิดปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ ความเชื่อในพลาณภาพ มีดังต่อไปนี้

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรไพรัตน์ ปญญาโสโร, วัดสมานรัตนาราม, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

๑) ความเชื่อในพุทธานุภาพ ความเชื่อมั่นใจพระพุทธรูปที่ทรงบริสุทธิปราศจากกิเลส อาสวะทั้งปวง และทรงประกอบด้วยพระพุทธรูป ๓ ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ

๒) ความเชื่อในธรรมานุภาพ พลังอำนาจของพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีปรากฏอยู่ตามบทสวดต่าง ๆ เช่น เมตตาสสูตร รัตนสูตร อย่างที่เรียกชื่อว่า สวดพระปริตร ที่อาจจะจัดปิดเป่ายันตรายทั้งปวงได้ ซึ่งใช้ในพิธีพุทธาภิเษก ว่ามีผลทำให้สิ่งของที่สร้างขึ้นโดยผ่านการปลุกเสกแล้วนั้น มีผลเป็นความศักดิ์สิทธิ์จริง ข้อนี้จะเห็นได้ว่าแม้ไม่มีวัตถุมงคลยึดเหนี่ยว เมื่อตกอยู่ในภยันตราย ผู้คนก็สวดมนต์ภาวนาป้องกันภัยอยู่แล้ว^{๑๘๘}

๓) ความเชื่อในสังฆานุภาพ อานุภาพแห่งพระอรหันต์ และพระสงฆ์สัมมาปฏิบัติทั้งหลายจนสามารถจะแผ่พลังจิตให้มาอยู่ในสิ่งที่ต้องการได้

๔) ความเชื่อในบุญานุภาพ อานุภาพของบุญกุศลคุณงามความดี และการกระทำผลกรรมดีงามของบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเข้ากับคำกล่าวที่ว่า คนดีมีบุญ พระคุ้มครอง

๕) ความเชื่อในเทวานุภาพ อานุภาพแห่งเทพยดา ที่ชาวพุทธต่างก็ล้วนเชื่อมั่น พระพุทธรูปต่าง ๆ จะมีเทวารักษาอยู่ด้วย^{๑๘๙}

การพึ่งพาสักดิ์สิทธิ์หรือวัตถุทั้งหลาย เป็นที่พึ่งนั้น พระพุทธศาสนามีทำที่ยอมรับในเรื่องสติปัญญา ของมนุษย์ว่ามีความแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากการแบ่งประเภทบุคคลผู้ที่พึ่งแนะนำสั่งสอนให้บรรลุนิพพานได้และไม่ได้นั้น เป็น ๔ ประเภท คือ

๑) อุคฆฏิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมเพียงแต่ท่านยกหัวข้อขึ้นมาแสดง (ผู้มีสติปัญญา)

๒) วิปจิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนั้น

๓) เนยยะ ผู้พอแนะนำได้ คือ ผู้ที่พอจะชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ด้วยวิธีการฝึกสอนอบรมต่อไป

๔) ปทปรมะ ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง คือ ผู้แก้ปัญหา สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบท คือ พยัญชนะ หรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจอรรถหรือความหมาย^{๑๙๐}

^{๑๘๘} พระมหามนตรี วรุตโก, (ป้อมสุข), “อิทธิพลของวัตถุมงคล ที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐.

^{๑๘๙} พระมหาเชิด เจริญรัมย์, “พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖๔.

^{๑๙๐} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๑๕๔., อจ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๓๓/๑๕๑.

แต่เมื่อนุญช์มีระดับสติปัญญาและความเชื่อแตกต่างกัน การยึดถือสิ่งต่าง ๆ เป็นที่พึง จึงมีความแตกต่างกันไป ในส่วนนี้พระพุทธศาสนาก็มิได้ปฏิเสธในสิ่งที่คนภูษานับถือกันอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่พระพุทธศาสนาได้เสนอสิ่งที่ดีกว่าให้เขาได้พิจารณาด้วยปัญญาของตนเอง ส่วนเขาจะเชื่อหรือไม่ก็แล้วแต่สติปัญญาของเขา ดังที่พระพุทธองค์ทรงทราบความอ่อนแอของปฤชชน จึงตรัสไว้ในเขมาสรณทีกถาว่า

มนุษย์จำนวนมาก ผู้ถูกภัยคุกคาม ต่างถึงภูเข ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์เป็นสรณะ นั้น ไม่ใช่สรณะอันเกษม นั้นไม่ใช่สรณะอันสูงสุด เพราะผู้อาศัยสรณะเช่นนั้น ย่อมไม่พ้น จากทุกข์ ทั้งปวง ส่วนพวกที่ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะย่อมใช้ปัญญา ชอบ พิจารณาเห็นอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และ อริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นข้อปฏิบัติถึงความสงบระงับทุกข์ นั้นเป็นสรณะอันเกษม นั้นเป็นสรณะอันสูงสุด เพราะอาศัยสรณะเช่นนั้นย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ^{๑๕๑}

พุทธศาสนิกชนไทยส่วนมากยังมีความเชื่อในความขลังความศักดิ์สิทธิ์ของ พระพุทธรูปและยังเชื่อว่า การสักการะบูชาพระพุทธรูปมีผลในการคุ้มครองตนเองให้แคล้วคลาด จากอันตราย ทั้งเป็นเครื่องด้านภัยพิบัติ ก่อให้เกิดความสุขความเจริญหรือนำมาซึ่งสิ่งที่ปรารถนา ได้ ทั้งนี้เพราะพระพุทธรูปเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีพุทธานุภาพมาก จึงเชื่อว่า พระพุทธานุภาพ หรือ อานุภาพของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสามารถบันดาลสิ่งที่ไม่น่าเป็นไปได้ให้เป็นไปได้

ในพระพุทธรูปประวัติที่แสดงด้วยปางของพระพุทธรูป พระพุทธองค์ได้ทรงแสดง พุทธานุภาพให้ประจักษ์เป็นที่อัศจรรย์ยิ่ง เหลือวิสัยที่สามัญชนคนธรรมดาจะบันดาลให้เป็นไปได้ อยู่หลายครั้งหลานหน ดังนี้

๑) พระพุทธรูปปางแสดงพุทธานุภาพหรือปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า มีดังนี้

(๑) ปาฏิหาริย์เมื่อประสูติ (ปางประสูติ) เมื่อพระมหาโพธิสัตว์เสด็จปฏิสนธิใน ครรภ์พระพุทธมารดา เช่น โลกนรกอันเคยมีคมอยู่เป็นนิรันดร์ เกิดสว่างไสว ไฟนรกเวจีพลันดับลง ผู้ที่ตาพิการกลับมองเห็น ผู้ที่หูหนวกกลับได้ยิน ผู้ที่เป็นใบ้กลับเจรจาได้ ผู้ที่เป็นง่อยเปลี่ยนขา เสี่ยงกลับเดินเหินได้ ผู้ที่หลังค่อมเหยียดตรงขึ้นได้ สัตว์ทั้งหลายอันต้องพันธนาการต่างเป็นอิสระ เครื่องดนตรี ดุริยางค์ทั้งหลายต่างประโคมบรรเลงอย่างไพเราะ อารมณ์ทั้งหลายเปล่งแสงโอภาส พายุใหญ่กลับสงบลง ดอกไม้ดอกบัวในสระพากันเบ่งบาน เหล่าต้นไม้ต่างออกดอกออกผล เกิด ฝนทิพย์ประกอบด้วยมวลดอกบุปผชาติตกลงมาจากฟากฟ้า ฯลฯ ท้าวสุทธาวิสมหาพรหมทั้ง ๔ ได้ใช้ข่ายทองรองรับ ท่ออุทกธาราอันเป็น สีโตทก และ อุณโหทก (ท่อน้ำเย็นน้ำร้อน) ก็ไหลหลั่งลง

^{๑๕๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘-๑๘๙/๕๒.

มาจากอากาศ สรงพระวรกายพระราชกุมารกับพระมารดา ท้าวมหาพรหมทรงทิพยเสวตฉัตรกางกั้น เหล่าเทพเทวที่เสด็จมาเฝ้าต่าง โปรยปรายดอกบุปผชาติและของหอมเพื่อเป็นการบูชา พระราชกุมารทรงเสด็จอย่างพระบาทดำเนินไปถึง ๗ ก้าว ^{๑๕๒}

(๒) ปาฏิหาริย์เมื่อเมื่อตัดพระเมาลีเพื่อออกบวช (ปางตัดพระเมาลี) พระบรมโพธิสัตว์ทรงจับพระเมาลีขว้างไปบนอากาศและอธิษฐานว่า ถ้าจะทรงตรัสรู้ขอให้พระเมาลีไม่ตกที่พื้น พระเมาลีได้ลอยบนอากาศสูงถึง ๑ โยชน์แล้วสมเด็จพระอมรินทราบาราชได้อุยเชิญพระเมาลีไปบรรจุในพระจุพามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ^{๑๕๓}

(๓) ปาฏิหาริย์เมื่อลอยลาด (ปางลอยลาด) เมื่อทรงเสวยข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา พระบรมโพธิสัตว์ทรงอธิษฐานให้บาตรลอยทวนน้ำ ถ้าพระองค์จะได้ตรัสรู้ ลาดทองลอยทวนน้ำไปไกล ๘๐ สอกก่อนที่จะจมลงที่นาคพิภพ

(๔) ปาฏิหาริย์เมื่อเสด็จโปรดพระราชบิดา (ปางโปรดพระราชบิดา) เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ได้ทรงเสด็จไปโปรดพระราชบิดา และ บรรดาพระประยูรญาติ แต่บรรดาพระประยูรญาติที่สูงอายุมีทิฏฐิ ไม่ยอมอมกวันทนากราบไหว้เพราะพระองค์มีพระชนมายุเยาว์กว่ามาก พระองค์จึงแสดงอาการของพระองค์เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ให้เห็นประจักษ์กันทั่ว โดยบันดาลให้พระสรีระของพระองค์ลอยขึ้นไปบนอากาศเหมือนจะยังละอองธุลีพระบาทเรียรายลงบนเศียรเกล้าของบรรดาพระประยูรญาติที่มี ทิฏฐิเหล่านั้น ยังผลให้ ทิฏฐิสิ้นไปต่างก็วันทนากราบไหว้พระองค์ทั่วกันสิ้น

(๕) ปาฏิหาริย์เมื่อทรงตรัสรู้ (ปางตรัสรู้) ได้เกิดเหตุมหาอัศจรรย์พื้นปฐพีอันกว้างใหญ่เกิดหวั่นไหว มหาสมุทรดีฟองคะนองคลื่น พฤษชาติออกดอกผลช่อทั่วทุกอุทยาน แก้วมณีในสวรรค์ชั้นฟ้าส่องแสงบรรเจิดจ้า ทิพยดนตรีบรรเลงเพลงเพราะเสนาะโสต เทวดาทุกชั้นฟ้าป้าหิมพานต์โปรยปรายบุปผามาลัยเพื่อทำการสักการบูชาพระพุทธเจ้า ^{๑๕๔}

(๖) ปาฏิหาริย์เมื่อโปรดพระญาติ (ปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์) พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปโปรดพระราชบิดา และพระประยูรญาติ แต่บรรดาพระประยูรญาติที่สูงอายุมีทิฏฐิ ไม่ยอมอมกวันทนากราบไหว้เพราะพระองค์มีพระชนมายุเยาว์กว่ามาก พระองค์จึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์บันดาลให้พระสรีระของพระองค์ลอยขึ้นไปบนอากาศเหมือนจะยังละอองธุลีพระบาทเรียรายลงบนเศียรเกล้าของบรรดาพระประยูรญาติที่มี ทิฏฐิเหล่านั้น ยังผลให้ ทิฏฐิสิ้นไปต่างก็วันทนากราบไหว้

^{๑๕๒} ธนาภิต, ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.-

๓๒.

^{๑๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๑๕๔} อ้างแล้ว, หน้า ๘๖.

พระองค์ทั่วกันสิ้น พลันเกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมา (ฝนนี้ ถ้าผู้ใดปรารถนาจะเปียกก็จะเปียก ถ้าไม่ปรารถนาจะเปียกก็จะไม่เปียก)^{๑๕๕}

(๓) ปาฏิหาริย์เมื่อทรงให้ปลูกผลมะม่วง (ปางรับผลมะม่วง) ก่อนนั้น พระองค์ทรงตรัสว่า จะแสดงปาฏิหาริย์ ณ ต้นมะม่วง(ได้ชื่อว่า ต้นคันทามพฤกษ์ เมื่อนายคันทะเป็นผู้ถวายมะม่วง) แต่พวกพราหมณ์แกล้งไปตัดต้นไม้ที่นั้นจนหมดเมืองสาวัดถิ ใน แคว้นโกศล พระพุทธเจ้าทรงรับบาตรผลมะม่วงจากนายคันทะและ ทรงเสวยน้ำปานะผลมะม่วงที่พระอานนทกัณโฐให้ แล้วพระองค์ทรงรับสั่งให้นายคันทะปลูกเมล็ดมะม่วงแล้วทรงใช้น้ำล้างพระหัตถ์ราดรดลงในหลุมเมล็ดมะม่วง พลันมะม่วงได้เจริญงอกงามขึ้นและผลิดอกออกผลสะพรั่งทำให้ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ได้ตามที่ทรงตรัสไว้^{๑๕๖}

(๔) ปาฏิหาริย์เมื่อเมื่อแสดงยมกปาฏิหาริย์ ตามพุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าต้องแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตจงกลมแก้วขนาดใหญ่เหนือยอดไม้มะม่วงแล้วเสด็จขึ้นประทับบนนั้น พลันทรงทำปาฏิหาริย์เป็นคู่ๆ คือ

ท่อน้ำพุจากพระวรกายเบื้องบน สายน้ำพุมาจากพระวรกายเบื้องล่าง และท่อน้ำพุจากพระวรกายเบื้องล่างและสายน้ำพุมาจากพระวรกายเบื้องบน สลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระวรกายเบื้องหน้า สายน้ำพุมาจากพระวรกายเบื้องหลัง และท่อน้ำพุจากพระวรกายเบื้องหลังและสายน้ำพุมาจากพระวรกายเบื้องหน้า สลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระนครข้างขวาและซ้าย สายน้ำพุมาจากพระนครเบื้องซ้ายแล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระนครข้างขวา สายน้ำพุมาจากพระนครข้างซ้าย แล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระนาสิกข้างขวา สายน้ำพุมาจากพระนาสิกข้างซ้าย แล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระอังสะ(บ่า)ข้างขวา สายน้ำพุมาจากพระอังสะข้างซ้าย แล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระหัตถ์ข้างขวา สายน้ำพุมาจากพระหัตถ์ข้างซ้าย แล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระปรัศว์(สีข้าง)ข้างขวา สายน้ำพุมาจากพระปรัศว์ข้างซ้าย แล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากพระบาทข้างขวา สายน้ำพุมาจากพระนครข้างซ้าย แล้วสลับกัน

ท่อน้ำพุจากนิ้วพระหัตถ์ข้างขวา สายน้ำพุมาจากนิ้วพระหัตถ์ข้างซ้าย แล้วสลับกัน

^{๑๕๕} อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๓- ๑๕๔.

^{๑๕๖} อ่างแล้ว, หน้า ๑๖๕- ๑๖๖.

ท่อไฟพุ่งจากพระโลมาเส้นหนึ่ง สายน้ำพุ่งมาจากพระโลมาเส้นหนึ่งเป็นคู่ๆ สลับกันทั่วพระวรกาย

ท่อไฟที่พุ่งออกมามี ๖ สีสลับกัน(ฉัพพรรณรังสี) คือ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีขาว สีหงสบาท (แดงเรื่อๆ หรือแดงปนเหลืองอย่างเท้าหงส์) และ สีประภัสสร(สีเลื่อมๆ พราวๆ และพราวๆเหมือนพระอาทิตย์แรกขึ้น) ท้องฟ้าเกิดสว่างไสวทั่วทุกสารทิศ

ต่อจากนั้นทรงเนรมิต พระพุทธรูปเข้าขึ้นมาอีกพระองค์หนึ่งมีรูปโฉมเหมือนกับ พระองค์ทุกประการ และให้แสดงพุทธานุสลับกันตลอด ดังนี้

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จจงกรม พระพุทธรูปนั้นก็ทรงยืน แล้วสลับกัน

เมื่อพระบรมศาสดาทรงยืน พระพุทธรูปนั้นก็ทรงเสด็จจงกรม แล้วสลับกัน

เมื่อพระบรมศาสดาทรงประทับนั่ง พระพุทธรูปนั้นก็ทรงเสด็จสีหไสยาสน์ แล้วสลับกัน

เมื่อพระบรมศาสดาทรงตรัสปฐกา พระพุทธรูปนั้นก็ทรงตรัสวิสันนาแล้วสลับกัน

เมื่อแสดงยมกะปาฏิหาริย์ให้เป็นที่ปรากฏแล้ว พระบรมศาสดาเสด็จลงจากจงกรม แก้ว ก้าวพระบาทขวาเหยียบยอดกุเขยัคคนธร แล้วยกพระบาทซ้ายเหยียบยอดกุเขยัคคนธรรุในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธมารดาจนบรรลุมรรคผล^{๑๙๗}

(๕) ปาฏิหาริย์เมื่อเสด็จลงจากสวรรค์ (ปางเปิดโลก) เมื่อทรงเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงสู่โลกมนุษย์ที่ประตูเมืองสังกัสสะ แคว้นภคกะ ท้าวสักกะเทวราชทรงเนรมิตบันไดแก้วให้พระองค์ และบันไดทองให้ท้าวสักกะและเทวดาทั้งหลาย เนรมิตบันไดเงินให้ท้าวสหสบดีพรหมและหมู่พรหมทั้งหลายเพื่อส่งเสด็จ มายังโลก ทรงเปิด ๓ โลก คือ เทวโลก พรหมโลก และ มนุษยโลกได้เห็นถึงกันหมด โดยทอดพระเนตรไปยังทิศต่างๆทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง พร้อมเปล่งฉัพพรรณรังสีเป็นปาฏิหาริย์ให้เห็นทั้ง ๓ โลก^{๑๙๘}

(๑๐) ปาฏิหาริย์เมื่อทรงขอฝน(ปางขอฝนและปางทรงน้ำฝน) ครั้งหนึ่ง นครสาวัตถีเกิดความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่สระโบกขรณีพร้อมผ้าชุบสรง ทรงยกพระหัตถ์ขวากวักเรียกฝน ฝนก็ตกลงมาอย่างน่าอัศจรรย์^{๑๙๙} อีกครั้งหนึ่ง นครสาวัตถีเกิดความแห้งแล้ง ทรงผลัดผ้าอาบนํ้าฝนไปยืนกลางแจ้ง พลันสายฝนก็ตกลงมาอย่างมากมาย^{๒๐๐}

(๑๑) ปาฏิหาริย์เมื่อทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน (ปางปรินิพพาน) หลังจากที

^{๑๙๗} อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๑—๑๓๓.

^{๑๙๘} อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๙๙} อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๔-๑๔๖

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒-๑๔๓

พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ได้บังเกิดสิ่งมหัศจรรย์ แผ่นดินไหว กลองทิพย์บรรเลงกึกก้อง
กัมปนาท เมื่อจัดให้มีการถวายเพลิงพระบรมศพปรากฏว่า ไฟไม่ติด ครั้นเมื่อพระมหากัสสปเถระ
พร้อมภิกษุสงฆ์ผู้เป็นศิษย์พระเถระอีกองค์ เดินทางจากปาวานครมาถึงได้เกิดเพลิงลุกขึ้นเองเป็น
อัศจรรย์^{๒๐๑}

๒) พระพุทธรูปปางแสดงบารมีของพระพุทธเจ้าในการมีชัยชนะต่อศัตรู (ปางชนะ มาร)

มนต์ "พาหุงมหากา" หรือ "พุทธชัยมงคลคาถา" ได้แสดงพุทธานุภาพของ
พระพุทธเจ้าในการมีชัยเหนือผู้ที่คิดร้ายด้วยบารมีของพระพุทธองค์รวม ๘ ครั้ง ในหนังสือสวด
มนต์ในบทสวดมนต์ มนต์ "พาหุงมหากา" หรือ "พุทธชัยมงคลคาถา" สรุปไว้ ดังนี้^{๒๐๒}

มนต์ "พาหุงมหากา"

บทที่ ๑

พาหุง สะหัสสะมะภินิมิตเตสาธุธันดัง ศรีเมฆะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง
ทานาทิธัมมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคลานิฯ
พระจอมมุนี ได้เอาชนะพระยามารผู้เนรมิตแสนมากตั้งพัน ถืออาวุธครบมือ ชี้อ้างศรีเมฆะ
มาพร้อมกับเหล่าเสนามารซึ่งโห่ร้องกึกก้อง ด้วยวิธีอธิษฐานถึงทานบารมี เป็นต้น, ขอชัยมงคล
ทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

บทที่ ๒

มาราติเรกะมะภิชฺชิตะสัพพะรัตติง โฆรัมปะนาฬะวะกะมักกะมะถัฏฐะยักขัง
ขันตีสุทนต์ะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ
อนึ่งพระจอมมุนี ได้เอาชนะยักษ์ชื่อ อาฬวะ ผู้มีจิตหยาบกระด้าง ผู้ไม่มีความอดทน มี
ความพิลึกกว่าตัวพระยามาร ซึ่งได้เข้ามาต่อสู้อย่างยิ่งยวดจนตลอดคืนยันรุ่ง ด้วยวิธีทรมานอันดี
คือ ขันติ ความอดทน, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

บทที่ ๓

นาพาकिริง กะชะวะรัง อะตัมมัตตะภูตัง ทาวักคิจักกะมะสะนีวะ สุทธารุณันตัง
เมตตัมพุเสกะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ
พระจอมมุนี ได้เอาชนะช้างตัวประเสริฐ ชื่อ นาพาकिรี ที่เฝ้ามันยิ่งนัก และแสนจะดุร้าย
ประดุจไฟป่าและจักรอาวุธและสายฟ้า ด้วยวิธีรดลงด้วยน้ำ คือ ความมีน้ำพระทัยเมตตา, ขอชัยมงคล

^{๒๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^{๒๐๒} สุธี มั่งมี, หนังสือสวดมนต์, (กรุงเทพมหานคร : นานาสาส์น, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๔-๑๒๖.

ทั้งหลายจงมีแต่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

บทที่ ๔

อุกจิตตะชัคคกะมะติหัตถะสุทธานันตัง ธาวันติโยชนะปะถังคุลิมาละวันตัง
อิทธิกิสังขะตะมะโน ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภาวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ

พระจอมมุนี ทรงคิดจะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ จึงได้เอาชนะโจรชื่อ องคุลิมาล ผู้แสนจะ
ดุร้าย มีฝีมือ ถือดาบวิ่งไล่พระองค์ไปสิ้นระยะทาง ๓ โยชน์, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแต่ท่าน ด้วย
เดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

บทที่ ๕

กัฏวานะ กัฏฐะมูทะรัง อิวะ คัพภินียา จิญจาเย พุฏฐะวะจะนัง ชะนะกายะมัจจเณ
สันเตนะ โสมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภาวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ

พระจอมมุนี ได้เอาชนะคำกล่าวใส่ร้ายของ นางจิญจมาณวิกา ซึ่งทำอาการเหมือนดัง
ตั้งครรภ์ เพราะเอาท่อนไม้กลมผูกไว้ที่หน้าท้อง ด้วยวิธีทรงสมาธิอันงาม คือ ความกระทำพระทัย
ให้ตั้งมั่นนิ่งเฉย ในท่ามกลางหมู่ชน, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแต่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัย
มงคลนั้นเถิดฯ

บทที่ ๖

สัจจัง วิหาเย มะติสัจจะกะวาตะเกตุ วาทาภิโรปิตะมะนัง อะตธันธะภูตัง
ปัญญาปะทีปะชะลิโต ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภาวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ

พระจอมมุนี ผู้รู้เรื่องด้วยแสงสว่าง คือ ปัญญา ได้เอาชนะ สัจจะนิครนถ์ ผู้มีความคิดมุ่ง
หมายในอันจะละทิ้งความสัตย์ มีใจคิดจะยกถ้อยคำของตนให้สูงประคองยกธง และมีใจมีดมนยิ่งนัก
ด้วยการแสดงเทศนาให้ถูกใจ, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแต่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

บทที่ ๗

นันทโปปะนันทะภูชะกัง วิพุธัง มะหิทธิง ปุตเตนะ เถระภูชะเคนะ ทะมาปะยันโต
อิทธิปะเทสะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา ภาวะตุ เต ชะยะมังคะลานิฯ

พระจอมมุนี ได้เอาชนะพญานาคราช ชื่อ นันทโปปันทะ ผู้มีความรู้ผิด มีฤทธิ์มาก ด้วยวิธี
บอกอุปายให้พระโมคคัลลานเถระพุทธชินารส แสดงฤทธิ์เนรมิตกายเป็นนาคราช ไปทรมาน
พญานาค ชื่อ นันทโปปันทะ นั้น, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแต่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคล
นั้นเถิดฯ

บทที่ ๘

ทุกาหะทิฏฐิภูชะเคนะ สุตัญฐะหัตถัง พรหมัง วิสุทฺธิชุตฺติมิทะพะกาภิธานัง
 ญาณาคะเทนะ วิธินา ชิตะวา มุนินโท ดันเตชะสา กะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ

พระจอมมุนี ได้เอาชนะพระพรหมผู้มีนามว่า ท้าวผกาพรหม ผู้มีฤทธิ์ คิดว่าตนเป็นผู้รุ่งเรือง ด้วยคุณอันบริสุทธ์ ผู้ถูกพญานาครัดมือไว้แน่น เพราะมีจิตคิดถือเอาความเห็นผิด ด้วยวิธีวางยา คือ ทรงแสดงเทศนาให้ถูกใจ, ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ท่าน ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้นเถิดฯ

เอตปิ พุทธะชะยะมังคะละอัฏฐะคาถา โย วาจะโน ทินะทินะ สะระเต มะตันตี
 หิตวานะเนกะวิธานิ จุปฺทะวานิ โมกขัง สุขัง อะริคะมยะ นะโร สะปัญโญ ฯ

บุคคลใดมีปัญญา ไม่เกียจคร้าน สวดและระลึกถึงพระพุทธชัยมงคล ๘ คาถาเหล่านี้ทุกๆวัน บุคคลนั้นจะพึงละความชั่วไรอันตรายทั้งหลายทุกอย่างเสียได้ และเข้าถึงความหลุดพ้น คือ พระนิพพานอันบรมสุข นั้นแลฯ

จากคำแปลบทสวดมนต์ "พาหุงมหากา" หรือ "พุทธชัยมงคลคาถา" ซึ่งมีอยู่ ๘ บท มีความหมายแสดงถึงพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

บทที่ ๑ ทรงชนะพระยามารผู้ซึ่งช้างครีเมะพร้อมไพร่พลจำนวนมาก เปรียบกับการชนะศัตรูหมู่มาก ด้วยทานบารมี

บทที่ ๒ ทรงชนะโจอาฬวะยักษ์ เปรียบดุคนกระด้างกระเดื่องที่เป็นปฏิปักษ์ ด้วยขันติบารมี

บทที่ ๓ ทรงชนะช้างนาฬาคีรีเปรียบเป็นสัตว์ร้ายหรือคู่ต่อสู้ ด้วยเมตตาบารมี

บทที่ ๔ ทรงชนะองคุลิมาลเปรียบเป็นโจรร้ายด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

บทที่ ๕ ทรงชนะนางจิญจมาณวิกาที่แกล้งใส่ร้ายกล่าวโทษหรือคดีความด้วยอุเบกขาบารมี

บทที่ ๖ ทรงชนะสังกะสะนิกรณธ์ เป็นการโต้ตอบคนเจ้าโวหารด้วยการแสดงเทศนา

บทที่ ๗ ทรงชนะนนโทปนันทะนาคราชที่มีเล่ห์เหลี่ยมกุศโลบาย ด้วยอุปเท่ห์แห่งฤทธิ์

บทที่ ๘ ทรงชนะท้าวผกาพรหมที่มี ทิฐิมานะด้วยเทศนาญาณ

๓) พุทธานุภาพจากที่ทรงตรัสบอกพระอานนท์

พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ฐมฺมชโย)^{๒๐๓} กล่าวถึงเหตุการณ์ในจุฬินิสูตร เมื่อพระอานนท์เถระคิดว่า อัครสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า ลีจี ยืนอยู่บนพรหมโลก เปล่งรัศมี

^{๒๐๓}พระราชภาวนาวิสุทธิ (ไชยบูลย์ ฐมฺมชโย), “พุทธานุภาพ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://buddha.dmc> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๔].

ออกจากสรีระกำจัดความมืดมนอนธการในพันจักรวาล อีกทั้งแสดงธรรมภิกขาให้เทวดา และมนุษย์ ได้ยินเสียงของตนได้ แล้วพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ ทรงบรรลุปุณฺณมัตถะ จะเปล่งพระสุรเสียงไปได้ไกลเท่าไร คิดดังนั้นแล้ว ท่านจึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

ดูก่อนอานนท์ ตถาคคเมื่อประสงค้อยู่ ก็พึงยังโลกธาตุชื่อว่า ดิสหัสสี และมหาสหัสสี ให้ได้ยินสุรเสียงตามที่ปรารถนาได้ ดูก่อนอานนท์ คำถามของเธอนั้นเปรียบเหมือนกับ เอาโพรงของต้นตาลไปเทียบกับอวกาศที่เว้งว่าง หาที่สุดมิได้ เหมือนกับเอาขนางแอ่นไปเทียบกับพญาครุฑ ที่บินได้วันละ ๑๕๐ โยชน์ เหมือนกับเอาน้ำในวงช้าง ไปเทียบกับน้ำในแม่น้ำมหาคงคา เหมือนกับเอาน้ำในหลุมกว้างยาว ๘ ศอก ไปเทียบกับสระทั้ง ๗ ในป่าหิมพานต์ เหมือนกับเอาคนที่มียาได้เพียงข้าวสาร ๑ ทะนาน ไปเทียบกับสมบัติพระเจ้าจักรพรรดิ เหมือนกับเอาปีศาจคลุกฝุ่นไปเทียบกับท้าวสักกเทวราช และเหมือนกับเอาแสงสว่างของหิ่งห้อย ไปเทียบกับแสงสว่างของพระอาทิตย์ ดูก่อนอานนท์ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีอานุภาพหาประมาณมิได้ดังนี้แล

เนื่องจากพระอานนท์เป็นผู้ใฝ่รู้ จึงทูลถามต่อไปว่า โลกนี้ไม่เสมอกัน จักรวาลไม่มีที่สิ้นสุด พระอาทิตย์ขึ้นที่หนึ่ง เทียงวันที่หนึ่ง ตกที่หนึ่ง ปฐมยาม มัชฌิมยาม ปัจฉิมยาม ก็มีในที่หนึ่ง หมู่สัตว์ทั้งหลายก็มัวชวนชวายในการทำงาน สนใจในการเล่น แสวงหาอาหาร เพราะฉะนั้น หมู่สัตว์มัวแต่ฟุ้งซ่าน และประมาท แล้วพระองค์จะยังสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ให้ได้ยินพระสุรเสียงได้อย่างไร

พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่า ที่ใดมีพระอาทิตย์ปรากฏ ที่นั่นพระองค์ก็สามารถ ทำให้พระอาทิตย์อยู่ภายใต้อานุภาพของพระองค์ได้ ที่ใดที่พระอาทิตย์ไม่ปรากฏ พระองค์จะทำให้พระอาทิตย์ปรากฏอยู่ท่ามกลางก็ได้ เมื่อมนุษย์มัวครุ่นคิด มัวแตกตื่นสงสัยในเหตุผิดธรรมดา นึกถึงความมืดความสว่างอยู่ พระบรมศาสดาทรงเข้านิลกสิน แผล่ความมืดออกไป เพื่อให้หมู่สัตว์เกิดความสะดุ้ง เมื่อหมู่สัตว์มัวสะดุ้งหวาดกลัวอยู่นั้น ก็ทรงเข้าโอภาสกลืนสมาบัติ ทรงเปล่งพระพุทธรักษมีเป็นลำแสงสีขาว ทรงบันดาลให้ที่ทุกแห่งมีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน เพียงแค่เปล่งพระรัศมีอย่างเดียวเท่านั้น ก็เป็นเหมือนเวลาที่พระจันทร์ และพระอาทิตย์ขึ้นพร้อมกันเป็นพันๆ ดวง จากนั้นก็แสดงธรรมให้สรรพสัตว์ทั่วทั้งหมื่นโลกธาตุ และแสนโกฏิจักรวาลได้ยินพร้อมกันหมด

พระตถาคตเจ้าทรงมีอานุภาพไม่มีประมาณอย่างนี้ เป็นอจินไตยเกินกว่าการนึกคิดคาดเดาของมนุษย์ และเทวดา จึงไม่แปลกที่ผู้มีพุทธานุสติถึงพระองค์จะได้รับพรจากพลังพุทธานุภาพของพระองค์ จึงควรหมั่นตรึงระลึกนึกถึงพระพุทธรูป ตั้งใจสร้างบารมีตามอย่างพระพุทธรูป ให้หมั่นฝึกใจให้หยุดนิ่ง ให้สักการะพระพุทธรูปแล้วเข้าถึงเนื้อแท้ของพุทธะภายในตัวเอง

แม่ชินตินรัตน์ สุทธิธรรมวิญญู เจ้าของสถานปฏิบัติธรรมพุทธสาวิกาเล่าว่า พระพุทธเจ้าองค์ดำที่พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างมาไว้ที่นี่(สถานปฏิบัติธรรมพุทธสาวิกา) มีคนมาราบไหย่มาก พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คนจึงศรัทธาเชื่อในพุทธานุภาพ แม้ก็ขอพรท่าน สำนักก็เจริญมากในช่วงที่พระท่านมาที่นี่ เวลา กลางคืนมีเทวดามาดูแลท่าน แม่จะออกไปไหว้ท่านตอนดึกๆ เขามาห้ามบอกว่า เป็นเวลาของเทวดา อย่าออกไป

“พระพุทธรูปสำคัญที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเหล่านั้นมีพุทธานุภาพเพราะพลังบารมีของพระพุทธเจ้าและยังมีเทพผู้ใหญ่เฝ้าหรือพิทักษ์รักษา และเทพเหล่านี้แหละคอยดูแลเหมือนเป็นผู้รับสนองงาน”^{๒๐๔} “การบนเทวดาเพื่อให้ประทานพรตามที่ขอ เทวดาแต่ละองค์อานุภาพท่านไม่เท่ากัน องค์ไหนที่บารมีมากก็สามารถส่งเคราะห์คนได้มาก คนก็จะนับถือมาก”^{๒๐๕}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า คำนานเกี่ยวกับอภินิหารของพระพุทธรูปมีมากมาย และพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปมักเกิดอภินิหาร ดังนี้

๑. เหตุอัศจรรย์ทางธรรมชาติ

- พระอาทิตย์ทรงกลด
- ฝนตกลงมาทั้งที่แดดยังออกอยู่
- พุทธรูปรอดจากภัยธรรมชาติ หรืออุบัติเหตุต่างๆเหนือธรรมชาติ

๒. เหตุอัศจรรย์จากการถ่ายภาพ

- การถ่ายภาพติดขัดจนกล้องเสีย ต้องอธิษฐานขออนุญาตจึงถ่ายภาพติด
- ถ่ายติดดวงเทวดา มีลักษณะเป็นดวงกลม เป็นลำแสง หรือเป็นร่องรอยพญานาค
- ฟิล์มเสีย

๓. เหตุอัศจรรย์จากการเคารพบูชา ถ้าอธิษฐานดีจะเกิดผลดี หากหมั่นประมาทจะมีอันเป็นไป

๔. ความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุที่เข้าพิธี เช่น รอดจากอุบัติเหตุรอดจากอุบัติเหตุ การถูกทำร้าย อันตรายอื่นๆ

๕. พิธีบวงสรวงขอพรช่วงเกิดวิกฤต เหตุการณ์ต่างๆ จะคลี่คลายและกลับคืนสู่ปกติ

^{๒๐๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔, หนังสือชื่อ "คติจุลลารามเทพ" บทสนทนาระหว่าง ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กับ คุณพนิดา อังจันทร์เพ็ญ และหม่อมมิตรสหาย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.palungdham.com/t421.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

^{๒๐๕}“สนทนากับพระเล็ก สุรุมปญโญ ณ บ้านอนุสาวรีย์ฯ เดือนมีนาคม ๒๕๕๕”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://board.palungjit.com/> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

บุคคลมีปัญญาไม่เสมอกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเป็นความศรัทธาเบื้องต้น ซึ่งจะนำพาบุคคลไปสู่ความสงบสว่างในจิตและรักในพระรัตนตรัยทำให้เกิดปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิบัติตามมา

๓.๔.๑๐ กุศโลบายเผยแผ่ความเชื่อเรื่อง ๓๑ ภูมิ

พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีเทวคณา ทำให้เกิดความเชื่อในเทวคณาภูมิและการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ การเผยแผ่แนวนี้อาจมีผลให้พุทธศาสนิกชนมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป หมั่นสร้างบุญกุศลและกาปฏิบัติธรรม ทำนุบำรุงพระศาสนา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังเวียนวนอยู่ในสังสารวัฏนี้ ถูกขังอยู่ในคุกขนาดใหญ่ ... ใน มหาสิหนาทสูตร แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดใน ๓๑ ภูมิ เว้นแต่ภูมิปัญจสุทธาวาส เพราะเป็นภูมิที่อุบัติของพระอนาคามีบุคคลเท่านั้น ที่สามารถทำความเพียรจนหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ได้ ซึ่งพระองค์ไม่ได้มุ่งหมดกิเลสในภพนั้น

ในภพภูมิต่างๆ ๓๑ เรียกว่า วัฏสงสาร ซึ่งจำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. เภวภูมิสงสาร (โลกเบื้องต่ำ) มีอยู่ ๔ ภูมิ ได้แก่ ๑ นิรยภูมิ (โลกนรก ซึ่งมีทั้งมหานรก อุตสทนรก ขมโลก) ๒ เปตติวิสัยภูมิ เป็นโลกของเปรต ๒ อสุรกายภูมิ เป็นโลกของอสุรกาย และ ๔ ติรัจจณภูมิ โลกของสัตว์เดียรัจฉาน

๒. มัชฌิมสงสาร คือ (โลกเบื้องกลาง) มีอยู่ ๗ ภูมิ คือ ๑ มนุสสภูมิ เป็นโลกมนุษย์ และเทวภูมิ ๖ ภูมิ คือ จาคุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี

๓. อุปริมสงสาร คือ (โลกเบื้องสูง) มีอยู่ ๒๐ ภูมิ แบ่งเป็นรูปพรหม ๑๖ ภูมิ และอรูปพรหม ๔ ภูมิ รูปพรหม ๑๖ ภูมิ คือ ผู้ได้บรรลुरुูปฌานสมาบัติ ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงจตุตถฌาน มีอยู่ ๑๖ ภูมิ คือ พรหมปาริฉชา ปุโรหิตา มหาพรหมา ปริตรตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกิณหา เวหัปผลา อสัณณิสัตตา อวิหา อตปปา สุตัสสา สุตัสสี และอกนิฐา และอรูปพรหม ผู้ได้บรรลुरुูปฌานสมาบัติที่ละเอียดกว่ารูปพรหมมี ๔ ภูมิ คือ อาภัสสรา อวิหา อตปปา สุตัสสา และเนวสัณณยานาสัณณยานะ และเนวสัณณยานาสัณณยานะ

ผู้วิจัยสรุปว่า คนในสมัยก่อนเชื่อเรื่องภพภูมิ แม้จะพิสูจน์ไม่ได้แต่ถ้าปฏิบัติจิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถพิสูจน์ได้ ในปัจจุบันมีการเผยแผ่เรื่องนี้มากแต่เป็นของไม่เที่ยง พิสูจน์ได้แต่ไม่แน่นอนเหมือนผลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์

๓.๔.๑๑ กุศโลบายเผยแผ่งานประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธรูป

พระสงฆ์ไทย ที่ประกอบพุทธศาสนพิธีมักจะทำในพระอุโบสถหรือศาลาที่มีพระพุทธรูปประดิษฐาน ถ้าไปนอกสถานที่ก็มักมีการตั้งโต๊ะหมู่บูชา พระสงฆ์ไทยมีการเจริญพระพุทธมนต์ต่อหน้าพระพุทธรูปเป็นประจำทุกวันในการทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น งานพิธีทั้งพิธีมงคลและอวมงคล และการเริ่มปฏิบัติกรรมฐาน งานพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช

พิธีจัดงานประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธรูปประจำท้องถิ่นที่จัดเป็นงานประจำปีบ้าง หรือมีประเพณีความเชื่ออื่นๆ เช่น ประเพณีลากพระหรือชักพระ เป็นการทำบุญในวันออกพรรษาในภาคใต้ ซึ่งปฏิบัติตามความเชื่อว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพระมารดา เมื่อครบพรรษาจึงเสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ พุทธศาสนิกชนไปรับเสด็จ แล้วอัญเชิญพระพุทธเจ้าประทับบนบุษบกแล้วแห่แหน เป็นการแสดงออกถึงความพร้อมเพรียง สามัคคี พร้อมใจกันในการทำบุญทำทาน ประเพณีนี้ปฏิบัติตามความเชื่อว่า มีอานิสงส์จะทำให้ฝนตกตามฤดูกาล จึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมเกษตร ผู้ที่ได้ลากพระทุกปีก็จะได้บุญมาก ส่งผลให้พบความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นเมื่อ พระลากผ่านหน้าบ้านของใคร คนที่อยู่ในบ้านจะออกมาช่วยลากพระ และคนบ้านอื่นจะมารับทอลากพระต่ออย่างไม่ขาดสาย ช่วงเวลาวันลากพระ จะทำกันในวันออกพรรษา คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยตกลงนัดหมายลากพระไปยังจุดศูนย์รวม ในวันรุ่งขึ้น แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ จึงลากพระกลับวัด ประเพณีนี้ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ แต่งบทร้อยกรองสำหรับขับร้อง ในขณะที่ช่วยกันลากพระ ซึ่งมักจะเป็นบทกลอนสั้น ๆ ตลก ขบขัน และโต้ตอบกัน ได้ฝึกทั้งปัญญาและปฏิภาณไหวพริบ

ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ เป็นประเพณีที่มีในจังหวัดเพชรบูรณ์เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับอภินิหารของพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองคือ พระพุทธมหาธรรมราชา ดำนามีว่า คนหาปลาสองสามภรรยาทอดแหได้ที่วังเกาะระสาร ในบริเวณลุ่มน้ำป่าสักในเขตตัวเมืองเพชรบูรณ์ จึงนำไปไว้ที่วัดไตรภูมิ เมื่อถึงเทศกาลสารทพระพุทธรูปองค์นี้จะหายไป และชาวบ้านจะพบมาเล่นน้ำที่บริเวณที่ค้นพบเดิม ดังนั้นในเทศกาลทำบุญสารทหลังจากทำบุญเสร็จแล้ว จะมีพิธีอัญเชิญพระพุทธมหาธรรมราชาลงริ้วขบวนเรือไปสรงน้ำที่วังเกาะระสาร แต่ปัจจุบันนำมาทำพิธีที่ท่าหน้าของวัดโบสถ์ชนะมารในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ พิธีกรรมนี้มีการตั้งศาลเพียงตาเพื่ออัญเชิญพระพุทธมหาธรรมราชามาประดิษฐานแล้ว ทำพิธีสวดคาถา โดยพราหมณ์ผู้ทำพิธีนั่งชาวห่มขาวแล้วอัญเชิญขึ้นบนบุษบกให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชาและมียานฉลองสมโภช ในตอนเช้าหลังทำบุญสารทโดยมีขบวนเรือแห่ นำไปโดยผู้ว่าราชการจังหวัด เมื่อถึงบริเวณวัดโบสถ์ชนะมาร เจ้าเมืองพร้อมข้าราชการบริพารจะอุ้มพระพุทธรูปลงดำน้ำ โดยหันหน้าองค์พระไปทิศเหนือ

๓ ครั้ง ทิศใต้ ๓ ครั้ง ชาวบ้านจะโปรยข้าวตอก ดอกไม้และข้าวต้มกลีบ เมื่อดำน้ำเสร็จชาวบ้านจะตักน้ำรดศีรษะและรดกันเองเพื่อเป็นสิริมงคล ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าทำพิธีอุ้มพระดำน้ำแล้วจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ ประเพณีสงกรานต์ ตามวัดต่างๆ จะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ ออกมาให้พุทธศาสนิกชนสรงน้ำ สักการะ ขอพร พระพุทธรูปที่มีผู้เลื่อมใสมากที่สุด คือพระพุทธรูปสี่องค์ ซึ่งมี ๓ องค์ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ และนครศรีธรรมราชที่พระแก้วบุษราคัมวัดศรีอุบลรัตนาราม บางวัดจัดพิธีอัญเชิญพระ ขึ้นบุษบกคานหาม แห่ไปรอบ

ประเพณีสักการะ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๙-๕ วัด จะเน้นการไหว้พระพุทธรูปที่เป็นจุดเด่นของวัดต่างๆ เช่น วัดสำคัญในภาคเหนือ

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร -สักการะพระแก้วมรกต วัดนี้ตั้งอยู่ใจกลางเมืองเชียงใหม่ ประดิษฐานเจดีย์ใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวงนี้ยังมี เสาอินทขิล หรือ เสาหลักเมือง สร้างขึ้นเมื่อครั้งพ่อขุนเม็งรายมหาราชสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๕ ประดิษฐานอยู่ในวิหารจัตุรมุขทรงไทยหลังเล็กๆ เสาอินทขิลนี้สร้างด้วยไม้ซุงต้นใหญ่ ฝังอยู่ใต้ดิน

วัดเชียงมั่น สักการะ พระเสด็จมณี หรือพระแก้วขาว วัดนี้มีสถาปัตยกรรมสำคัญ ได้แก่ เจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลม ฐานช้างล้อม พระอุโบสถ และหอไตร และที่สำคัญคือ เจดีย์ทรงระฆังฐานสี่เหลี่ยม และมีช้างล้อมที่ฐานหมายความว่าคำจูนพระพุทธศาสนาไว้

วัดสวนดอกหรือวัดพญาเกือนา สักการะพระเจ้าแก้วดื้อ ซึ่งพญาเมืองแก้วโปรดให้หล่อขึ้น เป็นพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ศิลปะล้านนาผสมกับศิลปะสุโขทัย

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร -สักการะพุทธสิหิงค์ ซึ่งเชื่อกันว่า ผู้ที่เกิดปีมะโรงกราบไหว้แล้วจะมีอายุมั่นคงขวัญยืน เจริญรุ่งเรือง พระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร

วัดพันเตา -สักการะพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ณ วัดพันเตา สร้างโดยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่๑๗

ฯลฯ

๓.๕ ความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทร

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีโอกาสไปแสวงบุญเป็นครั้งแรกที่สังเวชนียสถาน ๔ ในอินเดีย ในขณะที่ท่านป่วยเป็นอัมพฤกษ์แขนยกไม่ขึ้น เมื่อท่านไปสักการะพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ที่นาลันทา ท่านได้ทราบถึงพุทธานุภาพในการรักษาโรคของพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ท่านจึงได้อธิษฐานขอबारมีจากพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ให้หายจากอาการป่วย เมื่อกลับมาประเทศ

ไทย ท่านก็ได้หายป่วยอย่างน่าอัศจรรย์ พระครูภาวนาจิตสุนทรตระหนักในพุทธานุภาพของ พระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ท่านจึงตั้งความปรารถนาที่จะจำลองพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำมาไว้ที่ ประเทศไทย

ในงานบุญที่วัดป่าบ้านค้อ ของพระอาจารย์ทูล จิปปปัญญา พระครูภาวนาจิตสุนทร อริยฐานจิตขอบารมีพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำเป็นครั้งแรกโดยขอให้ท่านสามารถชักชวนให้ ผู้ศรัทธา มาร่วมสร้าง พระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำกับท่าน ท่านก็ได้เจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ มากกว่า ๑๐ องค์ ต่อจากนั้นก็มีคนทีศรัทธามาร่วมสร้างเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ พระครูภาวนาจิต สุนทรจึงได้ขอพระราชทานอนุญาตสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ ๕๕๕ องค์ถวายพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว เพื่อขอตราลงสิริราชสมบัติครบรอบ ๕๐ ปีเพื่อประดิษฐานไว้ที่ฐานพระพุทธรูปเป็น เกียรติแก่เจ้าภาพ

การที่ท่านขอสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นจำนวนมาก ๕๕๕ องค์เพราะมีผู้ศรัทธามาเป็น เจ้าภาพสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำอย่างมากมายมากจนท่านต้องขอเผื่อไว้เพราะการขอแต่ละครั้งมี ขึ้นตอนมาก หลังจากนั้น ก็มีผู้มาขอให้ท่านสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำมากขึ้นเป็น ๑๐๐ องค์, ๒๐๐ องค์, ๓๐๐ องค์และยังมีเพิ่มขึ้นอีกจนมีจำนวนมากว่า ๘๐๐ องค์ ถ้านับพระพุทธรูป พระพุทธรูปเจ้า องค์ดำที่มีหน้าตักน้อยกว่า ๔๐ นิ้วก็จะมีจำนวนเป็นพันองค์ทีเดียว

ต่อมา ผู้ศรัทธายังได้ขอให้ท่านสร้างพระพุทธรูปเมตตาจากเจดีย์พุทธรักษา และ พระพุทธรูปองค์อื่นๆจากสังเวชนียสถาน ๔ องค์ พระครูภาวนาจิตสุนทรก็สร้างให้ ชื่อเสียงใน บารมีการสร้างพระพุทธรูป ของพระครูภาวนาจิตสุนทรโด่งดังไปทั่ว จึงมีผู้ขอให้ท่านช่วยสร้าง พระพุทธรูปอื่นๆ พระศิลาสยามมณฑล ท่านก็หาเจ้าภาพให้ได้หลายร้อยองค์ ต่อมาท่าน วางโครงการสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกชื่อว่าพระพุทธรูปมุจลินท์ มีเหตุจากวัดป่าพุทธรักษา คือ มี พระพุทธรูปหนึ่งมาจากเส้นทางสายทิเบตและเนปาล เป็นผู้ปฏิบัติจิตขั้นสูงได้ออกสื่อนิมิตจาก พญานาคให้พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างพระพุทธรูปมุจลินท์เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัดป่าพุทธรักษา เนื่องจากวัดไปสร้างในที่ทางผ่านของพญานาคที่จะมาสักการะพระเจดีย์พุทธรักษา ปราภฏการณ์นี้ ได้มีการพิสูจน์ขึ้น โดยรองเจ้าอาวาสจากวัดหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ได้มาอริยฐานจิตและได้พบ นิมิตจากพญานาคด้วยประสบการณ์เช่นเดียวกัน ท่านได้เริ่มสร้างพระพุทธรูปมุจลินท์ ครั้งแรกจำนวน ๒ องค์ จัดพิธีมอบที่วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร ท่านนำพระพุทธรูปมุจลินท์ ไปที่ วัดป่าพุทธรักษา ๑ องค์และมอบให้มอบให้วัดป่าอรัญญวิเวก ที่จังหวัดอุดรธานีอีก ๑ องค์

พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างพระพุทธรูปอย่างต่อเนื่อง งานของท่านจึงก้าวคืบหน้าไป อย่างรวดเร็ว แต่ไม่ได้มีการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ท่านใช้วิธีบอกบุญแบบตัวต่อตัวเป็นส่วน ใหญ่ ท่านจัดงานพิธีหลายครั้ง แต่ครั้งจะมีพระพุทธรูปรวมกันครั้งละหลายๆ อาจจะมากกว่า

๑๐๐ บ้าง หรือน้อยกว่าบ้าง แล้วแต่สถานการณ์ แต่ครั้งมีพิธีใหญ่ที่สมบรูณ์แบบ มีทั้งเจ้าภาพ และผู้ร่วมงานเป็นจำนวนมาก เช่น ที่วัดป่าท่าทราย วัดอรัญญิกาวาส วัดสิริกมลาวาส ศาลากลาง จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น

ในปี ๒๕๕๒-๒๕๕๓ ท่านได้ทำสร้างพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ หน้าตัก ๘๐ นิ้ว พร้อมกัน ๘ องค์ ท่ามกลางความวุ่นวายทางการเมืองและปัญหาภาวะเศรษฐกิจ พระพุทธรูปมี ๓ แบบ คือ พระพุทธเจ้าองค์ดำ ศิลธรรมคุ้มครองโลก พระพุทธเมตตาประชารัมย์เย็น พระพุทธมงคลมูจลินทร์ แผ่นดินสุขสันต์ มีสำนักงานที่ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร โดยไม่มีเจ้าภาพใหญ่ แต่ให้มวลชนเป็นเจ้าภาพร่วมกัน เพราะต้องการให้มวลชนมีส่วนร่วมมากที่สุด แม้ว่าใครจะบริจาคเพียงคนละ ๑ บาท ก็สามารถร่วมทำบุญได้

การสร้างพระพุทธรูปทั้ง ๘ องค์ มีอุปสรรคมาก พระครูภาวนาจิตสุนทรเพชฌัญญวิภากรมเป็นครั้งแรก นักหนาสาหัสจนเกิดอาการป่วยทั้งกายและใจ แต่อุปสรรคเหล่านี้ก็ผ่านพ้นไปได้ แต่ไม่มีใครคิดว่า หลังจากนั้น ท่านยังคิดสร้างพระพุทธรูปอีกและมีขนาดใหญ่กว่าเดิม เมื่อท่านเริ่มโครงการ โครงการพระพุทธมงคลมูจลินทร์ แผ่นดินสุขสันต์ ๘๖ จังหวัด ปางนาคปรก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ที่มีมูลค่าสูงมากกว่า ๔ ล้านบาท

พระพุทธรูปที่พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างเสร็จไปแล้วนั้น ใช้วัสดุหลากหลายมีตั้งแต่ หินทราย หินแกรนิต ทองเหลือง และทองสำริด พระครูภาวนาจิตสุนทรไม่ได้เน้นเรื่องการบรรจุ วัสดุไว้ในพระพุทธรูป แต่ถ้าเจ้าภาพมีความประสงค์ ท่านก็จะทำให้ตามต้องการ โดยมากจะเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญไว้ที่เศียรของพระพุทธรูป ดังนี้

๑) พระพุทธเจ้าองค์ดำ ๘๖ จังหวัด ปางมารวิชัย หล่อด้วยทองสำริดลงดำ จำลองพุทธศิลป์อินเดียในยุคทวารวดี ณ มหาวิทยาลัยสงฆ์ล้านนา เมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย หน้าตัก ๒๐ นิ้ว - ๘๐ นิ้ว

๒) พระพุทธเมตตา ปางมารวิชัย จำลองพุทธศิลป์อินเดียในยุคทวารวดี ณ เจดีย์พุทธคยา ณ สังเวชนียสถานี่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ เมืองพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย หล่อด้วยทองสำริด หน้าตัก ๒๐ นิ้ว - ๘๐ นิ้ว

๓) พระพุทธมงคลมูจลินท์ ปางนาคปรก พุทธศิลป์ไทยในยุครัตนโกสินทร์ ออกแบบปั้นโดยนิมิตจากจิต โดยพระศรีญาณโสภณ รองเจ้าอาวาสวัดพระรามเก้ากาญจนาภิเษก หล่อด้วยทองสำริด หน้าตัก ๘๐ นิ้ว สูง ๖ เมตร

๔) พระพุทธตีสระมงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ ปางนาคปรก พุทธศิลป์ไทยในยุครัตนโกสินทร์ หล่อด้วยทองสำริด พระพักตร์จำลองจากพระพุทธเมตตาเจดีย์พุทธคยา หน้าตัก ๘๐ นิ้ว สูง ๖ เมตร

๕) พระพุทธมงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ ๗๖ จังหวัด ปางนาคปรก พุทธศิลป์ไทย ในยุครัตนโกสินทร์ หล่อด้วยทองสำริดบริสุทธิ์ ๙๙ % น้ำหนัก ๘๐ นิ้ว สูง ๖.๘๐ เมตร

๖) พระศิลาสยามมณฑล พระพุทธรูปปางสมาธิปรกโพธิ์ ๗๖ จังหวัด แกะสลักด้วย หินทรายเหลือง พุทธศิลป์ไทยในยุครัตนโกสินทร์ น้ำหนัก ๓๕ นิ้ว สูง ๒.๑๒ เมตร

๗) พระพุทธสยามองค์ดำ ปางมารวิชัย พุทธศิลป์ไทยในยุครัตนโกสินทร์ แกะสลัก ด้วยหินทรายเขียว น้ำหนัก ๖๐ นิ้ว

๘) พระปางประสูติองค์ยืน พุทธศิลป์เนปาล หล่อด้วยทองสำริด

๙) พระประจำสังเวชนียสถาน ๔ ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางปฐมเทศนา และปาง ปริณิพพาน จำลองพุทธศิลป์อินเดีย จากสังเวชนียสถาน ๔ หล่อด้วยทองสำริด ๑๐) พระปฐม เทศนา ปางปฐมเทศนา จำลองพุทธศิลป์อินเดีย จากสังเวชนียสถาน ปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตน มฤคทายวัน เมืองสารนาท แกะสลักด้วยหินทรายแดง จำนวน ๑ องค์

๑๑) พระรูปเกจิอาจารย์หล่อด้วยทองสำริด เช่น หลวงปู่โต หลวงปู่เทสก์ หลวงปู่ทวด หลวงปู่มั่น พระแม่กวนอิม ฯลฯ

โครงการที่กำลังดำเนินการอยู่ในปี ๒๕๕๔ คือ โครงการพระพุทธมงคลมุจลินท์ แผ่นดิน สุขสันต์ พระพุทธรูปองค์ที่สร้างไปแล้วมีพระนาม ดังนี้

พระพุทธติสสะมงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร

พระปทุมตระ มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ วัดสระแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี

พระพุทธสุเมธ มงคลกิตติมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ วัดป่าแสงอรุณ จังหวัดขอนแก่น

พระพุทธศรีสุทโธ มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ บริเวณที่ดินราชพัสดุ หน้าวัด โพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี

๓.๖ กุศโลบายในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูภาวนาจิตสุนทร

พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างคำอธิบายฐานจิตเพื่อให้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูป ของพระพุทธเจ้าและทำซ้ำๆกันจนเป็นเอกลักษณ์ของท่าน แม้ว่าคำอธิบายของท่านจะยืดยาวใน ความคิดของผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับท่านและคิดปราชญ์ว่าท่าน แต่ท่านก็ไม่หวั่นยังคงเผยแผ่ด้วยวิธีการ อธิฐานจิตอย่างยาวนานของท่านต่อไป ท่านนำให้พุทธศาสนิกชนบูชาพระพุทธเจ้าอย่างสูงสุด เป็นสรวงและเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธองค์โดยเน้นหลักธรรมสำคัญที่ทำให้บรรลุมรรคผล นิพพาน ได้แก่ วิโมกข์ ๓ วิชชา ๘ อภิญญา ๖ ปฏิสัมภิทา ๔ และมรรค ๘ เน้นสัมมาทิฐิ และสัมมา

ตั้งกับปะ ในคำอธิบายจิตของท่าน ดังนี้

วิโมกข์ ๘ ความหลุดพ้น, ภาวะที่จิตปลอดพ้นจากสิ่งรบกวนและน้อมดึงเข้าไปใน อารมณ์นั้นๆ อย่างปล่อยตัวหรือปลอดตัวเต็มที่ ซึ่งเป็นไปในขั้นตอนต่างๆ

๑) ผู้มีรูปมอเห็นรูปทั้งหลาย ได้แก่ รูปฌาน ๔ ของผู้ได้ฌานโดยเจริญกสิณที่กำหนดวัตถุใน ภายของตน เช่น สีผม

๒) ผู้มีรูปด้วยสัญญาภายใน มองเห็นรูปทั้งหลายภายนอก ได้แก่ รูปฌาน ๔ ของผู้ได้ ฌานโดยเจริญกสิณกำหนดอารมณ์ภายนอก

๓) ผู้มีน้อมใจดังไปว่า "งาม" ได้แก่ ฌานของผู้เจริญวรรณกสิณ กำหนดสีที่งามหรือ เจริญอัปปมัญญา

๔) เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิสมสัญญาดับไป เพราะไม่ ใสใจ นานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสนัญจายตนะ โดยมนสิการว่า อากาสนาที่สุดมิได้

๕) เพราะล่วงเสียซึ่งอากาสนัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญ จายตนะ โดยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้

๖) เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ โดยมนสิการว่า ไม่มีอะไรเลย

๗) เพราะล่วงเสียซึ่งอากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงเนวสัญญานา สัญญายตนะอยู่

๘) เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงสัญญา เวทยินิโรธอยู่^{๒๐๖}

วิชา ๘ ความรู้แจ้ง, ความรู้พิเศษ

๑) วิปัสสนาญาณ ญาณในวิปัสสนา, ญาณที่เป็นวิปัสสนา คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็น สังขารคือ นามรูปโดยไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไป เป็นขั้นๆ ต่อเนื่องกัน

๒) มโนมยิทธิ ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ, ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่นออกจากกายนี้ ดูงชัก ไล่จากหญ้าปล้อง ชักดาบออกจากฝัก หรือชักงูออกจากคราบ

๓) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้

๔) ทิพยโสต หูทิพย์

๕) เจโตปริยญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้

๖) ปุพเพวาसानุสสติญาณ ญาณอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงจันท์ที่อาศัยอยู่ในก่อนได้

^{๒๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๘.

ระลึกชาติได้

๑) จตุปปาตญาณ ญาณกำหนดรู้จิตและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ทิพพจักขุหรือตาทิพย์

๘) อาสวักขยญาณ ญาณหยั่งรู้ธรรมอันเป็นที่สิ้นแห่งอาสวะทั้งหลาย^{๒๐๓}

อภิญญา ๖ ความรู้ยิ่งยวด

๑) อิทธิวิชา หรือ อิทธิวิธี (ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้)

๒) ทิพย์โสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์

๓) เจโตปริยญาณ (ญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้)

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ (ญาณที่ทำให้ระลึกชาติX

๕) ทิพพจักขุ (ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์)

๖) อาสวักขยญาณ (ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป)

(ห้ำข้อแรกเป็นโลกียะ (โลกียอภิญญา) ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตตระ)^{๒๐๔}

ปฏิสัมมิตา ๔ คือ

๑) อัตถปฏิสัมมิตา คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

๒) ธัมมปฏิสัมมิตา คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งใจหลัก เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

๓) นิรุตติปฏิสัมมิตา คือ ปัญญาแตกฉานในนิรুক্তิ ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมมิตา คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบ ชี้มทราบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สละเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์^{๒๐๕}

สัมมาทัญญิ คือ ความเห็นชอบ ได้แก่ ความรู้ในอริยสัจ ๔ หรือเห็นไตรลักษณ์ หรือรู้

^{๒๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

^{๒๐๔} อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๔.

^{๒๐๕} อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๑.

อกุศลและอกุศลมูลและรู้กุศลและกุศลมูล หรือเห็น ปฏิจัสมุปบาท^{๒๐๐}

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ ได้แก่ เห็น เนกขัมมสังกัปป์ อพยาบาทสังกัปป์ และอวิหิงสาสังกัปป์ (ท่านเน้นหลักธรรมข้อนี้ เพื่อสอนให้นักการเมืองทุกหมู่เหล่ามีคุณธรรมด้วยการมีสัมมาสังกัปปะเพิ่มขึ้นมาในคำอธิบายฐาน เมื่อประเทศไทยมีปัญหาคาความวุ่นวายทางการเมืองเกิดขึ้น^{๒๐๑}

นอกจากที่พระครูภาวนาจิตสุนทรได้เผยแผ่พระพุทธคุณของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันแล้ว ท่านยังเผยแผ่พระพุทธคุณของพระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์ ท่านได้แจกหนังสือธรรมมากมายที่มีเนื้อหาสรรเสริญคุณพระพุทธเจ้าทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต และยังแจกแจงตำนานพุทธวงศ์และต้นไม้ประจำพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ ดังรายชื่อหนังสือที่พิมพ์เผยแผ่แจกจ่ายเป็นธรรมทานทั้งหมด ดังนี้ เช่น พระพุทธรูป พระศรีอริยเมตตรัย พระปทุมุตตระ พระสุเมธพุทธเจ้าต้นไม้ประจำพระพุทธองค์ เป็นต้น

๓.๖.๑ กุศโลบายเผยแผ่พุทธนาม

ในช่วงแรกที่พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างพระพุทธเจ้าองค์ดำ ท่านไม่ได้มีกุศโลบายในเรื่องพุทธนาม แต่เมื่อท่านมีโครงการสร้างพระพุทธรูปใหญ่ด้วยทองสัมฤทธิ์ที่มีมูลค่าสูงรวม ๘ องค์ ในช่วงปี ๒๕๕๑-๒๕๕๒ ที่วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ท่านได้ตั้งชื่อพระพุทธรูป ๓ แบบ ในกลุ่มนี้ซึ่งแสดงจุดมุ่งหมายของการขอขบารมีจากพระพุทธเจ้า ดังนี้

พระพุทธเมตตา ประชาธิปไตย

พระพุทธเจ้าองค์ดำ ศีลธรรมคุ้มครองโลก

พระมงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

นอกจากนี้ ยังมีพระดิศตะมงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ และในโครงการพระมงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ ๓๖ จังหวัดที่กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ (ปี ๒๕๕๔) พระครูภาวนาจิตสุนทรได้วางโครงการโดยตั้งพระนามด้วยการนำพุทธคุณและพุทธนามของพระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์มาตั้งชื่อพระพุทธรูปอย่างไพเราะโดยต่อท้ายด้วยคำว่า มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ ดังนี้

พระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์

๑. พระคันหังกร มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

๒. พระเมธังกร มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

^{๒๐๐} อ่างแก้ว, หน้า ๒๕๓

^{๒๐๑} อ่างแก้ว, หน้า ๒๕๓.

๓. พระสรนังกร มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๔. พระทีปังกร มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(รวม ๔ พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)
๕. พระโกณฑัญญะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(เพียงพระองค์เดียวอุบัติในกัปหนึ่ง)
๖. พระสุมังละ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๗. พระสุมนะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๘. พระเรวตะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๙. พระโสภิตะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(รวม ๔ พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)
๑๐. พระอโนมทัสสี มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๑๑. พระปทุมะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๑๒. พระนารทะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(รวม ๓ พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)
๑๓. พระปทุมุตตระ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(เพียงพระองค์เดียวอุบัติในกัปหนึ่ง)
๑๔. พระสุเมธะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๑๕. พระสุชาตะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(รวม ๒ พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)
๑๖. พระปิยทัสสี มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๑๗. พระอัทธทัสสี มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๑๘. พระธรรมทัสสี มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(รวม ๓ พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)
๑๙. พระสิทธัตถะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(เพียงพระองค์เดียวอุบัติในกัปหนึ่ง)
๒๐. พระติสสะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
๒๑. พระปุสสะ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์
(รวม ๒ พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)
๒๒. พระวิปัสสี มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ (เพียงพระองค์เดียวอุบัติในกัปหนึ่ง)
๒๓. พระลจี มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

๒๔. พระเวสสุ มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

(รวม 2 พระองค์อุบัติในกัปหนึ่ง)

๒๕. พระกุกสันธะ มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

๒๖. พระโกนาคมะ มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

๒๗. พระกัสสปะ มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์

๒๘. พระโคตมพุทธเจ้า มงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า)

(รวม ๔ พระองค์อุบัติแล้วในกัปนี้)

๓.๖.๒ กุศโลบายในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเผยแผ่พระมหาปฐกษณะ

พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างพระพุทธรูปองค์ดำ และพระพุทธรูปเมตตา เพราะเห็นความงามที่สมบูรณ์ด้วยพระมหาปฐกษณะ ๓๒ ส่วนพระพุทธรูปองค์อื่นๆ เช่น พระดิศสะ มงคลมุจลินท์ ที่วัดพระศรีมหาธาตุบางเขนก็มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปเมตตาที่ พระเจดีย์พุทธคยา เพียงแต่มีพญานาคอยู่เบื้องหลัง นอกจากนี้ท่านยังพิมพ์หนังสือเผยแผ่เรื่องพระมหาปฐกษณะ ๓๒ และอติปิธานุพยัญชนะ ๘๐ ประการรวมทั้งกุศโลบายที่ทำให้ได้ลักษณะมหานุสรณ์^{๒๑๒}

๓.๖.๓ กุศโลบายเผยแผ่พุทธศิลป์

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีความพิถีพิถันในการคัดเลือกช่างที่มีความสามารถในการสร้างพระพุทธรูป ท่านจะไปสำรวจดูช่างที่ท่านได้ทราบมาว่า มีความสามารถ และยังให้คณะญาติโยมที่ท่านเห็นว่า มีความชำนาญทางนี้ไปพิจารณาติชมงานสร้างพระของช่างเพื่อให้พิมพ์ของพระพุทธรูปออกมาอย่างสวยงามที่สุด ในโครงการพระมงคลมุจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ ท่านได้ช่างที่ดีที่สุดมีผลงานส่งออกศิลปะในระดับโลก

คณาวิ ธรรมชัยปรากฏ เจ้าของธุรกิจตัดเสื้อไฮแฟชั่น ให้สัมภาษณ์ว่า

ท่านจะถามหาช่างดีๆ ดิฉันก็พยายามสืบหาให้ท่าน จากนั้นก็ช่วยดูพระพุทธรูปให้ท่าน ดูไปดูมา ไม่รู้เป็นอย่างไร อยากสร้างพระพุทธรูปอีก ทั้งที่สร้างพระพุทธรูปองค์ดำไปแล้ว ๑ องค์ แต่องค์แรกที่สร้างนั้นมีนิมิตเห็นตั้งแต่ยังเด็ก พอมาเห็นรูปในข่าวที่ท่านจิตสร้างพระพุทธรูปองค์ดำ ก็พระองค์นี้ที่เราเคยเห็นในนิมิต ก็เลยไปตามหาท่านที่วัดพระราม ๘ กาญจนาภิเษก ตอนนั้น ท่านไปอยู่ที่นั่น ตามไปขอท่านเพื่อไปสร้างพระองค์นี้ ต่อมาก็ช่วยเหลืองานของท่านหลายอย่าง จนไปดูพระให้ท่าน เลยศรัทธาทั้งเป็นเจ้าภาพสร้างเอง

^{๒๑๒} พระครูภาวนาจิตสุนทร, ใต้ร่มพระบารมี สมเด็จพระพุทธรูปองค์ดำ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ธรรม จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑-๔๒.

อีก ๒ องค์คือ พระพุทธเมตตาที่วัดป่าแสงอรุณ จังหวัดขอนแก่น และพระปางปฐมเทศนาที่ วัดอรัญญิกาวาสของท่านจิต และยังชักชวนญาติและเพื่อนๆ ไปร่วมสร้างพระกับท่านอีก หลายองค์^{๒๑๓}

นายถวัลย์ เมืองช้าง เจ้าของ บริษัทเอเชีย ไฟอาร์ท จำกัด(โรงหล่อพระพุทธรูปคุณภาพ ส่งออก)

ผมไม่ได้คิดว่า จะได้มาทำโรงหล่อ เป็นความบังเอิญมาก และก็เจริญก้าวหน้ามาเรื่อยๆ เมื่อ ผมได้สร้างพระพุทธรูปให้พระครูภาวนาจิตสุนทร ผมมีความรู้สึกในใจว่า ที่ผมมาทำธุรกิจ นี้เพราะผมมีบุญที่จะได้มาหล่อพระให้ท่าน ผมทำงานให้ท่านสุดฝีมือละครับ ผมสร้างพระ พุทธเมตตากับท่าน ๑องค์ส่งไปที่ญี่ปุ่นแล้วครับ^{๒๑๔}

๓.๖.๔ กุศโลบายเผยแผ่พุทธประวัติและพุทธกิจ

สังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งในอินเดีย คือ สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน-เนปาล) สถานที่ ตรัสรู้ (พุทธคยา-อินเดีย) สถานที่แสดงปฐมเทศนา (สารนาท-อินเดีย) และสถานที่ปรินิพพาน (กุสินารา-อินเดีย) สังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งมีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับพุทธ ประวัติตอนสำคัญของพระพุทธเจ้า คือ

- ๑) สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน-เนปาล) มีพระพุทธรูปปางประสูติ
- ๒) สถานที่ตรัสรู้ (พุทธคยา-อินเดีย) มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย
- ๓) สถานที่แสดงปฐมเทศนา (สารนาท-อินเดีย) มีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา
- ๔) สถานที่ปรินิพพาน (กุสินารา-อินเดีย) มีพระพุทธรูปปางปรินิพพาน

พระครูภาวนาจิตสุนทรสร้างพระพุทธรูปปางสำคัญในสังเวชนียสถาน ๔ นี้ครบทุก ปางไว้ที่วัดอรัญญิกาวาสของท่านที่อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานีเพื่อเป็นพุทธานุสรณ์ให้ชาวพุทธ ที่ไม่มีโอกาสได้ไปแสวงบุญที่สังเวชนียสถาน ๔ ได้มีโอกาสสักการะอันจะทำให้เกิดความเลื่อมใส ในพุทธประวัติตอนสำคัญของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ท่านได้เผยแผ่ในเหตุที่พระพุทธศาสนาถูก ทำลายไปจากอินเดียโดยการพาญาติโยมไปสักการะพระพุทธเจ้าองค์ดำ ที่โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และขอให้ญาติโยมอธิษฐานจิตเพื่อการบรรลุธรรมผล นิพพานเป็น เป้าหมายสูงสุด

พระครูภาวนาจิตสุนทรให้สัมภาษณ์ว่า

เมื่ออินเดียมีการบูรณะปรับปรุงสังเวชนียสถานและมีวัดไทยไปสร้างในอินเดียโดยเฉพาะที่

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ คุณาวรี ธรรมชัยปราการ, เจ้าของธุรกิจตัดเสื้อไฮแฟชั่น, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ นายถวัลย์ เมืองช้าง, เจ้าของ บริษัทเอเชีย ไฟอาร์ท จำกัด, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔.

สังเวชนียสถานต่างๆ ทำให้มีชาวพุทธหลังไหลไปอินเดียมากขึ้นในปัจจุบัน พุทธประวัติ และประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาก็เป็นที่น่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะหลักฐานที่ถูกทำลายไปอย่างย่อยยับนั้น ยังมีร่องรอยประวัติศาสตร์ให้เห็นอยู่ ทำให้นักแสวงบุญเกิดความศรัทธาในพระพุทธเจ้ามากขึ้น ช่วงที่อาตมาไปอินเดียเมื่อสิบกว่าปีก่อนไปสักการะสังเวชนียสถาน อินเดียยังลำบากกันดารกว่านี้มาก แต่ก็ได้เห็นพระพุทธรูปในสังเวชนียสถานแต่ละแห่งสวยงาม และมีพุทธลักษณะที่ชวนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธามาก พระพุทธรูปในสังเวชนียสถานทั้ง ๔ เป็นของเก่าแก่ ทำให้ที่ระลึกถึงพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์เสด็จปรินิพพานไปนานแล้ว เมื่อได้ไปที่สังเวชนียสถานได้เห็นพระพุทธรูป ได้กราบไหว้สักการะ เหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์จริงๆ อาตมาก็อยากจะเผยแผ่ให้ชาวพุทธได้ไปแสวงบุญสักการะพระพุทธรูปและพระศรีมหาโพธิ์ที่สังเวชนียสถานต่างๆ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสว่า การไปนมัสการสถานที่สังเวชนียสถานด้วยจิตเลื่อมใสแล้ว ย่อมจะทำให้ผู้นั้นไม่ตกอบายภูมิ อาตมาจึงได้นำกลุ่มคณะศรัทธาไปอินเดียหลายครั้ง เพื่อไปสักการะพระพุทธรูปและได้มีโอกาสบอกเล่าพุทธประวัติให้ญาติโยมฟัง เพื่อเพิ่มศรัทธาแก่ญาติโยมทั้งหลาย ก็ได้ผลคือนะ เพราะการไปถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ก็ทำให้รู้สึกได้ถึงพุทธานุภาพของพระพุทธองค์ บางคนไปนั่งปฏิบัติกลางคืนมาบอกอาตมาว่า มีเปรตมาขอส่วนบุญ บางคนบอกว่า จิตเป็นสมาธิได้เร็วและอัมเอบในบุญอย่างไม่เคยพบมาก่อน

ทุกครั้งที่อาตมาได้พาญาติโยมไปสักการะสังเวชนียสถาน ๔ อาตมามักจะไม่ยอมพลาดที่จะพาไปสักการะพระพุทธเจ้าองค์ดำที่นาลันทา พระพุทธเจ้าองค์ดำเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และคนที่ไปกราบสักการะก็ได้รับรู้รับทราบความศักดิ์สิทธิ์นี้ด้วย อาตมาเผยแผ่บารมีของพระพุทธเจ้าองค์ดำจนเป็นที่รู้จักกันดี บริษัทท่องเที่ยวทั้งหลายจึงได้เพิ่มรายการไปสักการะพระพุทธเจ้าองค์ดำที่นาลันทาด้วย จนพวกคนท้องถิ่นที่นาลันทาเกิดหวงและคิดหารายได้ ปิดกั้นทางไปสักการะเพื่อหวังผลเป็นรายได้ของท้องถิ่น

ประวัติของพระพุทธเจ้าองค์ดำและพระพุทธรูเมตดาเป็นประวัติศาสตร์ที่น่าสลดใจของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์นี้ รอดพ้นจากการทำลายของพวกต่างศาสนาด้วยพุทธบารมี แม้แต่ต้นศรีมหาโพธิ์ก็เคยถูกทำลายด้วยมิจฉาทิฐิ อาตมาอยากเผยแผ่ให้ชาวพุทธได้ทราบ เพื่อจะได้รักพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนามากๆ จะได้ช่วยกันปกป้องรักษาไว้เป็นมรดกคู่โลกอยู่ต่อไป^{๒๑๕}

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาจิตสุนทร, เจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส จังหวัดอุดรธานี, ๑๐ มีนาคม

นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์ เป็นผู้พบสิ่งที่ทำให้เกิดความเลื่อมใส จากคำให้สัมภาษณ์ว่า

ไปอินเดียกับท่านจิต ระหว่างทางจากอินเดียไปลุมพินี ได้นิมิตเห็นพระพุทธเจ้าเกล้าผมแบบเด็ก วิ่งเล่นอยู่อย่างชัดเจน ดิฉันก็ปรึกษาท่านว่า จะสร้างพระปางประสูตินี้เพราะเป็นปางเล็กๆ รู้สึกรักท่านมาก จนเกิดความคิดอยากสร้างปางประสูตินี้ไว้เพราะไม่เคยเห็นในประเทศไทย เพราะปางเด็กน่าจะเข้าถึงเด็กได้ง่าย อยากให้เด็กไทยเห็นพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง มีความมองจากลำหญาเหมือนพระพุทธองค์ ดิฉันประทับใจที่ท่านจิตเล่าพุทธประวัติตอนประสูติให้ฟังว่า พระบรมโพธิสัตว์แปลงพระสุรเสียงอย่างองอาจว่า เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก เป็นใหญ่ที่สุดและประเสริฐที่สุด นี่เป็นชาติสุดท้ายของเรา ไม่มีการเกิดใหม่อีกต่อไป”^{๒๑๖}

นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์ เป็นเจ้าภาพสร้างพระปางประสูติ ๒๒ องค์ ให้พระครูภาวนาจิตรสุนทรนำไปให้ตามวัดต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศและต่อมาได้สร้างหมอชีวกโกมารภัจจ์ ด้วยความศรัทธาจากที่ได้ฟังประวัติของหมอชีวกโกมารภัจจ์ จากพระครูภาวนาจิตรสุนทร “สร้างพระพุทธรูปหมอชีวกฯ แล้ว ช่วยได้มากเวลาป่วยขอพระท่าน รู้สึกมีกำลังใจดีเหมือนท่านช่วยดูแลเรา”

๓.๖.๕ กุศโลบายเผยแผ่การปฏิบัติธรรม

พระครูภาวนาจิตรสุนทรสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ญาติโยมด้วยความเป็นพระสงฆ์ที่ดี ท่านเป็นญาติของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี พระเกจิอาจารย์ชื่อดังของชาวอีสาน ท่านบวชตั้งแต่วัยเยาว์และติดตามรับใช้พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสีอีกด้วย

ท่านเป็นกำลังของพระพุทธศาสนา ในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปทั่วทิศานุทิศโดยการสร้างพระพุทธรูปให้ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ท่านมีความจำแนกยำ สามารถถ่ายทอดพระสูตรได้อย่างสนุกสนานน่าฟัง ท่านมีพรหมจรรย์อันงาม บริสุทธิบริบูรณ์ในความเป็นพระ เป็นผู้ไม่หวังลาภ ยศ มุ่งแต่ทำงานเพื่อพระศาสนา และสร้างประโยชน์แก่ญาติโยมและกัลยาณมิตร ด้วยความมีเมตตาต่อบุคคลทั่วไป

ท่านเป็นศาสนทายาท ผู้ปฏิบัติธรรมสืบพระศาสนาให้เจริญ เป็นที่ศรัทธาแก่ญาติโยม ท่านจึงเป็นผู้นำให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา สามารถบริจาคทานสร้างพระพุทธรูปได้เป็นหลักหลายล้านบาท ซึ่งเป็นบารมีที่ท่านสั่งสมมาอย่างยาวนาน ท่านนำให้มีการ

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าภาพสร้างพระปางประสูติ ๒๒ องค์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

ปฏิบัติธรรม ถือกีฬ ภาวนา และสวดมนต์ เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมต่างๆและนำญาติโยมไปแสวงบุญ

๓.๖.๖ กุศโลบายเผยแผ่การสวดมนต์บูชาพระพุทธรูป

พระครูภาวนาจิตสุนทรได้รับงานทสวดมนต์บูชาพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำและพระพุทธรูปเมตตาโดยนำบทสวดมนต์พุทธคุณ ๕ มาปรับเปลี่ยนและควบไปกับการอธิษฐานจิตเพื่อให้ญาติโยมได้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้า ให้ได้ทราบพุทธานุภาพของพระองค์ และการสร้างบารมีของพระพุทธรูปเจ้า ตลอดจนการอธิษฐานจิตเพื่อการบรรลุผลนิพพาน และต่อมาเมื่อสร้างพระมงคลมูจิณห์แผ่นดินสุโขทัย ท่านก็เผยแผ่ความรักของพญานาคที่มีต่อพระพุทธศาสนาและบทสวดมนต์บูชาพญานาคด้วย

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์และอธิษฐานจิตอย่างมาก เพราะการอธิษฐานจิตทำให้ท่านทำงานสร้างพระพุทธรูปสำเร็จ พระครูภาวนาจิตสุนทรชวนญาติโยมไปสวดมนต์ พุทธคุณ ๕ ที่พุทธคยา อินเดีย ๓,๐๐๐ จบเป็นที่ประทับใจญาติโยมอย่างมาก

เมื่ออาตมาได้พาญาติโยมไปสักการะสังเวชนียสถาน ๔ และพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำที่นันทาอาตมาได้ทำอธิษฐานจิตทุกครั้ง ให้ญาติโยมระลึกถึงพระคุณของพระพุทธรูปเจ้าว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกที่ยิ่งใหญ่ ไม่มีที่พึ่งใดยิ่งกว่า เป็นที่น่าอัศจรรย์ น่าเลื่อมใส ทุกครั้งที่ทำพิธีพุทธาภิเษก หรือเททองหล่อพระพุทธรูป หรืองานบุญใดๆ อาตมาก็ต้องนำอธิษฐานแบบนี้ทุกครั้งไป เข้าภาพหรือพระสงฆ์ที่อาตมาเชิญมาในพิธีก็ได้ยินได้ฟังคำอธิษฐานนี้พร้อมกับญาติโยมที่ร่วมงานบุญทุกครั้ง

การนำกล่าวสวดมนต์และอธิษฐานจิต รู้สึกว่า สร้างศรัทธาได้มาก คนที่ไม่เคยไปอินเดีย คนที่ไม่กล้าไปในช่วงนั้นมีมากมาย เพราะอินเดียเป็นเมืองที่ด้อยพัฒนา มีคนจนมาก เขากลับสกปรก กลับเชื่อโรค กลับเรื่องสัวม กลับอันตราย กลับทานอาหารไม่ได้ มีความกลัวมากมาย แต่เมื่ออาตมานำไป ก็ให้สวดมนต์ ทำบุญ ปฏิบัติธรรม ฟังธรรม ทำให้ญาติโยมมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อเขากลับมาก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี^{๒๑๖}

นางกนกศักดิ์ สินปัญจะ ให้สัมภาษณ์ว่า

ท่านจิตจะนำอธิษฐานจิตทุกครั้ง ใครที่ติดตามท่านจะจำได้เพราะได้อธิษฐานตามท่านด้วย

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาจิตสุนทร, เจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส จังหวัดอุดรธานี, ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

เสียงดังๆ จึงจดจำได้ทุกคำพูด^{๒๑๘}

นางสาวพิสมัย สุพรรณภักข ให้สัมภาษณ์ว่า เคยไปที่พุทธคยาของท่าน ปกติก็ชอบสวดมนต์อยู่แล้ว ท่านชวนสวดมนต์ ๓,๐๐๐ จบก็พยายามทำให้ได้ ก็รู้สึกดีมีบุญกุศล ทุกวันนี้ อายุ ๘๔ปี(ปีพ.ศ.๒๕๕๒) เมื่อก่อนป่วยเข้าโรงพยาบาลบ่อย เดี่ยวนี้แข็งแรงดี ใครๆก็ว่า ทำไมยังเดินเที่ยวห่างๆได้นานเป็นหลายชั่วโมง ก็ยังแข็งแรงกว่าเพื่อนรุ่นเดียวกัน ทุกวันนี้ เวลาสวดมนต์ก็นึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าแล้วก็เห็นหน้าท่านจิตเป็นประจําปกติเลยเพราะเห็นพระพุทธรูปพระพุทธเจ้าองค์ดำที่ท่านให้มาก็นึกถึงท่านและ อธิษฐานตามที่ท่านบอกด้วย^{๒๑๙}

๓.๖.๓ กุศโลบายเผยแผ่ศาสนาพิธี

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีการจัดศาสนพิธีเพื่อให้เจ้าภาพเกิดความประทับใจในบุญที่ได้สร้างพระพุทธรูป งานบุญของท่านจะเป็นการรวมพระพุทธรูปที่สร้างแล้วครั้งละหลายๆจำนวนเป็นร้อย และมีเจ้าภาพมาร่วมงานบุญจำนวนมาก ท่านบอกบุญให้เจ้าภาพที่มีจิตศรัทธามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆรวมทั้งการทำสังฆทานแก่พระสงฆ์ การสวดมนต์พุทธรูปและบวชนกขัมมะเพื่อมีการปฏิบัติธรรมให้ได้บุญอย่างเต็มเปี่ยม การจัดบายศรีบวงสรวงบอกกล่าวเทวดา การบำเพ็ญบุญตักบาตร ท่านได้ประชาสัมพันธ์ให้มีคนมาร่วมงานด้วย ทั้งพิธีเททองหล่อพระ พิธีพุทธาภิเษก และมอบถวายพระพุทธรูป ทำให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในโครงการของท่าน ในโครงการพระพุทธ มงคลมูจลินท์ แผ่นดินสุขสันต์ ท่านเคยจัดสังฆทานมากถึง ๑๐๘ รูป ที่จังหวัดอุบลราชธานีและยังเพิ่มเป็น๑,๒๘๐ รูปที่จังหวัดขอนแก่น

๓.๖.๔ กุศโลบายเผยแผ่พุทธานุภาพของพระพุทธรูป

การจัดพิธีกรรมที่สมบรูณ์ มีพลังจิตอันบริสุทธิ์เกิดขึ้นทำให้เกิดเหตุอัศจรรย์แสดงถึงพุทธานุภาพให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้มาร่วมงานและพระพุทธรูปก็ศักดิ์สิทธิ์ด้วย พระพุทธรูปที่พระครูภาวนาสถาสร้างมีพุทธานุภาพมาก เป็นที่ประจักษ์ เช่น

- ผู้กล่าวร้ายต่อพระพุทธรูปพระพุทธเจ้าองค์ดำ พูดไม่ได้ไป หลายวันต้องขึ้นชั้นครู

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ นางกนกกลัดดา สินปัญญา, ผู้รับผิดชอบงานรับบริจาคและโรงทาน, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณภักข, เจ้าภาพสร้างพระปางประสูติ ๒๒ องค์, ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

ขอมาที่จังหวัดอุดรธานี^{๒๒๐}

- ผู้ที่บนแล้วไม่ปฏิบัติตาม สิ่งที่ได้จากการบนสูญหายไปมากกว่าที่ได้^{๒๒๑}
- มีปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติขณะทำพิธีหลายครั้ง เช่น เกิดลมกรรโชกুবเดียวบ้าง ฝนตกหนักชั่วครู่เดียวน้ำท่วมถึงเข้า รูปถ่ายเทวดา รูปคนใส่ชุดขาวเดินทะเลจรดบรรทุกสวนทางกับคนเวียนเทียน ชายหนุ่มเลื้อยแบบพญานาคท่ามกลางสายฝนและสายไฟ เบ้าหลวมระเบิดแต่ประกายไฟไม่ทำอันตรายแก่คนข้างเคียง ฯลฯ^{๒๒๒}
- ผู้ที่ขอพรแล้วได้ตามที่ขอ เช่น รองเจ้าอาวาสวัดสมานรัตนารามสร้างโบสถ์และพระประธานสำเร็จอย่างรวดเร็ว^{๒๒๓}
- เทวดาบอกบุญเจ้าภาพให้มาสร้างพระพุทธรูป เช่น เทวดาบอกปรีชาธรรมแก่ผู้วิจัย (ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก) เมื่อรวมแล้วเป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาจึงเป็นเจ้าภาพสร้างพระปางปฐมเทศนาที่ป่าอสิปตนมฤคทายวัน ประเทศอินเดีย^{๒๒๔} พญานาคไปเข้านิมิตบอกหญิงสาวจากเมืองอลาสก้า ประเทศสหรัฐอเมริกาให้มางานหล่อพระ^{๒๒๕} กลุ่มผู้มีสัมผัสพญานาคที่เมืองกาญจนบุรี บอกว่าพญานาคไปบอกให้มาทำบุญกับพระครูภาวนาจิตสุนทร^{๒๒๖}

๓.๖.๕ กุศโลบายสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนา

พระครูภาวนาจิตสุนทรนำพระพุทธรูปไปให้ประเทศที่นับถือศาสนาพุทธกว่า ๑๔ ประเทศ โดยให้มากที่สุดที่ศรีลังกา และยังให้พระบรมสารีริกธาตุที่ท่านได้รับมอบมาจากศรีลังกา อินเดียและเนปาลให้แก่ประเทศต่างๆ หลายประเทศ ท่านได้รับเชิญไปออกอากาศเกี่ยวกับการมอบพระบรมสารีริกธาตุให้วัดต่างวนชื่อที่สถานีโทรทัศน์ในได้วัน นับเป็นการสานสัมพันธ์

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ นางกนกกลัดดา สีนปัญญา, ผู้รับผิดชอบงานรับบริจาคและโรงทาน, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคูณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประธานสัมพันธ์โครงการสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปมงคลมุขินทร แผ่นดิน สุขสันต์ ๗๖ จังหวัด, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร, เจ้าอาวาส วัดสมานรัตนาราม, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก, ผู้เขียน, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาจิตสุนทร, เจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส จังหวัดอุดรธานี, ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ นางกนกกลัดดา สีนปัญญา, ผู้รับผิดชอบงานรับบริจาคและโรงทาน, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

ระหว่างศาสนาพุทธต่างนิกายซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีความเข้าใจกัน ต่างตำหนิข้อเสียของแต่ละฝ่าย และถือมาขาดคิดว่า นิกายของตนยิ่งใหญ่กว่า

พระครูภาวนาจิตสุนทร ให้สัมภาษณ์ว่า

มอบพระไตรปิฎกภาษาพม่าและภาษาอังกฤษที่เนปาล แม่ชีรัชดา อมาตยกุล นำพระไตรปิฎกเก่าแก่ภาษาพม่ามาถวายอาตมา บอกว่ามีคน นำมาให้ แต่เห็นว่าท่านจิตเป็นพระสงฆ์ที่มีความสัมพันธ์กับต่างชาติก็เลยนำมามอบต่อให้ เพราะถ้าเก็บไว้ก็ไม่มีใครอ่านได้ อาตมาก็ได้พบกับพระญาณเถร ที่อินเดีย ท่านเป็นเจ้า อาวาสวัดพม่า ท่านเป็นคนพม่า เห็นคุณค่าของพระไตรปิฎกเก่าแก่นี้ ท่านดีใจมาก ท่านเป็น อาจารย์ของท่านราชโก ตระกูลสากยวงศ์ ที่เนปาล อาตมาเห็นว่า พระไตรปิฎกมีคุณค่ากับชาวพุทธเนปาล จึงนำพระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษมามอบให้ท่านราชโก มีการจัดพิธีมอบใหญ่โตที่เนปาล อาตมาได้รับพระบรมสารีริกธาตุของตระกูลมัลลกะตริย์จากพระญาณเถร และของตระกูลสากยะจากท่านราชโก ถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันทางด้านพระพุทธศาสนา^{๒๒๗}

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาจิตสุนทร, เจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส จังหวัดอุดรธานี, ๑๐ มีนาคม

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

๔.๑ สรุปผลงานวิจัยจากการสัมภาษณ์ตามระเบียบวิธีวิจัย จากคำถามสัมภาษณ์ทั้งหมด

คำถามข้อ ๑ พระพุทธรูปมีส่วนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะเป็นกุศโลบายให้มีพุทธานุสติ คือ การระลึกถึงพระพุทธเจ้า มีพุทธศิลป์ มีพุทธลักษณะ มีพุทธานุภาพอันชวนเลื่อมใสอย่างไร

พุทธานุสติ

พระพุทธรูปทำให้เกิดพุทธานุสติ เป็นรูปเปรียบที่เหมือนพระพุทธเจ้าที่สุด^๑ ถ้าไม่มีพระพุทธรูปจะไปไหว้อะไรแทนพระพุทธเจ้า^๒ กลุ่มคนที่ยังเข้าไม่ถึงธรรมในกลุ่มปมาณิก ๔^๓ คือ รูปปมาณิก ถือรูป คือ เมื่อได้เห็นรูปลักษณะของพระพุทธเจ้าถูกต้องตามพระมหาปฐักลักษณะที่เห็นได้ด้วยตาที่จะระลึกได้ เพราะถ้าไม่เห็นก็จะนึกไม่ออก ทำให้เกิดภาพในใจและเกิดปิติ อิมใจในพระมหาปฐักลักษณะ นับว่า มีผล แต่กลุ่มบุคคลอื่น อาจจะถือนธรรมปมาณิก คือ ถือนธรรมเป็นใหญ่ นี่เป็นความแตกต่างของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องของการสั่งสมมา บางคนก็ชอบผู้ที่แต่งตัวดีมีสง่าราศี บางคนก็ชอบผู้ที่แต่งกายหมองคล้ำ รูปปมาณิก ทำให้เกิดศรัทธาได้ อีกประเภทถือนประมาณในเสียง โฆษปมาณิก เสียงพูด เสียงเทศนา เสียงดังกังวาน บางทีไม่ได้เข้าใจธรรมมะอะไรมากมายแต่ชื่นชอบในเสียงก็เกิดศรัทธาได้^๔ ดังนั้น พวก รูปปมาณิก จึงให้เรียนรู้จากพระพุทธรูปก่อน ได้รู้จักพระพุทธเจ้า และพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นก่อน จนเกิดความศรัทธาเข้าถึงแก่นแท้แล้ว จะมี

^๑สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดนิคมผัง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^๒สัมภาษณ์ แม่จินลินรัตน์ (นกแก้ว) ด้วงแสง, เจ้าของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธสาวิกา, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๘.

^๔สัมภาษณ์ พระอาจารย์สมศักดิ์ โสรโท, เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาสาฬหาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

พระพุทธรูปไว้หรือไม่มีก็ได้ เพราะพระพุทธรเจ้าเป็นพุทธานุสติในใจแล้ว ^๕

พระพุทธรูปโน้มน้าวจิตใจพุทธบริษัททั้งหลายให้ระลึกถึงพระพุทธรเจ้า ^๖ แต่เป็นเพียงภายนอกยังไม่ได้แก่นสาร ^๗ ความสำคัญอยู่ที่ว่า ผู้นั้นจะต้องเข้าไปในพระพุทธรคุณ หรืออย่างน้อยก็ควรทราบพุทธประวัติของพระพุทธรเจ้า และการสั่งสมบารมีของพระองค์เพื่อจะเป็นพระพุทธรเจ้า ควรศึกษาพระพุทธรคุณ คือ พระมหากรุณาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณ รู้เหตุที่ทำให้ทรงตรัสรู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้าใจในบทพุทธมนต์ว่าเป็นพระพุทธรพจน์ของพระองค์ และเป็นบทสรรเสริญพระพุทธรคุณของพระองค์ มิฉะนั้นแล้ว การได้เห็นพระพุทธรูปก็เป็นได้เพียงแค่สัญลักษณ์ของพุทธศาสนาเท่านั้น มิได้สื่อความหมายใด ๆ ได้ เหมือนกับที่ชาวพุทธส่วนมากในปัจจุบัน ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธเพียงแค่ว่ามีพระพุทธรูปในบ้านเท่านั้น ^๘

พระพุทธรูปเป็นนามธรรมจับต้องได้ เห็นแล้วระลึกได้ทันที ในการแสดงธรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ พระพุทธรูปต้องเป็นประธานเพราะทำให้เกิดความประทับใจมากกว่า เกิดจินตนาการได้ดีกว่าการสาธยายธรรมเพียงอย่างเดียว ^๙

พระพุทธรูปเป็นเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรเจ้า “จึงควรมีไว้ทุกที่เพื่อให้จิตจ่อกับพระพุทธรเจ้าทำให้ได้อารมณ์กรรมฐาน”^{๑๐} จิตจะไม่ไปตกอบายเลย ^{๑๑} พุทธานุสติเพื่อให้จิตเกาะติดพระพุทธรูปทำให้ได้อารมณ์กรรมฐาน^{๑๒} เป็นการสร้างบุญที่ได้ตลอดเวลา^{๑๓} พุทธานุสติมีอานิสงส์เป็นหนึ่งในกรรมฐาน ๔๐ คนเราถ้าไม่เห็นรูปของพระพุทธรเจ้า ความมั่นใจ เชื่อมั่น มั่นยาก ต้องได้เห็นรูปด้วย ^{๑๔}

^๕สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ติราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^๖สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธจารักษ์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาชัย, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^๗สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปัญญาโร), เจ้าอาวาส วัดสมานรัตนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^๘สัมภาษณ์ นางวรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ผู้บริหาร โรงพยาบาลนวนคร, ๓๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^๙สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี, รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๑}สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒}สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระครูปลัดธรรมธาดา (วรพงษ์ ปภัสสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตสโร, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

พระพุทธรูปมีแก่นแท้คือ ภาษาธรรมไม่ใช่ภาษาคน พระพุทธรูปสื่อพลังจิตต่างกัน ขึ้นกับเจตนาในการกราบ คนที่มีโยนิโสมนสิการ กราบพระพุทธรูปด้วยภาษาธรรม คือ นึกถึงพระพุทธรูปได้ทุกที่จะกราบที่ใดก็ได้ และก็เห็นธรรมของพระองค์ คือ มีสติรู้ในความเป็นพุทธะ มีความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน แต่คนทั่วไปกราบด้วยภาษาคน คือ กราบแบบไม่มีสติ ยังหลงไหลอยู่ในกิเลสทั้งโลกะ โทสะ โมหะ จึงยังไม่เข้าถึงพระพุทธรเจ้า^{๑๖}

พุทธศิลป์และพุทธลักษณะ

พระพุทธรูปที่มีพุทธศิลป์มีความงามทำให้เกิดความเลื่อมใส^{๑๗} มีลักษณะต่างกันไปตามวัฒนธรรมและศิลปะของแต่ละประเทศ^{๑๘} มองแล้ว ปิติ สงบ ศรัทธา^{๑๙}

พระพุทธรูปมีพุทธศิลป์ที่แสดงถึงประวัติศาสตร์และแนวคิด ความเป็นอยู่ของคนในยุคสมัยต่างๆ^{๒๐}

พระพุทธรูปมีพุทธศิลป์เป็นปางต่างๆ มีความหมายในเชิงพุทธประวัติและพุทธกิจของพระพุทธรเจ้า ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระองค์^{๒๑}

พระพุทธรูปมีพุทธลักษณะที่เป็นปริศนาธรรม หูยาวแปลว่า พระองค์มีความหนักแน่น ไม่เชื่อง่าย ไม่หลงง่าย^{๒๒}

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา บุญนิตี, ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา บุญนิตี, ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๘}สัมภาษณ์ นางราณี กุวัตรนชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นางราณี กุวัตรนชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๐}สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา บุญนิตี, ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา บุญนิตี, ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา บุญนิตี, ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

พุทธานุภาพ

พระพุทธรูปมีพุทธานุภาพต่างกันตามลักษณะหรือปางของท่าน^{๒๓} พุทธานุภาพไม่ได้ อยู่ที่พระพุทธรูป แต่อยู่ที่ความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้ารำลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ การน้อมเอาความระลึกถึงด้วยพระพุทธรูปเข้ามาในจิต พระพุทธรูปจึงมีพุทธานุภาพ^{๒๔}

พุทธานุภาพของพระพุทธรูปแตกต่างกันไปตามแต่ละสถานที่ ถ้านำไปไว้ที่ใดที่ควร มีสง่าราศีมองเห็นได้ชัด ก็จะก่อให้เกิดศรัทธา^{๒๕} ความศรัทธาทำให้เกิดความศกดิ์สิทธิ์^{๒๖} แต่ก็ขึ้นกับความเข้าใจ ถ้าเข้าใจ พระพุทธรูปก็ดีหมดทุกอย่าง ต้องเคารพกราบไหว้เพราะเป็นของศกดิ์สิทธิ์การประดิษฐานพระพุทธรูปควรตั้งไว้ในที่สูง^{๒๗}

พระพุทธรูปมีพุทธานุภาพเพราะตำนานกล่าวไว้ว่า เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูป จะมีพิธีอัญเชิญเทวดามารักษาพระพุทธรูป วัตถุที่คนศรัทธาแม้เป็นเพียงวัตถุก็ยังมีศกดิ์สิทธิ์ การอัญเชิญเทวดามารักษาก็ยังมีความศกดิ์สิทธิ์ แต่คนที่มิมีจิตใจละเอียดจึงสามารถสัมผัสความศกดิ์สิทธิ์นั้นได้^{๒๘}

พระพุทธรูปมีพุทธานุภาพเป็นพลังแห่งความดี เมื่อผู้สร้างอธิษฐานจิตมาดี^{๒๙} มีคนไปสักการะมาก มีคนดีไปสวดมนต์ ปฏิบัติธรรมมาก ก็จะเป็นพระพุทธรูปศกดิ์สิทธิ์ มีพลังดีมาจากพลังจิตศรัทธารวมกันกัน เมื่อได้ไปสักการะจะได้รับพลังดีของพระพุทธรูป หรือได้รับพลังดีเพิ่มขึ้น^{๓๐} แต่ความจริงแล้ว พระพุทธรูปก็ศกดิ์สิทธิ์ทุกอย่าง^{๓๑}

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวพิศมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศเนิสเซอร์รี่, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดนิคมฝั่ง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดนิคมฝั่ง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางกนกกลัดดา สินปัญญา, พนักงานองค์การวิทยุการบิน, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ทรายทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

พระพุทธรูปมีพุทธานุภาพเป็นที่พึงขอพรได้ การขอพรจากพระพุทธรูปสามารถทำได้ คนที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ขอพรแล้วก็จะได้ง่าย แต่ก็ไม่ใช่จำเป็น บางคนแม้มีความดีน้อย แต่ลำบาก มากก็ขอได้ เพราะพระพุทธรูปเจ้าทรงมีพระทัยเมตตา แต่ต้องตั้งใจขอ ตั้งใจเป็นคนดี ต้องขอในเรื่อง ดีๆ ที่สมควรขอ ขอสิ่งที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม ถ้าไปขอสิ่งที่ผิดศีลธรรม ไม่ถูกต้อง ไม่ได้^{๓๒} และต้องรักษาสัจจะ จะขอฟ้าขอฝนให้ตกถูกต้องตามฤดูกาลก็ได้ เมื่อได้รับพรตามที่ขอ ถ้าสัญญาไว้ก็ ต้องทำตามสัญญา แต่ถ้าขอแล้วไม่ทำตามตามที่ขอเท่ากับเสียสัจจะ ก็จะมีเหตุเตือนให้กลับมาทำตาม ที่ตั้งใจไว้ หรือมิฉะนั้นจะถูกเอาพรที่ได้ให้แล้วกลับคืนไปซึ่งอาจจะสูญเสียมากกว่าที่ได้ไป^{๓๓} แต่ท่านก็ ไม่เคยให้โทษ^{๓๔}

พระพุทธรูปมีพุทธานุภาพเป็นกำลังใจ เห็นท่านแล้วลดกิเลสลงได้ พระพุทธรูปมีแต่ เมตตา ไว้วางใจท่านได้ บอกท่านได้ บอกท่านให้รับทราบเรื่องที่คนอื่นรับรู้ไม่ได้ บอกให้ท่านฟัง เราเราก็มีความสุขแล้ว บอกแล้วสบายใจ คลายทุกข์ คลายกิเลส^{๓๕}

พระพุทธรูปยังมีพุทธานุภาพทำให้เชื่อมั่นในพระพุทธรูปเจ้า และความศักดิ์สิทธิ์ของ พระองค์ที่สื่อได้จากพระพุทธรูป พระพุทธรูปหลายองค์พิสูจน์ความศักดิ์สิทธิ์ได้เป็นที่ประจักษ์ สมัยก่อนคนไม่รู้จักรัศมีเพราะขาดการเผยแพร่ธรรมในชั้นละเอียดยหรือธรรมชั้นสูง เพียงแต่ รู้จัก พระพุทธรูปเจ้าจากพระพุทธรูปและรู้พระธรรมเพียงศีล ๕ แต่มีศรัทธาเชื่อว่า พระพุทธรูปเจ้ามีจริง มี อิทธิฤทธิ์ มีอิทธิปาฏิหาริย์ นรกสวรรค์ ภพภูมิต่างๆมีจริง คนที่ประพฤติดี ประพฤติชอบก็จะเกิด อานิสงส์ ชีวิตรุ่งเรือง ตายไปก็ไม่ตกอบายภูมิ^{๓๖}

คำถามข้อ ๒ พระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่ทำให้เกิดพุทธานุสตรระลึกถึงพระพุทธรูป หรือไมอย่างไ

พระพุทธรูปเป็นนามของพระพุทธรูปเจ้า คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ความเห็นส่วนใหญ่มีว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของพระพุทธรูปเจ้า แต่เป็นเพียงสื่อสมมุติ^{๓๗} ไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด แล้วแต่ บุคคล คนระดับหนึ่งก็ยังคงอาศัยพระพุทธรูป เป็นทางเลือกจะยึดรูปหรือนาม ถ้ายึดรูป พระพุทธรูปก็ต้องสวยงาม มีพุทธลักษณะตามพระไตรปิฎก พระพุทธรูป ก็จะสื่อจากตาสู่ใจได้

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ทรายทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคูณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธรูปองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ทรายทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธรูปองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตติโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

เหมือนกัน^{๓๘} คือ จากระดับธรรมสามารถเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมก็ได้^{๓๙} แต่จะเป็นธรรมะขั้นไหนแล้วแต่คนอีก ขึ้นสิริมงคล ขึ้นโลกียะ ขึ้นขลัง ขึ้นศักดิ์สิทธิ์ หรือขึ้นโลกุตระ หลุดพ้นก็ได้^{๔๐}

การเข้าถึงแก่นแท้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ต้องมีองค์ประกอบอื่นมันต้องไปด้วยกัน ต้องมีครบ ไม่ครบก็ขาด คือ

มีพระพุทธ ต้องมีพระธรรม และพระสงฆ์^{๔๑}

มีพระศาสดา ต้องมีศาสนธรรม ศาสนทายาท และมีศาสนพิธีด้วย^{๔๒}

มีพุทธานุสติ ต้องมี ธรรมมานุสติ สังฆมานุสติ^{๔๓}

คนระดับที่เข้าใจธรรมก็ไม่ต้องอาศัยพระพุทธรูปก็ได้ ดังนั้น ธรรมะดีที่สุด เข้าถึงใจ พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่ายึดรูปของพระองค์ ให้ยึดธรรมะของพระพุทธองค์ดีกว่า จึงมีพระดำรัสเป็นพระคาถาว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา^{๔๔} คือ หากไม่มีศรัทธา ไม่เคารพ ไม่เข้าใจ ไม่ศึกษา พระธรรมคำสอนของพระองค์ เป็นไปไม่ได้เลยที่จะเข้าถึงพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง^{๔๕} แม้กระนั้น การเข้าถึงธรรมอย่างเดิวก็นำสู่การปฏิบัติธรรมไม่ได้^{๔๖} การปฏิบัติธรรมก็นำสู่การปฏิบัติภาวนา วิปัสสนาไม่ได้^{๔๗}

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปัญญาโร), เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูศรีนคัมพิทักษ์ (พีรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมผิง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๕ กาญจนภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒเมธจารย์ (คงฤทธิ์ สุจิตฺโต), รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขันธ์ กรุงเทพมหานคร, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิธิบุญชากร), ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๔} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวรางคณา เทพหัตดิน ณ อยู่ชยา, ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร, ๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๖} สัมภาษณ์ แม่ชีนลินรัตน์ สุทธธรรมวิญช์ (นกแก้ว ดั่งแสง), เจ้าของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธสาวิกา, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

คำถามที่ ๓ ท่านคิดว่า การส่งเสริมพระพุทธรูปให้เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (สื่อพุทธธรรม) ควรทำอย่างไร

การส่งเสริมพระพุทธรูปเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีการมี ดังนี้

๑. ต้องสร้างความเข้าใจในบุญจากการสร้างพระพุทธรูป ในปัจจุบัน การสื่อองค์ความรู้ในเรื่องบุญจากการสร้างพระพุทธรูปยังมีน้อย ต้องพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่พุทธศาสนิกชนที่นิยมสร้างพระพุทธรูปซึ่งเป็นวัตถุ เพราะคนมีเงินก็สร้างได้ถ้ามีความพร้อม แต่ขณะเดียวกันต้องเกิดบุญ คือ สร้างด้วยจิตที่เป็นพุทธะ^{๔๘} มีหลักการทำบุญแบบบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ มีความมั่นคงในพระรัตนตรัย เข้าใจพระธรรมและพระวินัย^{๔๙}

๒. ต้องให้การศึกษาในเรื่องพระพุทธรูป และควรให้การศึกษาตั้งแต่เด็ก ด้วยการจัดอบรมหรือเทศนาให้ชาวพุทธทั่วไปรักและศรัทธาพระพุทธรูปและพระพุทธรเจ้า ไปพร้อมกัน^{๕๐} เพื่อให้ชาวพุทธมีความมั่นคงในพระรัตนตรัย เข้าใจพระธรรมและพระวินัย^{๕๑} เช่น ให้รู้จักพระพุทธรูปของพระองค์ มีความรู้เรื่องปางของพระพุทธรูปที่เป็นสัญลักษณ์ในการปฏิบัติพุทธกิจของพระองค์ เป็นการยกย่องพระพุทธรูปของพระพุทธรเจ้า ให้คนได้ซาบซึ้งในความดีงามของพระองค์ ดังโบราณกล่าวไว้ว่า ไหว้พระพุทธรูป อย่าไปสะดุดทองคำ ไหว้พระธรรม อย่าขำไบลาน ไหว้พระสงฆ์ อย่าไปดูถูกหลอกลานชาวบ้าน^{๕๒}

๓. ส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับการสักการะพระพุทธรูป ควรโดยหาวิธีการให้คนเข้าใจการกราบพระพุทธรูปว่า เหมือนกราบพระพุทธรเจ้า เหมือนอยู่ต่อหน้าพระพุทธรองค์^{๕๓} ไม่ใช่พระพุทธรูปเป็นอิฐ หิน ปูน ทราชหรือเป็นเพียงวัตถุโบราณ แต่เป็นองค์แทนของพระพุทธรเจ้าที่มีพระพุทธรูปอย่างสิ้นเหลือ^{๕๔} พยายามอธิบายให้เขารู้จักสิ่ง เช่น การกราบพระใช้รูป ๓ ดอก เทียน ๒ เล่มและดอกไม้ นั่นคืออะไร ดอกไม้บูชาพระสงฆ์ เทียน ๒ เล่ม บูชาพระธรรมกับพระวินัย

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ. (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาศาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธาวรรณ, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาชัย, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตรีทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธาวรรณ, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาชัย, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูปลัดธรรมเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปกสุสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ. (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาศาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูปลัดธรรมเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปกสุสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

รูป ๓ ดอก บูชาพระพุทธคุณ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ พระมหากรุณาคุณ^{๕๕} เมื่อมีศรัทธาในพระพุทธรูปแล้วก็สอนให้เคารพบูชาและตั้งไว้ในที่สูง^{๕๖}

๔. ขยายความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า โดยการนำพระธรรมคำสอน ตั้งแต่การบำเพ็ญบารมีอันยาวนานของพระพุทธเจ้า การสั่งสมบุญกุศลทุกประการ ฯลฯ เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย สนใจฟังคำสอนของพระองค์ และเคารพต่อพระอริยสงฆ์สาวกที่เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดพุทธานุสติแล้ว จึงยกระดับไปถึงองค์ธรรม เพื่อให้ชาวพุทธเป็นพุทธมามกะอย่างแท้จริง คือ มีสัจจะ มีความจริงใจต่อพระรัตนตรัย เมื่อมีพระพุทธเจ้าอยู่ในหัวใจแล้ว เขาก็จะรักและภักดีต่อพระพุทธศาสนา แล้วก็จะนำพาผู้อื่นให้มี ให้เป็นเหมือนตนเองด้วย^{๕๗}

๕. ต้องให้เรียนรู้ธรรมจากพุทธศิลป์ของพระพุทธรูป โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ยึดรูปเคารพเผยแผ่ให้เข้าใจในธรรมที่แฝงไว้อย่างลึกซึ้งในพุทธศิลป์^{๕๘}

๖. ส่งเสริมการบูชาพระพุทธรูปด้วยการสวดมนต์ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการเพิ่มพูนพลังแห่งจิตใจ ให้มีการกราบไหว้สักการะพระพุทธรูปและสวดมนต์เป็นนิสัยประจำวันไม่ใช่เพียงในศาสนพิธีเท่านั้น^{๕๙} ให้มีห้องพระหรือหิ้งพระที่บ้าน ในวันถืออุโบสถศีล วันพระต้องรับศีล ๕ หรือศีล ๘ เป็นการตั้งสัจจะการทำความดีต่อหน้าพระพุทธเจ้า^{๖๐}

๗. สังคมชาวพุทธไทยทุกหน่วยต้องช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนา พ่อแม่ก็ต้องบอกลูก ครูบอกนักเรียน ทุกคนต้องช่วยกัน^{๖๑}

๘. ส่งเสริมให้เข้าวัด จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด ไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ต้องประชาสัมพันธ์ให้รู้ว่า พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อย่างไร มีความเป็นมาอย่างไร จะได้สื่อพุทธานุภาพของพระพุทธรูป แล้วบอกเล่ากันต่อไปเพื่อ น้อมให้คนรักพระพุทธรูป อนึ่ง การเข้าวัดที่พระสงฆ์

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิธิบุญยากร), ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าไสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิธิบุญยากร), ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวพิศมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศวิทยา, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิธิบุญยากร), ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

มีปฏิสันถารดี ต้อนรับดี ก็จะเกิดความเลื่อมใส ขึ้นเคย อยากไปปรึกษาข้อธรรมต่างๆ ทำให้
ประชาชนรักวัดและรักพระพุทธรูป แล้วช่วยกันสอนลูกหลานหรือชวนเพื่อนๆ ให้มาสักการะ
ทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรม สวดมนต์และปฏิบัติธรรมที่วัดต่อไป ^{๖๒}

๕. ส่งเสริมการจัดกลุ่มชาวพุทธ ในลักษณะจิตอาสาที่มีความชอบเหมือนกัน ^{๖๓} ให้มี
การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้พุทธคุณของพระพุทธรูปเจ้าซึมไปในหัวใจ ^{๖๔} เช่น กลุ่มการสวดคาถาชิน
บัญชร กลุ่มอ่านพระสูตร กลุ่มภาษาบาลี กลุ่มพุทธธรรมและศาสนสุภาษิต

๑๐. สร้างบทสวดมนต์สำหรับพระพุทธรูปเฉพาะพระองค์ เป็นการสื่อพุทธคุณ
ธรรมคุณ สังฆคุณ อาจมีคำแปลด้วยเพื่อช่วยให้คนได้เข้าใจง่าย หรือส่งเสริมการสวดมนต์บูชาพระ
ประจำวัน เดือน ปีเกิด ^{๖๕}

๑๑. ส่งเสริมสื่อการประชาสัมพันธ์บอกเรื่องราวของพระพุทธรูปให้คนได้รู้ จะเป็น
แผ่นพับ เป็นป้าย เป็นบทสวดมนต์ ^{๖๖} คนรุ่นหลังจะได้เข้าใจว่า ใครเป็นคนสร้าง นำมาจากไหน
เขาจะรู้ว่า องค์นี้เป็นต้นแบบ หรือเป็นองค์จำลอง แล้วองค์จริงอยู่ที่ไหน มีองค์อื่นที่สร้างในรุ่น
เดียวกันไหม ควรทำประวัติไว้ย่อๆหรือจารึกไว้เพื่อเป็นประวัติศาสตร์การสร้างพระพุทธรูปไว้ใน
พระพุทธรูปศาสนา ^{๖๗}

๑๒. ส่งเสริมสื่ออิเล็กทรอนิกส์ปลุกกระแสความนิยม และความรักในพระพุทธรูป
พระพุทธรูป และพระธรรมของพระองค์ ^{๖๘}

๑๓. ส่งเสริมสื่อให้เผยแผ่พุทธธรรมแทนการสื่อไปแต่ในทางอภินิหาร ให้ไปปฏิบัติ
ธรรมเพราะถ้าไม่เข้าใจธรรมก็จะมีลักษณะ ดังนี้ “ให้หัวพระพุทธรูปผิดก็ไปติดพระอิฐพระปูน ให้หัว
พระธรรมผิดก็ไปติดใบลาน ให้หัวพระสงฆ์ผิดก็ไปติดพระลูกพระหลาน ” ^{๖๙}

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางราณี ภูววรรณชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด,
๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास,
๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางกนกศักดิ์ดา สินปัญญา, พนักงานองค์การวิทยุการบิน, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास,
๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางราณี ภูววรรณชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด,
๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตสัสโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

๑๔. จัดทำข้อมูลเพื่อสื่อประชาสัมพันธ์พระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็นศาสดาเอกของโลก จึงควรจัดทำข้อมูลให้ชาวโลกได้สืบค้น ให้ความรู้ในพระราชประวัติ ในภาคบุคคลาธิษฐาน พระองค์ทรงเป็นบุคคลที่พิเศษเหนือมนุษย์ ในทางธรรมดา ทรงเป็นบุคคลที่พัฒนาตนเองและทรงสั่งสอนผู้อื่นให้คนยอมรับและบูชาเป็นพระศาสดา จึงต้องเพิ่มองค์ความรู้ รอยธรรมตามรอยพ่อ เพื่อศึกษาพระองค์และธรรมของพระองค์แล้วนำมาสู่การปฏิบัติ พอปฏิบัติก็ย้อนมาสู่องค์พระที่แทนองค์ท่านอย่างชัดเจนก็ น้อมเอาองค์ท่านมาสู่หัวใจ เป็นความงามแห่งจิต อุทยานธรรมในดวงใจ ในขั้นนี้ต้องมีพระพุทธรูปก็ได้เพราะพระพุทธเจ้าอยู่ที่ใจตลอดเวลาแล้ว ^{๓๐}

๑๕. ต้องสื่อธรรมให้เกิดสติปัญญาทำดีลดชั่ว เตือนจิตสะกิดใจให้ลดละในสิ่งที่ไม่ดี ให้ความรู้สึกว่าพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ให้คัดลอกธรรมที่สอดคล้องกับภาวะสังคมปัจจุบัน อาจเลือกเป็นธรรมมะประจำช่วงใดช่วงหนึ่ง และมุ่งทำกันให้เป็นกระแส ที่ละส่วน แล้วสลับเปลี่ยนเพื่อขยายความรู้ต่อยอดไปเรื่อยๆ

ตอนที่ ๒ การสร้างพระพุทธรูป

คำถามข้อ ๔. การสร้างหรือมีส่วนร่วมสร้างพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่สำคัญหรือไม่ เพราะเหตุใด

เหตุแห่งความศรัทธาในการสร้างหรือมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูป

๑. เป็นการสร้างอุทเทสิกเจดีย์ หนึ่งในเจดีย์ ๔ ประเภท (ธาตุเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์ บริโภคเจดีย์) เป็นการเจริญบุญกุศลในพระศาสนาอย่างยิ่ง^{๓๑}

๒. เป็นพุทธานุสติให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า^{๓๒}

๓. เป็นความเชื่อในเรื่องการสะเคราะห์เคราะห์ต่อชะตา^{๓๓}

๔. เป็นความเชื่อในอานิสงส์ แม้ว่าบุญมีตั้งหลายอย่าง แต่สร้างพระพุทธรูปมีอานิสงส์มากเพราะมีผู้ร่วมบุญและอนุโมทนาบุญ ได้ผลหลายอย่างครบตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐^{๓๔}

๕. เป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าที่ทรงมีพระพุทธรูปอย่างล้นเหลือ

^{๓๐}สัมภาษณ์ พระครูศรีนคัมพิทักษ์ (พีรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมผัง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๑}สัมภาษณ์ นางสาววรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร, ๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๒}สัมภาษณ์ พระครูศรีนคัมพิทักษ์ (พีรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมผัง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๓๓}สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตสโร, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๓๔}สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปัญญาโร), เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

พระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนเป็นพ่อแม่ เป็นครูอาจารย์ เป็นทุกอย่างในชีวิตของชาวพุทธ ซึ่งชาวพุทธควรมีความกตัญญู และตอบแทนด้วยศรัทธาอย่างยิ่ง แม้ว่าจะสามารถตอบแทนได้หลายวิธี เช่น การปฏิบัติธรรม แต่เมื่อมีผู้ใดมีศรัทธาที่จะสร้างพระพุทธรูป ก็ควรร่วมบุญช่วยไป ทั้งแรงทรัพย์ แรงกาย และแรงใจ มีทรัพย์มากก็ช่วยมาก ไม่มีเลยก็อนุโมทนาเอาก็ได้^{๗๕}

๖. เป็นการเผยแพร่และสืบต่อพระพุทธศาสนา เพื่อให้คนรู้จักพระพุทธเจ้า เมื่อสร้างแล้ว ตายไปก็ภพชาติ พระพุทธรูปที่เราสร้างยังคงอยู่^{๗๖} ชาวพุทธเมื่อพร้อมด้วยทรัพย์ก็อยากจะสร้างพระพุทธรูปของตนเอง เวลาสร้างต้องไปศึกษา ไปหาความรู้จะสร้างอะไร ถ้าไม่รู้ก็ไปปรึกษาพระสงฆ์^{๗๗}

๗. เป็นโอกาสดีในการตั้งจิตอธิษฐาน การสร้างพระพุทธรูปมีปีติมาก จิตมีพลังมาก เป็นจิตที่แรงกล้า จะทำให้การอธิษฐานได้ผลมากที่สุด การอธิษฐานอาจทำได้ทุกขั้นตอนในการสร้างพระพุทธรูป ไม่ว่าจะเป็น การปั้น การหล่อ การร่วมงาน การร่วมพิธี และกิจกรรมอื่นๆ แต่การอธิษฐานจิตที่มีผลดีสูงสุดต้องอธิษฐานในจิตว่า มีความตั้งใจสร้างเพื่อถวายพระพุทธองค์ ขอให้เกิดทุกภพชาติในบวรพระพุทธศาสนา ในประเทศที่เป็นปฏิรูปเทสวาสะ (อยู่ในประเทศอันสมควรในถิ่นที่เหมาะสม ถิ่นที่เจริญ มีคนดี มีนักปราชญ์ที่มีสัมมาทิฐิ) ถ้าปฏิบัติถึงพร้อม ขอกำลังใจจากพระองค์ให้รับเป็นสาวก ถ้าบารมีถึงพร้อมขอไปให้ถึงพระนิพพาน ขอครอบครัวมีสัมมาทิฐิ มีดวงตาเห็นธรรม เห็นการมีภพชาติเป็นทุกข์ ขอให้สละภพชาติ ขอแผ่ให้ชาวโลกมีสัมมาทิฐิ มีดวงตาเห็นธรรมจะได้เกิดความสุข ไม่มีสงครามรบราฆ่าฟันกัน เมื่อเข้ามาสู่การปฏิบัติ ทุกอย่างก็จะดีหมด ใครพร้อมก็ไป ใครไม่พร้อมก็อยู่ต่อ แม้จะไม่ถึงที่สุดคือ พระนิพพาน แต่คนก็จะไม่ทำชั่ว มีความกลัวที่จะทำความชั่ว^{๗๘}

๘. เป็นการสร้างพุทธศิลป์ที่สวยงาม^{๗๙} เพื่อเป็นสมบัติของชาติ ของคนรุ่นหลัง เป็นมรดกชาวพุทธ^{๘๐} ที่มีคุณค่ามากขึ้นไปเรื่อยๆ

๙. เป็นบุญแรงที่สามารถแผ่บุญไปได้ทุกภพภูมิ ไม่ใช่เพื่อมนุษย์เท่านั้น เทวดาทั้งหลาย รุกขเทวดา ภูมเทวดา นาคี นาคา เปเรต ยักษ์ อสูรกายทั้งหลาย ในภพภูมิต่างๆ ถ้าจิตใจเขา

^{๗๕} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางราณี ภูววรรณชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

น้อมสู่พุทธภูมิเพียงขณะเดียวก็อาจไม่ต้องไปนรก ^{๘๑}

๑๐. เป็นสัญลักษณ์ว่า ณ ที่นี้ เป็นดินแดนในพระพุทธศาสนา ให้รับรู้ว่า พระพุทธศาสนามีความเป็นมาอย่างไร มีความเจริญอย่างไร ร่องรอยทางพระพุทธศาสนาในอดีตที่ยังหลงเหลืออยู่ สามารถมาต่อ ยอดย้อนรอยอดีตหรือบูรณะขึ้นมาใหม่ได้ ^{๘๒}

๑๑. เป็นการเผยแผ่อุบายธรรมเพื่อปรับความคิดของสังคมให้เป็นสัมมาทิฐิ เช่น เน้นความสามัคคี อย่างเวลาใด ที่ขาดความสามัคคี จะนิยมสร้างพระพุทธเจ้าทันใจเพราะเป็น พระพุทธรูปที่ใช้คนมากและต้องเสร็จในวันเดียว คือ ๖ โมงเช้าวันนี้ถึง ๖ โมงเช้าวันพรุ่งนี้ก่อนพระ อาทิตย์ขึ้น ก็เป็นอุบายให้คนหยุดทะเลาะกัน หันมาช่วยกันสร้างพระ หันมาร่วมยินดีเฉลิมฉลอง บุญกัน เมื่อพระสร้างเสร็จ ^{๘๓} สังคมไทยเราตอนนี้มันเคียดแค้นชิงชังกัน แยกแยกกัน ก็สร้าง พระพุทธรูปปางอภัยทาน เพื่อสื่อธรรมออกไป ^{๘๔}

๑๒. เป็นการเผยแผ่อุบายธรรมในการสื่อพุทธธรรมเรื่องภพภูมิต่างๆ ^{๘๕} การสร้าง พระพุทธรูปมีการจัดพิธีบวงสรวงบอกกล่าวเทวดา ทำให้มีความขลังกระตือรือร้นจิตของผู้ศรัทธา ทำให้ จิตน้อมเชื่อในเรื่องเหนือสามัญได้ง่าย ความเชื่อในเรื่องภพภูมิทำให้คนไทยไม่กล้าทำความชั่ว เพราะกลัวตกนรก

๑๓. เป็นลิจิตจากภพภูมิอื่น สื่อเหนือธรรมชาติอาจมาบอกนิมิตให้ผู้มีบุญสร้างหรือ ไปร่วมสร้าง หรือสื่อผ่านช่างปั้นให้ปั้นตาม สื่อเหนือธรรมชาติอาจต้องการร่วมสร้างด้วยโดยบอก จุมพฏพย์ให้ เอาทรัพย์หรือสิ่งต่างๆมาให้ หรือใช้อิทธิฤทธิ์มาช่วยสร้างให้สำเร็จ ^{๘๖}

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปกสุสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พิรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมฝั่ง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สวัญ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิธิบุญชกร), ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์ (วรพงศ์ ปกสุสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔. อาวาสวัดใต้

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปัญญาโร), เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

๑๔. เป็นสื่อให้จิกเกาะกับพระพุทธรูปและพระพุทธรเจ้า เวลามีชีวิตอยู่ นึกถึงแล้ว ปิติ เวลาตายระลึกถึงแล้วไม่ตกอบายภูมิ^{๔๗} แต่เมื่อเกิดปิติแล้ว ต้องหันมาสร้างพระในใจเพราะมีพระเพียงภายนอกอาจจะยังไม่สมบูรณ์พอ ที่จะตามรอยธรรมไปสู่พระนิพพานเหมือนพระพุทธรเจ้า^{๔๘}

๑๕. เป็นการสร้างพระประจำวันเกิดเพื่อเสริมชะตา อาจสร้างเป็น องค์เล็ก องค์ใหญ่ก็ได้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองตามหลักความเชื่อด้านโหราศาสตร์^{๔๙}

๑๖. เป็นการดึงดูดใจให้คนเข้าวัด ให้คนมาชมงานพิธีทางศาสนา เช่น พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป การไหว้พระ ๑ วัด ๙ วัด เป็นสิริมงคลก็มีคนนิยมมาก เพราะไหว้แล้วสบายใจ^{๕๐} ผู้ที่สร้างพระพุทธรูป มีจิตผูกพันกับพระพุทธรูปก็กลับมาทำบุญช่วยวัดที่ตนได้สร้างพระพุทธรูปไปให้^{๕๑} พระพุทธรูปให้ความสงบในจิต คนไทยจึงมีความนิยมไปสักการะแล้วทำบุญ พระพุทธรูปสามารถเลี้ยงวัด เลี้ยงพระสงฆ์ และเลี้ยงประเทศได้^{๕๒}

๑๗. เป็นบุญต่อเนื่องยาวนาน เพราะถ้ามีคนไหว้พระพุทธรูปทุกครั้ง คนสร้างก็จะได้บุญเพิ่มขึ้น จะเห็นว่า ถ้าเอาคัมภีร์กับพระพุทธรูปมาตั้ง คนไหว้พระพุทธรูปก่อนไหว้พระคัมภีร์^{๕๓}

๑๘. เป็นโอกาสเผยแผ่ศาสนาพิธีแก่คนหมู่มาก พุทธศาสนาพิธีมีคนสนใจมากเพราะมีทั้งบุญกุศลและความบันเทิง พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปมีงานบุญหลายอย่าง พิธีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พิธีถวายสังฆทาน พิธีเททอง พิธีบวชนกขัมมะ พิธีสวดมนต์รักษาศีล พิธีกรรมสื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การอัญเชิญเทพเทวา เพราะเทวดาก็อยากมาร่วมอนุโมทนา เทพเทวาย่อมอาศัยบุญกุศลเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิต เทวดาสามารถช่วยเหลือได้ ปาฏิหาริย์มีจริง แต่ไม่ใช่ให้หลงมกมาย ต้องมีเจตนาดีงานจึงสำเร็จ พออธิษฐานจิตแล้วขอให้งานสำเร็จต้องชวนชวนใช้สติปัญญาด้วย แล้วสิ่ง

^{๔๗} สัมภาษณ์ นางสาวพิศมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศวิทยา, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ.(สมศักดิ์ ไสรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาศาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ.(สมศักดิ์ ไสรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาศาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พิรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมผัง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นางกนกกลัดดา สีนปัญญา, พนักงานองค์การวิทยุการบิน, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พิรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมผัง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดควรเมธาวัฒน์(วรพงศ์ ปภัสสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

ศักดิ์สิทธิ์จะช่วยได้^{๕๔}

๒๒. เป็นการสร้างตามจำนวนที่มีความหมายหรือเป็นสิริมงคล ซึ่งอาจเป็นพระพุทธรูปองค์เล็กๆ ก็ได้ เช่น สร้างพระพุทธรูปองค์เล็กๆ จำนวนเท่ากับ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นในพระไตรปิฎก^{๕๕}, สร้าง ๘ องค์หมายถึงมรรค ๘ , สร้าง ๘๐ องค์ หมายถึงการบูชาพระอัสสีสาวก ๘๐ รูป ,สร้าง ๗๖ องค์เพื่อ ๗๖ จังหวัด ฯลฯ

๒๓. เป็นการสืบต่ออายุพระศาสนา

แนวทางปฏิบัติในการสร้างพระพุทธรูป

ต้องมีเจตนาดี ไม่มีลัทธิลัทธิใน ไม่ได้ทำไปเพื่อความเด่นดัง ทับถมหรือลัทธิลัทธิครูบาอาจารย์หรือผู้อื่น เพราะถ้าเจตนาแบบนั้น จะหาความเจริญไม่ได้ เทวดาก็จะไม่เกื้อหนุน จะมีอุปสรรคมาก ทำอะไรก็จะไม่ตลอดไป^{๕๖}

ต้องมีกุศโลบายในการเผยแผ่วัตถุประสงค์ของการสร้าง การสร้างพระพุทธรูปปางเดียวหรือปางที่นิยมเหมือนกันหลายๆองค์นั้น ไม่มีความแตกต่าง น่าจะสร้างปางอื่นๆบ้างจะเป็นการเผยแผ่ความสำคัญของพระพุทธรูปปางนั้น ซึ่งจะเป็นการขยายองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางสืบต่อไป^{๕๗}

ต้องมีพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปอย่างถูกต้องและต้องจัดเตรียมสถานที่ประดิษฐานที่เหมาะสม น่าเคารพกราบไหว้^{๕๘}

ต้องให้ปัญญา คือ ให้รู้คุณค่า ให้รู้จัก คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เข้าใจในเปลือก และแก่นของศาสนา ซึ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน อย่าคิดสร้างพระพุทธรูปด้วยอารมณ์ (emotion) ต้องดูหน้าที่การใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าด้วย(function)^{๕๙}

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปัญญาโร), เจ้าอาวาส วัดสมานรัตนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พิรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมผิง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธร (ไพรัตน์ ปัญญาโร), เจ้าอาวาส วัดสมานรัตนาราม, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศเนิสเซอร์รี่, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางจรีชา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิตินุชกร), ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

ต้องไม่เบียดเบียนตน พระพุทธรูปโครงการใหญ่ๆหรือพระพุทธรูปที่ใช้ทุนทรัพย์มาก ผู้สร้างต้องมีบุญบารมี มีอติตในการสะสมบารมีมาอย่างยาวนาน คนไม่มีบุญบารมีพอ ไม่มีกัลยาณมิตร จะสร้างพระพุทธรูปได้ยาก เพราะต้องมีผู้ร่วมบุญที่เป็นบริวารมาก จะต้องเปิดโลกทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง ให้มาร่วมบุญได้ จึงจะสำเร็จ จึงต้องระวังในเรื่องการทำงานเกินตัวด้วยเพราะอาจเกิดปัญหาทั้งทางสุขภาพและด้านการเงิน^{๑๐๐}

ต้องสร้างตามความจำเป็นและความเหมาะสม พระพุทธรูปที่มีมากเกินไปและไม่มี ความจำเป็นไม่ควรสร้าง^{๑๐๑} บางวัดวางไว้จนรกรุงรัง ไม่สะอาด ไม่น่ากราบไหว้ ตอนได้มาใหม่ๆ ดูเลดี นานๆไปที่ไม่ค่อยดูแล มีความแตกหักเสียหายบ้างเป็นประจำ ก็ต้องไปบอกบุญญาติโยมให้มาช่วยซ่อมแซมเป็นภาระมาก อาจเป็นการรบกวนชาวบ้าน ญาติโยมก็เบื่อกับต้องบริจาคเงินช่วยเหลือซ่อมแซม^{๑๐๒} กรณีนี้ พระสงฆ์ควรไปเกลี้ยเกลี่ยให้วัดอื่น ไม่ควรหวังไว้ หรือสื่อให้ญาติโยมทราบ ว่า ทางวัดไม่มีที่เหมาะสมในการประดิษฐานพระพุทธรูป แต่มีงานบุญอื่นที่วัดยังต้องการ ก็บอกโยมให้สร้างธรรมบ้าง สร้างพระเนรให้บวชเรียนเพื่อสืบต่อพระศาสนาบ้าง พระพุทธศาสนาจะได้ยั่งยืน^{๑๐๓} ดังนั้น ควรจะผลักดันให้มีนโยบายของกรมการศาสนาเพื่อจัดระเบียบพระพุทธรูปที่เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา

ต้องไม่ยึดติดวัตถุ การสร้างพระพุทธรูป ผู้สร้างอาจมีจิตนิยมวัตถุ ถ้าพระสงฆ์ไปติดวัตถุ วัดก็ต้องการเงินมาก คนที่ศรัทธาก็จะเข้าถึงวัดมากกว่าพระธรรม จิตใจคนจะตกต่ำลงได้^{๑๐๔} การตีค่าวัตถุเป็นงานของพระสงฆ์ เป็นตัวเงิน เป็นสมณศักดิ์ เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ จะเกิดค่านิยมผิดๆ ชาวบ้านจะว่า ทำไมพระสงฆ์ไม่มีศักยภาพ ไม่มีสมณศักดิ์ ไม่สร้างศาสนสถานวัตถุสวยๆ พระสงฆ์สร้างวัดมากมาย ก็ต้องการเงิน ถ้าทำเกินตัว หาเงินบริจาคไม่ทัน ขอมไปกู้ธนาคารมาใช้หนี้ก็มี ขอให้ญาติโยมสำรองจ่ายมาก่อนก็มี ทำให้ความศรัทธาเสื่อม หาทางออกไม่ได้ เสียดสีบ้าง หรือฆ่าตัวตายไปก็มี^{๑๐๕} พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเช่นนั้น สอนให้ปฏิบัติ ศาสนาจะเจริญ

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระครูปลัดธรรมเมธาวัฒน์(วรพงศ์ ปภัสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา (นิธิบุญชากร), ผู้ช่วยอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

หรือเสื่อม ไม่เกี่ยวกับพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปเจ้าอยู่ในใจพอแล้ว^{๑๐๖}

แนวคิดของผู้วิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่า การมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธ มีแนวคิดแตกต่างกัน ตั้งแต่เห็นด้วยอย่างยิ่งไปจนถึงไม่ควรสร้าง แต่การเห็นด้วยนั้นยังมีเงื่อนไขว่า ถ้าจำเป็นก็ควรสร้างหรือถ้ามีกุศโลบายที่แยบคายก็ควรสร้าง และถ้ามีศรัทธาสร้างก็ไม่ควรห้ามบุญแต่ควรชี้แจงได้ และถ้ามีคนสร้างก็ควรอนุโมทนาบุญด้วย บางครั้ง การสร้างพระพุทธรูปมีเหตุแบบเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้ผู้ศรัทธาตัดสินใจสร้าง ผู้มีสื่อสัมผัสพิเศษ หรือมีบุญ มีญาณบารมี หรือมีอิทธิวิธี เนื่องจากการปฏิบัติมาก หรือมีบารมีที่สร้างสมไว้ หรืออธิษฐานจิตไว้ หรือได้เกิดนิมิตจากภพภูมิอื่นมาขอให้สร้าง หรือมีภพภูมิอื่นมาช่วยสร้างอย่างน่าอัศจรรย์

การสร้างพระพุทธรูปในสมัยปัจจุบัน สร้างขึ้นได้ง่าย ใช้ปัจจัยทรัพย์สร้างขึ้น พิธีกรรมต่างๆก็ใช้ปัจจัยทรัพย์ทั้งสิ้น พระสงฆ์จึงต้องมีบารมี และมีกัลยาณมิตรและผู้ศรัทธามาก จึงสร้างได้และจากสาเหตุที่มีพระพุทธรูปมากเกินไปและไม่มีการจัดการอย่างเหมาะสมทำให้มีแนวคิดที่ไม่สนับสนุนการสร้างพระพุทธรูปผู้สร้างพระพุทธรูปต้องมีสติว่า พุทธะคืออะไร ปัจจัยที่สนับสนุนมีเพียงพอไม่ลำบากเดือดร้อนครอบครัว ดังนั้น ควรเดินสายกลางในการสร้างพระพุทธรูป คือ ไม่มุงมั่นจนเกินกำลังเพราะจะมีผลต่อสุขภาพจิตและได้บุญไม่เต็มที่ อย่าเป็นหนี้สินเพื่องานบุญ และอย่าหักโหมเกินไปจนสุขภาพเสีย

คำถามข้อ ๕. บทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างพระพุทธรูปแตกต่างจากในอดีตอย่างไร

ในอดีตหลายยุคสมัย การสร้างพระพุทธรูปเป็นการรวมแรง รวมใจระหว่างเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินกับพระสงฆ์และประชาชน^{๑๐๗} พระพุทธรูปมีการสร้างขึ้นเพื่อให้คนไปกราบไหว้บูชาและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างแท้จริง พระพุทธรูปจึงเป็นของมวลชน เพราะชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ชี้นำ แม้การสร้างพระพุทธรูปอาจใช้เพียงวัสดุต่างๆแบบพื้นบ้าน ไม่ได้สวยงามมาก ไม่ได้ใช้ช่างฝีมือ และอาจเป็นเพียงไม้แกะสลัก ดินปั้น เท่านั้น แต่ประชาชนมีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์ในแต่ละขั้นตอนของการสร้างพระพุทธรูป

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตสิโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธาวังษ์ (วรพงศ์ ปกสุตโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

การสร้างพระพุทธรูปในสมัยก่อนจึงใช้เวลามากเพราะอิฐแต่ละก้อนที่จะใช้สร้างพระชาวบ้านต้องไปหุดดินขึ้นมา ค่อยๆ ปั้นขึ้นทีละก้อน ปั้นไปสวดมนต์ไป ปั้นแล้วเขียนชื่อเอาไว้แล้วนำมาไปให้ส่งให้พระสงฆ์ที่วัด ขนกันไปทีก็ไกลบ้าน เวลาไปถึงก็นำใส่พานไปถวายพระสงฆ์และอธิษฐานจิตเพื่อให้เกิดบุญกุศล พระเถระก็จะนำมวลสารต่างๆ ที่เป็นมงคลมารวมกันเป็นส่วนผสมขององค์พระ เช่น ผงรูปบ้าง ดอกไม้แห้งบ้าง เป็นการปลุกศรัทธา บางทีก็เอาผงอิฐเจนี้มาเขียนคาถา อธิษฐานจิตแล้วลบเพื่อให้มีความขลังหลายๆ ครั้ง จากนั้นพระสงฆ์ก็จะรวบรวมนำมาเดินไปเผา แล้วมาก่อทีละชั้น เวลาปั้นองค์พระก็สวดมนต์ ถือศีล เป็น ๓ วัน ๗ วัน หรือเป็นปีก็มี^{๑๑๘} จะเห็นว่า การสร้างเป็นไปด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง

การสร้างพระพุทธรูปจึงศักดิ์สิทธิ์เพราะความศรัทธาและการอธิษฐานจิต การสร้างยังใช้เวลานานยังมีพลัง ชาวบ้านจึงมีความศรัทธาปสาทะ(ศรัทธาแปลว่า ความเชื่อ ปสาทะแปลว่า เลื่อมใส) ต่อพระพุทธรูปที่ตนมีส่วนร่วมในการสร้าง ขบวนการขั้นตอนการสร้างจึงมีความหมายมาก ก่อนการสร้างก็มีความศรัทธา เมื่อสร้างเสร็จก็มีพิธีมีการสาธยายมนต์ร่วมกัน มีการถือนิธิให้บริสุทธิ์ จิตทุกดวงพุ่งไปตรงนั้น ทำให้พระพุทธรูปมีพลัง เหมือนการชาร์จแบตเตอรี่ เมื่อชาร์จแล้วก็มีพลัง พระพุทธรูปได้ปลุกฝังความศรัทธาเข้าไปตั้งแต่เริ่มสร้างจนเต็มเปี่ยม^{๑๑๙} เป็นศรัทธาที่ถือว่า พระพุทธรูปเป็นตัวแทนอย่างแท้จริงของพระพุทธเจ้ามีพุทธคุณและพุทธานุภาพ มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ถ่ายทอดแนวคิดนี้สืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ปู่ย่าตายายถึงลูกถึงหลาน ความเชื่อและศรัทธาทำให้พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งได้ เวลาบนบานศาลกล่าวก็ได้ตามที่ขอ^{๑๒๐}

ในปัจจุบัน ประชาชนมีส่วนร่วมสร้างพระพุทธรูปมากขึ้นด้วยเหตุผลต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ผู้นำบุญมีชื่อเสียงและมีการประชาสัมพันธ์ จึงมีผู้ร่วมบุญในวงกว้าง โดยสื่อต่างๆ หลายช่องทาง

๒. พระสงฆ์นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อเฉลิมพระเกียรติแก่พระมหากษัตริย์ในวาระต่างๆ และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเป็นอย่างดี เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีবারมีมากเพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีศุภสิริราชธรรมและครองราชย์มาเป็นเวลายาวนาน ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์^{๑๒๑}

๓. พระสงฆ์สร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากขึ้น เพราะเทคโนโลยีดีขึ้น สร้างขึ้นได้

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒเมธาราจารย์ (คงฤทธิ์ สุจิตฺโต), รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขันธ์ กรุงเทพมหานคร, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธวัฒน์ (วรพงศ์ ปกสุตโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

ง่าย และคนศรัทธาก็ยังมีมาก^{๑๑๒} ทั้งนี้ ถ้าจะสร้างพระพุทธรูปก็ตั้งโรงหล่อเอาได้เลยเพียงแต่มีปัจจัยจ่ายให้เท่านั้นเพราะการสร้างพระพุทธรูปเป็นธุรกิจประเภทหนึ่งไปแล้ว

๔. พระสงฆ์ไม่เป็นผู้นำที่ดีในการนำบุญสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการสร้างพระพุทธรูปแบบง่ายๆทำให้มีคุณค่าด้อยลงไป^{๑๑๓} และไม่ได้สื่อให้เห็นประโยชน์จากการสร้างพระพุทธรูป จึงมีแนวคิดต่อต้านการสร้างพระพุทธรูป ด้วยหลายสาเหตุ เช่น การรับแนวคิดสมัยใหม่ที่เห็นแก่ประโยชน์ทางสังคมมากกว่าทางด้านจิตใจ แนวคิดต่อต้านรูปเคารพของศาสนาอื่น อิทธิพลจากสื่อที่ไม่เข้าใจในหลักธรรมของการสร้างพระพุทธรูป^{๑๑๔}

๖. พระสงฆ์ต้องการขอबारมีพระพุทธรูปเจ้าเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ แก่ประชาชนจากความตื่นตัวในภัยพิบัติซึ่งมีปัญหาจากความไม่สมดุลในการใช้ทรัพยากรของโลก^{๑๑๕}

๗. พระสงฆ์นิยมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีกระแสการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากขึ้นเพราะมีความสวยงามเป็นที่เลื่อมใส เป็นที่กล่าวขวัญของประชาชน และเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของท้องถิ่น ไม่ว่าจะไปที่ไหนก็มักจะเห็นพระพุทธรูปใหญ่ตามวัดต่างๆ เหมือนที่พม่า มีเจดีย์อยู่ทั่วไป^{๑๑๖}

๘. พระสงฆ์ซึ่งไม่เน้นคุณค่าแท้จริงในการสร้างพระพุทธรูป ทำให้ถูกมองว่าเป็นการแข่งขันกันทางวัตถุที่เน้นความสวยงาม ความใหญ่โตโอฬารซึ่งใช้ทุนทรัพย์สูง แท้จริงแล้วศีลธรรมในสังคมไทยเสื่อม ไม่ได้เกิดจากพระสงฆ์สร้างพระพุทธรูป ศีลธรรมยังมีอยู่ในยุคนี้ ต้องยอมรับว่าคนไทยยิ่งเข้าวัดมากขึ้น เข้าใจธรรมมากขึ้น และปฏิบัติธรรมมากขึ้น จนราวบางท่านอาจรู้ธรรมดีกว่าพระสงฆ์ด้วย แต่คนมากขึ้น กิเลสมากขึ้น และการสื่อสารมากขึ้น เมื่อมีแต่สื่อที่มองด้านลบ ก็รู้สึกเหมือนสังคมส่วนใหญ่เป็นเช่นนั้น ทั้งๆที่ไม่ใช่^{๑๑๗}

แนวคิดของผู้วิจัย พระสงฆ์มีบทบาทในการสร้างพระพุทธรูปมากขึ้นในปัจจุบัน แต่การเผยแผ่ให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงธรรมและพระพุทธรูปเจ้ากลับด้อยลงไปเพราะมีการสื่อประชาสัมพันธ์

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒเมธธารย์ (คงฤทธิ์ สุจิตโต), รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขัง กรุงเทพมหานคร, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒเมธธารย์ (คงฤทธิ์ สุจิตโต), รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขัง กรุงเทพมหานคร, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

น้อย อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีศรัทธาสร้างพระพุทธรูปกลับมีความเข้าใจในบุญมากขึ้นด้วยตนเอง จากการชวนขายในการหาข้อมูลจากสื่อต่างๆอย่างหลากหลายหรือหาจากกลุ่มญาติธรรมของตนเอง

คำถามข้อ ๖. แนวคิดในการสร้างวัดมุงคลเพื่อจัดหาเงินบริจาคสมทบในการสร้างพระพุทธรูปเป็นอย่างไร

วัดมุงคลช่วยดึงดูดใจผู้บริจาคให้ทำบุญ ผู้สร้างต้องมีเจตนาดี ไม่ได้สร้างเป็นพุทธพาณิชย์^{๑๑๘} นอกจากสร้างเป็นที่ระลึกในการสร้างพระพุทธรูป ให้นึกถึงบุญที่ได้ทำแล้ว ให้จิตเกาะติดบุญ มีปิติจิตใจในบุญ^{๑๑๙} หรือวัดมุงคลอาจมีวัตถุประสงค์อื่นคือ นำเงินที่เหลือการสร้างพระพุทธรูปไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่นสร้างโรงเรียน โรงพยาบาลก็มีคนสนับสนุน มีคนนิยมอยู่มาก^{๑๒๐} ถ้าผู้สร้างวัดมุงคลมีเจตนาดีเพื่อสืบทอดพระศาสนา วัดมุงคลก็ศักดิ์สิทธิ์ คนทำบุญก็ได้ของดี เป็นที่ระลึกไปอวดไปบอกคนอื่น คนก็เข้าวัดมากขึ้น^{๑๒๑} วัดมุงคลเป็นรูปธรรมจับต้องได้ บางคนก็ชอบสะสม เอามาดู แต่ถ้าเข้าใจดูแล้วปิติ บางทีเปลือกก็มีประโยชน์เพราะเป็นเครื่องห่อหุ้มแก่น เราได้เห็นเปลือกแล้ว เลื่อมใสแล้วก็ไปให้ถึงแก่น ให้อยู่ในความพอดี มีมัชฌิมาปฏิปทา จะเกิดความเจริญในธรรมมากขึ้นไป^{๑๒๒}

วัดมุงคลที่สร้างเพื่อเอาก้อนเล็กไปต่อองค์ใหญ่ อยู่ที่ศรัทธาของคนที่ต้องการสร้าง เขาต้องเกิดศรัทธาในผู้สร้างพระพุทธรูป และเกิดจากบุญเก่าของผู้สร้างด้วย ที่มีคนสนับสนุน คนที่สร้างพระพุทธรูปโครงการใหญ่ได้ต้องมีการสร้างบารมีมายาวนาน คนไม่มีบุญบารมีสร้างพระพุทธรูปได้ยาก ต้องเปิดโลกทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง ให้เขามาร่วมบุญ มาช่วยเหลือจิตใจ งานจึงจะสำเร็จ เขาต้องการบุญจากมนุษย์เหมือนกัน ก็แผ่ให้เขาได้ไป^{๑๒๓}

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการ โรงเรียนถนนอมพิศเนิสเซอร์รี่, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๘ กาญจนภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรไพรัตน์ ปญญาโสโร, วัดสมานรัตนาราม, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวาราลังการ วิ.(สมศักดิ์ โสโร), เจ้าอาวาสวัดกัททันตะอาศาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์(วรพงศ์ ปภัสสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

วัตถุมงคลควรให้ฆราวาสทำ มีพระสงฆ์กำกับ^{๑๒๔} เงินส่วนหนึ่งต้องบริจาค แต่ฆราวาสต้องไม่โลภมาก ต้องวางใจได้ ส่วนมากทำกันแบบนี้เพราะพระสงฆ์ทำเองก็ได้ แต่รู้ไหลง่าย ดูแฉก บางทีสั่งทำครั้งแรกเป็นของดี พอสั่งอีกไม่ดีก็มี คนทำบุญ ที่อยากได้ ถ้าของไม่ดีก็ขาดศรัทธา วัตถุมงคลต้องมีระบบเก็บคลังสินค้าเพื่อเก็บรักษา ต้องมีสถานที่ มีงานพิธี การรักษาทรัพย์สินที่ได้มา ตกหล่นไปก็เป็นบาปอีก^{๑๒๕}

ในอีกด้านหนึ่ง มีความเห็นว่า วัตถุมงคลเป็นการสร้างกระแส นิยมวัตถุไม่ใช่ทางที่ถูกต้อง อภินิหารของวัตถุมงคลอยู่ที่ใจเท่านั้น การสอนคนงมงายไม่ใช่พุทธสาวกที่แท้จริง^{๑๒๖} ควรเน้นธรรมปฏิบัติมากกว่า หรือให้ธรรม สอนปฏิบัติ^{๑๒๗} ให้ธรรมะมงคล มีหนังสือธรรมะแจกไป ถ้าคนก็ยังขอ ต้องอยู่กับการอธิบายให้เข้าใจ^{๑๒๘}

ผู้วิจัยเห็นว่า วัตถุมงคลก็คือ พระพุทธรูปองค์เล็ก การบริจาคเพื่อรับวัตถุมงคลไปไม่ใช่เรื่องเสียหาย เป็นความภูมิใจของผู้ทำบุญที่ได้สร้างกุศล แม้จะเป็นการสะสมวัตถุ แต่ก็ใช่วัตถุแห่งธรรม

คำถามข้อ ๗. ท่านเห็นว่า สังคมไทยมีความผูกพันกับพระพุทธรูปเพราะวัฒนธรรมประเพณีต่างๆก็เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป ท่านเห็นอย่างไรหรือไม่

สังคมไทยมีความผูกพันกับพระพุทธรูป พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน^{๑๒๙} เป็นองค์ประธานในการประกอบศาสนพิธี เป็นศูนย์รวมใจกันในงานบุญประเพณี^{๑๓๐} ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ สร้างความสามัคคีปรองดองรักกัน^{๑๓๑} พิธีกรรมทางศาสนาต้องวางแผน จัดให้ดี ให้

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นางกนกกลัดดา สินปัญญา, พนักงานองค์การวิทยุการบิน, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตสโร, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พีรพล วิโรจโน), เจ้าอาวาสวัดนิคมฝั่ง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ.(สมศักดิ์ ไสโรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทันทะอาสาฬหาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธาวารย์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขัง, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

ขลัง ให้ศักดิ์สิทธิ์ ให้มีความหมาย เป็นระเบียบจะก่อศรัทธาสืบเนื่องไป^{๑๓๒}

พระพุทธรูปมีส่วนส่งเสริมวัฒนธรรม ศิลธรรม ประเพณีที่งดงามของชุมชน ดังนี้

ความสามัคคีปรองดองในสังคม ในเทศกาลวันสำคัญต่างๆ มีความพร้อมเพรียงกันไปทำบุญประเพณี ประเพณีไปไหว้ทำบุญไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การทำบุญไหว้พระพุทธรูป ๕ วัด ^{๑๓๓} เวลาหล่อพระมีการชักชวนญาติสนิทมิตรสหาย ไปร่วมบุญในพิธีพุทธาภิเษก มีการนำครูบาอาจารย์มาเทศนาสั่งสอน พิธีไหว้พระสวดมนต์ถือศีล พิธีสมโภชน้องค์พระ พิธีปฏิบัติสมาธิภาวนา การฟังเทศน์ ฟังธรรม สามารถดึงดูดคนให้เกิดศรัทธา ความเข้าใจ คนที่ไม่เข้าใจก็จะเข้าใจ คนที่เขายังไม่เข้าถึงก็ได้เข้าใจ แต่ถ้าเข้าถึงแล้ว มีปัญญาแล้ว พระพุทธรูปนั้นจะมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ แต่ก็ไม่ขัดใครเพราะคนอื่นยังไม่มี แล้วแต่ระดับสติปัญญาของแต่ละคน^{๑๓๔}

การสร้างพระพุทธรูปปางที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อช่วยเผยแผ่ธรรมที่ตรงกับสังคมนั้น แต่ไม่ควรสร้างปางที่เกินเลยหลักธรรมในพระไตรปิฎก ^{๑๓๕} เพราะจะผิดเพี้ยนไปได้ เช่น การสร้างพระพุทธรูปปางห้ามญาติเพื่อเตือนสติชุมชนที่แตกความสามัคคี

การเผยแผ่อันสืบจากการสร้างพระพุทธรูปเน้นความเชื่อเรื่องภพภูมิต่างๆ ส่งผลให้คนไทยละชั่วกลัวบาป เช่น การบวงสรวงอัญเชิญเทวดาจากภูมิที่เป็นสวรรค์ชั้นต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปได้กราบในภพนี้ ภพอื่น ๆ อาจเกิดมากราบไหว้พระพุทธรูปที่สร้างเอง ^{๑๓๖} เป็นต้น

การเผยแผ่ความเป็นพุทธมามกะของพระมหากษัตริย์ไทยที่เป็นศูนย์รวมของประชาชน พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีความรักในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมของผู้นำ คือ ทศพิธราชธรรมเป็นที่รักของประชาชนและเอื้ออาทรประชาชน พิธีกรรมสร้างพระพุทธรูปจึงอนุรักษ์แนวคตินิติศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นหนึ่งเดียวกัน

สังคมไทยรักพระพุทธรูปที่บรรพบุรุษบูชากันมาและที่เราสร้าง เมื่อเรารักพระพุทธรูป

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นางราณี ภูววรรณชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุตต์ (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ สุขыр, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

ก็ไปไหว้ ไปทำบุญ เวลาขอพรได้ ก็ไปหาไปทำบุญ มีความผูกพัน^{๑๓๖}

พระพุทธรูปมีส่วนเป็นขวัญ เป็นกำลังใจ มีผลทางจิตวิทยาแก่คนในสังคมไทย คนที่อยู่ในภาวะวิกฤติ ก็ฟื้นฟูจิตใจได้ มี พระพุทธรูปเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว ทำให้ปล่อยวาง ไม่ยึดมั่น ถือมั่น อะไรจะเกิดก็เกิด จิตไม่หวั่นไหว ยอมรับความทุกข์ อยู่กับทุกข์ได้ เอาชนะได้ ไม่เสียกำลังใจ เกิดแล้วสู้ใหม่ได้ แต่ไม่ใช่ไปเอาจิตจรดจอ กราบไหว้อ่อนนวย ไม่เป็นวัตถุประสงคนั้น ทั้งนี้ องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่เช่นนั้นก็ไม่ไปได้ไกล^{๑๓๗}

ผู้วิจัยเห็นว่า คนไทยนับถือพระพุทธรูปแทนพระพุทเจ้า พระพุทธรูปช่วยให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่สังคมไทย พระพุทธรูป เลี้ยงวัด เลี้ยงพระ เลี้ยงโยม พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีปฐกษัตริย์งามพร้อม คนเห็นก็เลื่อมใส คนเห็นก็ศรัทธา จุดประกายภายในให้เจิดจ้า บางคนไม่เคยเลื่อมใส แต่พอมากราบไหว้แล้วใจสบาย กลับไปที่ดีขึ้นก็เกิดศรัทธาพากันบริจาคให้วัดมากมาย

คำถามข้อ ๘. พระครูภาวนาจิตรสุนทรสร้างพระพุทธรูปเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร

พระครูภาวนาจิตรสุนทรสร้างพระพุทธรูปเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

การเชื่อมโยงความเชื่อในพุทธานุภาพของพระพุทธรูปและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระครูภาวนาจิตรสุนทรสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำไปทุกจังหวัด สื่อให้คนรู้จักพุทธานุภาพของพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำอย่างกว้างขวาง^{๑๓๘} และเผยแผ่ประวัติศาสตร์ศาสนาพุทธในอินเดียผ่านทางประวัติของพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ^{๑๓๙} โดยบอกสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสลายไปจากอินเดีย และมีผลให้เชื่อว่ามีพระพุทธรูปเป็นเรื่องราวจริง มีบุคคลและสถานที่จริงในประวัติศาสตร์^{๑๔๐} ทำให้พุทธบริษัทเกิดศรัทธาอยากไปแสวงบุญ ไปเห็นแดนพุทธภูมิด้วยตนเอง เป็นการกระตุ้นให้รักษาพระพุทธศาสนา^{๑๔๑}

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นางกนกศักดิ์ดา สีนปัญญา, พนักงานองค์การวิทยุการบิน, ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ.(สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทพันตะอาสาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดธรรมเมธาวัฒน์(วรพงศ์ ปภุสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธจารักษ์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาชัย, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศนิสเซอร์รี่, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

การสร้างสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ท่านส่งพระพุทธรูปไปมากมายหลายประเทศ อย่างเช่นที่อินเดีย มีผลดีมาก ผู้คนเคารพกราบไหว้ พระพุทธรูปและมีความรู้สึกที่ดีต่อพระสงฆ์ไทย^{๑๔๓}

การให้วิชาการความรู้ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป ท่านพิมพ์เป็นหนังสือ เผยแพร่เรื่องของ พระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก คำนานมหายาศี^{๑๔๔}

การเผยแผ่ศาสนาพิธี พิธีพุทธาภิเษก ท่านจัดใหญ่เพื่อสื่อธรรมและงานบุญ มีการทำบุญ พระสงฆ์ การปฏิบัติธรรมบูชา ท่านก็มีบารมีมาทางนี้ แต่งานใหญ่เกินไปอาจจะหนักเกินไป ภาระหนักไปอาจติดได้ การสร้างพระต้องผ่องใส^{๑๔๕}

การเผยแผ่ความปรารถนาโพธิญาณขอเป็นพระพุทธเจ้าของพระครูภาวนาจิตสุนทร ทำให้คนรู้จักการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้า บารมีพระโพธิญาณทำยาก มีผลดีต่อสังคม ยิ่งประกาศ มากๆ ยิ่งดีแต่คนที่ประกาศต้องทำเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย ^{๑๔๖} พระครูภาวนาจิตสุนทรตั้งใจสร้าง บารมีไปสู่พระโพธิญาณ มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้าจนมีจิตเป็นพระโพธิสัตว์มุ่งมั่นให้คนมี สัมมาทิฐิเป็นพลังเมตตาที่จะนำคนข้ามวัฏฏะสงสาร การมีจิตสาธารณะแบบพระโพธิสัตว์เช่นนี้ ใน ประเทศไทยมีจำนวนค่อนข้างน้อย สายเถรวาทเรามีน้อยกว่าฝ่ายมหายาน^{๑๔๗}

การสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้กราบไหว้บูชา^{๑๔๘}

การเผยแผ่คุณธรรมของพระสงฆ์ ตามปกติถ้าไม่มีกิจกรรม คนไม่ใกล้ชิดพระ แต่การ สร้างพระได้คุ้นเคยกับท่านจึงซึมซับความเป็นพระสงฆ์ที่ดีของท่านเพราะพระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระสงฆ์ที่มีอริยาศรัยดีเป็นเนื่อนานบุญให้เกิดศรัทธาอยากสร้างบุญกุศลกับท่าน เมื่อสร้าง พระพุทธรูปแล้วก็เกิดศรัทธาและกันหาต่อ การได้ปฏิสนธิ์กับพระสงฆ์ เมื่อเห็นพระดีทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริงๆก็ศรัทธามากขึ้น ไม่ปรามาสพระสงฆ์ ทำให้คนเข้าวัดมากขึ้น^{๑๔๙}

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๕ กาญจนภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๕ กาญจนภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ติราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ.(สมศักดิ์ ไสโรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทันตะอาสาฬหาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นางสาวรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร, ๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

การเผยแพร่พระพุทธรูปเก่าแก่ พระพุทธเจ้าองค์ดำให้เป็นที่ยึดถือกว้างขวางในประเทศ ไทยและต่างประเทศ ^{๑๕๐}

การเผยแพร่พระมูจลินท์ สื่อถึงพญานาคที่ปกป้องพระพุทธศาสนา เชิญชวนให้ พุทธศาสนิกชนรักพระพุทธศาสนาเหมือนพญานาคที่บวชไม่ได้แม้จะอยากบวช ท่านให้เห็น ความสำคัญของการบวช กระตุ้นให้เกิดศาสนทายาท^{๑๕๑}

การเผยแพร่คำอธิบายเพื่อการบรรลุธรรมผลนิพพาน มีผลสำเร็จมาก เป็นเอกลักษณ์ ประจำตัวท่าน^{๑๕๒}

การเผยแพร่ความสามัคคีเพื่อแผ่ของชาวพุทธทุกหมู่เหล่า ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่มีคนจน คนรวย ทุกคนร่วมสร้างได้ การชักชวนบอกต่อให้ผู้อื่นเกิดศรัทธา เป็นการสร้างบารมีต่อคนหมู่ ่มากให้มาร่วมสร้างพระพุทธรูป บาทเดียวก็ได้หรือไม่มีเงินมาอนุโมทนาก็ได้^{๑๕๓}

การเผยแพร่พุทธลักษณะและพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้า ^{๑๕๔} พระพุทธรูปที่ท่านสร้าง มีความศักดิ์สิทธิ์มีคนมากราบไหว้ มาอธิษฐานจิต บางคนมาทำบุญ เป็นค่าน้ำค่าไฟให้วัดได้^{๑๕๕}

แม้มีความเห็นหลายประการที่แสดงว่า พระครูภาวนาจิตสุนทรมีกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากการสร้างพระพุทธรูปของท่าน แต่ก็มีข้อคิดเห็นว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ สนับสนุนทางวัตถุ ให้คนติดวัตถุ พระพุทธเจ้าไม่ให้ยึดติดตรงนี้ แม้แต่ธรรมมะก็ไม่ให้ยึดติด ถ้ายึดติดอาจารย์ ใครมาว่าอาจารย์ ก็ไม่ได้ ต้องยึดความถูกต้อง ความดี เอาเหตุผลที่เป็นเนื้อแท้ ของธรรม จึงควรสนับสนุนการสร้างศาสนธรรม ศาสนทายาทมากกว่า เพราะวัตถุไม่ว่า พระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร เสื่อมสูญไปได้^{๑๕๖}

การสร้างพระพุทธรูปโดยมีเจตนาดี มีกุศลธรรม ก็ถูกต้อง แต่เกรงว่า อาจจะมีผู้ถือ วัตถุประสงค์ผิด หรือถ้าเกิดมีการเบี่ยงเบนไปในทางที่เกินเลยความพอดีทำให้มีปัญหาก็เป็นเชิง

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นางจริยา จิตฺพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นางจริยา จิตฺพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นางจริยา จิตฺพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ นางจริยา จิตฺพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นางราณี ภูววรรณชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธากรย์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขิง, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

พาณิชย์มากก็ผิดเจตนาที่ดีไปได้ และจะทำให้คนเสื่อมศรัทธาได้^{๑๕๗} การสร้างพระพุทธรูปของท่านนำพาญาติโยมให้เลื่อมใสและพาไปอีกจุดหนึ่งเพื่อการดับทุกข์ได้ก็ดี ไม่เช่นนั้นจะวนอยู่เช่นนี้”

คำถามข้อ ๕. การสร้างพระพุทธรูปเป็นการสร้างบารมีไปสู่พระโพธิญาณหรือไม่

พระครูภาวนาจิตสุนทรท่านประกาศชัดเจน แน่วแน่ว่า ท่านปรารถนาพระโพธิญาณ พระโพธิญาณทำยากใช้เวลานาน ต้องสร้างบารมีมาก พระโพธิญาณต้องบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการและในขั้นธรรมดา อุปบารมีเสียอวัยวะ และ ปรมัตถบารมี สละชีวิต รวม ๓๐ ทศน์ อันเป็นพุทธการกกรรม เป็นการเจริญกุศลทุกประการอันยาวนาน ตามคัมภีร์จรียาปิฎก พุทธวงศ์ สัมภารวิปาก

สัพพะภาวนา เจริญบุญกุศลทุกประการ จิรกาลภาวนา ทำอย่างยาวนาน

นิรันตรภาวนา อย่างต่อเนื่อง สักกัจจะ ภาวนาโดยเคารพ^{๑๕๘}

ความปรารถนาพระโพธิญาณ เป็นเรื่องจิตวิญญาณ ท่านปรารถนาพระโพธิญาณ ไม่น่าแปลก ท่านต้องมีความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้า มีปิตีที่ทาเพื่อพระพุทธเจ้า จึงเกิด ความปรารถนาขึ้น ท่านปรารถนาได้ ท่านจะไปทางยากกว่าก็เป็นจิตวิญญาณของท่าน ใครก็มีญาณหยั่งรู้ความปรารถนาท่านไม่ได้ ท่านบวชตั้งแต่เป็นฌเณรมีจิตเป็นพุทธะ ไม่ใช่เรื่องแปลก แม้แต่ชาวพุทธทั่วไปก็มีนิพพานเป็นเป้าหมายได้ นิพพานไม่ใช่ห่างไกล ถ้ามีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มีสัมมาทิฐิ แม้ปุถุชนเมื่อเข้าถึงธรรมก็อยากหลุดพ้น อยากไปนิพพานทั้งนั้น^{๑๕๙}

เมื่อตอนที่ท่านสร้างพระพุทธรูป ๘ องค์ของท่านสำเร็จ ท่านเกิด ปิตีมาก รักพระพุทธเจ้าจนกล้าหาญประกาศพระโพธิญาณ คงเป็นญาณบารมีที่ผลักดันให้ท่านตั้งปณิธานยิ่งใหญ่ ท่านก็ได้สร้างบารมีมากมาย สร้างพระพุทธรูปจำนวนมาก ไม่ใช่ง่าย หากคนบริจาควาย คนมีเงินมาก ยิ่งตระหนี่ พระพุทธรูปองค์ใหญ่ๆ ใครจะบริจาค

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นางสาวรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร, ๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ นางจรียา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

คนสมัยนี้ควักเงินยาก แม้แต่เจ้าของโรงหล่อพระยังศรัทธาท่าน เป็นเจ้าภาพสร้างเองด้วย เขาทำธุรกิจยังบริจาคให้ท่าน ต้องมีบารมีหนุนท่านอยู่ การสร้างบารมีโดยสร้างวัตถุเป็นทาน ต้องชำระจิตให้บริสุทธิ์ด้วย ท่านต้องสร้างบารมีภายนอก ภายในไปพร้อมกัน^{๑๖๐}

ถ้ามองในแง่ทานบารมีก็ไปสู่พระโพธิญาณได้ ท่านก็คือการให้ การเสียสละเป็นบันไดขั้นแรกในการสร้างบารมี ยิ่งท่านเป็นพระแล้วสร้างเพื่อพระศาสนาก็ดี ท่านที่เป็นวัตถุเป็นเรื่องของฆราวาส แต่ท่านเป็นพระสงฆ์ก็อาศัยบารมีจากการเป็นพระที่คนเลื่อมใสศรัทธานำบุญในการสร้างพระพุทธรูป เป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่ชนสืบทอดพระพุทธศาสนา^{๑๖๑}

ท่านทำงานสร้างพระเหมือนยอมสละชีวิต ห้ามไม่ได้ ป่วยก็ไม่หยุด มีปัญหาที่ค่อยๆ แก้ไข มีแต่ให้ ไม่เคยเก็บ เคยมีคนศรัทธามาก เมื่อไม่สบาย ป่วยไปก็เผชิญวิบาก ท่านก็รับไม่ว่าใคร จนหายป่วย ลูกมาได้ก็สู้ต่ออีก หายาก ท่านทำตามสัจจะวาจา เพื่อพระโพธิญาณ ท่านไม่มีลูกเมียจะเสียสละเพราะเป็นพระสงฆ์ สร้างพระเป็นทานบารมี วิริยะบารมี แม้ลำบากก็ไม่ย่อท้อ นำเป็นทางไปสู่พระโพธิญาณได้ การสร้างบารมีพระโพธิญาณ ทำยาก แต่มีผลดีต่อสังคม ยิ่งประกาศกันมากๆ ก็ยิ่งดี แต่ต้องทำอย่างจริงจัง^{๑๖๒}

แนวคิดเป็นทางเลือกใหม่ว่า ถ้าพระครูภาวนาสร้างพระองค์เล็กๆ แจกให้ทั่วแล้วเอาส่วนใหญ่ไปสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล พระครูภาวนาฯ สร้างโรงเรียนให้เด็กได้ปัญญา สร้างโรงพยาบาลดูแลคนป่วย ช่วยคนยากจนให้มีปัญญาดีกว่า จะช่วยคนไม่ให้คนไปเป็นโจร จะลดอาชญากรรม และยาเสพติดได้ ช่วยสังคม ต้องสอนปัญญา ไม่ใช่สอนอกินินหาร เดี่ยวคนไม่ทำอะไร รอปาฏิหาริย์ พระครูภาวนาฯ จะสร้างบารมีได้มากกว่า^{๑๖๓}

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตรีทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ จิตสัสโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

คำถามข้อ ๑๐. สัจจะอธิษฐานสร้างพระ ๘๘๘ องค์เพื่อพระโพธิญาณเป็นไปได้หรือไม่ ถ้าทำไม่สำเร็จจะเป็นอย่างไร

สัจจะอธิษฐานที่พระครูภาวนาสถาสร้างพระพุทธรูป ไม่หยุดยั้ง เป็นความมุ่งมั่นสูงเกินธรรมดา^{๑๖๔} อาจเป็นไปได้เพื่อให้บารมีเต็ม ท่านอยากให้ทำอะไรให้สำเร็จทุกอย่าง^{๑๖๕} สัจจะเป็นตัวตั้งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้หวั่นไหวไปตามโลกธรรม ๘ และอุปสรรคต่างๆ บางครั้งถ้าคนเราไม่ตั้งมั่น ก็ล้มง่าย ^{๑๖๖} แต่มีสัจจะล้มแล้วต้องลุกขึ้นมาสู้ใหม่ มันก็มีโอกาสสำเร็จได้ แต่บางคนก็ท้อไม่ทำต่อ มีอุปสรรคก็ถอดใจ แต่บางคนก็สู้ ยิ่งตั้งสัจจะไว้ ยิ่งมีมารมาขวาง ยิ่งสู้ต่อ ^{๑๖๗} ถ้ามีข้อจำกัดทำให้ทำไม่ได้ตามสัจจะในชาตินี้ก็มาต่อชาติหน้าได้^{๑๖๘} แต่ถ้ามาคิดแล้วว่า สัจจะตัวนี้ มันไม่มีประโยชน์ มาตั้งสัจจะใหม่ที่เป็นประโยชน์ดีกว่า ต้องดูว่า มีอุปการะด้านไหนบ้าง ไม่ใช่ดูแต่สัจจะอย่างเดียว ต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พระพุทธเจ้าตรัสว่า เธอทั้งหลาย จงท่องเที่ยวไปเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก เพื่อการเผยแผ่ศาสนา^{๑๖๙} (ผู้วิจัย พระพุทธเจ้ายังละทิ้ง การบำเพ็ญทุกขกิริยาเพื่อเดินทางสายกลางก็จริง แต่นั่นเป็นเพราะเทพนิมิต พระองค์ทรงมีปัญญารู้ทางเดินใหม่ซึ่งทรงรู้ด้วยญาณว่า เป็นทางที่ถูกต้อง แต่พระองค์ก็ทรงแลกด้วยชีวิตเช่นกันเพราะทรงตั้งสัจจะวาจาว่า จะไม่ลูกจนกว่าจะทรงบรรลุธรรม)

สัจจะคือสัจจะ ถ้าไม่สำเร็จเป็นเพราะสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรค อย่างเช่น การป่วยเจ็บชาตินี้สร้างไม่ได้ก็เป็นชาติหน้า สังสมบารมีในชาติต่อไปก็สร้างใหม่ก็ได้ พระพุทธเจ้าท่านก็สังสมบารมีมานานและยังทศบารมีใน ๑๐ ชาติสุดท้ายอีก ท่านไม่ต้องฝืนในเหตุแห่งอริยสัจ ๔ ถ้าสถานการณ์ไม่ดี ฝืน เป็นทุกข์จากเหตุแห่งทุกข์ที่จะสร้างพระพุทธรูป ท่านสร้างกันไปแล้ว ท่านไม่พักอยากสร้างต่ออาจเป็นทุกข์ ก็หยุดสร้างไปก่อน^{๑๗๐} ถ้าพยายามแล้วทำไม่ได้ไม่ถือเป็นบาป ^{๑๗๑}

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธจารักษ์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาบัง, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูปลัดวรเมธาวัฒน์(วรพงศ์ ปภสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ สุขภร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคุณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา บุญนิต, รองคณบดีฝ่ายวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประธานสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุตต์ (คำจันทร์ โชติยาโน), รองเจ้าอาวาส วัดสิริกมลवास, ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

ถ้าท่านยังสร้างไม่เสร็จก็ให้ลูกศิษย์ช่วยกัน หรือคอยให้กำลังใจท่าน ท่านจะได้หมดภาระ ^{๑๗๒} การสร้างพระพุทธรูปไปมากมาย แต่ตนเองทำไม่ดี สร้างไม่งาม ไม่ทำตามเจตนาก็ไม่เป็นผลดี ^{๑๗๓}

การตั้งสัจจะทำความดีแล้วมีความพยายามทำจนหมดแรงทำก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าเราทำได้แต่ไม่ทำ เราก็ต้อเสียสัจจะ ถ้ามั่นใจว่า ดีก็ทำต่อไป เหมือนพระพุทธเจ้า ตั้งใจมีสัจจะตั้งมั่นจะสำเร็จพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า แม้จะลำบากเพียงใด พระองค์ก็ไม่ละทิ้งความพยายาม จะขึ้นสวรรค์ ลงนรกอย่างไร พระองค์ก็ยอมได้ ในที่สุด พระองค์ก็สำเร็จ หลากกัปหลายอสงไขย สี่อสงไขย แสนมหากัลป์ การละสัจจะวาจาเมื่อเห็นประโยชน์เฉพาะหน้า อย่างคนที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานรู้ว่า ความสำเร็งนั้นมันยาวไกล ก็ละวางได้ เปลี่ยนแปลงสัจจะไปก็สามารถบรรลุธรรมได้ ไม่ต้องรอเพราะเห็นสิ่งที่ปรารถนาอยู่แล้วก็รีบไปเลยเพราะถ้ารอไปอาจไม่มี ไม่ได้ ลำบากเกินไป การเปลี่ยนแปลงเป็นกฎของพระไตรลักษณ์ มีประโยชน์ก่อน ประโยชน์หลัง ประโยชน์เฉพาะหน้า หรือประโยชน์อย่างอื่น ถ้าประโยชน์เฉพาะหน้าเป็นประโยชน์อย่างอื่น เราก็ถือเอาได้ การทำเพื่อผู้อื่นแบบมหายานเป็นเพียงความคิดที่จะสำเร็จประโยชน์เพื่อผู้อื่น แต่สุดท้ายก็ต้องทำเพื่อตนเองอยู่บ้าง จะไปทำเพื่อผู้อื่นทั้งหมดได้อย่างไร อย่างเถรวาททำเพื่อตนเองแต่การแสดงออกมาก็ทำเพื่อผู้อื่นด้วย การทำจิตใจผ่องใสเพื่อพระนิพพาน เหมือนกับต้นไม้ที่โตก็มีประโยชน์อย่างหนึ่ง แต่ต้นไม้เล็กก็มีประโยชน์ด้วย ให้กิ่ง ให้ก้าน ให้ร่มใบ ให้นกกาอาศัยเหมือนกัน ต้นไม้บางต้นก็มีผลให้กินได้ตลอดตั้งแต่ต้นเล็ก ๆ ถ้าเรามองรอบด้านอย่างบูรณาการ มันมีประโยชน์ของมันแต่เราจะค้นพบอย่างไร ธรรมะ มีเหตุ ปัจจัยอยู่ จะไปอย่างใดหรือไกลก็เป็นแต่เหตุและปัจจัย ^{๑๗๔}

คำถามข้อ ๑๑. พระครูภาวนาจิตรสุนทรสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากเพราะอะไร อุปนิสัยส่วนตัวของท่านทำให้งานสร้างพระของท่านสำเร็จอย่างไร

พระครูภาวนาจิตรสุนทรมีความสำเร็จในการสร้างพระพุทธรูปได้เป็นจำนวนมากด้วยเหตุผลสรุปได้ ดังนี้

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ นางกัลยาณี ตราทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระครูธรรมธรไพรัตน์ ปญญาโร, เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ.(สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดภักทพันตะอาสภาราม, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

๑) ท่านเป็นลูกศิษย์หลวงปู่เทสก์ พระเกจิอาจารย์ในภาคอีสานที่มีคนนับถือมาก การที่ท่านได้ปรนนิบัติครูบาอาจารย์อย่างใกล้ชิด เป็นอันสงส์ให้มีคนมาศรัทธาท่านด้วย^{๑๖๕}

๒) ท่านเป็นกัลยาณมิตรที่ดี มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ใจใหญ่^{๑๖๖}

๓) ท่านเป็นคนกล้าทำ กล้าคิด ตัดสินใจเร็ว เชื่อมั่นตนเองสูง^{๑๖๗}

๔) ท่านตั้งใจทำจริงและมีบารมี^{๑๖๘} และมีสัจจะ ทำอะไรทำจริง คนก็ศรัทธาเชื่อมั่น^{๑๖๙}

๕) ท่านเลือกสร้างพระพุทธรูปที่ท่านศรัทธาและเผยแผ่ให้ผู้อื่นมีความเชื่อและศรัทธาได้ดี^{๑๗๐}

๖) ท่านกล้าทำท่ายในสิ่งที่ยาก ที่คนอื่นคิดว่า เป็นไปไม่ได้ยาก ท่านจะทำเมื่อท่านเห็นว่ามีดีและเชื่อมั่นที่จะเดินไปข้างหน้าด้วยความเชื่อว่า จะต้องทำได้^{๑๗๑}

๗) ท่านไม่มีผลประโยชน์จากการสร้างพระพุทธรูป ท่านให้หมด ไม่เก็บ ไม่มีสมบัติอะไรแม้แต่้อย^{๑๗๒} ท่านพอประมาณ และพอเพียง เป็นพระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีผลงานมากมาย^{๑๗๓}

๘) ท่านมีอิทธิพลที่เปี่ยมด้วยเมตตา ปรารถนาดี อ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป แม้ว่าจะไม่ได้รู้จักกันมาก่อน^{๑๗๔}

๙) ท่านมีคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ คือ อิทธิบาท ๔^{๑๗๕} ประกอบด้วย

(๑) ฉันทะ ความพอใจที่จะทำ ใฝ่ทำ และปรารถนาทำดียิ่งๆไป

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธจารักษ์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขัง, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธจารักษ์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขัง, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์เมธจารักษ์, รองเจ้าอาวาสวัดพระยาขัง, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลปัญญาคณ, เจ้าอาวาสวัดท่าโสม จังหวัดอุดรธานี, ๓๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร, รองคณบดีและอาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิฑูโช), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิฑูโช), รองเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๔.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศเนิสเซอร์รี่, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ นางกัลยานี ตรีทอง, เจ้าของธุรกิจเครื่องสำอาง, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ นางสาววรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ผู้บริหารโรงพยาบาลนวนคร, ๗ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

(๒) วิริยะ ความเพียรพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง

(๓) จิตตะความคิดมุ่งไป เอาจิตฝึกฝั อุทิศตัว

(๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง ทดลอง วางแผน คิดค้น หาทางแก้ไข ปรับปรุง^{๑๘๖}

๑๐) ท่านมีธรรมประจำใจอันประเสริฐ คือพรหมวิหาร ๔^{๑๘๗}

(๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข

(๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

(๓) มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง เข้มแข็ง เบิกบาน

(๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง^{๑๘๘}

๑๑) ท่านมีธรรมของสัตตบุรุษหรือคุณสมบัติของคนดี คือ สัปปริยธรรม ๗^{๑๘๙} ได้แก่

(๑) ฐัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล

(๒) อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก

(๓) อัตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

(๔) มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี

(๕) กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน

(๖) ปริสัญญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติ

(๗) ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปโรปริญญตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้การดำเนิน ขกย่อง หรือแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๑๙๐}

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ นางจิริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๘๗} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ นางจิริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๐.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ นางจิริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

๑๒) ท่านสร้างสื่อประชาสัมพันธ์มาก มีประโยชน์ในการให้ความรู้ทางวิชาการ พระพุทธศาสนา^{๑๕๑}

๑๓) ท่านเปลี่ยนนิสัยคนด้วยความดี การให้แบบอย่าง ทำให้เกิดศรัทธา^{๑๕๒}

๑๔) บุคลิกลักษณะของท่านน่าเชื่อถือ จูงใจได้^{๑๕๓}

๑๕) ท่านมีบิรารดี คนไม่มีบิราร ทำอะไรไม่ได้ บิรารของท่านมีลาก มียศ มีเงินทองมาก^{๑๕๔}

๑๖) ท่านมีพลังศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าและพระพุทธปฏิมาแล้วนำมาเชื่อมโยงให้มวลชนมีศรัทธาและสามัคคี ทำให้งานของท่านสำเร็จ^{๑๕๕}

๑๗) ท่านมีเจตนาสะอาดบริสุทธิ์ ในการยกย่อง พระศาสดา และพระบูรพาจารย์ กตัญญูต่อแผ่นดินเกิด ซึ่งเป็นบุญที่ท่านต่อบุญไปสู่มวลชน^{๑๕๖}

ไม่ทราบว่าเป็นยังไง ท่านพูดแล้ว เราก็อยากสร้างพระกับท่าน สร้างไปตั้งหลายองค์ พระพุทธเจ้าองค์ดำ พระพุทธเมตตา ทั้งสององค์อยู่ที่วัดสิริกมลาวาส กรุงเทพฯ สร้างหลวงปู่โต หมอชีวกโกมารภัจจ์ และพระปางประสูติ๒๒ องค์ ร่วมบุญกับท่านตลอดในช่วงที่ไปไหนมาไหนได้ ตอนนี้อายุมากแล้ว ไปไม่ไหว^{๑๕๗}

ท่านไม่เคยคิดคำพูด สร้างพระกับผมมาเป็นร้อยๆองค์ ท่านพูดคำไหนคำนั้น ผมไม่เคยต้องทำสัญญาอะไรกับท่านเลย แต่คนอื่นไม่ได้นะ^{๑๕๘}

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นางจริยา จตุพร, ประชาสัมพันธ์โครงการพระพุทธเจ้าองค์ดำ, ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นางราณี ภูววรรณชัยกุล, อดีตผู้บริหาร ฝ่ายต่างประเทศ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๕} พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พีรพล วิโรจน์), เจ้าอาวาสวัดนิคมฝั่ง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๖} พระครูศรีนิคมพิทักษ์ (พีรพล วิโรจน์), เจ้าอาวาสวัดนิคมฝั่ง ๑๖, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวพิสมัย สุพรรณเกษย์, เจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนถนนอมพิศเนิสเซอร์รี่, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ สุรินทร์ (ช่างเหรียญ) รอดด้วดี, เจ้าของโรงหล่อไตรรัตน์ปฏิมากรรมฯ, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๔.

๔.๒ สรุปแนวคิดของผู้วิจัย

ความสำคัญของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมของพระพุทธเจ้าได้ดีที่สุด ทำให้เกิดเป็นพุทธานุสติ และสามารถต่อยอดไปสู่ธรรมมานุสติจนกระทั่งเกิดปัญญาไปสู่การบรรลุธรรมได้ เพียงแต่บุคคลต้องมีความศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแท้จริงจึงจะสัมผัสกับพลังแห่งพุทธานุภาพได้ พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมที่ดีที่สุดหรือไม่ขึ้นกับแต่ละบุคคล คนที่มีปัญญาแล้วอาจไม่ต้องพึ่งพาพระพุทธรูปก็ได้ แต่การมีพระพุทธรูปและบูชาด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาจะสมบรูณ์แบบ ส่งผลดีต่อจิตใจของตนเอง เป็นสิริมงคลแก่คนและสถานที่นั้น

พระพุทธรูปในวัดที่มีการสวดมนต์สักการะทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ย่อมเกิดสิริมงคล เพราะมีพลังจิตของมวลชน การไปสักการะพระพุทธรูปที่วัดจึงสามารถสัมผัสพลังพุทธานุภาพได้ดีกว่า พระพุทธรูป ต้องสื่อให้ครบถ้วน เหมือนมีพระพุทธ ต้องมีพระธรรมและพระสงฆ์ จึงครบองค์ ๓ ของพระรัตนตรัย ชาวพุทธต้องมีทั้งพุทธานุสติ ธรรมมานุสติและสังฆานุสติ มีพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชาให้ครบองค์พระรัตนตรัยเพื่อให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองต่อไปได้

พระพุทธรูปมีอยู่มากมายในประเทศไทย จึงเป็นสัญลักษณ์ของสังคมไทย พระพุทธรูปเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกของชาวพุทธ เป็นศูนย์กลางแห่งงานบุญในพระพุทธศาสนา และศาสนพิธี วัฒนธรรมและประเพณีไทยผูกพันกับพระพุทธรูปทำให้ชาวบ้านมีความสมัครสมานสามัคคี สร้างนิสัยที่ดี มีศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงามมาช้านาน

ในปัจจุบัน ความศรัทธาในพระพุทธรูปเปลี่ยนไปเพราะแนวคิดสมัยใหม่ ไม่เชื่อในรูปเคารพ ไม่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป ไม่ให้ความเคารพว่าเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า ทำให้มีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปอย่างไม่ถูกต้อง แต่การมองพระพุทธรูปเป็นเพียงเปลือกของพระพุทธศาสนานั้น ก็ย่อมจะได้เปลือก ถ้ามองอย่างปัญญาที่จะได้ปัญญา ขึ้นกับว่า จะมองในแง่มนุใด

พระพุทธรูปมีความงดงามด้วยพุทธลักษณะของมหาบุรุษที่สื่อธรรมในการสร้างบารมี ภูษาคี ภูษุมิและกฎแห่งกรรม พุทธศิลป์เป็นสื่อธรรมที่ประกอบเป็นความงามในบุคลิกลักษณะ และสะท้อนจิตอันเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีทั้งพุทธานุภาพและพระพุทธรุคขององค์พระพุทธเจ้า ปางของพระพุทธรูปสื่อพุทธประวัติและพุทธกิจและยังสะท้อนธรรมในพระจริยาวัตรของพระองค์ พุทธานุภาพของพระพุทธรูปมีมากมายเป็นที่ประจักษ์จึงไม่ใช่เรื่องมลายแต่อย่างใด แม้แต่ในงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปก็มีให้ศึกษาได้

พระพุทธรูปเป็นศูนย์กลางการสวดมนต์ภาวนาซึ่งในการปฏิบัติเท่านั้นจะทราบในผลดี

ที่เกิดขึ้นโดยมนต์ต่างๆที่เป็นพุทธคุณ ความศรัทธาในพระพุทธรูปต้องต่อยอดจากเปลือกไปสู่แก่น จากรูปไปสู่นาม จากคุณค่าภายนอกไปสู่คุณค่าภายในเพื่อเข้าถึงและหยั่งรู้จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด

พระพุทธรูปนารายได้มาสู่วัด ท้องถิ่น และประเทศชาติ ช่วยด้านภัยพิบัติ เป็นขวัญกำลังใจ เป็นที่พึ่ง ส่งเสริมความรักความสามัคคี ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาพระพุทธรูปและส่งเสริมให้สังคมชาวพุทธมีองค์ความรู้เรื่องพระพุทธรูปเพื่อจะได้เข้าถึงแก่น นาม และคุณค่าภายในของพระพุทธรูปเพราะพระพุทธรูปคือเอกลักษณ์ของชาวไทยและสมบัติล้ำค่าของชาติ

การสร้างพระพุทธรูป

ความศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูปเป็นบุญก่อให้เกิดปิติ มีอานิสงส์ สามารถเกะหนุนหลุดพ้นอบายภูมิได้ งานวิจัยบ่งบอกได้ว่า คนที่มีโอกาสสร้างจะเข้าใจได้ ว่า ทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ละชั่วกลัวบาป เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี รักและบำรุงพระพุทธศาสนามากขึ้น จนถึงขั้นมีปัญญาที่จะนำไปสู่การหลุดพ้น

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธเป็นสิ่งที่ควรทำไม่มีข้อโต้แย้ง ผู้ใดมีศรัทธาสร้างพระพุทธรูปก็ไม่ควรห้ามบุญแต่ควรอนุโมทนาบุญด้วย แต่การสร้างพระพุทธรูปยังมีแนวคิดที่แตกต่างกันมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เจื่อนใจที่ไม่เห็นด้วย คือพระพุทธรูปมีมากแล้วและยังไม่มียุทธศาสตร์จัดการอย่างเหมาะสม ประเทศไทยไม่ได้ขาดพระพุทธรูปแต่ยังขาดในเรื่องอื่นๆอีกมากมาย แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีกุศโลบายที่แยกคายเป็นประโยชน์ก็สร้างได้

การสร้างพระพุทธรูปมีเหตุเหนือธรรมชาติปรากฏไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะเป็นพลังจิตบริสุทธิ์ของความศรัทธา ทั้งนี้ ไม่ใช่ชวนเชิญให้คิดอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ควรน้อมมาในเรื่องความจริงที่เคยเกิดขึ้นในพระพุทธรูปประวัติของพระพุทธเจ้าและคำสั่งสอนของพระองค์ จะเกิดศรัทธามากขึ้น เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีพุทธวิสัยเหนือสามัญจริง มีเทศนาปาฏิหาริย์และมีฤทธิ์จริง เพื่อให้เข้าใจว่า ในสมัยนั้น การฝึกฝนทางจิตศาสตร์รุ่งเรืองมาก พลังจิตสามารถนำมาใช้ได้แม้ในปัจจุบันก็ทดลองพิสูจน์ได้ ไม่ใช่ความเท็จ จะได้มีความเชื่อศรัทธามากขึ้น แต่ก็ต้องเชื่อแบบมีปัญญา และตระหนักว่า พระองค์ให้รู้แต่ไม่ให้ติด ให้ทิ้ง แต่ถ้าไม่เชื่อก็พิสูจน์เอง พิสูจน์ด้วยปัญญา อย่าหลงอาจารย์ คัมภีร์ตามหลักกาลามาสูตร ๑๐

ผู้ที่สร้างพระพุทธรูปบางท่านมาสร้างพระพุทธรูปเพราะได้รับสื่อสัมผัสพิเศษ หรือมีนิมิตมาขอให้สร้าง หรือมีบุญที่จะได้สร้าง หรือได้อธิษฐานจิตไว้ก่อน การสร้างพระพุทธรูปในสมัยปัจจุบัน ใช้ปัจจัยทรัพย์สร้างขึ้น สะดวกกว่าในอดีต สิ่งที่ต้องมาเติมพลังศรัทธาคือ พิธีกรรม ศาสนพิธี การสวดมนต์ การปฏิบัติธรรม การสร้างบุญ ให้ทาน เพื่อแผ่บุญที่บริสุทธิ์ไป

อย่างกว้างขวาง

พิธีกรรมต่างๆ ใช้ปัจจัยทรัพย์มาก พระสงฆ์จึงต้องมีบารมี และมีกัลยาณมิตรและผู้ศรัทธามากจึงสร้างได้ผู้สร้างพระพุทธรูปอย่างสมบูรณ์แบบ แต่ต้องมีสติว่า การทำบุญอย่างพุทธะคืออะไร ปัจจัยที่สนับสนุนมีเพียงพอ ไม่ลำบากเดือดร้อนกรอบกรัว ดังนั้น ควรเดินสายกลางในการสร้างพระพุทธรูป คือ ไม่มุงมั่นจนเกินกำลังหรือหักโหมเกินไปจนมีผลต่อสุขภาพและได้บุญไม่เต็มที่ ไม่ควร เป็นหนี้สินเพื่องานบุญ ควรให้ความรู้และชี้แจงให้สังคมทราบในองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูป นอกจากนี้ ทางเลือกอื่นในงานบุญที่มีความสำคัญ พระสงฆ์อาจบอกบุญในทางเลือกอื่นให้ผู้ศรัทธาทราบ ทั้งในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและช่วยเหลือสังคม เพราะพระสงฆ์เองก็มีบทบาทสงเคราะห์สังคมอยู่มาก

กรณีศึกษาพระครูภาวนาจิตสุนทร

พระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระสงฆ์ที่รักษาพระธรรมวินัย มั่นคงในศีลธรรมอันดีงาม รักในความยุติธรรม กล่าวหาญที่จะทำเป็นแบบอย่างแก่สังคม พร้อมทั้งมีความโอบอ้อมอารี มีความเมตตากรุณาต่อทุกคน เสร้นิยม สุภาพ สุขุม รอบคอบ พุคจริง ทำจริง รักษาคำพูด สอดคล้องกับหลักการพระพุทธศาสนาที่ว่า อวิปฏิสาร คือไม่เกิดความเดือดร้อนใจมีแต่ความเข้มแข็งใจ ช่วยเป็นแรงใจในการเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ประชาชน ท่านกล้าเสนอแนะเพื่อสังคม ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ มีความสับสนวุ่นวายมาตลอดเวลา เป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง การพระศาสนา เป็นต้น โดยมากจะไม่ค่อยมีใครกล้าเสนอแนะในบางสิ่งบางอย่าง หรือกล้าทำในสิ่งที่ค้านกับแนวคิดของคนในสังคม

พระครูภาวนาจิตสุนทร มีคุณสมบัติส่วนตัวตรงกับหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ และ อิทธิบาท ๔ และมีบุคลิกลักษณะที่สำคัญของนักเผยแผ่ที่ดี คือ ความสามารถในการพูดโน้มน้าวใจ อริสโตเติลกล่าวถึงเมื่อ ๒๐๐๐ ปีล่วงมาแล้วว่า บุคลิกของผู้พูดเป็นสาเหตุสำคัญของการโน้มน้าวใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีผู้รับฟังไม่รู้ความจริงในเรื่องที่ฟัง หรือความเห็นถูกแบ่งแยก พระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นพระสงฆ์ที่โน้มน้าวใจให้เกิดศรัทธาสร้างพระพุทธรูปได้ดีจากความสำเร็จที่ผ่านมาดังนี้

- (๑) เป็นผู้มีสติปัญญาลึกซึ้ง มีไหวพริบไหวพริบชาญฉลาดด้วยวิจารณ์ญาณอย่างดี (Intelligence)
- (๒) เป็นผู้มี ความปรารถนาดีต่อผู้พูด มีความตั้งใจจริงที่จะรักษาประโยชน์ให้ (Good will)
- (๓) เป็นผู้มีวินัยดี มั่นคงในศีลธรรม (Good Character) คือ เป็นผู้รักความยุติธรรม กล้า

หาญ ยับยั้งชั่งใจ มีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เสดรนิยมนุภาพ สุขุม รอบคอบ พุดจริง ทำจริง รักษา คำพูด^{๑๕๕}

ในแง่คุณสมบัติผู้เผยแผ่ที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ มีจุดเด่นที่หลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ

การสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาฯ มีความแตกต่างเพราะไม่ได้สร้างให้ตนเอง หรือวัดของตนเอง แต่สร้างเพื่อประโยชน์ด้วยเจตนาดี บริสุทธิ์ เพื่อเป็นทานและด้วยความเมตตาต่อญาติโยมในการทำบุญกิริย้าวัตถุให้ถึงพร้อม มีกุศลโลบายเผยแผ่องค์ความรู้ในพระพุทธรูป พระพุทธเจ้า และพระพุทธศาสนา อย่างครบถ้วน ทั้งการเทศนาให้ธรรม ให้ไปแสวงบุญเพิ่ม ศรัทธา กระตุ้นการสวดมนต์ เผยแผ่พระพุทธรูปคุณของพระพุทธเจ้า ขวนขวายการทำงานในพระศาสนา ได้พบพระสงฆ์ที่เป็นเนื้อนาบุญ ให้เอกสาร หนังสือ ชักชวนทำบุญต่อองค์ประกอบของพระศาสนา คือ ต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทำให้ได้พบกัลยาณมิตรได้ชักชวนไปในทางแห่งบุญกุศล ได้เข้าใจในพลังแห่งการอธิษฐานเพื่อความหลุดพ้น ให้พ้นทุกข์ ได้มรรค ได้ผล

ในส่วนตัวของพระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นพระอริยะสงฆ์ของญาติโยม แต่มีความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่พระอริยะสงฆ์ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ท่านมีความดี แต่ก็มีจุดด้อยบางเรื่อง เกิดจากท่านปรารถนาพระโพธิญาณทำให้ท่านต้องใกล้ชิดกับผู้คน ต้องทำงานทางโลก จึงมีชีวิตทั้งด้านสำเร็จ ไม่สำเร็จ ผู้วิจัยไม่ได้คิดใจในความสำเร็จในการสร้างพระพุทธรูปของท่าน ไม่ได้คิดใจในความปรารถนาเฉพาะตัวที่จะไปสู่มรรคาแห่งพระโพธิสัตว์ของท่าน แต่ผู้วิจัยต้องการเผยแผ่ผลงานที่มีคุณประโยชน์ของพระครูภาวนาจิตสุนทร ที่เป็นแบบอย่างของผู้มีความมุ่งมั่นปรารถนาดี ต่อพระพุทธศาสนาและต่อชาวโลก โดยไม่มีคำว่า ตัวกูของกูก่อนการให้ผู้อื่นเลย แม้จะต้องเสียสละ ด้วยชื่อเสียง ลาภ ยศ สรรเสริญ และแม้แต่ชีวิตของตนเอง

^{๑๕๕} อรวรรณ ปิณฑนโสภา, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

พระพุทธรูปจัดเป็นรูปปมาณิกา คือ เลื่อมใสในรูปเป็นประมาณ บุคคลมักมีความเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งที่มองเห็นได้จับต้องได้ภายนอก เพราะพระพุทธรูปเป็นสื่อทางรูปที่เข้าใจได้ง่ายที่สุดว่า เป็นองค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าผู้ใดมีศรัทธาในพระพุทธรูปแล้วก็จะยอมกราบสักการบูชาเมื่อได้พบเห็น ดังคำว่า

เยเกจิ พุทธัง สะระณัง คตะเส นะเต คะมิสสันติ อะปายะภูมิง

ชนทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงพระพุทธรูปว่าเป็นสรณะ

ชนทั้งหลายเหล่านั้นจะไม่ไปสู่อบายภูมิ

พุทธศาสนิกชนไทยในสมัยก่อนมีความศรัทธาในพระพุทธรูป แม้ไม่รู้ธรรมมาก แต่ไปวัด ไหว้พระพุทธรูป ไปทำบุญ ใส่บาตรพระสงฆ์ รับศีล ๕ ศีล ๘ และรับพรจากพระสงฆ์กันเป็นประจำ เพราะมีศรัทธาเต็มเปี่ยม คือ สัทธาญาณสัมปยุต อันสนับสนุนการปฏิบัติธรรม ได้แก่ กัมมสัทธา คือ ความเชื่อเรื่องกรรม วิปากสัทธา คือ ความเชื่อเรื่องผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา คือ ความเชื่อเรื่องสัตว์มีกรรมเป็นของตนทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธรูป เรื่องกรรม โดยไม่ได้คิดหาเหตุผลตามหลักของกาลามสูตร๑๐ แต่อย่างใด

พระสงฆ์ในยุคก่อนก็ได้รับความนับถือ เป็นที่เคารพกราบไหว้ของชาวบ้าน ด้วยความเชื่อว่า พระสงฆ์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความขลัง บางรูปก็มีญาณหยั่งรู้ด้วยการปฏิบัติ และถือว่า เป็นสาวกของพระพุทธรูปซึ่งเป็นที่เคารพอย่างสูงสุด เมื่อพระสงฆ์เป็นผู้นำในศาสนพิธีต่างๆก็ต้องมีพระพุทธรูปเป็นประธานทุกครั้งเพราะอาศัยพุทธานุภาพของพระพุทธรูปสื่อผ่านมาที่พระพุทธรูป โดยพระสงฆ์เชื่อมโยงมาให้เกิดเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้าน

ในสมัยก่อน พระสงฆ์สร้างพระพุทธรูป โดยนำให้ชาวบ้านช่วยกันสร้างอย่างมีสามัคคี ด้วยความพยายาม ด้วยการตั้งใจ ด้วยศรัทธาในแต่ละขั้นตอนของการสร้าง แม้การเลื่อมใสเพียงคุณค่าของศิลปวัตถุ หรือพุทธศิลป์ อันประกอบไปด้วยราคาทำให้หลงใหลพอใจในรูปอย่างมกมาย หรือเชื่อเพื่อความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ มิติเร้นลับ และพิธีกรรมต่างๆ แต่ความ

เลื่อมใสนี้ก็ได้ขัดแย้งกันในสังคม เพราะความศรัทธานั้นเป็นสัมมาทิวฐิที่อาจใช้รูปเพื่อให้เข้าถึงในแก่นธรรมได้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่บุญกุศล เป็นคุณธรรมสำคัญดังพุทธภาษิตว่า “สัทธารวบรวมไว้เพื่อเสถียร”

สัทธานุภาพสัมปยุตในพระพุทธรูปซึ่งเป็นการระลึกถึงพุทธานุสติ และพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้ามีประโยชน์มาก ดังนี้

๑. เป็นธรรมที่เกิดก่อน ก่อให้เกิดพลังเป็นพละ ๕ จนเข้าถึงธรรมเพื่อการหลุดพ้น

๒. เป็นธรรมนำสู่ความเจริญ ทั้งโลกียะและโลกุตระ ทางโลกียะ มีความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ทำงานเต็มความสามารถ อุตสาหะวิริยะ ไม่ทอดทิ้งงาน มีความรัก ความพอใจให้กิจนั้นเจริญไปเรื่อยๆ และในทางโลกุตระ ศรัทธากระตุ้นให้เกิดธรรม มีความเพียร ปฏิบัติ พัฒนาทางปัญญาจนพ้นจากทุกข์ และพบความสุขตลอดไป

๓. เป็นธรรมที่สร้างพลัง ท่วมเทอฐิตศนด้วยความเพียรในทางที่ดีและประกอบด้วยปัญญา

๔. เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสงบเย็น เมื่อมีสัทธา ดังในพระรัตนตรัย เชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรมจนจิตมีความอัมเอบ ผ่องใส มีปิติ ปีสัทธา สงบเย็นในการปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์

สุขา สทฐา ปติญฐิตา สัทธาตั้งมั่นแล้วทำให้เกิดความสุข ปัจจัยที่ทำให้เกิดศรัทธาด้วยเหตุ ๗ ประการ คือ

๑. โยนิโสมนสิกาโร ใส่ใจโดยอุบายอันแยบคายว่า พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า

๒. ปฎิรูปเทสวาโส อยู่ในประเทศอันสมควร พระพุทธรูปมีที่ตั้งอันสมควรแก่การสักการบูชาของหมู่ชนในถิ่นนั้น

๓. สปปริสุปสเสโว คบหาสมาคมกับสัตตบุรุษ ได้พบกัลยาณมิตรสาธุชนจากการสร้างพระพุทธรูปเป็นเหตุให้ชักชวนไปในทางอันเป็นกุศล

๔. สทฐมมุตฺตวณํ ฟังพระสัทธรรมโดยเคารพ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปล้วนแต่เป็นบุญกุศลอันพึงสดับรับฟัง

๕. สทฐมมุตฺตมุตตา หันหน้าเข้าไปหาพระสัทธรรม พระพุทธรูปเป็นองค์ประกอบสำคัญของพระรัตนตรัยเป็นเหตุให้เลื่อมใสในพระสัทธรรม

๖. ปุพฺเพ กตปุญฺญา ทาบุญกุศลไว้ในกาลก่อน จึงมีบุญที่ไม่ตระหนี่ในทรัพย์ที่นำมาสร้างพระพุทธรูป เป็นการต่ออนุญารมิตีที่เคยทำไว้ ช่วยนำไปสู่การหลุดพ้นจากอภายภูมิ การเกิดในภพภูมิที่ดี จนถึงการหลุดพ้น และการเป็นพระโพธิสัตว์

๗. อุตฺตสมฺมาปณฺธิ ตั้งตนไว้ชอบ เมื่อสักการบูชาพระพุทธรูปย่อมเกิดความปิติ

สงบร่มเย็น เมื่อได้สร้างพระพุทธรูปไปไว้ที่ใดก็ชวนชาวไปทำบุญต่อในที่นั้น

แต่ความปิติอิ่มเอิบใจในพระพุทธรูป จะมีมากหรือน้อยขึ้นกับแต่ละบุคคล พระพุทธรูปจะเป็นสื่อทางธรรมได้เพียงใดก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลเช่นกัน เพราะความคิดแค่เห็นพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรูปเท่านั้นยังไม่เพียงพอจะเข้าถึงพระพุทธรูปเจ้า เหมือนกับเห็นพระไตรปิฎกก็แค่เห็นแต่ไม่รู้หลักธรรมเพราะไม่เคยรู้ ไม่เคยอ่าน ไม่เคยได้ยิน เหมือนกับเห็นพระสงฆ์ก็แค่เห็นคนห่มผ้าเหลืองไม่เคยไหว ไม่เคยใส่บาตร ไม่เคยทำบุญ ไม่เคยฟังธรรม ไม่เคยมีจิตเลื่อมใสที่ท่านเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ก็ไม่เข้าถึงเช่นกัน

เมื่อทุกสิ่งเป็นเพียงแค่สมมุติ พระพุทธรูปก็เป็นแค่สมมุติ พระธรรมก็เพียงสมมุติ พระสงฆ์ก็เพียงสมมุติ พระพุทธศาสนาก็สมมุติ ตัวตนเราก็คงสมมุติ ไม่มีทั้งรูป ทั้งนามเป็นสูญญตา ได้ก็ถือว่าเข้าสู่กระแสโลกุตระแล้ว แต่สมมุตินั้นคืออะไร ถ้าสมมุติคือ วิมุติ บริสุทธิสะอาด ไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้ว ปราศจากกิเลสแล้ว จิตก็อยู่เหนือโลกียะแล้ว ไม่มีความจำป็นที่จะพึ่งพาสิ่งใด เพราะได้บรรลุดุริยธรรมขั้นสูงสุดแล้ว ไม่ต้องพึ่งพาทั้งพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ทั้งสิ้น แต่ถ้าถามว่า มีผู้ถึงพร้อมเช่นนั้นแล้วหรือ ยากยิ่งนัก

บุคคลมีหลายระดับ ต่างมีสติปัญญาแตกต่างกัน ความชอบก็ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ไม่ว่าจะเข้าถึงพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม หรือพระสงฆ์ ก็ต้องแล้วแต่บุคคลทั้งสิ้น ศาสนานั้นก็คือความศรัทธา ความศรัทธาถือเป็นหลักการเบื้องต้นที่จะเข้าถึงศาสนาได้ พระพุทธศาสนาก็เช่นกันเพราะต้องเข้าถึงเบื้องต้นด้วยความศรัทธาก่อน แต่ก็มีเฉพาะบุคคลพิเศษน้อยนิดที่อาจเข้าถึงด้วยปัญญาเลย ก็ได้ แต่จะต้องมีศรัทธาแล้วเข้าถึงโดยทางใด บุคคลมีความเสรีที่จะเลือกด้วยตนเอง

พระพุทธรูปเป็นศาสนวัตถุที่เรียกว่าอุเทสิกเจดีย์แทนองค์พระพุทธรูป ซึ่งเป็นลำดับต้นของอุปาวารบุคคล คือ บุคคลที่มีคุณความดีพิเศษ สมควรสร้างพระสถูปไว้สักการบูชา การสักการะพระพุทธรูปเป็นพุทธานุสติ ซึ่งอยู่ในลำดับต้นของอนุสติ ๑๐ (อารมณ์อันควรระลึกถึงเนื่องๆ) อันจัดเป็นกรรมฐาน ๑ ใน ๔๐ กองที่เป็นอุปกณ์ในการฝึกอบรมจิตเป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา พระพุทธรูปจึงมีความสำคัญในพระพุทธศาสนา

การสร้างพระพุทธรูปด้วยเจตนาที่ดี ที่บริสุทธิ์ เมื่อทำแล้วมีศรัทธาเกิดความปิติอิ่มเอมใจ ถือเป็นการเข้าถึงพระพุทธรูปเจ้าและพระพุทธศาสนาด้วย แต่ถ้ามีปัญหาก้าวหน้าไปถึงหลักธรรมของพระพุทธรูปเจ้านำมาปฏิบัติจนบรรลุธรรมได้ก็ถือว่าดีที่สุด พระพุทธรูปเจ้าได้รับคำยกย่องจากองค์การสหประชาชาติว่า เป็นพระบรมศาสดาเอกของโลกและพระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ พระธรรมของพระองค์ท่านต่อการพิสูจน์และพระองค์ก็ได้เชิญชวนให้มาพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์

ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้าเมื่อได้เกิดขึ้นแล้วต้องมีปัญญารองรับ ไม่ใช่ศรัทธาด้วยอารมณ์อย่างไม่มีเหตุผล เพราะจะเป็นความเชื่อที่มง่าย ศรัทธาแบบที่ถูกต้องจึงจะนำมาใช้ได้ ในกระบวนการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดความมั่นใจที่จะเข้าใจในธรรมนั้น และต้องเข้าใจให้อยากพิสูจน์ในธรรมนั้นที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ว่า เป็นความจริงอย่างไรเพื่อก้าวไปสู่ความรู้ขั้นสูงสุดต่อไป

คุณประโยชน์ของความศรัทธาในพระพุทธรูปหรือการสร้างพระพุทธรูป เป็นไปใน ๒ ลักษณะ คือ ทำให้เกิดปิติ และปีติสัทธา (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาและทำให้เกิดวิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติทดลองธรรมของพระพุทธเจ้าที่เชื่อดด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจนกระทั่งถึงภาวะที่หลุดพ้นจากอวิชชาและวิภวาทกิเลสเช่นเดียวกับพระองค์ ศรัทธานี้ก็จะนำไปสู่ปัญญา ส่วนความก้าวหน้าในปัญญามั่นคงแน่นแฟ้นได้ ก็ต้องคิดหาเหตุผลจนมั่นใจจนถึงขั้นทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความจริงประจักษ์แก่ตน และหมดความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ โดยไม่ต้องขอร้อง ไม่ต้องบังคับไม่ต้องข่มขู่

ความศรัทธานั้นจึงไม่ได้คิดที่พระพุทธรูป หรือแม้แต่คิดในองค์พระศาสดาเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ละเสีย เพราะศรัทธาที่แรงด้วยความรู้สึกทางอารมณ์ เป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ ในขั้นสุดท้าย

องค์พระพุทธเจ้า และพระปัจเจกพระพุทธเจ้า อาจทรงเริ่มมรรคาที่ตัวปัญญาได้เลยโดยไม่ผ่านศรัทธา แต่เกิดจากสัมมาทิฐิในองค์มรรคเท่านั้น เพราะพระองค์ท่านเหล่านั้นได้สร้างบารมีมาอย่างมากมายมาแล้ว จึงไม่ต้องอาศัยความศรัทธามาเป็นเครื่องเชื่อมโยง มนุษย์ปุถุชนธรรมดาต้องอาศัยศรัทธาเชื่อมโยงไปสู่ปัญญา เมื่อพระพุทธรูปสามารถเป็นเครื่องเชื่อมโยงไปสู่วัตถุประสงค์ คือ พระธรรมเพื่อการพ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้า ก็นับได้ว่า เป็นเครื่องมืออันวิเศษ เช่น ที่คนบางคนได้พูดว่า คนเรากินอาหารอร่อยจะบอกว่า อร่อยอย่างไร คนอื่นก็เข้าไปไม่ถึง เหมือนกับการบูชาพระพุทธรูปแล้วสัมผัสถึงพลังพุทธานุภาพของพระองค์ หรือการสร้างพระพุทธรูปแล้วเกิดปิติอิมมัญญสูงสุดจนเข้าถึงปัญญาที่มีพุทธานุสติเป็นอารมณ์ คนเหล่านี้ ย่อมเข้าใจว่า พระพุทธรูปมีความพิเศษอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ แต่ในที่สุด ศรัทธาที่นำมาซึ่งปัญญาแล้วก็จะไปถึงจุดหมายเช่นเดียวกันได้โดยไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นอีกเพราะสิ่งนั้นได้ประทับไว้ในใจแล้ว คือ รู้เห็นประจักษ์ จึงไม่ต้องเชื่อต่อผู้ใดหรือเชื่อในเหตุผลใดๆอีก เฉกเช่น พระอรหันต์ ที่มีคุณลักษณะ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา (อัสสัทธา)

พระพุทธรูปที่เข้าถึงผู้มีศรัทธาให้เชื่อมโยงจากความเชื่อหรือศรัทธา มาเป็นความเห็นหรือเข้าใจโดยเหตุผล (ทิฐิ) จนเป็นการรู้การเห็น (ญาณทัสสนะ) นั้น ในขั้นสุดท้ายก็ไม่มีศรัทธาเหลืออยู่อีกเลย แม้กระนั้นก็ไม่ใช่ว่า จะเกิดมีความเชื่อมั่นในตนเองแบบมีกิเลสในรูปอหังการ ที่

เห็นว่า สิ่งนั้นดี สิ่งนี้ไม่ดีเพราะจะกลับเป็นผลร้ายไป จึงต้องรู้ ต้องเข้าใจตามความเป็นจริง ไม่ควรตีค่าตนเองสูงเกินไป แต่ก็ไม่ควรดูแคลนผู้อื่นโดยเด็ดขาด

ขั้นตอนที่จะก้าวจากความศรัทธาไปสู่ปัญญานั้น จะต้องสร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามๆ กันมา (ตามแนวกาลามสูตร) ไม่เอาความรู้เห็นเข้าใจของคนไปผูกขาดความจริง และยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของทุกฝ่ายทุกด้าน ด้วยใจที่เป็นกลาง ไม่ขึ้นกรณียัดคิดแต่สิ่งที่ตนรู้เท่านั้นว่า ถูกต้องเป็นจริง ไม่ด่วนตัดสินว่าพระพุทธรูปเป็นวัตถุ ไม่สำคัญ เชื่อมโยงธรรมไม่ได้ เพราะความคิดของตนนั้นถูกต้อง ให้ใช้ปัญญาที่เป็นทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ไม่ใช่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งจนการพิสูจน์ความเชื่อนั้นผิดพลาดไป

ดังนั้น ถ้าได้มีโอกาสให้ไปมีส่วนแห่งบุญ ร่วมกับผู้อื่นแล้วพิจารณาเท่าที่เห็นด้วยปัญญาตนว่า เป็นสิ่งมีเหตุมีผลอย่างไร ผู้สร้างบุญนั้น ผู้นำบุญนั้น หรือผู้มีความเห็นเช่นนั้นเป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ลำเอียง มีปัญญาริงอย่างไร จึงจะเกิดเลื่อมใส รับเอามาเพื่อคิดหาเหตุผลทดสอบหาความจริงขั้นต่อไปจนแน่แก่ใจตนว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริง จนมีความซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นแล้ว พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติพิสูจน์ทดลองปฏิบัติธรรมให้รู้เห็นความจริงประจักษ์ต่อไป

แต่ถ้ายังมีความเคลือบแคลงสงสัย ก็ต้องมีสัมมาทิฐิที่จะแสวงหาผู้รู้ ดำรา คัมภีร์ ถ้าต้องสอบถามผู้รู้ก็ต้องสอบถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ มิใช่ด้วยอหังการ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เมื่อใดที่มีจิตรู้ว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลหรือเป็นกุศล เป็นโทษหรือไม่มีโทษ วิญญูชนคติเถยนหรือสรรเสริญ เมื่อรู้เช่นนั้นแล้ว พึงยึดถือปฏิบัติธรรมที่เป็นไปในสัมมาทิฐิ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข และละเสียซึ่งมิจนาทิฐิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์เกื้อกูลหรือเพื่อเกิดทุกข์

ถ้าการสักการะพระพุทธรูปหรือการสร้างพระพุทธรูปมีอานิสงส์ มีกุศลจริงอันเป็นสิ่งที่ผู้ศรัทธาได้กระทำแล้วด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา ถึงอนุโมทนาบุญไปหรือร่วมบุญด้วยตามสมควร แต่ถ้ามีจิตเศร้าหมอง ต่อต้านก็หยุดการคิด การพูด การกระทำที่ขัดแย้งนั้นโดยการหันไปสร้างปัญญาของตนด้วยวิธีการอื่นที่เหมาะสมกับตนเอง

การสร้างอุเทสิกเจดีย์นั้น ถ้าปรโลกมีจริง ผลบุญที่ทำไว้ เมื่อเราแตกกายทำลายจันท์ไปแล้ว จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้าปรโลกไม่มี เราก็ครองตนอยู่ โดยไม่มีทุกข์ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขอยู่แต่ในชาติปัจจุบันนี้แล้ว เพราะเงินที่เราทำบุญ แรงกายที่เราช่วยเหลืองานบุญในพระพุทธศาสนา ในการสร้างพระพุทธรูป การเห็นดีชักจูงให้ผู้อื่นเชื่อหรือเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ต่อ พระพุทธรูป หรือพระศาสนาของพระองค์ ย่อมส่งผลดีเป็นสิริมงคล เป็นอานิสงส์

ถ้าบุญมี สุคติโลกสวรรค์มี นิพพานมี แต่ความเห็นของบุคคลใดเชื่อว่า บุญไม่มี สุคติโลกสวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี ไปขัดบุญในการสร้างอุเทสิกเจดีย์ผู้อื่น ดำเนินผู้อื่น อย่างไม่

บริสุทธิ์ใจ ความเห็นของเขา ก็เป็นมิจฉาทิฎฐิไป ความดำริของเขาก็เป็นมิจฉาสังกับปะไปด้วย วาจาของเขาก็เป็นมิจฉาวาจา เป็นความเห็นที่ขัดแย้งกับพระพุทธเจ้า ผู้เป็นสัพพัญญู ยิ่งทำให้คนอื่น พลอยเห็นผิดด้วยกับอสังกรรม ยกตนข่มคนอื่น ละทิ้งความมีศีลดีงาม เข้าไปตั้งอยู่ในความทุศีลเข้า ไว้เสียแล้ว บุคคลผู้นี้ก็ถูกวิญญูชนติเตียนได้ในปัจจุบันนี้เองว่า เป็นคนทุศีล มิมิจฉาทิฎฐิ เป็นนัตถิก วาท เมื่อแตกกายทำลายขันธไปแล้ว ก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาตและนรก

ผู้วิจยสรุปได้จากกรณีศึกษาการสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทรเพื่อเป็น กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ว่า พระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน ที่มีความมุ่งมั่นในการสร้างพระพุทธรูป ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์สะอาด มีความวิริยะในการทำงาน อย่างแท้จริงเป็นเวลายาวนาน ท่านเป็นผู้บำเพ็ญในการสร้างพระพุทธรูปให้แก่พุทธศาสนิกชน และได้คิดหากุศโลบายให้ผู้ที่ศรัทธามาร่วมบุญกับท่าน ได้รับบุญอย่างเต็มเปี่ยมตามหลักกรรมของบุญ กิริยัตถุ ๑๐ และให้เข้าใจในธรรมของพระพุทธเจ้า ท่านจึงเป็นแบบอย่างของพระสงฆ์ที่เสียสละ ในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่หวังลาภ ยศ สรรเสริญ ไม่คำนึงถึงคำ กัดคำกัน ขัดแย้ง หรือคำให้ร้ายต่างๆ และไม่ตอบโต้ไม่ว่าจะมีปัญหารุนแรงสักเพียงใด

พระครูภาวนาจิตสุนทรมีพระสังฆคุณถึงพร้อมและอาจเรียกได้ว่า ท่านเป็นพระอริย สงฆ์ในใจของคนจำนวนมาก แม้กระทั่งพระสงฆ์ด้วยกันเอง ด้วยเหตุผล ดังนี้

พระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระอริยสงฆ์ที่มุ่งพุทธภูมิ มีเป้าหมายจะบรรลุคุณวิเศษให้ ดับกิเลสได้โดยประกาศเพื่อมีสักกียานประจักษ์แจ้งให้ชาวโลกทราบว่า พระพุทธองค์ก็เป็น พระลัมมาลัมมพุทธเจ้าเพราะเหตุที่ได้ทรงสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความขวนขวายที่จะรู้ธรรมตามพระองค์ ได้อย่างมอภายถวายเป็นชีวิต ท่านกลางพระเถระและพระสงฆ์มากกว่า ๑๕๐ รูป (จำนวนสังฆทานที่ เตรียมให้ถวายแด่พระสงฆ์) และพระเถระผู้ใหญ่เน้นสืบรูปในงานพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปที่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นความกล้าหาญที่ต้องทนกับคำวิพากษ์วิจารณ์รอบข้าง

พระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระอริยสงฆ์ที่เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปทั่วทิศานุทิศด้วยการให้พระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ ให้ การสนับสนุนแก่พระสงฆ์ศาสนทายาททั้งในและต่างประเทศ และให้เทศนาธรรมของ พระพุทธเจ้าอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย ด้วยความวิริยะอดทนเหนือความเป็นไปได้ของบุคคลธรรมดา และเป็นพระธรรมทูตที่ประกาศพรหมจรรย์อันงาม โดยบริสุทธิ์แก่ชาวโลกอย่างกว้างขวาง

พระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระอริยสงฆ์เปรียบเป็นประจักษ์ดั่งว่า พานทองเครื่อง รองรับพระพุทธวณะ มรดกธรรมที่พระพุทธเจ้ามอบไว้ให้ ท่านช่วยกำหนดจดจำธำรงไว้และได้ นำมาเผยแผ่ตามกาลอันควรเท่าที่จะทำได้ เพื่อมิให้เสื่อมสูญ และเป็นเหตุให้มีพุทธศาสนิกชนได้รู้ และดำเนินตามรอยธรรมได้อย่างรุ่งเรือง

พระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระอริยสงฆ์ที่เป็นศาสนทายาท ผู้ปฏิบัติธรรมสืบพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มีการปฏิบัติเพื่อเป็นพุทธบูชาเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาจะไม่เสื่อมไป และเพื่อให้เห็นว่า พระอรหันต์ยังคงมีอยู่ ผู้บรรลุนิพพานก็ยังมีอยู่ หรือผู้ปรารถนาพุทธภูมิก็ยังคงมีตามอุปนิสัยภูมิธรรมแห่งภาคปฏิบัติ บุคคลผู้เป็นอริยะเช่นนี้ยังไม่ได้หมดสิ้นไปจากโลกนี้

พระครูภาวนาจิตสุนทร เป็นพระอริยะสงฆ์ ผู้นำของพุทธบริษัทในการปฏิบัติศาสนกิจ ท่านทำหน้าที่อบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้อง ทั้งพิธีกรรมหรือศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยไม่สามารถยืนยันได้ว่า พระครูภาวนาจิตสุนทร ได้ผลบุญจากการสร้างพระพุทธรูปในจิตของท่านในระดับพระอริยะสงฆ์ชั้นใดของพระอริยะสงฆ์ในหมู่แห่งบุรุษ ๔ กลุ่ม นับเรียงตัวเป็น ๘บุรุษ หรือเป็นเพียงสมมุติสงฆ์เพราะไม่มีปัญญาญาณหยั่งรู้ได้ในระดับพระอริยะสงฆ์ได้

"ยทิท จตตาริ ปุริสยุคานิ อฏฐ ปุริสนุกคฺคา เอส ภควโต สวากสงฺโฆ"

“พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้แก่หมู่แห่งบุรุษ ๔ กลุ่มนับเรียงตัวเป็น ๘บุรุษ คือ หมู่แห่งบุรุษ ๔ กลุ่มได้แก่ ๑. พระโสดาบัน ๒. พระสกิทาคามี ๓. พระอนาคามี ๔. พระอรหันต์ และนับเรียงตัวเป็น ๘บุรุษ

๑. พระโสดาปัตติมรรค

๒. พระโสดาปัตติผล

๓. พระสกิทาคามีมรรค

๔. พระสกิทาคามีผล

๕. พระอนาคามีมรรค

๖. พระอนาคามีผล

๗. พระอรหัตตมรรค

๘. พระอรหัตตผล

แม้กระนั้น ผู้วิจัยก็พอสรุปได้ว่า พระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นพระอริยะสงฆ์ที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

อาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรรับเครื่องสักการะที่เขานำมาบูชาถวาย

ปาปุเนยฺโย เป็นผู้ควรต้อนรับด้วยเครื่องสักการะที่เขานำมาต้อนรับคือจะไปในที่ใดก็ตาม ควรขึ้นชมยินดีแก่เจ้าของสถานที่นั้น ที่จะต้อนรับด้วยความเบาใจ

ทกฺขิณฺเนยฺโย เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานที่เขานำมาทำบุญ

อณฺุชลีกรณฺิโย เป็นผู้ควรทำอัญชลี คือการเคารพกราบไว้

อนุตฺตรํ ปุณฺณกุเฑตฺตํ โลกสุตฺตํ เป็นเนื่อนานุญอันยอดเยี่ยมของชาวโลก ไม่มีนานุญอื่นยิ่งกว่า เพราะท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ คุณเนื่อนานุญที่ดี จะเพาะจะหวานข้าวกล้า ก็มีผลไพบูลย์ การร่วมบุญสร้างพระพุทธรูปหรือการบูชาพระพุทธรูปที่ท่านนำบุญสร้างขึ้นจึงมีผลมาก มีบุญมาก

ถ้าแม้พระครูภาวนาจิตสุนทรยังไม่ได้เป็นพระสงฆ์ชั้นเกจิอาจารย์ ถ้าแม้ว่า ท่านยังไม่บรรลุลุณวิเศษอะไร หรือบรรลุลุณขั้นใดขั้นหนึ่ง ผู้วิจัยก็เห็นว่า ท่านเป็นพระสงฆ์ที่น่านับถือในระดับครูบาอาจารย์ เป็นพระสงฆ์ผู้ทรงคุณที่น่าขอวัตรปฏิบัติมาอบรมให้แก่ชาวพุทธได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ได้รู้จักพระพุทธคุณ ๓ ของพระพุทธเจ้า และธรรมของพระองค์

ด้วยเหตุที่พระครูภาวนาจิตสุนทรอาจหาญประกาศพระโพธิญาณในท่ามกลางสาธารณชนอย่างที่ไม่มีการทำมาก่อน และกล้าประกาศโครงการสร้างพระพุทธรูปที่อลังการด้วยความรักที่จะการสร้างพระพุทธรูปจนหมดใจ ในช่วงวัยและสุขภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการสานต่อปณิธานอันยิ่งใหญ่นี้ พระครูภาวนาจิตสุนทรมีเหตุผลว่า “อาตมาหวังความสำเร็จในชาตินี้ แต่ถ้าถึงจะวาจาของอาตมาเป็นไปไม่ได้ในชาตินี้ อาตมาจะยังทำต่อไปได้ในชาติต่อไป”

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) ดำรวจพระพุทธรูปทั่วประเทศทุกวัด จัดทำบัญชีพระพุทธรูปและประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป เพื่อเป็นข้อมูลในส่วนสมบัติของพระพุทธศาสนา ควรทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์เผยแพร่

๒) วัดใดที่มีพระพุทธรูปมากต้องจัดทำระเบียบโดยหาที่ตั้งอย่างเหมาะสม หรือบริจาคพระพุทธรูป ไปในที่ขาดแคลน หรือหาวิธีให้เกิดประโยชน์ที่สุดโดยความยินยอมของชาวบ้านและเจ้าภาพผู้สร้าง

๓) พระพุทธรูปที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุ พระพุทธรูปที่มีค่าสูง และมีขนาดเล็ก เคลื่อนย้ายได้ง่าย อาจเป็นภัยต่อพระสงฆ์และเสี่ยงต่อการโจรกรรม ควรจะเคลื่อนย้ายไปไว้ในพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูปซึ่งควรที่จะสร้างขึ้นใหม่และเป็นศูนย์ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูป เพื่อให้ประชาชนมีสัทธาสัมปยุต แต่ควรสร้างองค์จำลองไว้แทนองค์จริง

๔) ตั้งชื่อพระพุทธรูปทุกองค์ในวัดเพื่อการเผยแพร่พระพุทธรูป และเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่า เป็นพระพุทธรูปองค์ไหน

๕) สื่อความหมายของพระพุทธรูป ให้เป็นธรรม พระพุทธรูปปางต่างๆมีพุทธกิจอยู่เบื้องหลังต้องแจกแจงให้เป็นองค์ความรู้

๖) ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมโดยตั้งกลุ่มผู้ปฏิบัติ ไปดูแลพระพุทธรูปอื่นๆ นอกเหนือจากพระประธาน มีการจัดเตรียมที่นั่งหน้าพระพุทธรูปนั้นให้เหมาะแก่การปฏิบัติ ธรรม

๗) ทำเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับพระพุทธรูปและการสักการบูชาพระพุทธรูปอย่างถูกต้อง

๘) ควรสร้างค่านิยมให้สร้างพระพุทธรูปขนาดเล็กลง เพื่อประหยัดทุนทรัพย์แต่พวง
วัตถุประสงค์ที่เป็นงานบุญอื่น

๙) สื่อความหมายของพระพุทธรูป ให้เป็นธรรม เช่น กวนอูเป็นเทพเจ้าแห่งความ
ซื่อสัตย์ พระพุทธรูปปางต่างๆมีพุทธกิจอยู่เบื้องหลังต้องแจ่มแจ้งให้เป็นองค์ความรู้ นอกจากนี้
พระรูปของพระบรมโพธิสัตว์ก็สื่อความหมายได้ในทำนองเดียวกัน

๑๐) สร้างกระแสการสวดมนต์บูชาพระพุทธรูป พร้อมคำแปล เพื่อให้ซึมซับในจิตใจ
เลือกจำนวนที่สวดเป็นเลขมงคล เช่น ๕ จบ ๑๐๘ จบ บทสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าที่น่าสนใจคือ
พุทฺธคุณ ๕ อิติปิโส นวนรหฺณ อาการวัดตสูตร มหาสมัยสูตร แต่ละบทใช้เป็นมนต์ที่มีอานุภาพได้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑) ศึกษาแนวคิดของพระอริยะสงฆ์องค์อื่นๆ ที่โดดเด่นในการสร้างพระพุทธรูป เช่น
สมเด็จพระญาณสังวร ปุริสญาณมุนี เป็นต้น

๒) ศึกษาการสร้างบารมีของพระสงฆ์ไทยที่ปรารถนาพุทธภูมิ เช่น ครูบาศรีวิชัย

๓) ศึกษาพระพุทธรูปในวัดที่แตกต่างจากนิยามเถรวาทและกุศโลบายในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาจากการสร้างพระพุทธรูป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา. พุทธประวัติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗.

_____. พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา .

กรมศิลปากร. พระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๕.

_____. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด,
๒๕๓๓.

เกษมสุข ภมาสถิต. ศิลปะกับพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานบ้านมรุระ ,เอกสาร
สิ่งพิมพ์บ้านมรุระ, ๒๕๔๔.

เขมานันทะ. ระเบียบความงามในพุทธประติมากรรม ในอันเนื่องกับทางไท. กรุงเทพมหานคร :
ปกเกล้าการพิมพ์, ๒๕๓๘.

เจียน ยัมศิริ. พุทธานุสรณ์. กรุงเทพมหานคร : บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๐.

จันทร์ ชูแก้ว. พระพุทธประวัติ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

จ.เปรี๊ญ. อาณิสส ๑๐๘ กัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : อานวยศาสน์การพิมพ์, ๒๕๑๐.

จิตร บัวบุศย์. สกุลศิลปะพระพุทธรูปในประเทศไทย : มรดกวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์อุดมศิลป์, ๒๕๐๗.

ชวน เพชรแก้ว. การศึกษาวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๐.

ชนากิต. ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.

_____. พระราชประวัติมหाराชไทย. กรุงเทพมหานคร : ปิรามิด, ๒๕๔๓.

น. ณ ปากน้ำ. **ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๕.

_____. **ปณิกะศิลป์ไทยในสายตา น. ณ ปากน้ำ : พระพุทธรูป**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓.

บรรจบ บรรณรุจิ. **พระโพธิสัตว์ลีลาศติดกับพระพุทธรูปเจ้าในอดีต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พร้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา. **พระพุทธรูปบูชา**. พระนคร : โรงพิมพ์ ส. ประสิทธิ์, ๒๕๑๒ .

พระครูธรรมธรสมนัส นันทิก และ สันติ พันเถกิงอมร. **การสร้างบารมีของพระพุทธรูปเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สามมิติเพรส จำกัด, ๒๕๔๕.

พระครูภาวนาจิตสุนทร. **ใต้ร่มพระบารมี สมเด็จพระพุทธรูปเจ้าองค์ดำ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ร่มธรรม จำกัด, ๒๕๔๒.

พระโง่น โสโร. **ชะลอความแก่**. นครสวรรค์ : นิวสรีนครคอมพิวกราฟฟิค, ม.ป.ป.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พระพุทธรูปศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระธรรมโกษาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ). **ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ**. ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๕.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). **หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด , ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **กาลานุกรม พระพุทธรูปศาสนาในอารยธรรมโลก**. บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เอส ที พี เพรส จำกัด, ๒๕๓๕.

พระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรม. **ตำนานพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕.

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร). **คำนำมัสการพุทธคุณบทประชุมสวดมนต์นัมัสการภาค ๑ คำสวดในอุทิศวิธีสำหรับภคุหัส**. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๔๖๘.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

_____. เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). พจนานุกรมบาลี-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทยูรวงค์พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘.

พัฒนจักร. พิธีต่าง ๆ และพุทธาภิเษก. กรุงเทพมหานคร : เอเชียการพิมพ์, ๒๕๑๓.

พิศวง ธรรมพันทา. สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : พีระพัสนา, ๒๕๒๓.

พุทธทาสภิกขุ. ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย พ. ศ. ๓๐๐-๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : ชามากราฟิคดีไซค์, ๒๕๐๕.

ภัทรพร สิริกาญจน. หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์สวนุญในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

มหาจุฬาลงกรณราชมหาวิทยาลัย. มหาธาตุ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.

มานิต วัลลิโธม. วิวัฒนาการสร้างพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรรมสรรพสามิต, ๒๕๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

วงศกร เข้มเฝ้า. รายงานการวิจัยค่านิยมเชิงจริยธรรมในอาชีพของหญิงค้าประเวณี. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๑.

สมทรง ปุณฺณฤทธิ. เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หนังสือธรรมบูชา, ๒๕๒๕.

สมพร ไชยภูมิธรรม. ปางพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรมสำนักพิมพ์, ๒๕๔๓.

สมาน งามสนิท. ผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธะ : ครอบรอบ ๑๐ ปี สาขาธรรมนิเทศ. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. เหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูปอู่ฟากนิสถาน : สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๕.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.ม.จ. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

สุมน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

เสถียร พันธรังสี. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ผดุงวิทยาการพิมพ์,

๒๕๑๖.

เสถียร โพธิ์นันทะ. พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๑๕.

หลวง บริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์), ศจ. เราเคารพพระพุทธรูปอย่างไร. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๓๑.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. พระพุทธรูปปางต่างๆ. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.

_____. พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์,

๒๕๑๐.

_____. พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย และตำนานพระพิมพ์ของศาสตราจารย์ ยอช

เซเดส. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๔.

หลวงพ่อดินเตอร์ (พระครูปลัดโสภิต ธีรธัมมโฆส). มหัตตจริยพุทธานุภาพ, กรุงเทพมหานคร:

บริษัทฟิล สโตน จำกัด, ๒๕๔๗ .

อรรณพ ปิลันธน์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อุทัย หิรัญโต. สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๑๕.

เอ็ดเวิร์ด โคนซ์. พุทธศาสนาประวัติสังเขป. แปลโดย สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๑๖.

(๓) วิทยานิพนธ์

กิริติ กมลประเทืองกร. “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษา

พุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาประสิทธิ์ รวมพิมาย. “บทบาทพระธรรมทูตในประเทศ: ศึกษากรอบความคิด โครงการ

พระธรรมทูต สำนักงานพระธรรมทูตสาย ๒ เฉพาะกรณีของศูนย์งานพระธรรมทูต

จังหวัดลพบุรี”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

- พระมหามนตรี วุฒิกโก. “อิทธิพลของวัดมณฑล ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.
- พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี). “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาททจารี)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระสุชาติ วชิรปัญญา (นาอุดม). “ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑ .
- พันเอกหญิงฟองสมุทร วิชามูล. “ศึกษามหาปริสลักษณะของพระพุทธเจ้า” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สัญญา ภูแก้วเฟือก. “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดกับกรมประชาสัมพันธ์ที่มีต่อการส่งเสริมเด็กกำพร้าและเด็กยากไร้ : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง ”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ**. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓.
- สุภา อุตโท. “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- เอกชาติ สุขเสน. “บทบาทพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

หนังสือพิมพ์

- ไทรเทพ ไกรกู. “ชานาญ ประติมากรรม ผู้สร้างพระใหญ่ในพุทธศาสนาตัวจริง”. **คมชัดลึก** (๒๑ มกราคม ๒๕๕๓) : ๑๐.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรุงเทพโพลล์. “ข่าวผลสำรวจกรุงเทพโพลล์ (๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// www. research.bu.ac.th](http://www.research.bu.ac.th) [๒๒ กันยายน ๒๕๕๗].

“การสร้างพระพุทธรูปกับภูมิปัญญาไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.whitemedia.org/wma/content/view/218/6/> [๒ มีนาคม ๒๕๕๗].

งานเสวนาเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้งที่ ๒ ในหัวข้อ “พุทธธรรม พุทธศิลป์ เพื่อแผ่นดินไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// www. Dhammajak.net](http://www.Dhammajak.net) [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗].

ชั้นยศสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย : การพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์ ตามตำแหน่งฐานานุกรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www. trytodream. com /](http://www.trytodream.com/) [๒๕ กันยายน ๒๕๕๗].

ฐานข้อมูลช่างสิบหมู่. ไทยศึกษาเรื่องของช่างไทย. ฐานข้อมูลบรรณานุกรมช่างสิบหมู่ ศึกษากรณีช่างหล่อ. นครปฐม: สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.phraphuttharoop.com> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๗].

ธรรมะประจำวัน : สัมมาทิฐิคือเครื่องมือปฏิรูปมนุษย์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www. dhammapratarnporn. com](http://www.dhammapratarnporn.com) [๒๕ กันยายน ๒๕๕๗].

ธรรมะประทานพร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dhammapratarnporn.com>, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดำ). การระลึกตามบทพระพุทธรูป ๕ อย่าง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// www. buddhasattha.com/](http://www.buddhasattha.com/) [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๗].

พระราชสุทธินาถมงคล วัดอัมพวัน สิงห์บุรี. “อานิสงส์ สร้างพระพุทธรูป”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.jarun.org/contact-webmaster.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕].

พิธีกรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thai-folsy.net/ELearning/Religion/> [๒๕ กันยายน ๒๕๕๔].

พิธีพุทธาภิเษก (มังคลาภิเษก). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// www. navy. mi. th/chapanakit/link/pdf_chakit/cha22](http://www.navy.mi.th/chapanakit/link/pdf_chakit/cha22) . [๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔].

พุทธภูมิ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www. buddhabhumi. info/buddhabumi/buddha/first_buddha.html](http://www.buddhabhumi.info/buddhabumi/buddha/first_buddha.html) [๒๒ กันยายน ๒๕๕๗].

พุทธวงศ์. รัตนวงกรมกัณฑ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http:// www. Dhammajak.net](http://www.Dhammajak.net) [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗].

รัฐหันเงินนิตยภัตพระ 2 หมื่นรูป. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.phrathai.net> [๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔].

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ (จังหวัดสุราษฎร์ธานี). วัดท่าไทร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.songpak16.com/aticle/buddhakit.html> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th> [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

“อานิสงส์การสร้างพระ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.tanuluck.com/อานิสงส์การสร้างพระ.html> [๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓].

“อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kaskaew.com/index> [kaskaew.com/index](http://www.kaskaew.com/index) [๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

กรอบการสัมภาษณ์

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- ๑.๑ ชื่อ..... สกุล อายุ..... ปี
- ๑.๒ ที่อยู่ปัจจุบัน
- ๑.๓ การศึกษา
- ๑.๔ อาชีพ
- ๑.๕ งานบริการทางสังคม
- ๑.๖ วันที่เก็บข้อมูล

๒. แบบสอบถาม

ตอนที่ ๑ พระพุทธรูป: พุทธลักษณะ พุทธานุสติ พุทธานุภาพ พุทธศิลป์ พุทธจริยา

๑. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า พุทธลักษณะที่เป็นลักษณะมหาบุรุษของพระพุทธรูปที่แสดงออกมาทางพุทธศิลป์และปางต่างๆของพระพุทธรูป ทำให้ผู้ศรัทธาเกิดพุทธานุสติซึ่งจะนำไปสู่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพระรัตนตรัย และทำให้พระพุทธรูปเกิดพุทธานุภาพ
๒. ท่านคิดว่า พระพุทธรูปทำให้ท่านมีพุทธานุสติระลึกถึงพระพุทธเจ้าได้ดีที่สุดหรือไม่
๓. ท่านคิดว่า การส่งเสริมพระพุทธรูปเป็นสื่อพุทธธรรมได้ควรทำอย่างไร

ตอนที่ ๒ การสร้างพระพุทธรูป

๔. การสร้างหรือมีส่วนร่วมสร้างพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่สำคัญหรือไม่ เพราะเหตุใด
๕. ท่านเห็นด้วยกับการสร้างพระรูป และการสร้างวัตถุมงคลเพื่อหาทุนสร้างพระพุทธรูปหรือไม่
๖. พระพุทธรูปมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างไร วัฒนธรรมประเพณีไทยที่ผูกพันกับพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่

ตอนที่ ๓ กรณีศึกษาพระสงฆ์ที่สร้างพระพุทธรูปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระครูภาวนาจิตสุนทรเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มุ่งสร้างพระพุทธรูปด้วยความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า และเพื่อสร้างทานบารมีด้วยการให้วัตถุที่มีค่าสูงคือพระพุทธรูปไปในที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทยและต่างประเทศจำนวน ๘๘๘ องค์ ท่านคิดว่า การสร้างพระพุทธรูปเป็นการเผยแผ่พุทธานุภาพของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระพุทธศาสนา ในที่สุด ท่านได้เกิดมีจิตหยั่งรู้ว่า ท่านอธิษฐานจิตมาเพื่อสร้างพระพุทธรูปเพื่อสร้างทานบารมีสู่พระโพธิญาณตั้งแต่ในอดีตชาติ

๘. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูภาวนาจิตสุนทร

๙. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ที่พระครูภาวนาจิตสุนทร สร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นทานบารมีสู่พระโพธิญาณ

๑๐. การตั้งสัจจะว่าจะสร้างพระพุทธรูป ๘๘๘ องค์ ท่านคิดว่า สัมฤทธิ์ผลในการสร้างพระพุทธรูปของท่านขึ้นอยู่กับการสร้างพระให้ครบ ๘๘๘ องค์หรือไม่

๑๑. การสร้างพระพุทธรูปของพระครูภาวนาจิตสุนทรช่วยเผยแผ่พุทธธรรมอย่างไร

๑๒. เหตุใดพระครูภาวนาจิตสุนทรจึงสร้างพระพุทธรูปได้เป็นจำนวนมาก

ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก ผู้สัมภาษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่สัมภาษณ์ บ้านเลขที่ ตำบล

อำเภอ จังหวัด

วันที่ เดือน พ.ศ.

ภาคผนวก ข

จดหมายขอสัมภาษณ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร.๐-๒๒๒๒-๒๘๓๕ ๐-๒๒๒๕-๘๖๘๖

โทรสาร๐-๒๒๒๑-๖๕๕๐ ๐-๒๒๒๑-๕๘๖๕

www.mcu.ac.th

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย
 กราบเรียน

ด้วยนางสาวปรีชาลักษณ์ โทณะวนิก นิสิตปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เลขประจำตัวนิสิต ๔๓๘๑๐๕๑๑๕๐ ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย ให้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ ศึกษาวิเคราะห์ บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูป และกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษา:พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิตร จิตตสวโร)” ในการทำวิจัยครั้งนี้ จำเป็นต้องมีข้อมูล เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจใน ประเด็นดังกล่าว เพื่อนำมาประกอบการศึกษาและวิจัยจะทำให้งานวิทยานิพนธ์เรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ข้อคิดเห็นของท่านจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัยจึงเรียน/เจริญพามาเพื่อขอให้สัมภาษณ์ท่าน โดยเวลา ตามแต่ท่านจะพิจารณาเห็นสมควรซึ่งนิสิตจะมาประสานงานด้วยตนเอง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะ ได้รับการอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ประวัติของ พระครูภาวนาจิตสุนทร

๑. ประวัติส่วนตัว

๑.๑ ชีวิตก่อนบวช

ชื่อเดิม	สมจิตร ใจหาญ
บิดา	นายม่วง ใจหาญ
มารดา	นางแพงศรี ใจหาญ
วันเกิด	วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๗ ปีวอก
บ้าน	เลขที่ ๘ หมู่ ๑ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี
บิดามารดา	อาชีพทำนา มีฐานะปานกลาง พอมีกินมีใช้
ครอบครัว	มารดามีบุตร ๘ คน เป็นชาย ๕ คนและหญิง ๓ คน ท่านจิตเป็นบุตรแฝดคนที่ ๔ แต่ผู้ชาย คนที่ ๓ ที่เป็นคู่แฝด ได้เสียชีวิตไปเมื่ออายุได้เพียง ๓ เดือน
การศึกษา	เรียนชั้น ป.๑ - ป.๔ ที่โรงเรียนกลางใหญ่ราษฎร์บำรุง (ปัจจุบันชื่อโรงเรียนกลางใหญ่นิโรธรังสี เพราะมีพระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฐ์ หรือ หลวงปู่เทศก์ เทศรังสี แห่งวัดหินหมากเป้ง พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เป็นผู้อุปถัมภ์
การศึกษา	ปีพ.ศ. ๒๔๙๖ จบการศึกษาชั้นประถม ๔ จากโรงเรียนวัดกลางใหญ่ราษฎร์บำรุง อายุ ๑๓ ปี

๑.๒ การบรรพชาและการอุปสมบท

- ปีพ.ศ. ๒๕๐๑ บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพระงามศรีมงคล อำเภอมือง จังหวัดหนองคาย พระราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดศรีเมือง เป็นพระอุปัชฌาย์ สามเณรสมจิต ไปจำพรรษาที่วัดอรัญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
- ปีพ.ศ. ๒๕๔๐ วันที่ ๒๐ มิถุนายน อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดป่าพระสถิตย์ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย โดยมีพระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฐ์ (หลวงปู่เทศก์ เทศรังสี) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูศีลขันธสังวร เจ้าอาวาสวัดพระงามศรีมงคล อำเภอท่าบ่อ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูวินัยธรบัวทา (หลวงปู่บัวทา ปัญญาทาโส) วัดป่าพระสถิตย์ เป็นอนุสาวนาจารย์

๒. สมณศักดิ์และงานในพระศาสนา

- ปีพ.ศ. ๒๕๐๓ จำพรรษาที่วัดนาสีดา ตำบลตากแดด อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี
- ปีพ.ศ. ๒๕๐๔ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี (ติดตามหลวงปู่เทศก์) จนสอบนักธรรมโท และนักธรรมเอกได้
- ปีพ.ศ. ๒๕๐๖ จำพรรษาที่วัดนิโรธรังสี กับพระอาจารย์วิชาญ คยธัมโม อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา (วัดที่หลวงปู่เทศก์สร้าง) ท่านปฏิบัติธรรมจนท่องปาฏิโมกข์ได้
- ปีพ.ศ. ๒๕๔๐ หลังจากการอุปสมบทไปจำพรรษาที่วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย ได้อยู่รับใช้หลวงปู่เทศก์ และเป็นพระอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมเป็นเวลา ๔ ปี
- ปีพ.ศ. ๒๕๑๒ จำพรรษาที่วัดสระวาฬ อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี
- ปีพ.ศ. ๒๕๑๔ ได้รับมอบหมายไปบริหารงานวัดอรัญญาวาส ปกครอง ๓ อำเภอคือ บ้านฝ้อ น้ำโสม และกุดจับ
- ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับสมณศักดิ์เป็น พระครู และได้รับวิสุงคามสีมา ในช่วงนั้นมีการแยกการปกครองสงฆ์เป็นเขตอำเภอ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอบ้านฝ้อ จากการสนับสนุนของเจ้าคุณพระอุตรคณาจารย์ ต่อมาได้ย้ายไปที่วัดอรัญญิกาวาส และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส
- ปีพ.ศ. ๒๕๒๔ เริ่มก่อสร้างพระอุโบสถวัดอรัญญิกาวาส
- ปีพ.ศ. ๒๕๒๗ ถวายเป็นพุทธบูชาวัดอรัญญิกาวาส
- ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นกรรมการสมาคมพุทธไทย-การตะ และประธานที่ปรึกษาวัดป่าพุทธคยา
- ปี พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๔ วัดอรัญญิกาวาส จังหวัดอุดรธานี และปฏิบัติกิจสร้างพระพุทธรูปโดยเป็นพระอัครคันตุกะพักที่วัดในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก วัดพระยาหยั่ง วัดพระศรีมหาธาตุ วัดสัมมาจรยาวาส

ภาคผนวก ง

ประวัติพระพุทธเจ้าองค์ดำและพระพุทธเมตตา

๑.ประวัติพระพุทธเจ้าองค์ดำ ณ มหาวิทยาลัยนาลันทา

ถ้าหากท่านเคยไปเที่ยวมหาวิทยาลัยสงฆ์ นาลันทา เมืองราชกฤห์ ประเทศ อินเดีย นอกจากท่านจะเห็นซากปรักหักพังของมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว ท่านยังจะได้เห็นพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ซึ่งอยู่นอกเขตรั้ว ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทางด้านทิศตะวันตก ภายใต้เพิงหลังคาและฝากระเบื้องคลุมแดด กันฝนได้ อยู่อย่างโดดเดี่ยวแทบไม่มีใครเหลียวแล เพราะอยู่ท่ามกลางชนศาสนาอื่น เป็นพระพุทธรูปที่แกะสลักจากหินสีดำ หน้าตักกว้าง ๖๐ นิ้ว พระเกตุทรงบัวตูม ปางสมาธิ อดุติของพระหัตถ์ขวาทั้งหมดชี้ลงธรณี แม้บางองค์และพระนาสิกจะหักบิ่นไป แต่ก็ยังทรง ความงดงามอยู่มิได้จืดจาง

จากบันทึกของปิลาชิงทำให้เราได้ทราบว่า พระพุทธรูปพระพุทธรูปองค์ดำนี้ สร้างเมื่อสมัยพระเจ้าเทวาปาล คือระหว่าง พ.ศ. ๑๓๕๓-๑๓๕๓ และถ้าหากท่านทราบประวัติความเป็นมามากกว่านี้ ท่านจะรู้สึกศรัทธาและ ประหลาดใจเป็นแน่ เพราะเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวเท่านั้นที่เหลือรอดจากการทำลายของชนศาสนาอื่นได้อย่างไม่น่าเชื่อ กล่าวคือ

เมื่อปีพ.ศ. ๑๓๖๖ นั้น พวกมุสลิมเผยแพร่ศาสนาโดยใช้กำลังอาวุธ ใครไม่นับถือศาสนาของตนจะต้องโดนทำร้าย โดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ถือว่าเป็นศัตรูตัวสำคัญ จะต้องถูกทำลายไม่ว่าจะเป็นคนหรือสมบัติทางศาสนา จนกระทั่งยึดครองดินแดนชมพูทวีปฝ่ายเหนือทั้งหมด ด้วย การใช้กำลังอำนาจเข้าห้ามนั้น ฆ่าฟัน ข่มเหง และ ย่ำยีต่าง ๆ นานา ไม่มีใครกล้าต่อสู้ขัดขวาง ส่วนชาวพุทธซึ่งได้รับคำสั่งสอนจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าให้ละเว้นการฆ่าสัตว์ทุกชนิด พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ ไม่เคียดแค้นอาฆาตใคร ถือว่าแพ้เป็นพระชนะเป็นมาร จึงไม่มีใครคิดจะต่อสู้ขัดขวาง การรุกรานของฝ่ายมุสลิม คงปล่อยให้พวกเขาทำทุกอย่างตามอำเภอใจ ซึ่งมี อิกเท็นร์ ซิลจี เป็นหัวหน้าพาสมัครพรรคพวกถืออาวุธเข้าห้ามนั้นชาวพุทธ ทบทำลายเผาตำรับตำรา สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา แม้กระทั่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ นาลันทา ที่เมืองราชกฤห์ ก็ต้องตกเป็นเป้าหมายของการทำลายโดยมิได้ละเว้น พระพุทธรูปก็ถูกทุบทิ้งไม่ให้เหลือ เป็นการเผยแพร่ศาสนาของตนด้วยการทำลายศาสนาอื่น ใช้อำนาจอาวุธและกำลังคนที่เหนือกว่า เป็นการบังคับให้คนอื่นศรัทธาในศาสนาตน เมื่อได้ทำลาย จนเป็นที่พอใจแล้ว ก็ยกกองทัพกลับไป เหลือไว้แต่ซากปรักหักพัง ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ นาลันทาและศาสนวัตถุอื่น ๆ เป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก

จากการบันทึกของท่าน ตารนาท ธรรมสวามินปราชญ์ เขียนเอาไว้ว่า พอกองทัพมุสลิม ยกกลับไปแล้ว พระนักศึกษาและพระอาจารย์ที่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ลันทา ซึ่งเหลืออยู่ประมาณเจ็ดสิบองค์ก็พากันออกมา จากที่ซ่อนทำการสำรวจข่าวของที่ยังหลงเหลืออยู่ รวบรวมเท่าที่จะหาได้ ปฏิสังขรณ์ตัดทอนกันเข้า ก็พอได้ใช้สอยกันต่อมา และท่าน มุทิตาภักทร รัฐมนตรีของกษัตริย์ในสมัยนั้น ได้จัดทุนทรัพย์จำนวนหนึ่งส่งไปจากมจร เพื่อช่วยเหลือซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่ลันทาขึ้นมาใหม่ แต่ก็ทำได้บางส่วนเท่านั้น ก็ยังดีที่ยังคงดำรงเป็นวัดอยู่ต่อมา

แต่แล้ววันหนึ่งได้มีซุชกสองคนถือวิสาสะ เข้ามาวางอำนาจบาตรใหญ่ในวัด จนกระทั่งสามเณรองค์หนึ่งทนไม่ไหวได้ใช้น้ำล้างเท้าสาดเข้าใส่ สองซุชกนั้น ทำให้สองซุชกนั้นโกรธจัด มองสามเณรอย่างจะกินเลือดกินเนื้อ แต่เดชะบุญที่พวกเขาไม่ได้ลงไม้ลงมือทำอะไร ได้ตอบรุนแรงไปกว่านี้ นอกจากทำพิธีกรรมทางศาสนาของเขาต่อไปอย่างวางอำนาจจนกระทั่งสิบสองปีผ่านไป สองซุชกก็ยังวางตนเชื่องอยู่พลางประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของเขาอยู่ตรงนั้น และคงคิดว่าเพียงพอแล้ว

๒.ประวัติพระพุทธเมตตา (ปางสะดุ้งมาร) ณ พระเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย

การที่ชาวพุทธได้มาเยือน และกราบสืงเวสนียสถานนั้น เหมือนการได้กราบองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระพุทธองค์ได้ทรงมีพุทธกิจที่เกี่ยวข้องกับ สถานที่ทั้งสี่แห่งนี้ตามระยะกาล ตลอดพระพุทธชนม์ชีพ คือสถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และ ปรีณิพพาน ในสถานที่ตรัสรู้ของพระ พุทธองค์ คือที่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่สังเวชนียสถาน

พระเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมสูงเด่นตั้งขวางหน้าต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งภายในพระ เจดีย์นี้เองท่านจะเห็นพระพุทธเมตตา พระพุทธรูปสี่ทงงามอร่ามตาปางสะดุ้งมาร พระลักษณะงดงามวิจิตรด้วยฝีมือช่างชั้นเลิศ เป็นพระพุทธรูปสลักด้วยหิน แต่ทาสีภายนอกด้วยสีทองแวววาว ขนาดความกว้างระหว่างพระเพลาซ้ายจรดขวา ๑๕๕ เซนติเมตร สูงจากพระเพลาถึงพระเกตุประมาณ ๑๖๐เซนติเมตร

พระปรีสลักษณะของพระองค์มีความเมตตาให้เห็นอย่างอímเอบ พระโอษฐ์เหมือนจะทรงแย้มว่า จะพาความทุกข์ที่เราเคยมีให้หายไปบัดคล นอกเหนือจากพระนามเดิมคือพระพิชิตมารว่า พระพุทธเมตตา เพราะพระปรีสลักษณะของพระองค์ มีแต่ความเมตตาปรากฏให้เห็นอย่างอímเอบ ยิ่งความสุขใจให้ผู้ที่ได้พบเห็นเป็นยิ่งนัก นี้แค่ได้เห็นพระพุทธรูปภูมิ อันเป็นการจำลองลักษณะของพระองค์เท่านั้น ก็ยังให้ความ อบอúnขนาดนี้

พระพุทธเมตตา หรือพระพิชิตมารเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามมากองค์หนึ่ง

ประดิษฐานเป็นที่กราบไหว้บูชาของชาวพุทธทั้งหลาย ไม่ว่ามาจากทิศใดหรือไกล สองข้างซ้ายขวาของพระองค์มีสิ่งหัตถ์ประดิษฐ์คู่กันอยู่ อย่างเหมาะสม ส่วนตรงพระแท่นใต้พระเพลาอันเป็นรูปพระแม่ธรณีที่ถือภาชนะหนึ่งอยู่ในมือซ้าย ซึ่งตามประวัติกล่าวไว้ว่า สร้างขึ้นจากหินแกรนิตสีดำ สมัยปาละ มีอายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ซึ่งรอดพ้นจากการถูกทำลาย ของฝ่ายธรรมอย่างมหัศจรรย์ ซึ่งเหตุการณ์มีอยู่ว่า

เมื่อศตวรรษที่ ๑๓ นั้น แคว้นมคธทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครอง ของพระเจ้าปुरुณา มา เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงทศพิธราชธรรม เลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระองค์หนึ่ง และได้ทำนุบำรุงพระ พุทธศาสนาตลอดมา ประชาชนก็มีความเลื่อมใสศรัทธาตาม พระองค์ไปด้วย ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของผู้นำและผู้ตาม และยังผลให้ประชาราษฎรทั้งหลาย มีความสุขอย่างแท้จริง เห็นพระคุณของพระพุทธศาสนาเป็นยิ่งนัก และต่าง ก็ถือว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่า และควรแก่การหวงแหนยิ่งกว่าชีวิต

แต่ก็เหมือนมีมาร ไม่ช้าไม่นาน พระเจ้าศางกา แห่งเบงกอล ผู้ ศรัทธาศาสนามุสลิม คิดจะเอาศาสนาของตนเองเข้าครอบครองแคว้นมคธ ทั้งหมด โดยการทำลายศาสนาพุทธให้หมดสิ้น จึงวางแผนไว้อย่างแยบยล ว่า แคว้นมคธนั้นกว้างใหญ่ไพศาลประชานมากมาย การที่จะยึดมคธนั้น คงไม่ง่าย แต่ถ้าจะให้ง่ายต้องทำลายศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธ ศาสนาเสียก่อน

เมื่อยกกองทัพไปถึงหัวเมืองไหนก็ทำลายสิ่งยึดเหนี่ยวใจชาว พุทธตรงนั้น ก็จะทำให้ชาวพุทธเสียขวัญ ง่ายแก่การยึดครองแน่นอน เมื่อ วางแผนได้ดังนั้นก็กรีธาทัพอันมีแสนยานุภาพปราบสกตมาทันที พอถึงเมือง ปาตลีบุตรหรือเมือปटनाในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงมาก ก็ ทำลายศาสนสถานต่างๆ เป็นต้นว่าโบสถ์ วิหาร ศาลา และอื่นๆ จน พินาศย่อยยับ แล้วตรงเข้าไปยังพุทธสถาน คือต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยใช้เป็นสถานที่ตรัสรู้ และเป็นที่เคารพกราบไหว้ของชาวพุทธอยู่เรื่อยมา

เป้าหมายคือการทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ให้ดับสิ้น จะได้ไม่เป็นที่ ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธอีกต่อไปดังกล่าว สั่งให้ทหารตัดรากฟันกิ่ง โคน ลำต้น เอาซานอ้อยมากมายในบริเวณนั้นมาเป็นเชื้อไฟ พร้อมทั้งราคน้ำมัน แล้วจุดไฟเผาไม่ให้เหลือแม้แต่รากก็ให้ขุดขึ้นมาเผาให้หมด เมื่อจัดการเป็น ที่เรียบร้อยก็หันมาพบพระพุทธเมตตา ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในพระเจดีย์ใกล้ๆ ต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น ก็เกิดความคิดว่า ต้องทำลายพระพุทธรูปนี้เช่นเดียวกัน จึงสั่งให้ทหารรับจัดการตามความมุ่งหมาย ฝ่ายทหารนายหนึ่งจึง ทูลขึ้นว่า พระพุทธรูปนี้เป็นพระพุทธรูปหินแกรนิตอย่างแข็ง ซึ่งคงยากแก่ การทำลาย แต่พระองค์ไม่ต้องทรงเป็นห่วง ข้าพระองค์จะจัดการเอง แต่ต้องขอเวลาหน่อยเพราะเป็นงานยากดังกล่าว รับรองว่าไม่เกินเจ็ดวันต้อง สำเร็จพระเจ้าข้า

พระเจ้าศางกาได้สดับดังนั้นก็พอพระทัย อนุญาตให้ทหารผู้นั้นจัดการตามทูลขอมา

และตรัสว่า เมื่อสำเร็จแล้วแจ้งแก่เราด้วยเราจะมาดู ตรัสแล้วก็เสด็จกลับไปยังที่ตั้งทัพทหารผู้นั้น เมื่อรับสนองพระบรมราชโองการแล้ว ก็ให้เกิดความทุกข์เป็นยิ่งนัก เพราะความจริงแล้วทหารผู้นี้เป็นชาวพุทธที่นับถือศรัทธาคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างจริงจัง เพราะเข้าใจในเหตุผลของคำสอน มองเห็นความถูกต้องและความเป็นไปได้ ไม่มีข้อใดจะขัดแย้งกับเหตุผลเลย และจะต้องปกป้องพระพุทธศาสนาให้สุดชีวิต และการทำลายพระพุทธรูปภูมิตั้งเป็นบาปมหันต์ คงจะไม่มีโอกาสบรรลุ มรรคผลอย่างแน่นอน แต่ในสถานการณ์อย่างนี้ก็ยังนึกไม่ออกว่าจะแก้ไขอย่างไร จะขัดพระราชโองการก็ต้องตาย จะทำลายพระพุทธรูปก็จะบาป ระหว่างบาปกับตายจะเลือกทางไหนกัน จึงได้ไปปรึกษาหารือกับชาวพุทธเจ้า ของท้องถิ่นซึ่งเป็นชาวเมืองแถวนั้น

เมื่อชาวเมืองทราบความจริงเช่นนั้นก็ดีใจนัก จึงให้ความร่วมมือ อย่างเต็มที่โดยการวางแผนร่วมกันว่า ให้ก่อกำเริบขึ้นมาปิดบังองค์พระพุทธรูป เมตตาเอาไว้ และอำพรางอย่างดี เหมือนกับได้ทำลายไปแล้วคงเหลือแต่อาคารเท่านั้น เมื่อตกลงกันดังนั้นก็เริ่มงานทันที และสำเร็จไปตามแผนก่อน เจ็ดวันด้วยซ้ำไป ครั้นครบเจ็ดวันทหารนายนั้นก็เข้าไปกราบทูล ต่อพระเจ้าศางกาว่า ได้ทำการสำเร็จแล้ว ขออัญเชิญพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรเถิด พระเจ้าข้า ฝ่ายพระเจ้าศางกาได้รับแจ้งดังนั้นก็ดีพระทัย ว่าสมใจข้าแล้วใน ครั้งนี้ ทรงพระสรวลลั่นอย่างงอหาวยิ่งกับชบพระพักตร์ลงกับพระราชอาสน์ อยู่เป็นนาน พร้อมทั้งพระสุรเสียงก็เจียบงันไป สร้างความแปลกใจให้กับเหล่า ทหารหาญที่ห้อมล้อมอยู่เป็นอันมาก เมื่อเห็นนานผิดปกติพวกเขาก็จึงย่องเข้าไปสังเกตพระองค์ใกล้ๆ ว่าเป็นอย่างไร ปรากฏว่าพระเจ้าศางกาได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว เพราะความดีพระทัยจนเกินเหตุ โดยไม่มีใครสามารถจะช่วยอะไร ได้ทัน ก็ได้แต่มองตากันปริบๆ แล้วในที่สุดก็ขาดกษัตริย์จอมทัพที่กล้าแกร่งหมดแรงใจที่จะรุกรานเมืองอื่นต่อไป ไร้ แผนที่จะเอาชนะศัตรูได้ ประจวบ เหมาะกับขณะนั้นกองทัพของพระเจ้าปุณณรมาจากเมืองหลวงยกมาถึง พอดี ฝ่ายทหารของพระเจ้าศางกาซึ่งเสียชีวิตอยู่แล้ว ยิ่งพากันอกสั่น ขวัญแขวนมากขึ้น ไม่มีใจจะสู้รบกับใครได้อีกต่อไป จึงได้พากันแตกทัพกระเจิงกระเจิงกลับไปอย่างสิ้นหวังและเศร้าสร้อย

เมื่อพระเจ้าปุณณรมาได้มาถึง และเห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ถูกทำลาย ไปแล้ว ก็ทรงโศกเป็นยิ่งนัก ยังดีที่พระพุทธรูปเมตตาได้รอดพ้นเพราะชาว พุทธร่วมมือกัน และพระองค์ก็มีได้ทรงชักชวน ริมสั่งให้ไพร่ฟ้าประชาชนรีบไปหาน้ำนมมาจากแม่วัว ๑,๐๐๐ ตัว แล้วตั้งจิตอธิษฐานรดน้ำนมวัวลง ณ ตรงที่ต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น พร้อมทั้งตั้งพระปณิธานว่า หากไม่เห็นพระ โพธิ์งอกขึ้นมาพระองค์จะไม่ทรงเสด็จหนีจากที่ตรงนั้น คงจะด้วยแรงสัจจอธิษฐานประกอบด้วยพระบารมีของพระพุทธองค์ จึงอีกไม่นานก็ได้ปรากฏ การผิยอดของต้นพระศรีมหาโพธิ์ขึ้นมาให้เห็น ยังความปลาบปลื้มยินดีต่อพระองค์และไพร่ฟ้าประชาชนชาวพุทธทั้งหลายที่อยู่ในที่นั้น และได้ทำการ ทำนุบำรุงต่อมาอย่างบริบูรณ์จนกระทั่งดังปรากฏในปัจจุบัน

ภาคผนวก จ

คาถาพระพุทธรเจ้าองค์ดำ คาถาพระพุทธรเมตตา และคาถาบูชาพญานาค

๑.คาถาพระพุทธรเจ้าองค์ดำ

นะโมตัสสะ ะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (๑ ครั้ง)

อิติปิโส ภควา นะมามิหัง ตัง ะกะวันตัง พุทธะกาพะวัณณะ ปะฏิมัง สัทธัง อะระหัง
สัมมาสัมพุท ธิ วิชาจรณะสัมปันโน สุคะโตโลกะวิทู อนุตะโร ปุริสสะทัมมะสาราถิ สัตถา เทวะ
มนส สานังพุทโ ะกะวาติ

ขอพุทธานุภาพ รัชมานุภาพ สังฆานุภาพ พุทธบารมีสมเด็จพระพุทธรเจ้าองค์ดำ ที่
คณะ ศรัทธาทั้งหลายได้จัดสร้างขึ้นและได้บูชาแล้ว จงมีอานุภาพ พละานุภาพ บุญญฤทธิ์อัน
ยิ่งใหญ่ อำนาจพรส่งผลให้ข้าพเจ้าตั้งมั่นในสัมมาทิฐิ ตลอดชีวิต ขอบรรพคุณของข้าพเจ้า
ตลอดทั้งธุรกิจการงานของข้าพเจ้า จงชนะตลอด ปลอดภัยตลอด ร่ำรวยตลอด ปราศจากโรคร้ายไข้
เจ็บตลอดชีวิต มีพละนามัยที่สมบูรณ์ยิ่ง พระสัมมาสัมพุทธรเจ้าทรงตรัสธรรมไว้อย่างไร ขอให้
พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จงรู้แจ้งตามธรรมอย่างนั้นด้วยเทอญ

๒.คาถาพระพุทธรเมตตา

นะโมตัสสะ ะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ(๑ ครั้ง)

อิติปิโส ภควา พุทธะเมตตัง อะระหังสัมมาสัมพุท ธิ วิชาจรณะสัมปันโน สุคะ
โตโลกะวิทู อนุตะโร ปุริสสะทัมมะสาราถิ สัตถา เทวะมนส สานังพุทโ ะกะวาติ

ขอพุทธานุภาพ รัชมานุภาพ สังฆานุภาพ พุทธบารมีสมเด็จพระพุทธรเจ้าเมตตา ที่
พวกข้าพเจ้าได้บูชาแล้ว จงมีอานุภาพ พละานุภาพ บุญญฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ จงอำนาจพรส่งผลให้
ข้าพเจ้ามีอุดมมงคลอันสูงสุด ในตัวข้าพเจ้าและครอบครัว ธุรกิจการงานของพวกข้าพเจ้า จงชนะ
ตลอด ปลอดภัยตลอด ร่ำรวยตลอด ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บตลอดชีวิต มีพละนามัยที่สมบูรณ์ยิ่ง
ในที่สุด ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ดวงตาเห็นธรรม รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ ประการ
พระสัมมาสัมพุทธรเจ้าทรงตรัสธรรมไว้อย่างไร ขอให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จงรู้แจ้งตาม
ธรรมอย่างนั้นด้วยเทอญฯ

๓. คาถาบูชาพญานาค

คาถาบูชาพญานาคแบบที่ ๑

สุโข วิเวโก ตฤจัสสะ สุตะธัมมัสสะ ปัสสะโตร อภัยปัชฌังโลก ปาณะภูเตสุ
สัณญะโม สุขา วิชชาคะตาโลก กามานัง สะมะติกกะโม

อัสมินานัสสะ วินะโย เอตังเว ประระมัง สุขัง

ความสงบวิเวกเป็นสุขของคนผู้ละสันโดย ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว ผู้เห็นอยู่ ความไม่
เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความปราศจากโรค คือ ความสงบ
ล่วงกามทั้งหลายได้ เป็นสุขในโลก ความกำจัดอัสสมิมานะ(ความถือตัว)เสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง

ตั้ง โน พรหมมะจริยัง อิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยาายะ
สังวัตตะตุ

ขอพรหมจรรย์ที่เราทั้งหลายประพฤติกแล้ว จงเป็นไปเพื่อการทำให้สุดทุกข์ทั้งสิ้นด้วย
เทอญ

คาถาบูชาพญานาคแบบที่ ๒

ตั้ง นะโม ๓ จบ

อะระหัง พุทโธ นะโม พุทธายะ นาคี นาคา ลาโก ลาภา โภคา

โภคะ นะมามีหัง ปะสิทธิ มัง นะโม พุทธายะ มะอะอุ

สัตตะนาคา นาคะราเช อะหังนาคา วิกริงคะเร

อะจะสะ อะหังนูกา

ด้วยพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ พุทธบารมี พระ พุทธโคตมะมุจลินท์
แผ่ดินสุขสันต์ ที่คณะศรัทธาทั้งหลายได้จัด สร้างขึ้น และได้บูชาแล้ว จงมีอานุภาพ มีพละานุภาพ มี
บุญฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ จงอำนวยพรบันดาลส่งผลให้ข้าพเจ้าจงตั้งมั่นในสัมมาทิฐิตลอดชีวิต ขอให้ชีวิต
ของข้าพเจ้า จงพบแต่กัลยาณมิตรที่ดีงาม ปราศจากคนพาลทั้งหลายทั้งปวง ตลอดชีวิตครอบครั
และธุรกิจ การงานของข้าพเจ้า จงชนะตลอด ปลอดภัยตลอด ร่ำรวยตลอด โชคดีตลอด ปราศจาก
โรคภัยไข้เจ็บตลอดชีวิต ปราศจากภัยพิบัติ อันตราย ทั้งหลายทั้งปวง มีพละนามัยที่สมบูรณ์ยิ่ง ใน
ที่สุดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอย่างไร ขอให้ข้าพเจ้ารู้แจ้งตามธรรม อย่างนั้นด้วยเทอญ

วิธีบูชา หรือ สวด

บูชาด้วยดอกไม้ ๙ สี รูปเทียน ๙ สี บริกรรม ๙ จบ หรือ ๑๐ จบ

พญานาคจะบอกขุมทรัพย์ให้ คำนี้นิโรรณาจารย์กล่าวไว้ว่าดินกแล

ภาคผนวก จ

ปางพระพุทธรูปประจำวันเกิด

สำหรับคนเกิดวันทั้ง ๘ คือ คนเกิดวันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธกลางวัน วันพฤหัสบดี วันศุกร์ วันเสาร์ วันพุธกลางคืน

			
พระปางถวายเนตร วันอาทิตย์	พระปางห้ามญาติ วันจันทร์	พระปางไสยาสน์ วันอังคาร	พระปางอุ้มบาตร วันพุธ
			
พระปางป่าเลไลยก์ เป็นวันพุธกลางคืน	พระปางสมาธิ วันพฤหัสบดี	พระปางรำพึง วันศุกร์	พระนาคปรก พระวันเสาร์

วันอาทิตย์ ปางถวายเนตร

ลักษณะพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางนี้อยู่ในพระอริยาบถยืน ลืมพระเนตรทั้งสองข้าง เพ่งไปข้างหน้า ทอดพระเนตรดูต้นศรีโพธิ์พฤกษ์ พระหัตถ์ทั้งสองลงมาประสานกันอยู่ข้างหน้า ระหว่างพระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย อยู่ในอาการสังวร

วันจันทร์ ปางห้ามญาติ

ลักษณะพระพุทธรูป

พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองข้างยกขึ้นเสมอพระอุระ ตั้งฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้า เป็นกิริยาทรงห้าม เป็นแบบทรงเครื่องก็มี

วันอังคาร ปางไสยาสน์

ลักษณะพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา เมื่อคราวจะปรินิพพาน หลับพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดไปตามพระวรกาย เบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาหงายวางอยู่ที่พื้นข้างพระวรกาย พระบาทซ้ายทับพระบาทขวา ลักษณะตั้งซ้อนกัน

วันพุธ ปางอุ้มบาตร

ลักษณะพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถยืน สันพระบาททั้งสองชิดติดกัน พระหัตถ์ทั้งสองข้างชิดกัน พระหัตถ์ทั้งสองยกประคองบาตรราวสะเอว มีบาตรอยู่ฝ่าพระหัตถ์ในท่าประคอง

วันพุธ (กลางคืน) ปางป่าเลไลย์ (พระราหูเสวยอายุ)

ลักษณะพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถประทับนั่งบนก้อนศิลา ห้อยพระบาททั้งสองข้างลง ทอดพระบาทเล็กน้อย พระหัตถ์ซ้ายคว่ำวางบนพระขานซ้าย พระหัตถ์ขวาหงายวางบนพระขานขวาเป็นกิริยาทรงรับ มีช้างหมอบถือน้ำยื่นถวาย และมีลิงหมอบถือนรวงผึ้งถวายอยู่ข้างหน้า

วันพฤหัสบดี ปางตรัสรู้ หรือปางสมาธิ

ลักษณะพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองหงายวางซ้อนกัน บนพระเพลาคือพระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย พระขงฆ์ขวาทับพระขงฆ์ซ้าย

วันศุกร์ ปางรำพึง

ลักษณะพระพุทธรูป อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองประสานยกขึ้นประทับที่พระอุระ พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย พระบาททั้งสองประทับยืนชิดติดกัน

วันเสาร์ ปางนาคปรก

ลักษณะพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางนี้ อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิราบ ทรงหงายพระหัตถ์ทั้งสองแบวางซ้อนกัน บนพระเพล่า พระหัตถ์ขวาซ้อนทับพระหัตถ์ซ้าย มีพญานาคแผ่พังพานปกคลุมเบื้องพระเศียร

ภาคผนวก ข

ปางพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถาน ๔ และปางพระพุทธรูป ๖๖ ปาง

๑. ปางพระพุทธรูปประจำสังเวชนียสถาน ๔

รูป ๑

รูป ๒

รูป ๓

รูป ๔

๑. พระพุทธรูปปางประสูติ เป็นรูปพระนางสิริมหามายา (พระพุทธรูปมารดา) อยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวาทรงเหนี่ยวกิ่งต้นสาละพฤกษ์ (ต้นสาละ) และมี รูปพระโพธิสัตว์ราชมารอยู่ในพระอิริยาบถยืน แวดล้อมด้วยพระพรหม พระอินทร์ และเหล่าเทวดา พร้อมด้วยบรรดาข้าราชการบริพาร

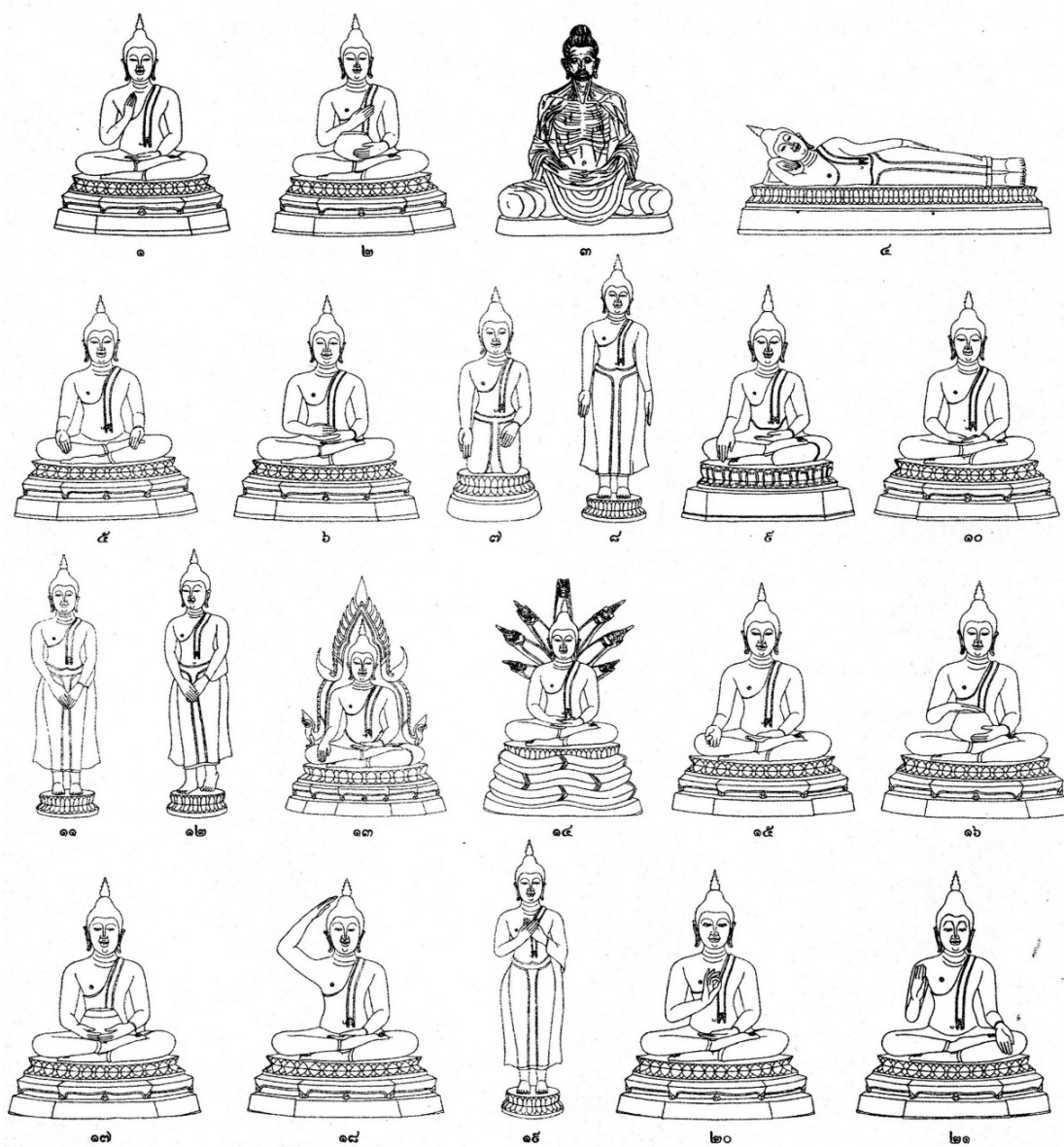
๒. พระพุทธรูปปางตรัสรู้ หรือ ปางสมาธิ เป็นพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองหงายวางซ้อนกันบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย พระขงฆ์ (แข้ง) ขวาทับพระขงฆ์ซ้าย ลักษณะคล้ายกับปางสมาธิเพชร ซึ่งเป็นแบบนั่งขัดสมาธิไขว้พระขงฆ์

๓. พระพุทธรูปปางประทานโอวาท หรือ ปางแสดงโอวาทปาติโมกข์ เป็นพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้น จีบนิ้วพระหัตถ์ไว้เสมอพระอุระ (อก) หรือเหนือระหว่างพระถัน (ราวนม) ทั้งสองข้าง เป็นกิริยาทรงประทานโอวาทโอวาทปาติโมกข์ พระพุทธรูปปางนี้มีลักษณะคล้ายกับปางเสด็จลงมาจาก ดาวดึงส์ต่างกันว่าปางเสด็จลงจากดาวดึงส์อยู่ในพระอิริยาบถยืน

๔. พระพุทธรูปปางไสยาสน์หรือปางปรินิพพาน อยู่ในพระอิริยาบถ บรรทมตะแคง ขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดไปตามพระวรกายเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาหงายวางอยู่ที่พื้นข้างพระเขนย พระบาทซ้ายทับซ้อนพระบาทขวา เป็นกิริยาไสยาสน์ปรินิพพานไปตามพระวรกายเบื้องซ้าย

๒. ปางพระพุทธรูป ๖๖ ปาง

พระพุทธรูปรวม ๖๖ ปาง ที่พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม

๑. ปางธินฐานเพศบรรพชิต หรือปางมหากิณกรรมณ

๔. ปางสุบิน

๗. ปางลอยถาด

๑๐. ปางศรีสุ หรือปางสมาธิ

๑๓. ปางเรือนแก้ว

๑๖. ปางประสานบาตร

๑๘. ปางรำพึง

๒. ปางปัจเจกชน

๕. ปางรับมธุปายาส

๘. ปางรับมธุปายาส

๑๑. ปางถวายเนตร

๑๔. ปางนาคปรก

๑๗. ปางรับสัตตภัณฑ์ สัตตตม

๒๐. ปางปฐมเทศนา

๓. ปางบำเพ็ญทุกรกิริยา

๖. ปางสวณมธุปายาส

๙. ปางมารวิชัย

๑๒. ปางจกรมถ์

๑๕. ปางฉันทสม

๑๘. ปางพระเกศธาตุ

๒๑. ปางประทานเอหิภิกขุ

พระพุทธรูปรวม ๖๖ ปาง ที่พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม

๒๒

๒๓

๒๔

๒๕

๒๖

๒๗

๒๘

๒๙

๓๐

๓๑

๓๒

๓๓

๓๔

๓๕

๓๖

๓๗

๓๘

๓๙

๔๐

๔๑

๔๒

๔๓

๔๔

๔๕

๔๖

๔๗

๒๒. ปางกัตถิก

๒๖. ปางประทับเรือ

๓๐. ปางโปรดพุทธบิดา

๓๔. ปางเปิดโลก

๓๘. ปางสมาธิเพชร

๔๒. ปางสงฆ์สน

๔๖. ปางจับพระวัชกร

๒๓. ปางห้ามสมุทร

๒๗. ปางห้ามพยางิ

๓๑. ปางรับศอมะม่วง

๓๕. ปางฉิลิน

๓๙. ปางประทับยืน

๔๓. ปางจื้อสุก

๔๗. ปางสนเขม

๒๔. ปางจื้อครสาวก

๒๘. ปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

๓๒. ปางแสดงยมกปาฏิหาริย์

๓๖. ปางเสด็จออกจากดาวดึงส์

๔๐. ปางประดิษฐานรอยพระบาท

๔๔. ปางพิจารณา

๒๕. ปางแสดงโอวาทปาติโมกข์

๒๙. ปางอุ้มบาตร

๓๓. ปางโปรดพุทธมารดา

๓๗. ปางห้ามพระแก่นจันทน์

๔๑. ปางคันธราวุธ หรือปางขอฝน

๔๕. ปางปฐมบุญผู้

ภาคผนวก ข

บทสวดมนต์ในพิธีสร้างพระพุทธรูปและแผนผังงานพิธี

๑. คาถาพิธีพุทธาภิเษก

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
 นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
 นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
 พุทธาทิโจ มะหาเตโช ชัมมะจันโท รัสสาหะโร
 สังฆะตาระคะโณ เสฏฐโฐ อัมเห รักษันตุ ปายะโต
 สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติฯ
 เอเตนะ สัจจะรัชเชนะ พุทโธ วิยะ เอตานิ

มะหาเตชานิ มะหานุภาวานิ ภะวันตุ ยาวะ สาสะนังฯ

นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา มะนุสสัตถา ทิอัญญะวิธาภินิหาระสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ทานะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ทานะอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ทานะปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา สีละปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา สีละอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา สีละปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา เนกขัมมะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา เนกขัมมะอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา เนกขัมมะปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ปัญญาปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ปัญญาอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ปัญญาปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา วิริยะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา วิริยะอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา วิริยะปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ภะคะวา ขันติปาละมิสัมปันโน

นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา จันตูปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา จันตูปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา สัจจะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา สัจจะอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา สัจจะปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา อะริยฐานะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา อะริยฐานะอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา อะริยฐานะปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา เมตตูปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา เมตตูปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา เมตตูปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา อุเพกขาปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา อุเพกขาศุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา อุเพกขาปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา ทะสะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา ทะสะอุปะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา ทะสะปะระมัตตะปาละมิสัมปันโน
 นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา สะมะติงสะปาละมิสัมปันโน (หยุด)

นิสสังสะยัง โส โข โน ณะกะวา

อังกะปะริจจาคะปาละมิสัมปันโน ฯ

ปุตตะปะริจจาคะปาละมิสัมปันโน

ติวิระจะริยาสัมปันโน

ญาคัตตะจะริยาสัมปันโน

กายะสุจะริตตะสัมปันโน

มะโนสุจะริตตะสัมปันโน

สัพพัญญุตะญาณะสัมปันโน

มะหาปัญญาสัมปันโน

คัมภีระปัญญาสัมปันโน

ชะวะนะปัญญาสัมปันโน

นิพเพทิกะปัญญาสัมปันโน

ชีวิตะปะริจจาคะปาละมิสัมปันโน ฯ

กะริยาปะริจจาคะปาละมิสัมปันโน

โลกัตตะจะริยาสัมปันโน

พุทฺธัตตะจะริยาสัมปันโน

วะจีสุจะริตตะสัมปันโน

อะภิสัมโพธิสัมปันโน

อะนาวะระณะญาณะสัมปันโน

ปุลุกะปัญญาสัมปันโน

หาสะปัญญาสัมปันโน

คิกะปัญญาสัมปันโน

ยะมะกะปาฏิหาริยะญาณะสัมปันโน

ติวิระวิชาสัมปັນโน	ทิพพะจักขุวิชาสัมปັນโน
อาสะวักะยะยวิชาสัมปັນโน	นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา
จะตุเวสาร์ชชะณะสัมปັນโน	พุทฐัตเต วิสาระทะณะสัมปັນโน
อาสะวักะเย วิสาระทะณะสัมปັນโน	อะนันตะราเย วิสาระทะณะสัมปັນโน ชัมมะ
เทสะนายะ วิสาระทะณะสัมปັນโน	

นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา	จะตุปะฏิสัมภิตาณะสัมปັນโน
	ปะเภทะคะตาอัตตะปะฏิสัมภิตาณะสัมปັນโน
	ปะเภทะคะตาชัมมะปะฏิสัมภิตาณะสัมปັນโน
	ปะเภทะคะตานิรุตติปะฏิสัมภิตาณะสัมปັນโน
	ปะเภทะคะตาปะฏิภาณะปะฏิสัมภิตาณะสัมปັນโน

นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา	ปัญญจักขุสัมปັນโน
	อาสะยานุสะยะณะสัมปັນโน
	เหฎฐิมะมัคคะพะละณะจักขุสัมปັນโน
	สะมันตะจักขุสัมปັນโน ทิพพะจักขุสัมปັນโน
	ปัญญจักขุสัมปັນโน

นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา	อะสาธาระณัญญณะสัมปັນโน
	อินทริยะปะโรปะริยะณะสัมปັນโน
	อาสะยานุสะยะณะสัมปັນโน
	ยะมะกะปะฏิหาริยะณะสัมปັນโน
	มะหากระรุณาสะมาปิตติณะสัมปັນโน
	อะนาวะระณะสัมปັນโน สัพพะปัญญะณะสัมปັນโน

นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา	สัตตะโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	สะติสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	ชัมมะวิจะยะสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	วิริยะสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	ปีติสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	ปัททิสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	สมาธิสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน
	อุเปกขาสัมโพฆณังคะระตะนะสัมปັນโน

นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา

อัฐริขสัทธัมมวินโน	ฉัตตังสะโกฏฐิตสัทธัมมา
วชิระวิปัสสนาญาณะวิขาสัมปันโน	จะตุวิสะติโกฏฐิตะสะหัทธะสมาปัตติ
ปุเรจาริกมะหา	
วชิระวิปัสสนาญาณะวิขาสัมปันโน	มะโนมะยิทธิญาณะวิขาสัมปันโน
อิทธิวิธิญาณะวิขาสัมปันโน	ทิพพะโสตะญาณะวิขาสัมปันโน
เจโตปริยะญาณะวิขาสัมปันโน	ปุพเพนิวาสานุสสะติญาณะวิขาสัมปันโน
ทิพพะจักขุญาณะวิขาสัมปันโน	อาสะวักะยะยะญาณะวิขาสัมปันโน

นิสสังสะยัง โส โข โน กะคะวา

นะวานุพุพพะวิหาระสัมปันโน	ปะฐะมัมชฌานะสมาปัตติสัมปันโน
ทุติยปัชฌะมัมชฌานะสมาปัตติสัมปันโน	ตะติยัมชฌานะสมาปัตติสัมปันโน
จะตุตถัมชฌานะสมาปัตติสัมปันโน	อากาสาณัญญาสะสมาปัตติสัมปันโน
วิญญาณัญญาสะตะนะสมาปัตติสัมปันโน	อากิญจัญญายะตะนะสมาปัตติสัมปันโน
เนวะสัถฺตัญญานาสัถฺตัญญาสะตะนะ	สมาปัตติสัมปันโน สัถฺตัญญาเวทยะตะนะนิโรธะสมา
ปัตติสัมปันโน	

นิสสังสะยัง โส โข โน กะคะวา ทะสะพะละญาณะสัมปันโน

ฐานาฐานัญญะพะละสัมปันโน สัพพะตถะคามินีปะฏิปะทาญาณะพะละสัมปันโน
 อะเนกะธาดุ นานาธาดุญาณะพะละสัมปันโน สัตตคานัง นานาธมุตติกะญาณะสัมปันโน
 อะตีตานาคะตะปัจจุปปันนัง กัมมะสะมาทานัง ฐานะโส เหตุโส วิปากัง
 เวทิตตาทญาณะพะละสัมปันโน ประระสัตตคานัง ประระปุคคะถานัง
 อินทริยะปะโร ประริยะญาณะพะละสัมปันโน สัพพะสัง ญาณะวิโมกขะสะมาธิสะมาปัตตินัง
 สังกิเลสะโวทานะวุฏฐาณะญาณะพะละสัมปันโน ปุพเพนิวาสานุสสะติญาณะสัมปันโน
 จตุปะปาตะญาณะพะละสัมปันโน อาสะวักะยะยะญาณะสัมปันโนฯลฯ

นิสสังสะยัง โส โข โน กะคะวา	ปัสสัณณะระสะจะระณะสัมปันโน
สีละสังวะระจะระณะธัมมะสัมปันโน	อินทริเยสุ กุตตัททวาระตัจจะระณะ ธัมมะสัมปันโน
โกชะเนมัตตัญญาจะระณะธัมมะสัมปันโน	ชาคะรียานุโยคะนุยตะตะตัจจะระณะ ธัมมะสัมปันโน
สัทธาจะระณะธัมมะสัมปันโน	หิริจะระณะธัมมะสัมปันโน
โอตตปปะจะระณะธัมมะสัมปันโน	พาหุสัจจะจะระณะธัมมะสัมปันโน
อารัททะวิริยะตัจจะระณะธัมมะสัมปันโน	อุปปัฏฐิตะสะติตัจจะระณะธัมมะสัมปันโน

ปัญญะวันตะจจะระณะธัมมะสัมปันโน ประมุขมัชฌานะ จะระณะธัมมะสัมปันโน
 ทุติยัชฌานะจะระณะธัมมะสัมปันโน ตะติยัชฌานะจะระณะธัมมะสัมปันโน
 จะตุตตะชฌานะจะระณะธัมมะสัมปันโน นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา
 อัญญาระสะพุทเธธัมมะสัมปันโน อคิตังเส อปปะฏิหะตะญาณะสัมปันโน

อนาคะตัง เส อปปะฏิหะตะญาณะสัมปันโน
 ปัจจุปันนัง เส อปปะฏิหะตะญาณะสัมปันโน
 อิมะหิ ตีหิ ธัมมะหิ สะมันนาคะตัตตา โส ภาคะวา
 ญาณะปุปพังคะมะญาณานุประวัติตะกายะกัมมะสัมปันโน
 ญาณะปุปพังคะมะญาณานุประวัติ ตะวะจิกัมมะสัมปันโน
 ญาณะปุปพังคะมะญาณานุประวัติ ตะมะโนสัมปันโน
 อิมะหิ ตีหิ ธัมมะหิ สะมันนาคะตัตตา โส ภาคะวา
 สันทัสสะนะปะริปุณโณ ธัมมะเทสะนายะ ปะริปุณโณ
 วิริยัสสะ ปะริปุณโณ สะมาธิสสะ ปะริปุณโณ
 ปัญญาเย ปะริปุณโณ วิมุตติยา ปะริปุณโณ
 อิมะหิ ทะวาทะสะหิ ธัมมะหิ สะมันนาคะตัสสะ ภาคะวะโต
 นัตถิ ทะวา นัตถิ ระวา นัตถิ อปปะมัตตัง นัตถิ เวคายัตตัตตัง
 นัตถิ อัปปะวักกุมาโน นัตถิ อปปะฏิสังขา
 อุเปกขาติ อัญญาระเสวะ เต โหนติ พุทธะธัมมา อะจินตียา
 อะจินเตยเยสุ ปะสันนัง วิปาโก โหติ อะจินตียา
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ พุทโธ วิยะ เอตานิ
 มะหาเตชานิ มะหานุภาวานิ ภาวะตุ สัพพะทา ฯ
 อะโถปิ ราชะกัณฐานิ อาวุธานิ อะเนกะธา
 เตชะวันตานิ คิณฺฐันติ อานุภาวะปะสิทธิยา ฯ

(หยุด)

นิสสังสะยัง โส โข โน ภาคะวา
 ทะวัตติงสะมะหาปุริสะลักขะณะสัมปันโน
 สุปะติฏฐิปาโท ะตะโส ภาคะวา พุทธัสสะ ภาคะวะโต เหมฐา
 ปาทะตะเลสุ ทะวะ จักกานิ ชาตานิ สะหัสสารานิ สะเนมิกานิ
 สะนาภิกานิ สัพพะการะปะริปุรานิ อายะตะปัณหิ ะตะโส ภาคะวา

สุวรรณกะทาทะสีสะทิสะอุรุ ะตะ โส ะกะวะ เอราวันกะระสะทิสะภูโข ะตะ โส ะกะวะ
 สุกัจัตโต ะตะ โส ะกะวะ โกมะละอะนุสสันนา นุสสันนะสัพพะ-
 คัตตะลิตโต ะตะ โส ะกะวะ อะถินะกัตโต ะตะ โส ะกะวะฯ
 คิละกาทิวระหิตะกัตโต ะตะ โส ะกะวะ อะนุปปเพนะ รุจิระกัตโต ะตะ โส ะกะวะ
 วิสุทธะกัตโต ะตะ โส ะกะวะ

โคกิสะหัสตานัง ปะกะติหัตถินัง พะละชะโร ะตะ โส ะกะวะ
 ตุงกะนาโส ะตะ โส ะกะวะ สุตันฐานะนาโส ะตะ โส ะกะวะ
 รัตตัททิวะปะโส ะตะ โส ะกะวะ สุกกะทันโต ะตะ โส ะกะวะ
 สนิทระทันโต ะตะ โส ะกะวะ วิสุททินทุริโย ะตะ โส ะกะวะ
 วัฏฏะทาฐ ะตะ โส ะกะวะ อายะตะทันโต ะตะ โส ะกะวะ

คัมภีระปาณิตะเลโข ะตะ โส ะกะวะ อายะตะเลโข ะตะ โส ะกะวะ
 อะหุเลโข ะตะ โส ะกะวะ สุจิระสันฐานะเลโข ะตะ โส ะกะวะ
 ปะริมันทะละกายะภาวันโต ะตะ โส ะกะวะ ปะริปุณณะกะโปโล ะตะ โส ะกะวะ
 อายะตะวิสาละเนตโต ะตะ โส ะกะวะ ปะญะจะปะสาทะวันตะเนตโต ะตะ โส ะกะวะ
 อะกุกุฏิตะมุโข ะตะ โส ะกะวะ มุทะตะนุกะรัตตะชีวโห ะตะ โส ะกะวะ
 อายะตะชีวโห ะตะ โส ะกะวะ อายะตะสุรุจิระกัณโณ ะตะ โส ะกะวะ
 นิคันฐิสโร ะตะ โส ะกะวะ นิกุยะหะสีละ ะตะ โส ะกะวะ
 นัตตะนิกะจารุสีโส ะตะ โส ะกะวะ อายะตะปุถุละนะถาตะโสโก ะตะ โส ะกะวะ
 สุตันฐานะกะมุโก ะตะ โส ะกะวะ กัณหะกะมุโก ะตะ โส ะกะวะ

อะนุโลมะกะมุโก ะตะ โส ะกะวะ อะชะวะกะมุโก ะตะ โส ะกะวะ**
 สุมมาละกัตโต ะตะ โส ะกะวะ อะติวิยะอุชชะลิตะกัตโต ะตะ โส ะกะวะ
 วิมะละกัตโต ะตะ โส ะกะวะ สนิทระกัตโต ะตะ โส ะกะวะ
 สุกันธะตะนุ ะตะ โส ะกะวะ สะมะโลโม ะตะ โส ะกะวะ
 สุนีละโลโม ะตะ โส ะกะวะ กุณทะละวัฏฏะกะโลโม ะตะ โส ะกะวะ
 ทักกัณหาวัฏฏะกะ ะตะ โส ะกะวะ สุตันฐานะโลโม ะตะ โส ะกะวะ
 สนิทระโลโม ะตะ โส ะกะวะ อะถุติละโลโม ะตะ โส ะกะวะ
 อะติสุขุมะฮัสสาสะปัสสา สะจาระโณ ะตะ โส ะกะวะ
 สุตันฐานะมุโข ะตะ โส ะกะวะ สุกันธะมุโข ะตะ โส ะกะวะ
 สุนีละเกโส ะตะ โส ะกะวะ กุณทะละวัฏฏะเกโส ะตะ โส ะกะวะ
 ทักกัณหาวัฏฏะเกโส ะตะ โส ะกะวะ สุตันฐานะเกโส ะตะ โส ะกะวะ

สินทระเกโส ะตะ โส ะคะวา สันหะเกโส ะตะ โส ะคะวา
 อะลุตตะเกโส ะตะ โส ะคะวา สุทโตะเกโส ะตะ โส ะคะวา
 เกตุมาลาเวรตตะวิจิตโต ะตะ โส ะคะวา เอวัง อะสีตยานุพพะยัญชนะ
 ประภัมณทิตะรูปะกาโย ะตะ โส ะคะวา

(หยุด)

เอวัง สัพพะคะโสภะณ ะปะกา โย อะจินตะโย อะจินตะเยสุ ปะสันนัง วิปาโกปี อะจินตะโย
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ พุทโ วิยะ เอตานิ อะปะริมาณานิ มะหาเตชานิ มะหานุภาวนิ นิ
 รันตะรายานิ
 นิรุปัททะวานิ จีรัญญิตานิ ะวันตุ ยาวะ สาสะนัง อะโถปี ราชกัณทานิ อาวุธานิ อะเนกะธา
 เตชะวันตานิ คิณฺฐันตุ อานุภาวะปะสัทธิยา ะคะวะโต รูปะกายะโถมะนา
 พุทธากิเสกะคาถา ปะฐะมา สะมัตตา พุทธาทิจโจ มะหาเตโช รัมมะจันโท ระสาหะโร
 สัมมะตาระโณ เสฏฺโฐ อัมเห รักขันตุ ปายะโต ปะณิธานะโต ปิณฺฑายะ ตะถาคะโต มะหาการุณิโก
 โลกานุกัมปายะ มาตุทาระกะมานะวะโต ปิณฺฑายะ จิตเตนะ สัตตะอะสังเขยยัง
 สัมมาสัมโพธิง ปัตเตตวา มะหาสาละระจักกะวัตติโต
 ปิณฺฑายะ วาจาเย นวะสังเขยยัง สัมมาสัมโพธิง ปัตเตตวา
 ทิปังคะระสัมมาสัมพุทฺธสสะ ปาทะมูเล ลัทธัพยากะระโณ กัมปะสะตะสะหัสสาธิกานิ
 จัตตาริ อะสังเขยยานิ สะมัตตังสัพพะธะการะรัมเม
 ปุเรนโต ยาวะ เวสสันตะระภาวัง อาคันตะวา เวสสันตะรัตตะภาเว
 สัพพะปาละมิโย นิณฺฐาเปตวา ปาละมิณฺฑัง คะเหตวา คุสิตะปุเร
 นิพพัตติตวา เทวะราชะภูโต พุทธะกาลัง ญัตวา
 สันนิปะติเตหิ เทวะพรหมะกะณะหิ
 กาโลยันเต มะหาวิระ อุปปัชชะ มาตุกัจฉิยัง
 สะเทวะกัง ตาระยันโต พุชฌัสสุ อะมะตัง ปะทนต์
 ะทนต์เตหิ ยาจิตอ นิมนฺติโต สักกะราชะกุเล มะหามาयाเย เทเวีย
 กุฉิยัง ปะณฺธิสัณฺธิง คะเหตวา ลุมพินิเวเน มาตุกัปปา โสตถินา
 วิชาโต อุตตะราภิมุโข สัตตะปาเท วิดีหาเรตวา ปิงกะชะมุตตะนิณฺฐิตอ
 สัพพา ทิสวา อนุวิโลเกตวา อัตตะนา สะทิสัง ปักกะลัง อะทิสวา
 อักโขหะมัสมิ โลกัสสะ เสฏฺโฐหะมัสมิ โลกัสสาติ อาทิกัง อาสะภิวาจัง
 นิจจาเรตวา เอกุณเฑาะวะสวัตตานิ เทวะกุมารโ วิยะ มะหาสัมปัตติโย อะนุกะวันโต
 จัตตาริ นิมิตเต ทิสวา มะหาสัมปัตติโย ปะหาเย มะหาภินิกะมะนัง นิกะมิตวา

อะโนมาเย นะทียา ตีเร ปัพพะชิตวา อุทุมพระระเวเน
 ฉัพพัตตานิ มะหาปะธานัง ปัททิตวา วิสาขะปุณณะมายัง สุชาตายะ ทินนัง
 มะรุปายาสัง ปะฏิคคะเหตวา เนรัญชะรายะ นะทียา ตีเร ปะริกุกขิตวา เนรัญชะรายะ
 สุวัณณะปาถิง ปะวาเหตวา สาละวะเน ทิวาวิหารัง คันตวา สายัณหะสะมะเย
 โสตถิเยนะ ทินนา อัญญะ ตินมุกฺขิโย คะเหตวา เทวะดาหิ
 อะลังกะตะมัคเคนะ ชะยะมะหาโพธิรุกขะมูลัง อุปะคันตวา สุริเย อัญญังคะเตเยวะ
 สะเสนัง สะวาหะนัง สะพะลัง มารัง วิทังเสตวา ปะลาเปตวา
 ปะฐะมะยามะ ปุพเพนิวาสัง อะนุสสะริตวา มัชฌิมะยามะ
 ทิพพะจักขุ วิโสธะตวา ปัจฉิมะยามะ อะวิชาปะจจะยา สังขารา
 อิจจะมาทิกะ ปะฏิจจะสัมปะปาทะกัง วิจาณะสะมัตถัง มะหาเวชิริยะญาณัง
 โอตาเรตวา สัพพะกังขัง วุปะสะเมตวา จะตุปาริสุทธิสีละสังขาตัง
 สีละวิสุทธิง ปัตวา อะภิญญาปาทะกัง จะตุตถัฆมาณะสังขาตัง
 จิตตาวิสูท อุปปาเทตวา ตะโต นามะรูปะวะรัตถานะสะมัตถัง
 ทิฏฐิวิสุทธิง ปัตวา ตะโต สัพพะพุทธานุจินณัง
 วิปัสสะนาปาทะกัง จะตุตถัฆมาณัง สะมาปฺชชิตวา ปิญจะสุ อุปาทานักขันธะสุ
 อะภินิวิสิตวา สัมมปปิญญาเย อุทะยัพพะยะญาณานิ ละภิตะวา
 อิมะ อุปะกิเลसानัง มัคคาติ ชานะนะสะมัตถัง มัคคามัคคะญาณะทัสสะนะวิสุทธิง
 ปัตวา ตะโน อุทะยัพพะยะญาณัง ปัตวา ตะโต กังคะญาณัง
 ปัตวา ตะโต อะนุโลมะญาณัง ปัตวา เอวัง อะนุปุพพะญาณะสังขาตัง
 ปะฏิปะทาญาณะทัสสะนะวิสุทธิง ปัตวา ตะโต เอกะจิตตักกะณิกัง โคตระภูญาณัง
 ปัตวา ตะโต สักกายาทิฏฐิวิจิกิจจา- สัลลัพพะตะปะรามาสะโทสะปะหะนะกะรัง
 จะตุตถัฆมาณิกัง โสตาปัตติผละทะยาเยกัง จะตุกัจจะสาธะกัง เอกะจิตตักกะณิกัง
 โสตาปัตติ มัคคะญาณะสังขาตัง ญาณะทัสสะนะวิสุทธิง
 ปัตวา ตะโตปี ตีณิโสตาปัตติผละจิตตานิ
 ปัตวา ตะโต ปิจจะเวกขะณะญาณานิ ปัตวา โสตาป็นโน โหติฯ

(หยุด)

ตะโต สีละวิสุทธิ จิตตะวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิคะระณะวิสุทธิ-
 ญาณะทัสสะนะวิสุทธิ มัคคามัคคะญาณะวิสุทธิ ปะฏิปะทาญาณะทัสสะนะวิสุทธิโย
 ปัตวา เอกะจิตตักกะณิกัง โคตระภูญาณัง ปัตวา ตะโต กามะราคัพยาปาทะตะนุกะรัง
 จะตุตถัฆมาณิกัง สะกะทาคามิผละทะยาเยกัง จะตุกัจจะสาธะกัง เอกะจิตตักกะณิกัง

สะกะทาคามิมักคะณณะสังขาตัง ญาณะทัสสะนะวิสุทฺธิง

ปิตวา ตะโต ตีณิ สะกะทาคามิพะละจิตตานิ

ปิตวา ตะโต ปิจจะเวกขะณะญาณานิ ปิตวา สะกะทาคามิ โหติ.

ตะโต สีละวิสุทฺธิ จิตตะวิสุทฺธิ ทิฏฐิวิสุทฺธิ กังขาวิตะระณะวิสุทฺธิ

มัคคามักคะณณะทัสสะนะวิสุทฺธิ ปะฏิปะทาญาณะทัสสะนะวิสุทฺธิโย

ปิตวา ตะโต เอกะจิตตักขะณิกังโกตตะระภูณณัง ปิตวา ตะโต กามะราคัพพา ปาทานัง

นิระวะเสตัพปะหานะกะรัง จะตฺตถัฆณานิกัง อะนาคามิพะละทายะกัง จะตฺถิกจะสาธะกัง

เอกะจิตตักกิกัง อะนาคามิพะลัคคะณณะสังขาตัง ญาณะทัสสะนะวิสุทฺธิง

ปิตวา ตะโต ตีณิ อะนาคามิพะละจิตตานิ ปิตวา ตะโต ปิจจะเวกขะณะญาณานิ

ปิตวา อะนาคามิ โหติ ตะโต สีละวิสุทฺธิ จิตตะวิสุทฺธิ

ทิฏฐิวิสุทฺธิ กังขาวิตะระณะวิสุทฺธิ มัคคามักคะณณะทัสสะนะวิสุทฺธิ

ปะฏิปะทาญาณะทัสสะนะวิสุทฺธิโย ปิตวา ตะโต เอกะจิตตักขะณิกัง โกตตะระภูณณัง

ปิตวา รูปะราคะอะรูปะราคะมานุทฺธัจจะ วิชชาโวสัพปะหานะกะรัง จะตฺตถัฆณานิกัง

โลกุตตะระกุสะละปะฏิเวชะญาณังอัญญะหิ อะสาธะระณัง อะนุตตะระสัมโพธิง

อะนันตะญาณะปะริวาริกัง อะระหัตตะมัคคะณณะสังขาตัง ญาณะทัสสะนะวิสุทฺธิง

ปิตวา ตะโต สะมาปัตติหิ อะระหัตตะพะละจิตเตหิ อะนันตะญาณัง ปะริวาริกัง

สัพพะปัญญะตญาณาทิคุณะสัมปัตติง ปิตวา พุทฺโธ โหติ

ตะโต ปิจจะเวกขะณะญาณิ ปิตวา สัพพะพุทฺธาจันณัง อุทานัง อุทานะสิ

อะเนกะชาติสังสาลัง สันธะวิสสัง อะนิพพิสัง

กะหะการัง กะเวสันโต ทุกขา ชาติ ปุณฺณปุณฺณัง กะหะการะกะ ทิฏฺฐิโส ปุณฺณ เกหัง นะ กาหะสิ

สัพพา เต ฆาสุกา ภิกฺคา กะหะณฺฑัง วิสังขะตัง วิสังขะระกะตัง จิตตัง ตัณหานัง ขะยะมัชฌะคาติ

โส ภะกะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทฺโธ วิชชาจาระณะสัมปันโน สุคะโต

โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทฺโธ ภะกะวา

พะละนิปผัตติโต จะตฺตเวสาร์ชชูปัตโต อะริกะตะปะฏิสัมภิโต ปุริสะสีโห

ปุริสาชฺฌัญโญ อิมัง โลกัง สะเทวะกัง สะมะระกัง สะพรัหมะกัง สัสสะมะณะพรัหมะณิง

ปะชัง สะเทวะมะนุสสัง สะยัง อะภิญญา สัจจิกัตวา ปะเวเทสิ โส ภะกะวา

ญาณะภูโต จักขุภูโต พรัหมะภูโต วัตตะปาปะวัตโต อัตกัสสะ นินเนตา

อะมะคัสสะ ทาตา รัมมะสามิ รัมมะราชา รัมมัง เทเสสิ อาทิกัลยาณัง

มัชฌะกัลยาณัง ปะริโยสานะกัลยาณัง สาทถัง สะพะยัญชะนัง เภวะละปะริปุณณัง

ปะริสุทฺธัง พรัหมะจะริยัง ปะกาเสสิ โส ปะระมะสีตะละหัทธโย สันตินฺทริโย

หิตานุกัมปิ ทะยาอุ ะรัญญ ะระโท ะระราโร ะนะตุตะโร
 ะโนโม สิริโก ะถาโรโปปิ โลกัตถัง โสเชติ ตัสเสวะ
 สัมมาสัมพุทฺธสสะ เอตานิ มะหาทิกานิ มะหาเตชานิ
 มะหาพะลานิ มะหานุกาวานิ โหตุยะเว สัพพะกาลัง ยาวะ สาสะนันตะระธานา
 (หยุด)

สัทธัมโม ปะนะ เยนะ ะกะวะชา ชานะตา ปัสสะตา ะระระหะตา
 สัมมาสัมพุทฺธะนะ เทสิโต สันทิฏฐิกาทิคุณะสัมปัตติ วิราชิโต
 นิยยานิโก กัมภีโร ะดักกาวะจะโร วิสุทโธ มะทะนิมมะทะโน ปิปาสะวินะโย
 อาละยะสะมัคคมาโต วัฏฏะปัจเจโท อิจจะวะมาทิกุณะ สัมปัตติยุดโต
 ตัสเสวะ สัทธัมมัสสะ เทสะกัสสะ สัมมาสัมพุทฺธสสะ
 เอตานิ ตาทิสานิ มะหาเตชานิ ะวันตุ สัพพะทา
 (หยุด)

อะริยะะสังโฆ ปะนะ ยัสสะ ะกะวะโต ชานะโต ปัสสะโต ะระระหะโต
 สัมมาสัมพุทฺธสสะ ตาวะโก สุปะฏิปันโน สัมมาปะฏิปันโน อุหุปะฏิปันโน
 ญายะปะฏิปันโน สามิปะฏิปันโน อาหุเนยโยตาทิคุณะสัมปะทาสุ
 วิราชิโต สุวิสุทฺธิจิตโต สันตินทริโย สีละสัมปันโน สะมาธิสัมปันโน
 ปญญาอะสัมปันโน วิมุตติสัมปันโน วิมุตติญาณะทัสสะนะสัมปันโน
 สัตตानัง ตาโร อิจจะวะมาทิกุณะ สัมปัตติยุดโต ตัสเสวะ อะริยะะสังฆัสสะ ชุรุโน
 สัมมาสัมพุทฺธสสะ เอตานิ ตาทิสานิเอวะ มะหาเตชานิ สุระนะระหิตานิ ะวันตุ สัพพะทาติ
 (หยุด)

(พุทธรูปากิเสกวิธี สะมัตตา)

เอกะพุทฺโธ วิยะ มะหาเตชานิ มะหานุกาวานิ โหนตุยะเว
 โย โส ะกะวะชา ะนันตะญาโณ ะรุธนากะโร ทิปปังกะระสัมมาสัมพุทฺธสสะ
 ปาทะมูเล ลัทธัพพะยากะระโณ กัปปะสะหัสสาธิกานิ จัตตาริ
 ะสังเขยยานิ สะมัตตังสะปาระมิโย ปุเรตวา สัพพะัญญุตัมปัตโต
 โลเก พุทธาชาโตฯ ตัสสะ ปาเทปิ นะมามิ สัมพุทฺธสสะ
 สิริมะโต สัทธัมมัญจัสสะ ปุชามิ ะริงัง สังฆัสสะ จัญชะลึง

โย เสฏฐะโฐ ภะกะวา ตัสสะ कुโณ อนันตะโก

สัพเพ คุณา มะหันตปิ พุทธะรูปสุ ตาภิโน, ยะทา สัพพัญญุตัมปโต ตัสสะ ญาณัง อนันตะกัง
 ตัง สัพพัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง, ปะฏิสัมภิตา จะตัสโส ตา จะ สาธาระณานิ จะ
 เวสาร์ชชานิ จัตตาริ จัตตาคิสะ วัตถุกา, สัตตะสัตตะติกา ญาณะ วัตถุณี อะปะรานิปี
 สัพเพปิ ญาณะมะหันตปิ พุทธะรูปสุ ตาภิโน, สีละสะมาธิการุญญา วิมุตติ จะ อนันตะกา
 สัพเพ เต พุทธะรูปสุ ติฏฐันตุ ยาวะ สาสะนัง, โพธิมัลลหิ สัตตาคะยัง ชัมมัง สะมะนุสสะริ
 โส ชัมโม พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง, เยนะ ญาณะเนโส สัตถา อะกาสิ ปาฏิหาริยัง
 เทวานัง กังขัจเจทาเย ธาตุกัง พุทธะรูปะกัง, เจตียัง อะนิมิตตัญจะ อะกาสิ ปะฏิปุชิตัง
 ปัลลังกัง โพธิรุกขัญจะ เยนะ ญาณะเนโส ชิโน, ตัง ญาณัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง
 จังกะเม จังกะมันตัสสะ โย कुโณ ชาเยเต ตะทา, โส कुโณ พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง
 ระตะนาคาระสัตตาคะยัง อะภิชัมมัง อะนุสสะริ, เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ
 นิโครธะอะชะปัลลหิ สัตตาคะยัง โส มะหามุณี, คุณัง อะละภิ โส ตัสสะ พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ
 มุจจะลินทัมหิ สัตตาคะยัง โย कुโณ วิชชะตี ตะทา, โส कुโณ พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง
 ราชายะตะเน สัตตาคะยัง คุณังละภะเต ชิโน, โส कुโณ พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง
 ปุณาคันตวา อะชะปัลลัง นิสิตีตวา เอเทหิตัง, จิตตัง อุปาทะยิ พุทโธ ชัมมกัณเฑ อะเสสะโต
 สัพเพ เต พุทธะรูปสุ ติฏฐันตุ ยาวะ สาสะนัง, ตะทา พรหมานิ อากันตวา สัมพุทัง อะภิวาตะยิ
 สัตตานิ อะนุกัมปายะ เทเสตุ ชัมมะมุตตะมัง, ปะฏิญญัง เทติโส สัตถา พรหมโน ชัมมะเทสะนัง
 พารานะสิมहि คัจฉันโต ชัมมะจักกัง อะเทสะยิ, เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ
 อิลิปะตะนามะ มิกะทาเย ะสัง ชิโน, ยะสาทิเก กุละปุตเต สะหาเยวะ ปัพพาชิตะ
 สัพเพตัง อะนุกัมปายะ อะระหัตตัง อะทาสิ โส, เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ
 กัปปาสิกันตวา เขตเต ภัททะวัคเค สะหาเยเก, โอวะทิตวา ปัพพาชิตวา อะระหัตตัง อะทาสิ โส
 เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง ชินะพิมเพสุ ติฏฐะตุ, อรุเวลัง ชิโน คันตวา อัจเจรัง ปาฏิหาริยัง
 กัตวานะ ชะฎิเณ ตัตถะ วินตวา กัสสะปาทิเก, ปัพพาชิตวา อะระหัตตัง อะทาสิ ภะรณากะโร
 เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง ชินะพิมเพสุ ติฏฐะตุ, สะสาวะโก ชิโน คันตวา รัมมัง ราชะกะหัง ปุรัง
 ราชุขยานะ ะสิตวา โส อะภาสิ ชัมมะมุตตะมัง, โส ชัมโม พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ ยาวะ สาสะนัง
 อัญญะ จะ พิมพิสาร์ญจะ วินเนโต โส มะหามุณี, ตะถาคะโต สัตถา โลเก ปาเปสิ ะละมุตตะมัง
 เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ, กะปิละวัตถุณ คันทวานะ ทะเมตุง ญาณะเก ชะเน
 ะราสะเน นิสิตีตวา ญาณัง มานะเจตะนัง, ญัตวา จะ ปะสาเทตุง อัพภูคันตวา เนเก ตะเล
 จังกะมัง ตัตถะ มาเปสิ วิสุทัง ระตะนามะยัง, เยนะ ญาณะเน ตัง ญาณัง พุทธะรูปสุ ติฏฐะตุ
 นิสิตีตวา มะหาวิโร จังกะเม ระตะนามะเย, นิมนิตวา พุทธะรูปัง โส อัตตะนา สะทิสัง ะรัง

ปฐาเปตวา มะหาปัญเ วิสัษเติ มะหามุณี ,เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ
โอะตะริตวา คะคะนัมหา วันทาเปตวา ะ ะระสะเน ,ทะเมติ ญาตะเก สัพเพ วันทาเปตวา มะหา
ยะโส

เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ ,ปุนากันตวา ราชะกะหัง ลัญญะยานะ ะสัง ชิโน
ปะติญะเปติ สุตตัง ปะฐะเม ะละมุตตะเม ,เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะพิมพะสุ ตัญญะตุ
ตะทา โส สาทัง คันตวา ตัสสะ ะระวะนัง อะทา ,ปะฏิกะเลหิ อารามัง ะมมัง เทเสติ จักขุมา
เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ ,ยะทา อะกาสิ ะกะวะ ะมะกัง ปาฏิหาริยัง
คันตวา มะรุกะมุลัมหิ สัพพะ โลเก อะสาทิสัง ,ตะทา คิตติยะถา สัพเพ ปะลาอันติ ทิสา ทิสัง

เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ ,ปะฏิเระ ะสานัมหิ ะสันโต คิตสาละเย
อะภิมมัง อะเทเสติ เทวานัง มาคยาปี จะ ,เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ
โอะตะรัง เทวะ โลกัมหา โสปาณ ะระณะมะเย ,ปุชิตะ เทวะ พรหมเมหิ สังกัสสะนะกะรัง ตะทา
โลกะวิวะระณัง นามะ อัจเจรัง ปาฏิหาริยัง ,ทัสเสติ ญาณะเตชะนะ เทวะสังฆะ สะมานุเส

เณะ ญาณะะ ตั้ง ญาณัง พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ ,ปัญจะตาฬิสะ วัสสานิ ยัตถะ ยัตถะ จะ ชันตุนัง
หิตายะ จะ สุขายะ จะ ยัง ยัง ะมมัง อะเทสะยิ ,โส สัพพะ พุทธะรูปะสุ ตัญญะตุ ยาวะ สาสะนัง
กัตวานะ พุทโธ ะระพะพุทธะกิจโจ ,ะมมัง ะรัง อันตะมะมัง วินาสะยัง

ทุกขังกะยัง อัตตะปะรัสสะ ะมมัง ,ปัตโต วิสิฐัง อะนุปาทิสัง

ฐะเปติ พุทโธ ะระพะพุทธะรูปัง ,สะสาสะนัง ปัญจะสะหัสสะมัตตัง

เทวะ มะนุสเส ตะระณะยะ โอฆา ,เตสญะจะ อัตถายะ หิตายา นาโถ

เย เทวา วา มะนุสสา วา สันตะพรหมะ สะมาระกา ,โพธิสัตโตะวะ อัมหากัง เตมิโย นามะ ปันนัตโต
อะติญานัง ถิรัง กัตวา นิกขัมมะอิติ (ปัพพะชัง) ปัพพะชิ ,เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมัง
กะลัง

โพธิสัตโต ะวะ อัมหากัง ชะนะโก นามะ ปันนัตโต ,วิริยัง สุตติรัง กัตวา สะมุทัง อะตะริ ตะทา
เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมังกะลัง ,โพธิสัตโต ะวะ อัมหากัง สามี นามาสี ปันนัตโต
มาตาเปติกะโร ะสัง เมตตายะ ปะวะเน ตะทา ,เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมังกะลัง
โพธิสัตโต ะวะ อัมหากัง เนมิ นามาสี ปันนัตโต,อัสมา โลกา ทิวัง คันตวา ทิพพะกามะ อะภุญชะติ
เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมังกะลัง ,โพธิสัตโต ะวะ อัมหากัง มะโหสะโถติ วิสสุโต
นानาปะณูหะ วิสัษเติ เวหัสสะ ะสัสสิโน,เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมังกะลัง
โพธิสัตโต ะวะ อัมหากัง ฐริทัตโต มะหิทธิโก ,นาคะโลกัง ชะหิตวานะ สัตถะรักษายะ นิกขะมิ
เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมังกะลัง ,โพธิสัตโต ะวะ อัมหากัง จันตะกุมาระนามะโก
มุญจิตวา ะญุญะวาภูมัมหา ราชา อาสิ มะหัพพะโล ,เอเตนะ สัจจะวัชชะนะ โหตุ โน ชะยะมังกะลัง

โพธิ์สัตโต ะ อัมหากัง วิรุโ นามะ ปณฺหิตโต ,เทเสถ ปะวะรัง ชัมมัง ราชุนัง สีละรักษะนัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,โพธิ์สัตโต ะ อัมหากัง เวสสันตะโร จะ ชัตติโย
 มะหาทานัง จะ ท้าวานะ นิกขันโต นะคะรา ตะทา ,วะสันโต อัสดะเม ปะเท อะทาสิ ปุตตะทาระเก
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,เวสสันตะโร มะหาราชา นิกกะมิตวา นะคะรา คะโต
 รัชชะสุขัง นะ ญญชิตวา อะทาสิ ระตะนาทิกัง,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 จะวิตวานะ ตะโต ราชา อุปปัชชิตุเต ปุเร ,ทิพพะสุขัง อะนุโกณโต จิรัง สักเค ปะโมทะติ
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,จะวิตวา ตะโต กายา โอกกันโต มาตุกัจฉิยัง
 มะหาัจฉะริยัง อาสิ อาสาพะพะณณะมีทิน,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 มาตุกัจฉะโต สันโต โมทะยันโต มะหายะโส ,ปัลลังเกนะ นิสิติตวา อะภิมุโข จุทิสสะติ
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,นิกขันโต มาตุยา คัพพา โอตะริ ปาทะปิงกะเช
 วิสาชะพะณณะมีทิน ะเน ลุมพินินามะเก ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อุตตะราภิมุโข สัตตะปะเก วิตักกันโต มะหายะโส ,อะภาสิ อาสะภิวาจัง อักโก เสฏฺฐโฐติอาทินา
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,วิญญูปัตโต มะหาวิโร รัชชะสุขัง อะนุกะวิ
 อูยยานา นิกกะมันโต โส อัททะสะ พรหมะนิมิตตัง ,สังเวกัง ละกะมาโน โส นีวัตตะติ มะหายะโส
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,จะตุตถัง เทวะทุตัง จะ โสมะนัสสัง ปะเวทะยิ
 ทิวะสัง ตัตถะ กิพันโต ปาวีสี นะคะรัง สุกััง ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ปาสาทัง อะภิรุษันโต นิปัสสิ สักกะปุงคะโว ,นิททิ โอกกะมันตานัง วิรูปิง นาฏะกิตถินัง
 นิพพัชชิตวา มะหาวิโร นิกกะมิ ปุตตะปัสติตุง ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ทิสวานะ ปุตตะสุตตันตัง คันตะวานะ สะยะนันตักัง ,กัปปะตวา กัณฐะกััง อัสดัง ปัญญัตตัง ะระ
 ลินธะวัง

อารุยหิตวา มะหาวิโร นิกกะมิ พุชฌิตุง ตะทา ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ปัตวานะ รัชชะสีมัง โส จัตวา โนมะนะทิตเร,อุยโยเชตวา กัณฐะกัังฉันนัง โมลิง เฉตวา มะหายะโส
 จิปีตวา อันตะลิกเข โส อะธิฐฐาเนนะ ติฏฐะติ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อากาเส สุคะตะโมลิ สัมปะภิจฉิ สุราทิโป ,ฐะเปติ เทวะโลกัสสมิง เทวานัง อะภิปุชิตุง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปัพพัชชายะ นะมะนัสสะ สะหาโย มะภูิการะโก
 อาเนตวาฏะฐะปะริกขารัง อะทาสิ มุณีโน ตะทา ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 คะเหตวา โส มะหาพรหมมา นีวัตถัง ะระกาสิกััง ,ฐะเปตวา พรหมะโลกัสสมิง พรหมานัง อะภิปุชิตัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปัพพะชิตวา มะหาวิโร คันตะวา ราชะกะหัง ปุรัง ,
 นะคะเร โกลาหะลัง อาสิ พรหมานาคาติ อาทินา ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ปัสสิตวา มะหาวิรัง รัญโญ อากิจิ มะหาชะโน ,เปเสตวา ราชะทุตัง โส ะสิตุง ชีระมุตตะมัง

เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง , ปณทวะฉายาเยนิสินนัง ญญชะมานัง มะหาเยสัง
 คันตะวา พุตัสสะ วุตเตนะ อัททะสะ มาคะธัสสะโร,นิมันตะยิตถะ รัชเชนะ สักกัจเจนาภิวาทิเย
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง,ปะภิกขิปปิ ะรัง รัชชัง รัชญา ทินนัง มะหาเยโส
 คะหิตะปะญญโญ ธีโร ยะทิ พุทโธติ อาทินา,มะมะสีมัง ปะฐะมาคัจฉะ อาทิสี สักยะปุงคะโว
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,อะนุกกะเมนะ โส ธีโร กัตวา ทุกกะระการิกัง
 สะชาตาทินนะปาเยลัง ญญชะสิ นะทีติเร, ปะวาเหตวานะ ตัง ปาฐัง ปะฏิโสตัง อะคัณฺธิ สา
 นิมมุชชี ปาฐิยา เภฏฐา กัสสะปัสสะ มะเหสีโน ,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 โพธิมณฺฑัง สะมารุชหะ เทวะคันธัพพะปุชฺโติ ,โสตถิเยนะ ทินนัง คินฺนัง อะวัตถะริ มะหาเยโส
 จุททะสะหัตถิปะมานัง ปัลลังกัง อุกกะมิตวา,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ปัลลังกะเถนะ นิสิตฺตวา โสกะมาโน มะหาเยโส ,สัพเพ มาระ ปะราเชตวา นิสินโน อะจะลาสะเน
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปะฐะมะยามะ ปัตเต ะ ปุพเพนิวาสะมะนุสสะริ
 เอวัง นามะ ปะริยาโย เอวัง โคตโตติอาทินา ,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 มัชฌิมะยามะ ปัตเต ะ ทิพพะจักขุญ วิโสธะยิ ,ติโรกาทัง ติโรเสถัง ะระมะชเณวะ ปัสสะติ
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปัจฉิมะยามะ ปัตเตวะ สัมมะสันโต ปุณฺณปุณฺณัง
 พุททะสัง ปัจจะยาการัง สัมมปปัญญาเย ปัสสะติ , เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 เสตารุโณติ วัตถัพพะ สัมโพธิง โส วินายะโท ,สัมพุชฌิ ญาณะลังการัง วิสาขะปุลณฺณะมีทินะ
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,อะเนกะชาติสังสารัง สันธาวิสสันติ อาทินา
 อุทานัง นิจฺจเรณโต โส โลกะนาโถ มะหามุณี,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อะนิมมิสเสหิ อักขิหิ ปัลลังกัง โส วิโลกะยิ ,อะนิมมิสสัง ะรัง เจติ วุตตัญญูณัง กะวีหิตัง
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง,จังกะมันโต มะหาวิโร อันตะเร โพธินิมมิสสัง
 จังกะมัง ะตะนัง นามา วุตตัญญูณัง มะเหสีนา,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อะปะรา ตัตถะมาเปสุจ ะรัง ะตะนะนามะกัง ,นิสิตฺตวา มะหาวิโร สัมมะสันโต ปุณฺณปุณฺณัง
 สัตถัพพิชัง อะภิธัมมัง คัมภีรัง สุขุมัง นะยัง ,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 นิโครธัสสมิง อะชะปาเล นิสินโน โส มะหามุณี ,วิมุตติง อะนุกะวันโต สัตตาหิ วิดีนามะยิ
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,มูจะลินเท นิสินโน โส เทวะพรหมากิปปุชฺโติ
 สมารังชัง สุชัง ปิตวา สัตตาหัง วิดีนามะยิ ,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ราชายะตะนะมุละสมิง นิสินโน สักยะปุงคะโว,พระละสุชัง ะรัง ปิตวา สัตตาหัง วิดีนามะยิ
 เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ตัตถะวะ โส มะหาวิโร นิสินโน สุชนะปปีโย
 ปะภิกกะเหสี มณฺธัญจะ ตะปุสสะภัลลิกานิตัง ,เอดนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 โลกะปาตา มะหาราชาโน อาเนตวา ะระเสถะกัง , อะทังสุ มุณีโน ปุตตัง อะชัญญานะนะ เอกะกัง

เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ธัมมะจักกั ปะวัตเตนโต คันตวานะ กาสินัง ปุรัง
 อุปะเณะ ปะวัตโต โส มาทิสหัง ชิโน พระระวิ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 มิกาทะเย มะหุชยานะ อิติปะตะนะนามะเก,ธัมมะจักกั ปะวัตเตติ นะระสะราภิปุชิโต
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปะวัตติเต ะระจักเก ภูมมา เทวา มานุสา
 สาวะสุ อัตตะโน สัททัง พรหมะโลกัง อะคัณฺณิ โส ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ไวยยากระระณะ ภัณฺณะมานะ พรหมภาฐะระสะโกฏิโย ,ปิวิงสุ อะมะตัง ปานัง โณณัทธัญญะปะมุข
 ตะทา
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ยะสาทิกะ กุละปุตเต วินเนโต มะหามุณี
 ปายะสิ อะมะตัง ปานัง มิกะทาเย อิติปะตะเน ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ภัททะวัคเค กุละปุตเต วินเนโต สักกะปุงคะโว ,กัปปาสักกัณตะรา เขตเต ปายะสิ อะมะตัง ระตัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง,ปะภุญญัง โมะจะนัตถายะ คันตวา ราชะกะหัง ปุรัง
 พิมพิสารัง วินเนโต โส ปายะสิ อะมะตัง ระตัง,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อรุเวลาทักัสสะเป ชะภูเล อักคิตาปะเน ,วินเนโต นานูปายะหิ ปายะสิ อะมะตัง ระตัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปิงสุกัลลัง กิมิปุรัง คัณหาติ โส มะหามุณี
 คัณหิตะ ปะฐะวี นัมปิ สาธุการัง ปะวัตตะยิ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 โปกกะระณัยัง ตะทา ชิโน โหวิ ปิงสุกัลลัง ะรัง,ปาสาณะ ปิตตะริตวานะ สุขาเปสิ มะหาเยโส
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,คัณทามพะรุกะมุละสมิง อาภาสิ ทิปะทุตตะโม
 ติตถินัง นิมมะทะนัตถัง ปาฏิเหรัง มะหาเยโส ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 จังกะมัง มาปะยิ ธีโร อายามะจักกะวาพะกัง ,นิสัทิตวา มะหาวิโร เทเสสิ ธัมมะมุตตะมัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปาฏิเหรัง กะริตวานะ จังกะเม ระตะนามะเย
 อุกคัณฺณิ ตาเวตัง สัณฺณะ เทวะตาตัง สุลลัจจะเย ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 สิลาสะเน นิสินโน โส ปันฑุกัมพะละนามะเก ,เตมาสัง เทสะยิ ธัมมัง เทวานัง ปะริณัตตะเก
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ปิกกันโต อุตตะระกูรัง ปิณทัตถายะ มะหามุณี
 ปิณทะปาตัง คะเหตวานะ อันธะวะเน จะ ภูญชะยิ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 จิตระนะยัง วินะยังโต วินะเย กุสะโลนะยัง ,สิกขาปะทัง ปัญญาเปสิ ภิกขุณัง สีละรักกะนัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,วัณเณนโต หิตะจะริยัง อะปัณณะกาทิสาคะกัง
 ตัง ตัง ปุคคะละมัทธมะ เทเสสิ สักกะปุงคะโว,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อะปัณณะกาทิสาคะกัง ปัญจะสะตัง มะหามุณี ,เทเสสิ อะปิ ปัญญาเย สัตต่านัง หิตะการะณัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,ติกขัตตุง ลังกาที่ปิง โส สัมปัตโต สักกะปุงคะโว
 ทัสเสสิ นาคะวัคคะสมิง ปะทะลักกะณะสัณฺณิจิตัง ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง

ทะวิปะเกทัง ติปะเกทัง ปุณะ ติ เกทะนัง ตะถา ,ยัง ยัง เทวะมะนุสตานัง เทเสสิ ชัมมะมุตตะมัง
 สัพพันตัง เอกะระสัจจะ นิโรธะระสัจจัตถ์,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ทะวิปะเกทัง ติปะเกทัง ปุณะ ติ เกทะนัง ตะถา ,ติปิฏกะมัชชะปาณินา เทสิตาภิจจะพันธุนา
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง,นิกายัง ปญฺจะนะวังคัง สัพพันตัง พุทธะเทสิตัง
 ชัมมกัณฺธัง จะตุสัจฺจ- สะหสสัจจะ ตะถา ปุณะ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ราชุเล เทวะทัตเต จะ สะมัง เมตตายะ พระระติ ,ปาริเลชชะระนะปาเล สะมะจิตเตนะ ปัตถะริ
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,มิจฉาทิฏฺฐิ พะกะพรหมัง วินะยังฺโต มะหามุณี
 ทิฏฺฐิชาลัง ปะธังสีตวา สัมมามัคเค ปิฏฺฐาปะยิ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 อาพะวะกัณฺธัง มะหายักขัง ทุททะมัง พระรุสํ มุณี ,วินะยิตวา มะหาวิโร โสตามัคคัง ปะทิสสะยิ
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง,จีณายุกัง สุระอินทัง ละภาเปตวานะ อายุกัง
 ชัมมะจักขุญจะ ปาเปสึ ปญฺหาวิสัชชะเนนะ จะ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ปญฺจะตาฬิสะวัสสานิ โพธิยังฺโต มะหามุณี ,คัณฺฐันโต ปุပ္พะตามัง วา ชัมมะวัสสํ ปะวัตตะยิ
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,สัมพุทฺโธ ฐะระมาโน วะ โสเชติ มุณีปุงคะโว
 อิมะ ปญฺจะวิเร กิจเจะ ปิณทะปาตาภิจะระณะ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ยามะกะสาละนมะนัตะเร นิพพุโต โส มะหามุณี ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 ปญฺจะ วัสสะหสสานิ สาสะนัง โส ปิฏฺฐาปะยิ ,จีณาสะวาหิ เขตตัตถัง สัตต่านัง สุชะเหตุกัง
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง ,จะตุวิสาสังเขยยานิ สัจฺจัญจะ สะตะโกฏิโย
 ปาณะสะตะสะหสสานิ สัมพุทฺโธ วะ ปะโมทะยิ ,เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ โน ชะยะมังคะลัง
 สัพพา ตา ธาตุโย สัตตา เตสุ

๒. บทสวดนพเคราะห์
ตำราวัดโนนแกด อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ

ขั้นตอนลำดับขั้นพิธีการ

๑. ประธานจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย
๒. อาราธนาศีล ๕
๓. ประธานสงฆ์ให้ศีล
๔. อาราธนาพระปริตร
๕. พระสงฆ์ชุมนุมเทวดา ตั้งนะโม ๓ จบ

พุทฺธัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 รัมมัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 สัตถัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 ทุติยัมปิ พุทฺธัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 ทุติยัมปิ รัมมัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 ทุติยัมปิ สัตถัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 ตะติยัมปิ พุทฺธัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 ตะติยัมปิ รัมมัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ
 ตะติยัมปิ สัตถัง เตอายุ ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สรรณัง คัจฉามิ

- สัมพุทฺธะ
- นะโมการะอัญญะกะคาถา (นะโม ๘)
- มังคะละสุตตัง (อะเสวะนา)
- ระตะนะสุตตัง (ยังกิญจิ วิตตัง)
- กะระณียะเมตตะสุตตัง (กะระณียะมัตตะกุสะเลนะ)
- บทขัดขันธะปะริตตะคาถา (สัพพาสีวีสะชาตินัง)
- ขันธะปะริตตะคาถา (อัปปะมาโณ)
- โมระปะริตตัง (อุเทตะยัญจักขุมา)
- วัฏฏะกะปะริตตัง (อัตถิ โลเก สึละคุโณ)
- อาณานาฏียะปะริตตัง (วิปัสสิสสะ นะมัตถุ)
- (นัตถิ เม สรรณัง อัญญัง)

(ยังกัญจิ ระตะนัง โลก)

- อังคุลิมาละปะริตตัง (ยะโตหัง)

- โพมชังคะปะริตตัง (โพมชังโค สะติสังขาโต)

อะกะยะปะริตตัง (ขันทุนนิมิตตัง)

มงคลจักรวาลน้อย (ต่อคฺยหัง)

สัพพะพุทธานุภาวนะ สัพพะธัมมานุภาวนะ สัพพะสังฆานุภาวนะ พุทธะระตะนัง ธัมมะระตะนัง
สังฆะระตะนัง คินณัง ระตะนังอานุกาเวนะ จะตุราสีติสะหัสสะธัมมานุภาวนะ ปิฎะกัตตะยานุ
ภาวนะ ชินะสาวะกานุภาวนะ สัพเพ เต โรคา สัพเพ เต ภะยา สัพเพ เต อันตะรายา สัพเพ เต อุปัท
ทะวา สัพเพ เต ทุนนิมิตตา สัพเพ เต อะวะมังคะลา วินัสสันตุฯ คฺยหัง สัพพะโรคะโสภุปัตทะวะ
ทุกะโหมะนัสสุปายาสา วินัสสันตุ สัพพะอันตรายาปิ วินัสสันตุ สัพพะสังกัปปา คฺยหัง สะมิณ
ขันตุ ทิมายุตา คฺยหัง โหตุ สะตะวัสสะชีเวนะสะมังคิโก โหตุ สัพพะทาฯ อากาสะปัพพะตะวะนะ
ภูมิคังคามะหาสะมุททาอารักกะกา เทวะตา สะทา ตุมहे อะนุรักขันตุฯ (๓ จบ).<O </O
อุณณะหิสสะวิชะยะคาถา

อັติ อุณณะหิสสะ วิชะโย ธัมโม โลก อานุตตะโร สัพพะสัตตะหิตัตถายะ

ตัง ตะวัง คุณหาหิ เทวะเต ปะริวัชเช ราชะทัณเฑ อะมะนุสเสหิ ปาเวเก

พะยัคเข นาคะ วิเส ภูเต อากาละมะระเณนะ วา สัพพัสสะมา มะระณา มุตโต

ฐะเปตตะวา กาละมาริตัง ตัสสะวะ อานุกาเวนะ โหตุ เทโว สุจี สะทา สุทระสีลัง สะมาทายะ ธัมมัง

สุจะริตตัง จะเร ตัสสะวะ อานุกาเวนะ โหตุ เทโว สุจี สะทา

ลิกขิตัง จินติตัง ปุชัง ธาระณัง คะรุณัง ปะเรสัง เทสะนัง สุตตะวา ตัสสะ อายุ

ปะวัทตะเตตติฯ

(๓ จบ)

กาถาสวดธาตุ ๔

ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ (๓ จบ).

พระคาถาต่ออายุ

อิติปิโส ภะคะวา พระอาทิตย์เทวา วิญญานะ สัมปันโน

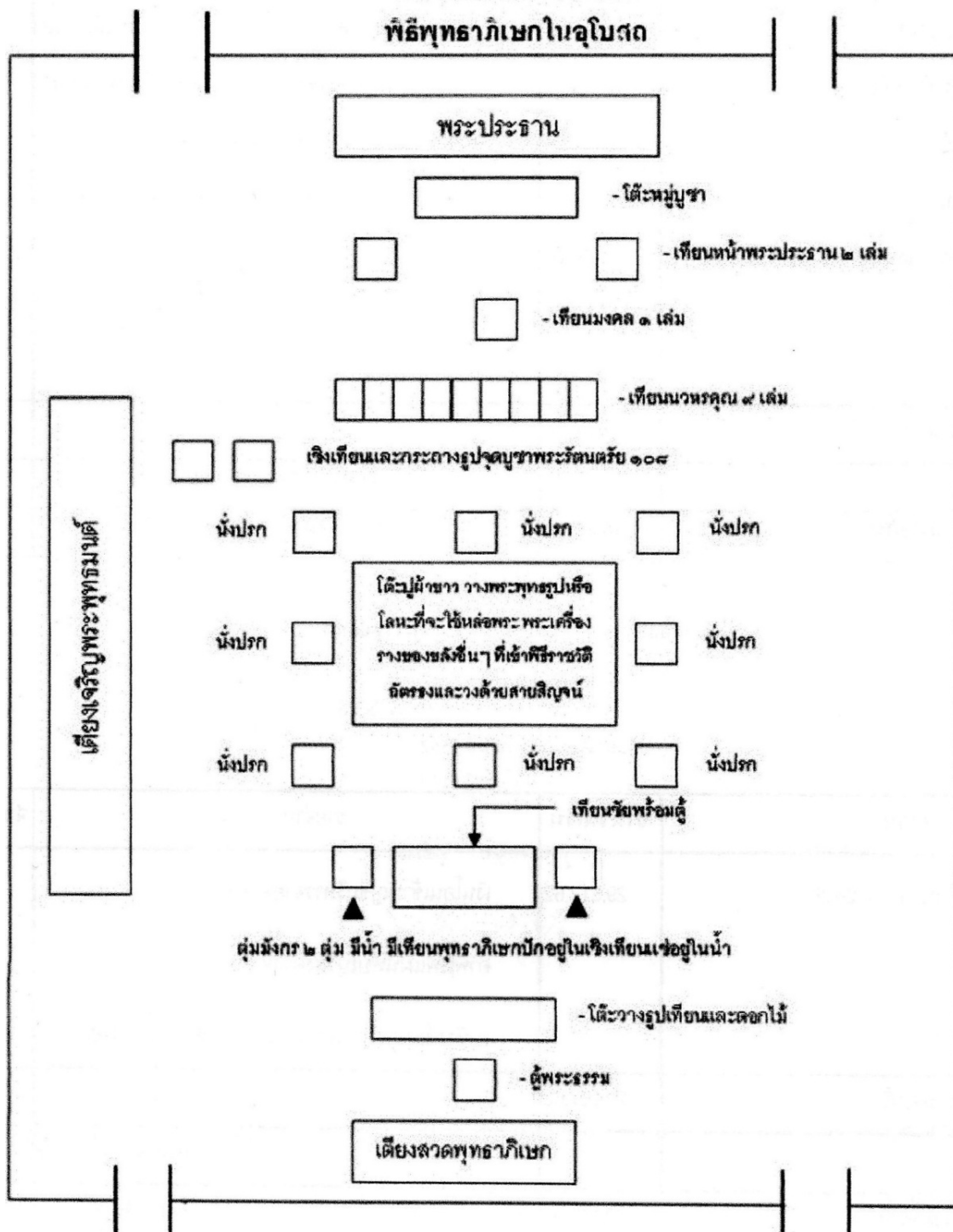
อิติปิโส ภะคะวา พระจันทร์เทวา วิญญานะ สัมปันโน

อติปิโส กระจกวา พระอังคารเทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา พระพุธเทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา พระพฤหัสบดีเทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา พระศุกร์เทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา พระเสาร์เทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา พระราหูเทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา พระเกตุเทวา วิญญาณะ สัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา อะระหัง
 อติปิโส กระจกวา สัมมาสัมพุทโธ
 อติปิโส กระจกวา วิชชาจะระณะสัมปันโน
 อติปิโส กระจกวา สุกะโต
 อติปิโส กระจกวา โลกะวิทู
 อติปิโส กระจกวา อะนุตตะโรปรุริสสะ ทัมมะสาระถิ
 อติปิโส กระจกวา สัตถา เทวะมะนุสสานัง
 อติปิโส กระจกวา พุทโธ
 อติปิโส กระจกวา กระจกวาติ. (สวด ๓ จบ)

- ชะยะปริตรตั้ง (สวดชะยันโต ๓ จบ)
- เทเวตาอุยโยชนะนาคา (ทุกขัปปิตตา)
- ภาวะตุ สัพพะมังคะลังฯ

จบเสร็จพิธี

แผนผังการจัดสถานที่
พิธีพุทธาภิเษกในอุโบสถ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวปริญญ์ลักษณ์ โทณะวนิก
การศึกษา	ปริญญาตรี เศรษฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) สาขาวิชาการเงินและการธนาคาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Post Graduate Diploma, Financial and Management, University of New England, Australia
การทำงาน	ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สำนักงานใหญ่ ส่วนวิจัยสถิติต่างประเทศ ฝ่ายต่างประเทศ บริษัทบางกอกเงินทุน ผู้จัดการฝ่ายพัฒนาเงินทุน ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาบางกะปิ ฝ่ายพิธีการสินเชื่อ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สำนักงานใหญ่ ฝ่ายวิจัย ผู้ชำนาญการ
งานพิเศษ	อาจารย์สอนกวดวิชาภาษาอังกฤษ โรงเรียนกวดวิชาพิไลลาดพร้าว นักเขียนคอลัมน์อีศสระ ประจำหนังสือพิมพ์คู่แข่ง และนิตยสารแฟรน ไซน์โฟกัส
ผลงานเขียน	บทความเศรษฐกิจหลายเรื่อง วารสารเศรษฐกิจ ธนาคารกรุงเทพ บทความในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ หนังสือจุลสารธนาคารกรุงเทพหลายเล่ม หนังสือเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลายเรื่อง
การพูดในที่สาธารณะ	ผู้อภิปรายในงานสัมมนาหลายครั้ง ผู้อภิปรายแทนผู้บริหารระดับสูงของธนาคารกรุงเทพ จำกัดหลายครั้ง
งานบริการสาธารณะ	เลขาธิการดีเด่น สโมสรไลออนส์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ปี บริหาร ๒๕๕๑-๒๕๕๒
งานด้านพระศาสนา	กรรมการกองทุนพระพุทธเจ้าองค์ดำ โดยพระครูภาวนาจิตสุนทร ที่ปรึกษาเจ้าอาวาสวัดโนนสำราญ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ปรึกษาเจ้าอาวาสวัดอรุณญิกาวาส อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี ที่ปรึกษาเจ้าอาวาสเขนตัมปีเตอร์เบิร์ก ประเทศรัสเซีย
ธุรกิจส่วนตัว	กรรมการบริหาร บริษัทอ่าไฟเพลส จำกัด กิจการคอนโดมีเนียมให้เช่า นักเขียนอีศสระ